

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและผลกระทบต่อสังคมจีน
ตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม

Social Change and Impacts on Chinese Society since
the Cultural Revolution

โดย ศิริพร ดาบเพชร

มิถุนายน พ.ศ. 2560

สัญญาเลขที่ TRG5880119

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและผลกระทบต่อสังคมจีน
ตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม

Social Change and Impacts on Chinese Society
since the Cultural Revolution

ศิริพร ดาบเพชร
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : TRG5880119

ชื่อโครงการ : การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและผลกระทบต่อสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม

ชื่อผู้วิจัย : ศิริพร ดาบเพชร

หน่วยงาน : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

E-mail Address : sdabphet@g.swu.ac.th

ระยะเวลาโครงการ : กรกฎาคม 2558 – มิถุนายน 2560

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมถึงปัจจุบัน โดยศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดขึ้นในสังคมจีน ผลการศึกษาพบว่าสังคมจีนในช่วงเวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลัก 2 ช่วง คือ สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมระหว่าง ค.ศ. 1966–1976 และสมัยปฏิรูปและเปิดประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1978 เป็นต้นมา โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้ว ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ค่านิยม วิถีชีวิตของผู้คน และสภาพบ้านเมือง

งานวิจัยนี้เสนอว่าปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีน คือ แนวคิดของผู้นำโดยเฉพาะ สมัยเหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง ซึ่งสังคมจีนภายใต้ผู้นำทั้งสองคนนี้มีความแตกต่างกันอย่างมาก เพราะเหมา เจ๋อตง เน้นหลักการคอมมิวนิสต์ ทั้งนโยบายปฏิวัติตลอดกาล ทฤษฎีความขัดแย้ง และแนวทางปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ เพื่อสร้างสังคมจีนที่ปราศจากชนชั้นและมีความเท่าเทียมอย่างสมบูรณ์ รวมถึงสนใจเรื่องวัฒนธรรมและระบบการเมือง ส่วนแนวคิดหลักของเติ้ง เสี่ยวผิงที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงจีน คือ แนวคิดปฏิบัตินิยมที่เน้นการปฏิบัติจริง ปรับตามสถานการณ์ ไม่สนใจเรื่องวัฒนธรรม ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีความขัดแย้ง ไม่ยึดมั่นทฤษฎีหรืออุดมการณ์คอมมิวนิสต์อย่างเคร่งครัด แต่ยังยึดแนวทางสังคมนิยมในการปกครองจีน และเห็นว่าพรรคควรมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปฏิวัติสังคมนิยมและการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้นำจีนรุ่นต่อมายึดถือมาจนปัจจุบัน คือ ยึดหลักการสังคมนิยมในการปกครอง และมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนมีทั้งในด้านความคิด ค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน และปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายต่างๆ

คำสำคัญ

การเปลี่ยนแปลง, สังคมจีน, ผู้นำจีน, การปฏิวัติวัฒนธรรม, สมัยปฏิรูป

Project Code : TRG5880119

Project Title : Social Change and Impacts on Chinese Society since the Cultural Revolution

Investigator : Siriporn Dabphet

Organization: Department of History, Faculty of Social Sciences,
Srinakharinwirot University

Abstract

This research studied changes in Chinese society from the Cultural Revolution to the present and examined impacts from those changes. The study found that China changed dramatically and differently during the two significant periods, that is, the Cultural Revolution period (1966-1976) and the Reform and Opening-Up Policy period since 1978.

The study also purposed that the main factor of change in Chinese society was leaders' notions, especially during Mao - Deng eras. Both leaders, Mao Zedong and Deng Xiaoping, had different notions. China under their rules were thus unlike. Whereas Mao Zedong focused on communist theory of continuing revolution, class struggle, and a proletarian revolution in order to achieve wealth equality, Deng Xiaoping's main goal is economic development. His core is "practice is the sole criterion of truth". Mao Zedong was interested in culture and political system, while Deng Xiaoping leaved the debates on culture and class conflict. He focused mainly on ruling by socialism and developing economy. Deng's notion has been followed by next generation Chinese leaders.

Moreover, impacts in Chinese society from the changes include people's notion, practice, value, and way of life. There are also certain problems which arise with changes.

Keywords: Change, Chinese Society, Chinese Leaders, Cultural Revolution, Reform Era

Output จากโครงการวิจัยที่ได้รับทุนจาก สกว.

1. ผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติ (ระบุชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง ชื่อวารสาร ปี เล่มที่ เลขที่ และหน้า) หรือผลงานตามที่คาดไว้ในสัญญาโครงการ
รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
2. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์
 - เชิงวิชาการ ประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สัมมนา ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ และเป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการติดต่อกับจีนเพื่อมีความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับจีนในปัจจุบันมากขึ้น
 - งานวิจัยนี้เป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านจีนศึกษาที่บูรณาการศาสตร์ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการศึกษาสังคม เข้าด้วยกัน ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและผลกระทบในด้านต่างๆ องค์ความรู้ที่ได้สามารถเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติได้ หากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหารหน่วยงาน ผู้วางแผนนโยบาย ได้ศึกษาย่อมจะได้ตัวอย่างและข้อคิดจากการเปลี่ยนแปลงของจีนซึ่งมีทั้งความสำเร็จและปัญหา การปฏิรูปด้านต่างๆ การปราบปรามผู้ไม่เห็นด้วยด้วยกำลังซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลดี และปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาที่ขาดการวางแผนที่รอบคอบทำให้ต้องตามแก้ไข ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติหากนำไปปรับใช้
3. อื่นๆ (เช่น ผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการในประเทศ การเสนอผลงานในที่ประชุมวิชาการ หนังสือ การจดสิทธิบัตร)

ผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการในประเทศ ศิริพร ดาบเพชร. แนวคิดผู้นำกับการเปลี่ยนแปลงของจีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ 20. ฉบับเดือน ม.ค.-ธ.ค. 2560. ISSN: 0859-2055 อยู่ใน TCI กลุ่ม 1

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากงานวิจัย	4
1.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา	4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	4
1.6 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
บทที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966 – 1976)	11
2.1 แนวคิดของผู้นำที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีน	12
2.2 สาเหตุของการปฏิวัติวัฒนธรรม	19
2.3 การเคลื่อนไหวในการปฏิวัติวัฒนธรรม	24
2.4 ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน	40
จากการปฏิวัติวัฒนธรรม	
บทที่ 3 แนวคิดของผู้นำจีนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีน	53
ตั้งแต่สมัยนโยบายปฏิรูปถึงปัจจุบัน (ทศวรรษ 1980-2010)	
3.1 แนวคิดของเติ้ง เสี่ยวผิงที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีน	54
3.2 แนวคิดของผู้นำรุ่นที่ 3 – 5 ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีน	71
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิรูปถึงปัจจุบัน	91
4.1 การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนจากนโยบายปฏิรูป	91
4.2 การเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทและสังคมเมือง	99
4.3 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมในสังคมจีน	107
4.4 ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมจีน: ปัญหาสำคัญของจีนจากการปฏิรูป	117
ประเทศ	
บทที่ 5 สรุป	128
บรรณานุกรม	131

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

หลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นปกครองประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1949 จนถึงปัจจุบัน สังคมจีนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ในช่วงแรกที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นปกครองประเทศ พรรคคอมมิวนิสต์พยายามเปลี่ยนแปลงสังคมจีนแบบก้าวอย่างถอนรากถอนโคน ทั้งการห้ามนับถือศาสนา การควบคุมการเคลื่อนไหวขององค์กรศาสนา การเปลี่ยนแปลงยกเลิกขนบธรรมเนียมความเชื่อและการปฏิบัติที่เห็นว่าล้าสมัย ตลอดจนการรณรงค์ทางการเมืองและสังคมต่างๆ ของพรรคคอมมิวนิสต์ในสมัยเหมา เจ๋อตง เช่น การใช้ระบบคอมมูนประชาชน (commune) ที่แยกที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนตามเพศ วัย ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ระบบสังคมและความสัมพันธ์ของคนในสังคม เพราะเป็นการทำลายระบบครอบครัวซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมจีนมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้การรณรงค์ทางสังคมที่ทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ตามแนวทางคอมมิวนิสต์ แต่สุดท้ายผู้วิจารณ์ถูกลงโทษ ทำให้เกิดผลกระทบต่อความคิดและจิตใจของผู้คน เพราะเกิดความไม่ไว้วางใจกัน

ในช่วงที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนรณรงค์การปฏิวัติวัฒนธรรมใน ค.ศ. 1966 –1976 ตามแนวคิดของเหมา เจ๋อตง โดยเฉพาะในช่วงแรกของการปฏิวัติวัฒนธรรม คือ ค.ศ. 1966-1969 เป็นการรณรงค์เพื่อสร้างสังคมแบบสังคมนิยมตามอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ถือเป็นช่วงเวลาที่ทำให้สังคมจีนมีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อความคิดและการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมอย่างมาก เพราะเป็นช่วงที่มีการทำลายความเชื่อ ความคิด และการปฏิบัติแบบเก่าๆ ทำให้มีการยกเลิกการประพฤติปฏิบัติและวัฒนธรรมประเพณีหลายอย่าง ตลอดจนมีการทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ ครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์จีน รวมถึงมีการปลุกฝังความรุนแรงและการใช้กำลังในหมู่เยาวชนพิทักษ์แดง หรือ เรดการ์ด (red guards) หลายสิบล้านคน ตลอดจนการใส่ร้ายป้ายสีต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสังคมจีน และต่อพฤติกรรมของเยาวชนจีนทั้งในขณะนั้นและในเวลาต่อมาที่เยาวชนเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ จีนจึงเรียกช่วงเวลาสิบปีนี้ว่าช่วงเวลาแห่งการสูญเสีย และเยาวชนรุ่นนี้ที่ไม่ได้รับการอบรมให้การศึกษาตามระบบแต่กลับได้รับการปลุกฝังเรื่องความรุนแรง ถูกเรียกว่า คนรุ่นที่สูญเสีย (the lost generation)

นโยบายด้านสังคมที่ดำเนินการโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีน เช่น การทำลายสี่เก่าในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม ทำให้จารีตประเพณีค่านิยมพื้นฐานดั้งเดิมของจีนถูกทำลาย และส่งผลกระทบไปถึงความคิด

จิตใจ และพฤติกรรมของคนในสังคม นโยบายด้านสังคมที่เกี่ยวข้องกับระดับครอบครัว เช่น ระบบคอมมูน ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนในระดับครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานสังคมที่สำคัญของจีนมายาวนาน

การประกาศนโยบายปฏิรูปประเทศใน ค.ศ. 1978 และการเปิดประเทศ เป็นเหตุการณ์สำคัญอีกครั้งที่ส่งผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน เมื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจกลายเป็นเป้าหมายหลักของประเทศจีน ประชาชนจีนส่วนใหญ่กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ประกอบกับรัฐบาลจีนตั้งแต่สมัยเติ้ง เสี่ยวผิง เน้นให้ประชาชนสนใจเรื่องความเติบโตทางเศรษฐกิจและลัทธิบริโภคนิยมเป็นหลัก ทำให้สังคมจีนมีค่านิยมให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมมากขึ้น ส่วนค่านิยมที่เป็นเรื่องของจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม ยังคงไม่ได้รับความสำคัญ ทำให้หลังการเปิดและพัฒนาประเทศได้ไม่นานจีนเริ่มประสบปัญหาการทุจริตที่รุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะการทุจริตที่มีผู้นำระดับสูงและเจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้อง จนผู้นำหลายคนต้องออกมาตราการแก้ปัญหาการทุจริตอย่างจริงจัง รวมทั้งการมุ่งเน้นความก้าวหน้าด้านอาชีพ และความร่ำรวยยังส่งผลต่อความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในสังคมจีนที่กลายเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ผู้คนไม่สนใจซึ่งกันและกัน มีปัญหาอาชญากรรมและการทุจริตคอร์รัปชันสูง เพราะสังคมไม่ให้ความสำคัญเรื่องคุณธรรมจริยธรรม

เศรษฐกิจจีนเติบโตทางอย่างต่อเนื่อง จนจีนกลายเป็นประเทศที่มีการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product: GNP) เป็นอันดับสองของโลกใน ค.ศ. 2012 อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาของการปฏิรูปและเปิดประเทศ จีนประสบปัญหาหลายประการจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การขยายตัวของเศรษฐกิจและการเติบโตของเมืองทำให้ชาชนบทอพยพจำนวนมากเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อหางานทำ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวที่ไม่สัมพันธ์กันระหว่างในเมืองกับชนบท เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร ความแออัดของเมือง เกิดแหล่งเสื่อมโทรม การแข่งขันกันเพื่อหางานทำ การว่างงาน การแข่งขันทางเศรษฐกิจ การดำรงชีวิต อาชีพ การศึกษา และความกดดันต่างๆ ในชีวิต ประกอบกับการไร้สิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจอย่างศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นผลมาจากนโยบายกำจัดและควบคุมศาสนาของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ทำให้สังคมจีนในกลายเป็นสังคมที่มีการแข่งขันกันสูง ผู้คนต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจซึ่งกันและกัน มีปัญหาอาชญากรรมสูง และเกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาการลักขโมยปล้นชิง ปัญหาการค้าบริการทางเพศ ปัญหาแรงงานผิดกฎหมาย รวมถึงปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงซึ่งเป็นปัญหาที่รุนแรงระดับชาติของจีน เพราะส่วนใหญ่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งระดับท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่พรรคระดับสูงทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลางเข้าไปเกี่ยวข้อง แม้ว่าทางการเงินจะลงโทษอย่างเด็ดขาดด้วยการประหารชีวิต และตัดสินคดีทุจริตอย่างรวดเร็ว แต่การทุจริตคอร์รัปชันยังเกิดขึ้นเสมอ โดยอาจเป็นเพราะการเห็นแก่ผลประโยชน์มหาศาล การกลายเป็นสังคมที่เน้นวัตถุนิยม และการที่สังคมส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นผลจากการที่ศาสนาและหลักจริยธรรมในลัทธิขงจื้อถูกทำลายลง

การที่คนจีนขาดสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีผลให้คนจีนจำนวนมากหันไปนับถือจนถึงขั้นคลั่งไคล้ในลัทธิความเชื่อนอกศาสนา เช่น ลัทธิฝ่าหลุนกง (Falungong) ซึ่งเป็นลัทธิที่ผสมผสานคำสอนในศาสนาพุทธ ลัทธิเต๋า และลัทธิขงจื๊อ เข้าด้วยกัน แต่คำสอนที่บิดเบือนหลักศาสนาของฝ่าหลุนกงทำให้รัฐบาลจีนประกาศให้ฝ่าหลุนกงเป็นลัทธิผิดกฎหมาย และลัทธิฉวนเนิงเจิน (Church of Almighty God) ที่เชื่อเรื่องวันสิ้นโลกจนทำร้ายผู้อื่น ทำให้รัฐบาลจีนในปัจจุบันได้ฟื้นฟูเรื่องการศึกษาลัทธิขงจื๊อในสังคมจีนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตให้เกิดขึ้นในสังคมจีน ควบคู่ไปกับการใช้กฎหมายลงโทษผู้กระทำความผิด

ลักษณะของสังคมจีนที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ รวมถึงสภาพสังคมจีนในปัจจุบัน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้สังคมจีนมีสภาพเช่นนี้ เพื่อหาคำตอบว่าเพราะเหตุใดสังคมจีนที่เคยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมสูง ให้ความสำคัญกับขนบธรรมเนียม ประเพณี และยึดมั่นคุณธรรมจริยธรรมตามหลักปรัชญาขงจื๊อที่เป็นรากเหง้าของสังคมจีนในอดีต จึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างสุดขีด และการเปลี่ยนแปลงนี้จึงส่งผลกระทบต่อสังคมจีนและคนจีนในด้านใดบ้าง โดยจะศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ และผลกระทบต่อสังคมจีนจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น โดยกำหนดช่วงเวลาในการศึกษาตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมกับสมัยปฏิรูปและเปิดประเทศเป็นหลัก

งานวิจัยนี้จะขยายพรมแดนความรู้ด้านจีนศึกษาในไทยให้เพิ่มขึ้น ผลการศึกษาจะทำให้ต้องมีความรู้ด้านจีนศึกษา โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับสังคมจีนร่วมสมัย ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมจีนปัจจุบัน ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังมีการศึกษาน้อยในงานวิจัยที่เป็นภาษาไทย ทั้งนี้งานเกี่ยวกับจีนศึกษาในภาษาไทยที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งเน้นในด้านประวัติศาสตร์การเมือง การเมืองการปกครองจีนในงานด้านรัฐศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจของจีน นโยบายการต่างประเทศของจีน ยุทธศาสตร์ของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นงานวิจัยที่เน้นศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับจีนศึกษาในประเด็นเฉพาะด้านและลึกซึ้งมากขึ้น สภาพที่เกิดขึ้นในสังคมจีนสามารถนำมาใช้เป็นบทเรียนให้แก่สังคมไทยได้เช่นกัน โดยคนไทยสามารถเรียนรู้ได้จากปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมจีน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านการรู้สาเหตุของปัญหา การป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยนำบทเรียนจากประเทศจีนมาเป็นตัวอย่าง รวมทั้งเข้าใจที่มาของลักษณะสังคมจีนและการประพฤติปฏิบัติของคนจีนในปัจจุบันมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน
3. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากงานวิจัย

1. ทำให้รู้และเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมจีนในช่วงเวลาศึกษา
2. ทำให้รู้และเข้าใจปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน
3. ทำให้เข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหาของประเทศจีน

1.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา

งานวิจัยเรื่องนี้อาศัยกรอบแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งมี 2 ประเภท คือ *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม* ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรือหรือเปลี่ยนแปลงสภาพของผู้ที่อยู่ในความสัมพันธ์ และ *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม* หมายถึงส่วนที่เป็นวัฒนธรรมของสังคม ได้แก่ ความรู้ ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ *การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายในสังคม* และ *การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายนอกสังคม* ซึ่งในงานวิจัยนี้ตั้งสมมติฐานไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในช่วงเวลาศึกษาเป็นผลมาจากปัจจัยภายในเป็นหลัก คือ แนวคิดของผู้ผู้นำ

งานนี้ยังใช้ทฤษฎีทางสังคมในการอธิบายแนวคิดของผู้นำจีนทั้งสองคน คือ ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ที่ใช้อธิบายแนวคิดและสังคมในสมัยเหมา เจ๋อตง และทฤษฎีจิตวิทยา-สังคม (Social – Psychological Theory) ที่ใช้อธิบายแนวคิดและสังคมสมัยปฏิรูปของเติ้ง เสี่ยวผิง ทฤษฎีนี้ระบุว่า การพัฒนาทางสังคมเกิดจากการทำงานของปัจจัยด้านจิตวิทยาที่ใช้เป็นแรงขับให้ประชาชนมีการกระทำกระตือรือร้น ค้นพบ ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ แข่งชิง ก่อสร้าง และพัฒนาสิ่งต่างๆ ภายในสังคม ดังที่ Max Weber นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง ใช้หลักจิตวิทยาอธิบายการเปลี่ยนแปลงสังคม : การพัฒนาในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ตามลัทธิทุนนิยม ที่ทำให้เกิดจิตวิญญาณแบบทุนนิยม (spirit of Capitalism) เป็นนักแสวงหาสิ่งใหม่ มุ่งสร้างความสำเร็จเพื่อให้เกิดการยอมรับ ทำงานหนักเพื่อสะสมความร่ำรวย เก็บออมลงทุน ภายใต้สังคมแบบทุนนิยม มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและบุคลิกภาพของคนในสังคม และจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา¹

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ใช้การวิจัยจากการวิเคราะห์ตีความจากเอกสารข้อมูลเป็นหลัก โดยการค้นคว้ารวบรวมเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งจากหนังสือ หนังสือพิมพ์ บทความ งานวิจัย และข้อมูลจากสื่อออนไลน์ เอกสารข้อมูลหลักเป็นงานวิจัยและ

¹ สติโชค วรรณสันติกุล. (2546). *จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์*.

หนังสือทั้งในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และเก็บข้อมูลจากการสอบถามพูดคุยกับผู้ที่มีประสบการณ์ตรงทั้งที่เป็นคนจีนและคนไทยที่เคยอยู่ในประเทศจีนในช่วงเวลาที่ศึกษา จากนั้นนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมถึงปัจจุบัน โดยมีประเด็นศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในช่วงเวลาที่ศึกษา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง โดยแบ่งการศึกษาเป็นช่วงเวลา คือ สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966-1976) สมัยปฏิรูป (ค.ศ. 1978 ถึงปัจจุบัน) โดยในสมัยปฏิรูปนี้แบ่งเป็น สมัยเติ้ง เสี่ยวผิง และหลังสมัยเติ้ง เสี่ยวผิง

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจีนที่ผ่านมาในภาษาไทยส่วนใหญ่เป็นงานวิชาการที่ศึกษาด้านการเมือง การปกครอง ประวัติศาสตร์ และนโยบายเฉพาะเรื่องของพรรคคอมมิวนิสต์ เช่น การปฏิวัติวัฒนธรรม นโยบายด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง งานวิชาการที่สำคัญๆ ได้แก่ งานของ เขียน อธิระวิทย์ เรื่อง *การเมือง การปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน* (2519) และ *จีนผลัดแผ่นดิน* (2527) นำเสนอประเด็นด้าน เศรษฐกิจการเมืองในกรอบแนวคิดด้านรัฐศาสตร์ งานของทวีป วรดิลก เรื่อง *ประวัติศาสตร์จีน* (2538) ศึกษาเรียบเรียงประวัติศาสตร์จีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์จนถึงสิ้นทศวรรษ 1980 แม้จะเป็นงานที่เน้นเล่า เหตุการณ์ประวัติศาสตร์เป็นหลัก แต่เป็นงานสำคัญที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจีนสมัยต่างๆ อย่างละเอียด บทความของวุฒิชัย มูลศิลป์ เรื่อง “การปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน” *วารสารราชบัณฑิตยสถาน* 23 (1) ตุลาคม 2540 - มกราคม 2541: 85-119 วิเคราะห์สาเหตุและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติวัฒนธรรม ใน ค.ศ. 1966-1976 ของเหมา เจ๋อตง ที่ส่งผลกระทบใหญ่หลวงต่อสังคมและวัฒนธรรมจีน และคนในสังคม ทั้งผู้นำพรรค เจ้าหน้าที่ และประชาชนทั่วไปได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง จารีตประเพณีถูกทำลายอย่างมาก และเป็นการทำลายที่กระทบไปถึงความคิดจิตใจหรือจิตวิญญาณของคนจีน เพราะสังคมครอบครัว ได้รับผลกระทบอย่างใหญ่หลวง

งานวิจัยของ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2535) *รายงานผลการวิจัยเรื่องนโยบายสี่ทันสมัยใน สาธารณรัฐประชาชนจีน: บทเรียนและแนวโน้ม* ของสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศึกษาการดำเนินนโยบายสี่ทันสมัยของจีน ผลการวิจัยพบว่าหลังการดำเนินการไม่นานได้มีปัญหาเกิดขึ้นหลายประการ ซึ่งเกิดจากความรีบร้อนในการเร่งดำเนินการ ทำให้ขาดการเตรียมพร้อม เช่น ไม่มีการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ฝ่ายต่าง ขาดการปรับปรุงองค์กรและบุคลากรที่

เกี่ยวข้อง เช่น ด้านการเงินการธนาคาร กฎหมาย ทำให้ไม่สอดคล้องกับการขยายตัว ทำให้ใน ค.ศ. 1980 รัฐบาลจีนได้ประกาศใช้ "แผนปรับปรุงทางเศรษฐกิจระยะ 3 ปี ค.ศ. 1981-1983" เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ และผู้วิจัยเห็นว่า ช่วงแห่งการใช้นโยบายสี่ทันสมัย คือ เฉพาะระหว่าง ค.ศ. 1978-1980 เพราะตั้งแต่ ค.ศ.1981 เป็นต้นไป ทางการเงินและผู้นำจีนไม่ได้เน้นคำว่า สี่ทันสมัย อีกต่อไป การประกาศใช้แผนปรับปรุงทางเศรษฐกิจชี้ให้เห็นว่าผู้นำจีนมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาประเทศช่วงแรก และพยายามหาทางแก้ปัญหา รวมทั้งสร้างแนวทางการพัฒนาประเทศต่อไป งานชิ้นนี้เน้นด้านเศรษฐกิจกับปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นหลัก ไม่ได้กล่าวถึงประเด็นด้านสังคมมากนัก

"ชุดโครงการวิจัยจีนศึกษา" ของ พรชัย ตระกูลวรานนท์ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ผลิตงานวิจัยออกมาหลายเรื่องที่ศึกษาชนบทจีนในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเน้นประเด็นความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลจากการพัฒนาทางอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์และขัดแย้งระหว่างเมืองและชนบทของจีน ปัญหาทางเศรษฐกิจ ผลกระทบจากการดำเนินนโยบายต่อภาคการเกษตรและการพัฒนาชนบทของจีน การปรับตัวของเมืองต่อชนบท และการปรับตัวของชนบทต่อเมือง อันเป็นผลพวงจาก นโยบายปฏิรูปเปิดกว้างของรัฐบาลจีนที่ผ่านมากกว่า 30 ปี ชุดโครงการวิจัยนี้แม้จะศึกษาประเด็นด้านสังคมจีนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แต่จะเน้นกรณีศึกษาในชนบทของจีน และเน้นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งจะต่างจากหัวข้อวิจัยของผู้วิจัย ที่จะเน้นการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมเป็นหลัก โดยปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม และผู้วิจัยจะเน้นผลกระทบที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองมากกว่าชนบท

บทความของ วุฒิชัย มูลศิลป์ เรื่อง “เต็ง เสี่ยวผิง กับการทำประเทศจีนให้ทันสมัย” *วารสารประวัติศาสตร์* (2542): 24 – 41 วิเคราะห์บทบาทของ เต็ง เสี่ยวผิง ผู้นำจีนที่นำนโยบายสี่ทันสมัยมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาประเทศจีนใน ค.ศ. 1978 ตั้งแต่แนวคิด “แสวงหาความจริงจากข้อเท็จจริง” และการเป็นนักปฏิบัตินิยมของเต็ง เสี่ยวผิง ที่มีบทบาทในการทำให้นโยบายการพัฒนาประเทศดำเนินไปได้ ภายใต้การชี้แนะของเต็ง เสี่ยวผิง นอกจากนี้ผู้เขียนเสนอให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศทั้งปัญหาทางการเมืองจากฝ่ายอนุรักษนิยมที่เห็นว่าการพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วเกินไป และปัญหาภายในสังคมจีนที่การเปิดประเทศไม่ได้นำมาเพียงแค่ความเจริญทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังนำแนวคิดทางการเมืองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยเข้ามาด้วย ทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองของนักศึกษาปัญญาชนในวิกฤติการณ์เทียนอันเหมิน ค.ศ.1989 รวมถึงปัญหาในสังคมอื่นๆ ที่เกิดจากการพัฒนาประเทศ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท

งานวิจัยของ วรศักดิ์ มหัทธโนบล เรื่อง *เศรษฐกิจการเมืองจีน* (พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2557) งานวิจัยนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2547 และปรับปรุงเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องจนถึงฉบับล่าสุด คือ พ.ศ. 2557 เป็นงานที่ศึกษาแนวคิดทางเศรษฐกิจการเมืองจีนเป็นประเด็นหลักตั้งแต่สมัยคอมมิวนิสต์เป็นต้นมา โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจโดยศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองสมัยเหมา เจ๋อตงและสมัยเต็ง เสี่ยวผิง เป็นหลัก แต่ได้

กล่าวถึงเศรษฐกิจการเมืองจีนในสมัยผู้นำรุ่นต่อมาไว้พอสังเขป โดยแบ่งช่วงเวลาของจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1949 ออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ สมัยสถาปนาจีนใหม่ สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม และสมัยปฏิรูปซึ่งแบ่งย่อยลงไปอีกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ค.ศ. 1978-1989 ค.ศ. 1989-1999 และ ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา โดยเน้นศึกษาแนวคิดหรือที่มาของนโยบายเศรษฐกิจในแต่ละสมัยและผลกระทบที่เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง แต่ในช่วงแรกของการศึกษา คือ สมัยสถาปนาจีนใหม่และสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม ประเด็นทางเศรษฐกิจมีน้อยกว่าสมัยปฏิรูปเพราะสังคมจีนใน 2 ช่วงนี้การเคลื่อนไหวทางการเมืองมีมากกว่าด้านเศรษฐกิจ

บทความของ ศิริพร ดาบเพชร และ อนงคณา มานิตพิสิฐกุล เรื่อง “นโยบายสี่ทันทสมัยกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน” *วารสารสังคมศาสตร์* (2545): 47 – 67 ศึกษาวิเคราะห์นโยบายสี่ทันทสมัยและการดำเนินการต่างๆ โดยเน้นประเด็นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ผู้เขียนเสนอว่า การดำเนินการพัฒนาประเทศในช่วงแรกประสบความสำเร็จในด้านการขยายตลาดจีนให้เป็นแหล่งลงทุนจากต่างชาติ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษของจีน แต่การพัฒนาในช่วงแรกประสบปัญหาหลายประการจากความไม่พร้อมต่างๆ เช่น ความไม่พร้อมของระบบสาธารณูปโภค โดยเฉพาะแหล่งผลิตในชนบท เส้นทางคมนาคมและระบบการสื่อสารโทรคมนาคม ระบบกฎหมายที่ยังไม่เอื้อต่อการเปิดรับการลงทุนจากภายนอก ตลอดจนความไม่พร้อมของแรงงาน ทำให้จีนต้องเร่งแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพฝีมือแรงงาน ออกกฎหมายด้านการเงิน การลงทุน การธนาคารใหม่ จัดระบบการเงินให้มาตรฐาน ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศในช่วง 10 - 20 ปีแรก ประสบความสำเร็จด้านเศรษฐกิจ แต่มีผลกระทบที่สำคัญคือปัญหาสิ่งแวดล้อมในจีนที่เกิดมลภาวะทั้งทางอากาศ น้ำเสีย ฯลฯ รวมถึงปัญหาสังคมต่างๆ อันเป็นผลจากการเติบโตอย่างรวดเร็วของเมือง

งานวิจัยของผู้วิจัยเรื่อง *พลวัตจีนภายใต้ 40 ปีนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ* (2558) ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาประเทศของจีน ตั้งแต่ ค.ศ. 1978 ถึงปัจจุบัน ที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ และศึกษาถึงปัญหาจากการพัฒนาประเทศและแนวทางแก้ไข เพื่อใช้เป็นบทเรียน งานวิจัยนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาค้นคว้า โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารหลักฐานต่างๆ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า การปฏิรูปประเทศทำให้เศรษฐกิจจีนขยายตัวอย่างมาก จีนสามารถแก้ปัญหาความอดอยากและยากจนได้สำเร็จ โดยพัฒนาเป็นประเทศที่มีรายได้ขนาดกลาง และเป็นผู้ผลิตอันดับหนึ่งของโลก ประชากรจีนหลายร้อยล้านคนเปลี่ยนฐานะจากยากจนเป็นชนชั้นกลาง อย่างไรก็ตามจีนประสบปัญหาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจหลายประการ เช่น ความแตกต่างทางรายได้ระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาการทุจริต ปัญหามลภาวะที่รุนแรง และปัญหาคุณภาพชีวิตของแรงงาน ปัญหาเหล่านี้ทำให้รัฐบาลจีนชุดปัจจุบันเร่งแก้ปัญหา และวางแผนปรับนโยบายพัฒนาประเทศจากการพึ่งพาการลงทุนจากภายนอกและอุตสาหกรรมหนัก มาเป็นการพึ่งพาการบริโภคภายใน และปรับโครงสร้างการปฏิรูปเศรษฐกิจโดยเน้นการสร้างสมดุลและการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างช้าๆ แต่ยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นพื้นฐาน

สำคัญของงานวิจัยปัจจุบันเรื่องนี้ แต่งานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนฯ เล่มนี้ศึกษาตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม และเน้นศึกษาปัจจัยด้านความคิดผู้นำที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งไม่ได้เน้นในงานก่อน

งานวิจัยที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมจีนส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยในภาษาอังกฤษ งานเรื่องหนึ่งที่ศึกษานโยบายด้านสังคมของจีนโดยตรง คือ Zhao Litao and Tin Seng Lim (editors) (2010) *China's New Social Policy: Initiatives for a Harmonious Society* เป็นหนังสือรวมบทความเกี่ยวกับนโยบายด้านสังคมของจีน แต่งานชิ้นนี้กล่าวเฉพาะนโยบายของรัฐบาลจีนตั้งแต่สมัยประธานาธิบดีหู จิ่นเทา คือ ตั้งแต่ ค.ศ. 2002 เป็นต้นมา เช่น นโยบายการฟื้นฟูความสำคัญด้านศาสนาและวัฒนธรรม นโยบายด้านประชากร นโยบายพัฒนาการศึกษาและพัฒนาชนบท ดังนั้นหนังสือนี้จึงไม่ได้เน้นวิเคราะห์นโยบายด้านสังคมของจีนในช่วงแรกของการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์และช่วงแรกของการพัฒนาประเทศ

บทความของ Ka-ho Mok (2005) เรื่อง *Governing through Governance: Changing Social Policy Paradigms in Post-Mao China* วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านสังคมของรัฐบาลจีนในยุคหลังเหมา เจ๋อตง ซึ่งเข้าสู่ยุคทันสมัยของจีน นโยบายด้านสังคมในช่วงนี้มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยของจีน การเน้นด้านเศรษฐกิจการค้า แทนการเป็นรัฐสวัสดิการและรัฐที่รัฐบาลผูกขาดทางธุรกิจแบบสมัยเหมา เจ๋อตง บทความนี้วิเคราะห์การสร้างนโยบายสาธารณะใหม่ๆ ของรัฐบาลจีน เช่น การให้เอกชนมีสิทธิในการทำธุรกิจ การพัฒนาด้านการศึกษา สาธารณสุข และปัจจัยทางด้านการเงินและกฎหมายใหม่ โดยมีข้อเสนอว่านโยบายปฏิรูปประเทศของรัฐบาลจีนส่งผลให้เกิดความอ่อนแอต่อรัฐบาลจีนเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยเหมา เจ๋อตง เพราะรัฐบาลไม่ได้คุมอำนาจเบ็ดเสร็จทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ เช่นแต่ก่อน และสังคมจีนในยุคทันสมัยมีการเปลี่ยนแปลงมาก งานชิ้นนี้เน้นในด้านนโยบายและผลกระทบที่มีต่ออำนาจการเมืองของรัฐบาล แต่ไม่ได้เน้นผลกระทบด้านสังคม

นอกจากนี้ยังมีงานที่ศึกษาด้านสังคมจีนเฉพาะประเด็น เช่น ด้านศาสนาและวัฒนธรรม นโยบายลูกคนเดียว สัดส่วนประชากร เช่น บทความของ Peter Morrison (1984) เรื่อง “Religious Policy in China and Its Implementation in the Light of Document No.19” *Religion in Communist Lands* 12 (3): 244-25 กล่าวถึงนโยบายการกำจัดและควบคุมศาสนาต่างๆ ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเมื่อขึ้นปกครองประเทศใน ค.ศ. 1949 โดยวิเคราะห์สาเหตุของนโยบาย การดำเนินการ และการเปลี่ยนแปลงนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในปลายทศวรรษ 1970 ด้วยการให้เสรีภาพทางศาสนามากขึ้น บทความนี้ศึกษาเฉพาะนโยบายด้านศาสนาเป็นหลัก แต่กล่าวถึงนโยบายศาสนาสมัยเหมา เจ๋อตงที่ส่งผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรมจีนไม่มากนัก ช่วงเวลาที่เน้นในงาน คือ ค.ศ. 1982 ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนประกาศให้เสรีภาพทางศาสนามากขึ้นในช่วงแรกของการพัฒนาประเทศ

บทความของ André Laliberté (2011) เรื่อง “Religion and the State in China: The Limits of Institutionalization” *Journal of Current Chinese Affairs* 40 (2): 3-15 วิเคราะห์ความสำคัญของศาสนาในประเด็นที่อาจท้าทายอำนาจของรัฐบาลจีน เพื่อชี้ให้เห็นว่าเพราะเหตุใดพรรคคอมมิวนิสต์

จีนจึงมีนโยบายกำจัดการควบคุมศาสนา และมุมมองด้านลบของรัฐบาลจีนที่มีต่อศาสนาและลัทธิความเชื่อ ซึ่งเป็นมุมมองที่มีที่มาจากประวัติศาสตร์ของจีน เพราะมีหลายครั้งในประวัติศาสตร์จีนที่เกิดกบฏต่อต้านรัฐบาลโดยผู้นำกบฏใช้ศาสนาหรือลัทธิต่างๆ มาจูงใจผู้คน แต่ LaLiberté เสนอความเห็นที่ว่าในความเป็นจริงศาสนาไม่สามารถคุกคามความมั่นคงของรัฐบาลจีนในปัจจุบันได้ เพราะจำนวนผู้นับถือศาสนาต่างๆ มีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนประชากร และความเป็นเอกภาพมีน้อยเพราะรัฐบาลจีนควบคุมองค์กรศาสนาอย่างเข้มงวด

บทความของ Chen Xuefeng เรื่อง “The Social Impact of China’s One Child Policy” *Harvard Asia Pacific Review* (2003) และบทความของ Barbara H. Settles and Xuewen Sheng เรื่อง “The One Child Policy and Its Impacts on Chinese Families” *Handbook of Families in Chinese Societies* (2008) วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากนโยบายลูกคนเดียวที่รัฐบาลจีนประกาศใช้ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 โดยดูผลกระทบทั้งในด้านอัตราประชากร กลุ่มประชากรเป้าหมายคือชาวจีนฮั่นซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และผลกระทบด้านสังคมครอบครัว ทั้งครอบครัวที่ต่อมามีการหย่าร้าง การสูญเสียบุตรที่เป็นลูกคนเดียว และผลกระทบที่เกิดจากการเลี้ยงดูลูกคนเดียว

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ทำให้เห็นว่่างานส่วนใหญ่เกี่ยวกับจีนที่มีเป็นงานด้านประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง รัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ และประเด็นด้านยุทธศาสตร์ทางทะเลของจีนที่เป็นปัญหาในปัจจุบันคือปัญหาในทะเลจีนใต้ และงานเกี่ยวกับสังคมจีนที่มีเป็นประเด็นศึกษาเฉพาะเรื่อง สำหรับงานวิจัยนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นต้นมา โดยเน้นศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมจีน การแบ่งช่วงเวลาในการศึกษามีความคล้ายคลึงกับการแบ่งช่วงเวลาของวรรคตี่ใน *เศรษฐกิจการเมืองจีน* คือ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยแบ่งช่วงเวลาในการศึกษาเป็นสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป แต่สิ่งที่แตกต่างคือ งานของวรรคตี่เริ่มศึกษาตั้งแต่ ค.ศ. 1949 และช่วงเวลาสมัยปฏิรูปในงานของวรรคตี่นั้นเน้นที่สมัยเติ้ง เสี่ยวผิง เป็นหลัก และที่กล่าวมาถึงปัจจุบันนั้นสิ้นสุดลงที่ ค.ศ. 1999² ส่วนตั้งแต่ ค.ศ. 2000 เป็นต้นมาเป็นการศึกษาอย่างกว้างๆ แต่ในงานของผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดของผู้นำรุ่นหลังเติ้ง เสี่ยวผิงด้วย โดยแบ่งการวิเคราะห์ตามรุ่นของผู้นำซึ่งเป็นการแบ่งรุ่นผู้นำนั้นเป็นความคิดของเติ้ง เสี่ยวผิง³ นอกจากนี้ผู้วิจัยมีความเห็นต่างจากวรรคตี่ที่เห็นว่าคริสต์ศตวรรษที่ 21 เป็นช่วงเวลาของการเร่งปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศมากขึ้นของจีน⁴ แต่ผู้วิจัยเห็นว่า การเร่งปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศของจีนเกิดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1990 แล้ว

² วรรคตี่ มัทธโนบล. (2557). *เศรษฐกิจการเมืองจีน*. หน้า 19.

³ Andrew J. Nathan; and Bruce Gilley. (eds). (2003). *China’s New Rulers: the Secret Files*. pp. 10-11.

⁴ วรรคตี่ มัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 464.

และการที่จีนได้เข้าสู่เศรษฐกิจโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ การเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกใน ค.ศ. 2001 จนเศรษฐกิจของจีนขยายตัวอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 2000 นั้น เป็นผลจากความพยายามอย่างหนักของจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1995

งานวิชาการเกี่ยวกับจีนศึกษาในวงวิชาการไทยปัจจุบันมีความหลากหลายมากขึ้น จากเดิมเป็นงานศึกษาด้านศิลปะ ปรัชญา ภาษา วรรณกรรม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ เป็นหลัก องค์ความรู้ได้ขยายเป็นด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และการศึกษาสังคมจีนในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น งานวิจัยนี้เป็นอีกงานหนึ่งที่จะศึกษาประวัติศาสตร์จีนร่วมสมัยที่เน้นศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในช่วงเวลาสำคัญทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของจีน คือ สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม และสมัยปฏิรูป โดยจะเน้นวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในช่วงเวลานี้ และผลที่เกิดขึ้น เพื่อเติมเต็มความรู้เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องจีนในสังคมไทยที่ให้ความสนใจต่อประเทศจีนมากขึ้น

บทที่ 2

การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน

สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966 – 1976)

พรรคคอมมิวนิสต์จีน (The Chinese Communist Party) สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 และขึ้นปกครองประเทศจีนอย่างเป็นทางการ โดยมีเหมา เจ๋อตง (Mao Zedong ค.ศ. 1893-1976) เป็นผู้นำประเทศ พรรคคอมมิวนิสต์จีนเริ่มดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อบริหารประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาประเทศหลังจากตกอยู่ภายใต้ภาวะสงครามมายาวนาน ในด้านการเมืองการปกครองมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและจัดตั้งองค์กรการปกครองในระดับต่างๆ การจัดระเบียบองค์กรการเมืองในช่วงนี้เป็นพื้นฐานการปกครองที่สำคัญต่อการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ตลอดมา รวมทั้งดำเนินการฟื้นฟูเศรษฐกิจที่สำคัญคือการปฏิรูประบบที่ดินและการส่งเสริมอุตสาหกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจแบบโซเวียต

พรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมา เจ๋อตง ให้ความสำคัญกับการรณรงค์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่องในทศวรรษ 1950 และ 1960 เช่น การรณรงค์ต่อต้านฝ่ายขวา (Anti-right Campaign) ใน ค.ศ. 1955 การรณรงค์ร้อยบุปผา (The Hundred Flowers Campaign) ระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงมิถุนายน ค.ศ. 1957 ซึ่งเป็นการรณรงค์ที่ให้อิสระแก่ประชาชนในการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องต่าง ๆ มากขึ้น แต่การวิพากษ์วิจารณ์มีมากเกินไปจนกระทบกระเทือนพรรค จึงต้องระงับการวิจารณ์และลงโทษผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์

ใน ค.ศ. 1958 พรรคคอมมิวนิสต์จีนดำเนินนโยบายก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้า (The Great Leap Forward) ซึ่งเป็นการรณรงค์เพื่อปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วโดยเน้นพัฒนาอุตสาหกรรม เหล็กกล้าและเร่งเพิ่มผลผลิตการเกษตร แต่นโยบายนี้ล้มเหลว เศรษฐกิจจีนตกต่ำและมีผู้คนเสียชีวิตจำนวนมากจากความอดอยากขาดแคลนอาหาร ส่งผลให้ฐานะผู้นำของเหมา เจ๋อตงสั่นคลอน นอกจากนี้ยังทำให้ระบบสังคมของจีนเริ่มเปลี่ยนแปลงเพราะทางการเข้าไปควบคุมชีวิตความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ในครอบครัวของประชาชนผ่านระบบนารวม (Collectivization) หรือคอมมูน (Commune)¹ ความล้มเหลวจากการก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้าทำให้เหมา เจ๋อตงดำเนินการปฏิวัติวัฒนธรรมขึ้นใน ค.ศ. 1966 ซึ่งการปฏิวัติวัฒนธรรมนี้ส่งผลกระทบต่อสังคมและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในจีนอย่างรุนแรง งานวิจัยนี้เสนอว่าแนวคิดของผู้นำเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการ

¹ ตามหลักการของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ระบบคอมมูนจะทำให้จีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์สมบูรณ์แบบ คือ ผู้คนจะไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว คอมมูนจะเป็นผู้ดูแลทุกอย่างทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ชีวิตความเป็นอยู่ โดยรัฐเป็นฝ่ายจัดหาให้ เช่น โรงเรียน โรงเลี้ยงเด็ก โรงพยาบาล ประชาชนมีหน้าที่ในการทำงานตามความสามารถเพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้สูงสุด

เปลี่ยนแปลงของสังคมจีน ในบทนี้จึงศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของเหมา เจ๋อตงในการปกครองจีนและแนวคิดที่นำไปสู่การปฏิวัติวัฒนธรรม สาเหตุและการเคลื่อนไหวในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมจีนทั้งในขณะนั้นและในเวลาต่อมา

2.1 แนวคิดของผู้นำที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีน

เหมา เจ๋อตง อดีตผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิวัติจีนและชี้นำแนวทางการบริหารประเทศของจีน แนวคิดหลักในการเปลี่ยนแปลงสังคมของเหมา เจ๋อตงมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการปฏิวัติของวลาดีเมียร์ เลนิน (Vladimir Lenin ค.ศ. 1870-1924) อดีตผู้นำสหภาพโซเวียต ซึ่งนำแนวคิดการเปลี่ยนแปลงสังคมของคาร์ล มาร์ก (Karl Marx ค.ศ. 1818 -1883) หรือลัทธิมาร์กซิสต์ (Marxism) ที่เป็นต้นแบบทฤษฎีสังคมและการเมืองแบบลัทธิคอมมิวนิสต์มาประยุกต์ใช้ ลัทธิมาร์กซิสต์เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตามทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) โดยวิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดจากความขัดแย้งในธรรมชาติของมนุษย์ โดยมีสาเหตุสำคัญ คือ ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการแย่งชิงหรือครอบครองทรัพยากร จนเกิดความไม่เท่าเทียมในสังคมมากขึ้น ชนชั้นนายทุนกดขี่ผู้ใช้แรงงานจนเกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้นหรือการปฏิวัติมวลชนที่นำโดยชนชั้นแรงงานเพื่อล้มล้างชนชั้นนายทุน จนนำไปสู่โครงสร้างสังคมแบบใหม่คือสังคมคอมมิวนิสต์ที่ปราศจากชนชั้น

เลนินได้นำลัทธิมาร์กซิสต์มาปรับใช้กับประเทศรัสเซีย ทฤษฎีปฏิวัติสังคมของเลนินเน้นว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมหรือการโค่นล้มระบอบทุนนิยมต้องใช้กำลังเพื่อปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างฉับพลันทันที เพื่อสร้างการปกครองของชนชั้นแรงงานซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม และก้าวไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ที่สมบูรณ์ โดยต้องมีพรรคการเมืองของชนชั้นแรงงานที่เป็นกองกำลังสู้รบเพื่อปฏิวัติชนชั้นอย่างฉับพลัน การผสมผสานแนวคิดของมาร์กและเลนิน หรือที่เรียกกันว่า ลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Marxism - Leninism) นี้กลายเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศต่างๆ ต่อมา

เหมา เจ๋อตง อดีตผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน นำแนวคิดของมาร์กและเลนินมาใช้ในการปฏิวัติจีน แต่เหมา เจ๋อตงปรับใช้ให้เข้ากับสังคมจีน โดยให้ความสำคัญกับการใช้ชาวนาเป็นกำลังหลักในการต่อสู้ทางชนชั้น เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมจีน เพราะสังคมจีนเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ชาวนาเป็นคนส่วนใหญ่ของจีน ต่างจากแนวคิดมาร์กและเลนินที่ใช้ชนชั้นแรงงานเป็นกำลังหลัก ในงานเขียนของเหมา เจ๋อตงเรื่อง *On Practice* ที่เขียนขึ้นใน ค.ศ. 1937 กล่าวถึงการนำความรู้ไปปฏิบัติจริง² ซึ่งเหมา เจ๋อตงเขียนขึ้นจากประสบการณ์เพราะเขานักปฏิบัติที่ได้ศึกษาทฤษฎีการปฏิวัติของเลนิน หรือ ลัทธิมาร์กซิสต์-เลนิน

² Mao Tse-Tung (Mao Zedong). (1968). "On Practice" *Four Essays on Philosophy*. pp. 1 - 22.

นิสัฒ์ และนำทฤษฎีนั้นมาประยุกต์ใช้ตามประสบการณ์ ตามสภาพความเป็นจริงของสังคมจีน ตั้งแต่การปฏิวัติจีนในทศวรรษ 1920 จนประสบความสำเร็จใน ค.ศ. 1949 และยังคงประยุกต์แนวทางคอมมิวนิสต์มาใช้ในการพัฒนาประเทศจีน ดังที่คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1981 มีมติระบุในเอกสาร “มติเกี่ยวกับปัญหาทางประวัติศาสตร์บางประการของพรรคนับแต่การก่อตั้งประเทศใหม่” ว่า ความคิดเหมา เจ๋อตง (Mao’s Thought) เป็นผลผลิตของการประสานอย่างเป็นรูปธรรมของทฤษฎีที่เป็นหลักพื้นฐานทั่วไปของลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสัฒ์กับการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของการปฏิวัติจีน³

2.1.1 แนวคิดการปฏิวัติจีนของเหมา เจ๋อตง

ความคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติจีนของเหมา เจ๋อตงนั้น อาจสรุปได้ว่าประกอบด้วยแนวคิดหลัก 3 ประการ คือ 1) แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง ซึ่งความขัดแย้งมีหลายลักษณะทั้งความขัดแย้งระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม ระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชนชั้นแรงงาน ระหว่างแรงงานที่ใช้สมองกับแรงงานที่ใช้กำลัง ระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชาวนา ระหว่างนายทุนไม่ผูกขาดกับนายทุนผูกขาด หรือระหว่างจักรวรรดินิยมกับอาณานิคม เป็นต้น⁴ 2) แนวคิดเรื่องการจัดองค์กร ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งระบบคอมมิวนิสต์ประชาชน 3) แนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง ที่เน้นการใช้ทรัพยากรและแรงงานที่มีอยู่ภายในประเทศ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศ⁵ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสัฒ์ แต่เหมา เจ๋อตงปรับให้เข้าสภาพของจีน

เหมา เจ๋อตงยังให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนตามที่เลนินเสนอไว้ คือ พรรคคอมมิวนิสต์ต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำมวลชน ปลุกจิตสำนึกมวลชน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนตามแนวคิดของเหมา เจ๋อตงแตกต่างจากที่เลนินเสนอไว้บางประการ เช่น สำหรับเหมา เจ๋อตงพรรคและมวลชนต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และพรรคต้องเรียนรู้จากมวลชนไปพร้อมๆ กัน เหมา เจ๋อตงย้ำว่าพรรคต้องรับความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ หรือคำวิพากษ์วิจารณ์จากมวลชน แล้วนำมาคิดอธิบายด้วยทฤษฎีก่อนเผยแพร่กลับไปสู่มวลชน เพื่อให้มวลชนยอมรับทฤษฎีของพรรค โดยเหมา เจ๋อตงกล่าวคำเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างพรรคและมวลชนไว้ว่า “ทหารเปรียบเสมือนปลา ประชาชนเปรียบเสมือนน้ำ ถ้าปลาขาดน้ำย่อมจะตายฉับใด ถ้าทหารอยู่ห่างไกลจาก

³ สมาน ประชามิตร. (2554). *ความคิดเหมาเจ๋อตงกับความคิดของเหมาเจ๋อตง*. (ออนไลน์).

⁴ Mao Tse-Tung (Mao Zedong). (1968). “On Contradiction” *Four Essays on Philosophy*. pp. 23-78.

⁵ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2525). *เศรษฐกิจสาธารณรัฐประชาชนจีน*. หน้า 6.

ประชาชน ย่อมจะตายฉนั้น”⁶ ในงานนิพนธ์ของเหมา เจ๋อตง เรื่อง “ทิศทางการเคลื่อนไหวเยาวชน” เขากล่าวไว้ว่า องค์หลักของการปฏิวัติคือประชาชนสามัญของจีน หัวเรี่ยวหัวแรงของการปฏิวัติคือกรรมกรชาวนาซึ่งมีจำนวนร้อยละ 90 ของประชากรทั่วประเทศ⁷

จากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนนี้ จะเห็นได้ว่าเหมา เจ๋อตงให้ความสำคัญกับการระดมมวลชนและการจัดตั้งแนวร่วม (United Front) เพื่อต่อสู้ในการปฏิวัติจีน เพราะการปฏิวัติสังคมและการสร้างพรรคคอมมิวนิสต์ที่เข้มแข็งต้องได้รับการสนับสนุนจากมวลชน โดยแนวร่วมนี้ต้องประกอบด้วยคนทุกชนชั้นในสังคมรวมถึงชนชั้นนายทุนด้วย เหมา เจ๋อตงเสนอว่าชาวนาและกรรมกรมาเป็นกำลังหลักของการปฏิวัติ และควรชักจูงพวกกระฎุมพี (Bourgeoisie) มาเป็นพันธมิตรด้วย แนวคิดนี้ทำให้เหมา เจ๋อตงประสบความสำเร็จในการปฏิวัติจีนเพราะสามารถสร้างกำลังสนับสนุนจากมวลชนส่วนใหญ่ของประเทศได้

2.1.2 แนวคิดการปฏิวัติจีนของเหมา เจ๋อตงในช่วงแรกของพรรคคอมมิวนิสต์จีน

เหมา เจ๋อตงเริ่มมีบทบาทเคลื่อนไหวเพื่อปฏิวัติตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1920 ในเวลานั้นจีนมีปัญหาความตกต่ำอย่างมาก ทั้งจากการเมืองภายในประเทศหลังยุคซุนตง (ค.ศ. 1916 -1928) ซึ่งบ้านเมืองมีความแตกแยกวุ่นวาย เศรษฐกิจตกต่ำ ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาติตะวันตก รวมถึงถูกญี่ปุ่นขยายอำนาจเข้ายึดครองดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนสมาชิกในพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีแนวความคิดในการปฏิวัติที่ต่างกัน 2 แนวทาง คือ กลุ่มที่ยึดมั่นตามแนวทางโซเวียตที่เน้นการปฏิวัติในเมืองใหญ่และใช้ชนชั้นแรงงานเป็นกำลังสำคัญในการปฏิวัติ โดยกลุ่มนี้มองว่าชาวนาควรเป็นเพียงผู้ช่วยในการปฏิวัติ เพราะชาวนาเป็นกลุ่มที่อนุรักษ์นิยมและเฉื่อยชาทางการเมือง ในช่วงนี้กลุ่มโซเวียตเป็นผู้มีบทบาทนำในพรรคและใช้แนวทางนี้เป็นนโยบายของพรรค แต่การก่อการของกลุ่มนี้ไม่ประสบความสำเร็จ⁸ ตรงข้ามกับการก่อการของสมาชิกพรรคอีกกลุ่มที่นำโดยเหมา เจ๋อตงที่ใช้อีกแนวทางหนึ่ง

กลุ่มที่มีเหมา เจ๋อตงเป็นแกนนำนั้นเชื่อว่าต้องประยุกต์ทฤษฎีการปฏิวัติของลัทธิมาร์กให้เข้ากับสถานการณ์ของจีนมากกว่าการยึดมั่นตามทฤษฎีเป็นหลัก เพราะในจีนนั้นชนชั้นแรงงานมีไม่มากพอที่จะเป็นแกนหลักในการปฏิวัติ และชาวนาเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้นเหมา เจ๋อตงจึงเน้นการสนับสนุนจากชาวนามากกว่ากรรมกร เน้นการก่อการในชนบทแทนเมืองใหญ่ (rural-based revolution) หรือที่เรียกกันว่าทฤษฎีชนบทล้อมเมือง และทำสงครามกองโจร แนวทางนี้เป็นแนวทางที่เหมา เจ๋อตงใช้

⁶ Maoist Documentation Project (2000). “Mao Tse-tung On Guerrilla Warfare” *Mao Tse-tung Reference Archive*.

⁷ The Compilation Group for the “History” of Modern China” Series. (1976). *The Revolution of 1911*. p. 69.

⁸ Maurice Meisner. (1999). *Mao’s China and After*. p. 31.

ในการก่อการภายใต้การนำของเขาตั้งแต่ ค.ศ. 1927 แต่ถูกคัดค้านและโจมตีจากกลุ่มโซเวียตในพรรคมาตลอด⁹

เหมา เจ๋อตงยึดแนวทางนี้ก่อการภายใต้การนำของเขา ฐานที่มั่นของเขาที่เขตปลดปล่อย “เจียงซีโซเวียต” (Jiangxi Soviet) ที่ตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1931 ขยายตัวและเข้มแข็งมากขึ้น จนตั้งเป็นเขตปกครองตนเองที่มีรัฐบาล มีกองทัพ มีระบบกฎหมายและเงินตราของตน ประชาชนในการปกครองประมาณ 3 ล้านคนเศษ ความเข้มแข็งนี้ทำให้มีสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จากที่ต่างๆ เดินทางมาเข้าร่วมกลุ่ม ชาวบ้านที่ไม่ได้รับความยุติธรรมจากรัฐและถูกปกครองอย่างกดขี่หันมาเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์มากขึ้น และมีทหารรัฐบาลกัว๋ฮมินต์ส่วนหนึ่งเปลี่ยนใจมาเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ด้วย ทำให้ใน ค.ศ. 1932 เขตพื้นที่และกองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์ที่เขตเจียงซีโซเวียตขยายเพิ่มขึ้น มีประชากรในพื้นที่ปกครองเพิ่มเป็น 19 ล้านคน ทำให้มีความเข้มแข็งและกำลังพลมากขึ้น สามารถต้านทานการล้อมปราบทั้ง 5 ครั้งของรัฐบาลจีนคณะชาติที่นำโดยเจียง ไคเชก (Chiang Kai-shek ค.ศ. 1887 – 1975) ซึ่งระดมกำลังกว่าล้านคนเข้ามาปราบเขตเจียงซีโซเวียตตั้งแต่ ค.ศ. 1930 – 1933 ไว้ได้

ความสำเร็จของเขตเจียงซีโซเวียตเป็นสิ่งที่พิสูจน์ให้ฝ่ายโซเวียตในพรรคคอมมิวนิสต์จีนเห็นถึงความสำเร็จของเหมา เจ๋อตง ที่นำทฤษฎีการปฏิวัติของลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์มาปรับใช้ในการปฏิวัติจีน ขณะที่การก่อการในเมืองใหญ่ของกลุ่มโซเวียตล้มเหลวมาตลอด ดังนั้นเมื่อมีการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์จีนในวันที่ 15-18 มกราคม ค.ศ. 1935 ระหว่างการเดินทางไกลของพรรคคอมมิวนิสต์ (Long march ค.ศ. 1934 – 1935) เพื่อหลบหนีการล้อมปราบของรัฐบาลจีน ที่ประชุมสรุปสาเหตุความล้มเหลวที่ผ่านมาว่าเกิดจากแนวทางการนำพรรคของกลุ่มโซเวียต¹⁰ และมีมติเลือกเหมา เจ๋อตง ให้ดำรงตำแหน่งกรรมการประจำของคณะกรรมการการเมืองของพรรค (หรือโปลิตบูโร) และต่อมาเหมา เจ๋อตงได้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการทหารของพรรค ซึ่งเขาอยู่ในตำแหน่งนี้จนถึงแก่อสัญกรรมใน ค.ศ. 1976

2.1.3 แนวคิดของเหมา เจ๋อตงต่อนโยบายเศรษฐกิจและการเมืองในช่วงแรกของจีนใหม่

เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นปกครองประเทศจีนใน ค.ศ. 1949 แล้ว เหมา เจ๋อตงในฐานะประธานประเทศหรือประธานาธิบดี และผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดแนวทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศ โดยระยะแรกยึดตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียต ซึ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก รวมทั้งดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศตามแบบลัทธิเหมา 3 แนวคิด ดังที่กล่าวมาข้างต้น คือ แนวคิดเรื่องความขัดแย้งระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่าง

⁹ *Ibid.* and Jonathan D. Spence. (2013). *The Search for Modern China*. pp. 365, 368-369.

¹⁰ Jonathan D. Spence. (2013). *op.cit.* p. 379.

ภาคอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม ระหว่างแรงงานที่ใช้สมองกับแรงงานที่ใช้กำลัง แนวคิดเรื่องการจัดองค์กร (ระบบนารวม (Collectivization) หรือระบบคอมมูนประชาชน (Commune) ซึ่งทดลองขึ้นครั้งแรกใน ค.ศ. 1953) และแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง ที่เน้นการใช้ทรัพยากรและแรงงานที่มีอยู่ภายในประเทศ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศ¹¹

อาจจะกล่าวได้ว่า การยึดมั่นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของเหมา เจ๋อตง ในการพัฒนาประเทศ และดำเนินการต่อสู้ทางชนชั้นอย่างต่อเนื่องหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ ค.ศ. 1949 เป็นมานั้น อาจเป็นผลมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของเหมา เจ๋อตง ที่เคยไปเยือนสหภาพโซเวียตในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1949 ซึ่งทำให้เขาประทับใจความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม การทหาร และสังคมแบบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต ทำให้การปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีนของเหมา เจ๋อตง จึงยึดตามแนวคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะการต่อสู้ทางชนชั้นเพื่อสร้างความเท่าเทียมที่แท้จริงให้เกิดขึ้นในสังคมจีน ส่งผลให้มีการดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองและเศรษฐกิจอยู่ตลอด เช่น การรณรงค์ต่อต้านฝ่ายขวาหรือการรณรงค์ร้อยบุปผาใน ค.ศ. 1957 (The Hundred Flowers Campaign) ที่ให้ปัญญาชนการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองและเรื่องต่างๆ ตามแบบคอมมิวนิสต์ แต่การวิพากษ์วิจารณ์มีมากเกินไปจนกระทบถึงพรรค จึงต้องระงับการวิจารณ์และลงโทษผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์ ปัญญาชนจำนวนมากถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกฝ่ายขวาและต่อต้านการปฏิวัติ¹² และการรณรงค์ก้าวกระโดดไกล (The Great Leap Forward) ใน ค.ศ. 1958-1959 ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทั้งด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมทั่วประเทศภายใต้ระบบคอมมูนประชาชน

แผนการรณรงค์ก้าวกระโดดไกลเน้นการเร่งเพิ่มผลผลิตในทุกๆ ด้านเป็น 2 เท่า ด้วยแรงงานของมวลชนชาวจีน เพื่อเอาชนะชาติตะวันตก โดยแรงงานในชนบทต้องเข้ามาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ผู้วางแผนเศรษฐกิจกำหนดว่าจะใช้แรงงานอย่างเต็มที่ โดยสร้างโรงงานในแหล่งแรงงาน เน้นการผลิตโดยใช้แรงงานผสมกับใช้เครื่องจักร เพื่อเร่งเพิ่มผลผลิตในอุตสาหกรรมที่สำคัญ เช่น เหล็กกล้า ไฟฟ้า ถ่านหิน ให้ทันอังกฤษภายใน 15 ปี โดยระดมแรงงานเกษตรกรประมาณ 100 ล้านคน เข้าร่วมทำการผลิตในภาคอุตสาหกรรม มีการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ คลองชลประทาน และถนน ส่วนอีก 60 ล้านคน มาสร้างเตาหลอมหลังบ้านเพื่อหลอมเหล็ก

รัฐบาลยังมีนโยบายพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรม โดยใช้วิธีการผลิตแบบผสมผสาน ตามนโยบายตรงแดง 3 ผืน ซึ่งประกอบด้วย การสร้างระบบสังคมนิยม การก้าวกระโดดไปข้างหน้า และระบบคอมมูน ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1958 มีการตั้งระบบนารวม หรือ คอมมูนประชาชน แห่งแรกขึ้น คือ คอมมูนสปุตนิค (The Sputnik Commune) ที่มณฑลเหอหนาน ส่วน “มติการตั้งคอมมูนประชาชน”

¹¹ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2525). *เศรษฐกิจสาธารณรัฐประชาชนจีน*. หน้า 6.

¹² Jonathan D. Spence. (2013). *op.cit* pp. 510-513.

อย่างเป็นทางการจะมีขึ้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1958 ทำให้ระบบคอมมูนขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว โดยสิ้นเดือนกันยายน ค.ศ. 1959 มีคอมมูนถึง 26,425 แห่งในชนบท หรือเท่ากับร้อยละ 98.2 ของครัวเรือนเกษตรกรทั่วประเทศ แต่ละคอมมูนมีเกษตรกรโดยเฉลี่ย 5,000 ครัวเรือน หรือราว 30,000 คน¹³

ตามหลักการของพรรคคอมมิวนิสต์ ระบบคอมมูนจะทำให้จีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์สมบูรณ์แบบ คือ ผู้คนจะไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว คอมมูนจะเป็นผู้ดูแลทุกอย่างทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ชีวิตความเป็นอยู่ ประชาชนมีหน้าที่ในการทำงานตามความสามารถเพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้สูงสุด คอมมูนมีลักษณะแตกต่างจากสหกรณ์การเกษตร กล่าวคือ ในระบบสหกรณ์ แรงงานร่วมกันผลิตเพียงอย่างเดียว ในระบบคอมมูน จะจัดให้มีการอยู่ร่วมกัน โดยรัฐเป็นฝ่ายจัดทำให้ เช่น โรงเรียน โรงเรียนเล็ก โรงพยาบาล คอมมูนมีลักษณะที่กว้างกว่าสหกรณ์ เพราะสหกรณ์เน้นด้านการเกษตร แต่คอมมูนทำทุกด้าน และครอบคลุมทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม หน่วยบริหารของคอมมูนแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับคอมมูนหรือคณะกรรมการจัดการ มีคณะกรรมการเป็นองค์การบริหารสูงสุด ระดับกองการผลิตใหญ่ รับผิดชอบด้านอุตสาหกรรม การชลประทาน และโครงการใหญ่ๆ และระดับกองการผลิต มีคณะกรรมการและพนักงานบริหารของตนเอง

การรณรงค์ก้าวกระโดดประสบความสำเร็จล้มเหลวและส่งผลเสียหายอย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจจีนและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนส่วนใหญ่ ความล้มเหลวเป็นเพราะรัฐให้ความสำคัญต่อภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม ทำให้ผลผลิตธัญญาหารลดลง เพราะแรงงานไปมุ่งผลิตในภาคอุตสาหกรรม ประชาชนขาดแรงจูงใจในการผลิต เพราะทำมากทำน้อยก็ได้ผลตอบแทนเท่ากัน และเกิดความเหน็ดเหนื่อย ไม่พอใจจากการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐขู่บังคับให้ประชาชนเร่งทำการผลิต ประกอบกับเกิดภัยธรรมชาติทั้งฝนแล้ง น้ำท่วม ติดต่อกันหลายครั้งระหว่าง ค.ศ. 1959 – 1960 และการเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตทั้งในเรื่องปัญหาพรมแดนและอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ทำให้สหภาพโซเวียตถอนความช่วยเหลือทั้งหมดออกจากจีนอย่างกะทันหันใน ค.ศ. 1960 ระหว่าง ค.ศ. 1959–1961 จีนจึงประสบปัญหาขาดแคลนทั้งอาหาร เชื้อเพลิง เสื้อผ้า ฯลฯ ส่งผลให้เกิดความอดอยากอย่างรุนแรงจนมีประชาชนเสียชีวิตประมาณ 20–30 ล้านคน¹⁴ รวมถึงกระทบต่ออำนาจการเมืองและการเมืองของเหมา เจ๋อตง ที่เป็นเจ้าของนโยบายก้าวกระโดดไกล จนนำไปสู่การต่อสู้ทางความคิดภายในพรรคระหว่างฝ่ายที่ยึดตามแนวทางคอมมิวนิสต์นำโดยเหมา เจ๋อตง กับฝ่ายที่ถูกโจมตีว่าเดินตามแนวทางทุนนิยม และทำให้เหมา เจ๋อตงตัดสินใจทำการปฏิวัติวัฒนธรรมในเวลาต่อมา

¹³ Jack Gray. (2002). *op.cit.* p. 308 และ วุฒิชัย มูลศิลป์. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 411.

¹⁴ วุฒิชัย มูลศิลป์. (2544). “จีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20”. *สายธารแห่งความคิด 2*. หน้า 412.

2.1.4 แนวคิดของเหมา เจ๋อตงต่อสังคมศักดินาจีนที่นำไปสู่การปฏิวัติวัฒนธรรม

นักวิชาการที่ศึกษาเหตุการณ์ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมของจีนมีความเห็นว่า สาเหตุหลักของการที่เหมา เจ๋อตงรณรงค์การปฏิวัติ คือ การกำจัดฝ่ายตรงข้ามที่มีความคิดเห็นต่าง อย่างไรก็ตามแนวคิดด้านการปฏิรูปสังคมและวัฒนธรรมจีนมีอิทธิพลต่อการปฏิวัติวัฒนธรรมของเหมา เจ๋อตงเช่นกัน เพราะการที่เหมา เจ๋อตงมีความคิดว่าสังคมจีนในทศวรรษ 1960 ยังมีอิทธิพลจากสมัยศักดินาอยู่มาก ทำให้เขาต้องสานต่อการปฏิวัติเพื่อทำลายสังคมศักดินาและชนชั้นให้หมดไป¹⁵ ดังที่เขาย้ำเสมอถึงการต่อสู้ทางชนชั้นและการปฏิวัติสังคมจีน ที่มาของความคิดการปฏิวัติวัฒนธรรมของเหมา เจ๋อตง อาจมีผลมาจากประสบการณ์ของเขาในวัยหนุ่มที่จีนมีการปฏิวัติทางภูมิปัญญาและการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมครั้งใหญ่ในช่วง ค.ศ. 1915-1919 เหมา เจ๋อตงมีความเชื่อว่าสำนักของมนุษย์มีผลต่อการกระทำ การที่สังคมจีนยังเป็นเช่นนี้ตามความคิดของเขา คือ มีผู้หันเหไปทางทุนนิยม พวกลัทธิเก่า และพวกที่มีความคิดศักดินาหลงเหลืออยู่ เป็นเพราะสังคมจีนเป็นสังคมที่มีสำนักแบบจารีต หรือที่เรียกกันว่าสำนักแบบสังคมทาส ดังนั้นจึงต้องแก้ไขสำนักแบบจารีตหรือแบบศักดินานี้โดยกำจัดให้หมดไปโดยสิ้นเชิงทั้งค่านิยม ประเพณี และความคิดเก่าทั้งหลาย

การรณรงค์ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมทำลายผู้ที่มาจากครอบครัวนายทุนหรือชนชั้นศักดินาในอดีต และให้กำจัดสี่เก่า (Four Olds) คือ ความคิดเก่า (old thinking) วัฒนธรรมเก่า (old culture) นิสัยเก่า (old habit) และประเพณีเก่า (old custom) เป็นแนวทางเดียวกับการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมใหม่ในต้นทศวรรษ 1910 ซึ่งมีเป้าหมายหลัก คือ การเปลี่ยนสังคมศักดินาหรือสังคมแบบจารีตประเพณีของจีนให้เป็นสังคมแบบวิทยาศาสตร์ มีเหตุผล และต่อต้านลัทธิขงจื้อที่มีอิทธิพลต่อสังคมวัฒนธรรม ประเพณี และความคิดของคนจีน การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมใหม่ในต้นทศวรรษ 1910 นี้ เป็นความพยายามเพื่อปฏิรูปสังคมของจีนก่อนที่จะได้รับอิทธิพลลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์

นอกจากนี้ เหมา เจ๋อตงยังได้รับแนวคิดการปฏิวัติวัฒนธรรมของเลนินด้วย แต่ความคิดของเหมา เจ๋อตงมีความแตกต่างจากเลนินเพราะเขานำมาปรับเข้ากับสภาพสังคมจีนเอง กล่าวคือ สำหรับเลนินนั้นการพัฒนาทางวัฒนธรรมของชาวรัสเซียเป็นการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของประเทศรัสเซีย แต่เหมา เจ๋อตงไม่ได้มองการปฏิวัติวัฒนธรรมในแง่การเป็นสังคมนิยมกับการผลิต แต่เขามองว่าหลักแท้จริงของการปฏิวัติวัฒนธรรมคือ การทำให้สำนักของประชาชนเปลี่ยนสำนักของชนชั้นแรงงานอย่างแท้จริง (Proletarianization) จึงจะเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จ¹⁶

¹⁵ Maurice Meisner. (1999). *Mao's China and After*. pp. 295-296.

¹⁶ *Ibid.* p. 314.

2.2 สาเหตุของการปฏิวัติวัฒนธรรม*

การปฏิวัติวัฒนธรรม หรือ การปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ของชนชั้นกรรมาชีพ (The Great Proletarian Cultural Revolution) หรือเรียกในภาษาจีนว่า อุ๋ฉานเจียเจี เหวินฮัวด้าเก๋มิ่ง (Wuchan jieji Wenhua Dageming) เป็นเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์จีนที่สร้างความสับสนและประหลาดใจแก่โลกภายนอก จนมีผู้กล่าวว่าไม่มีช่วงเวลาใดในประวัติศาสตร์จีนที่สับสน เต็มไปด้วยความขัดแย้งและบาดแผลทั้งทางร่างกายและจิตใจทั้งต่อผู้ถูกกระทำและผู้กระทำ¹⁷

ช่วงเวลาการปฏิวัติวัฒนธรรมตามมติของพรรคคอมมิวนิสต์จีน คือ ระหว่าง ค.ศ. 1966 - 1976 เป็นช่วงเวลาสิบปีแห่งความขัดแย้งทางการเมืองของจีน สาเหตุหลักเกิดจากความแตกแยกทางความคิดในการพัฒนาประเทศของผู้นำโดยฝ่ายหนึ่งต้องการยึดแนวทางสังคมนิยม อีกฝ่ายต้องการนำแนวทางแบบทุนนิยมมาปรับใช้ ทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นช่วงเวลาที่ยุติการปฏิบัติในสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงประเทศถูกทำลายหรือปราศจากกฎเกณฑ์ใดๆ และเป็นช่วงเวลาที่ไม่มีใครรู้ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับตนเองหรือคนรอบข้าง สาเหตุการปฏิวัติวัฒนธรรมโดยสรุป ได้แก่¹⁸

2.2.1 ความขัดแย้งเรื่องความคิดในการพัฒนาประเทศและความกังวลเรื่องลัทธิแก้ไข

หลังจากที่หลิว เซาฉี (Liu Shaoqi ค.ศ. 1898–1969) และเติ้ง เสี่ยวผิง (Deng Xiaoping ค.ศ. 1904-1997) ใช้แนวทางทุนนิยมในการฟื้นฟูประเทศที่มีปัญหาจากนโยบายก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้าของเหมา เจ๋อตง ทำให้ในหมู่ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนเริ่มมีความเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับวิธีการที่ควรนำมาใช้พัฒนาประเทศ เหมา เจ๋อตงเห็นว่าแนวทางทุนนิยมที่นำมาใช้นี้จะทำลายอุดมการณ์ของการปฏิวัติ เขาจึงต้องการรักษาอุดมการณ์ปฏิวัติไว้ไม่ให้เปลี่ยนไปเป็นลัทธิแก้ไข (revisionism) ซึ่งหันเหไปในแนวทางทุนนิยม

ก่อนหน้านี้เหมา เจ๋อตงเคยกล่าวโจมตีนิคิตา ครุชเชฟ (Nikita Khrushchev ค.ศ.1894-1971) ผู้นำสหภาพโซเวียต ว่าเป็นผู้ที่หันเหไปทางลัทธิแก้ไข ส่วนในเมืองจีนนั้นเหมา เจ๋อตง มองว่าหลิว เซาฉี ที่

* ปรับปรุงขยายจากเนื้อหาบทที่ 7 การปฏิวัติวัฒนธรรม ค.ศ. 1966-1976 ในหนังสือของผู้เขียนเรื่อง *ประวัติศาสตร์จีน สมัยใหม่จากคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบัน* (2556). จัดพิมพ์โดยคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹⁷ Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 293.

¹⁸ John K. Fairbank. (1992). *op.cit.* pp. 385-387, Jack Gray. (2002). *op.cit.* pp. 333-334, 337-338, Jonathan D. Spence. (2013). *op.cit.* pp. 541-548 and Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 293, วุฒิชัย มูลศิลป์. (ตุลาคม 2540-มกราคม 2541). การปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. หน้า 23, เขียน ธีระวิทย์. (2519). *การเมืองการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน*. หน้า 192-193, เติ้ง หยง. (2546). *เติ้ง เสี่ยวผิง ว่าด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรมและเค้าโครงความคิดเศรษฐกิจจีนใหม่*. สุสานต์ วิเวกเมธากร แปล.

ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานรัฐบาลกลางแทนเหมา เจ๋อตงที่ลาออกจากความผิดพลาดของนโยบายก้าวกระโดดไกล และเติ้ง เสี่ยวผิง เลขาธิการพรรค เป็นผู้นิยมลัทธิแก้ เพราะทั้งสองคนนี้เข้ามาแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่ด้วยการนำแนวทางทุนนิยมมาใช้ เช่น ระบบตลาดเสรี ระบบที่ดินส่วนตัว และระบบความรับผิดชอบต่อใครทำมากได้มาก และต่อมา หลิว เซาฉี ยังกล่าวว่าความล้มเหลวจากการรณรงค์ก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้าเกิดจากความผิดพลาดของมนุษย์ 70 ส่วน จากภัยธรรมชาติ 30 ส่วน¹⁹ ซึ่งเท่ากับดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของเหมา เจ๋อตงนั่นเอง

นอกจากนี้ การที่เติ้ง เสี่ยวผิงกล่าวชื่นชมและสนับสนุนระบบความรับผิดชอบต่อด้วยถ้อยคำเปรียบเทียบกับที่จะโด่งดังต่อมา ว่า “ไม่สำคัญว่าจะเป็นแมวสีดำหรือสีขาว ตราบเท่าที่จับหนูได้ย่อมเป็นแมวดี”²⁰ ซึ่งหมายความว่าระบบใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นสังคมนิยมหรือทุนนิยม ถ้าแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ดีเสมอ ข้อความนี้ย่อมทำให้เหมา เจ๋อตงกังวลว่าแนวทางการบริหารประเทศจะเปลี่ยนไปเป็นแนวทางทุนนิยม แนวทางปฏิบัติแบบสังคมนิยมจะถูกกลืนเลย รวมทั้งความกลัวว่าจะเสียอำนาจการควบคุมในพรรค เขาจึงเขียนบทความใน ค.ศ. 1960 ระบุว่า “มีคนเลวยึดอำนาจจนเป็นสาเหตุของความตาย การขาดแคลนธัญพืชและเกิดความหิวโหย” ซึ่งหมายถึงว่าความล้มเหลวของนโยบายก้าวกระโดดไม่ใช่ความผิดพลาดของเขาฝ่ายเดียว แต่เพราะถูกแทรกแซงขัดขวาง เหมา เจ๋อตงย้ำว่า “การปฏิวัติยังไม่สมบูรณ์ เพราะอำนาจศักดินายังสร้างความเสียหายต่อสังคมนิยม”²¹

ใน ค.ศ. 1962 เหมา เจ๋อตงและหลิว เซาฉี มีข้อโต้เถียงกันเกี่ยวกับนโยบายก้าวกระโดด เหมา เจ๋อตงไม่พอใจที่หลิว เซาฉีใช้วิธีการจัดสรรที่ดินให้ชาวนาอีกครั้ง เพราะเห็นว่าเป็นแนวทางทุนนิยมที่สะสมทรัพย์สมบัติ แต่หลิว เซาฉีอ้างว่า เพราะมีคนจำนวนมากเสียชีวิตจากความอดอยาก จากการขาดแคลนผลผลิตและขาดแรงจูงใจในการผลิต การจัดสรรที่ดินและตลาดค้าขายให้จะเป็นแรงกระตุ้นให้ชาวนาทำการผลิตอย่างตั้งใจอีกครั้งเพราะได้ผลตอบแทนที่ชัดเจน และกล่าวว่า “ประวัติศาสตร์จะตัดสินสิ่งที่เขาและเหมาทำเอง”²² นอกจากนี้ นักเศรษฐศาสตร์ของพรรคคือ เฉิน หยุน (Chen Yun) และ เทียนเจียอิง (Tian Jiaying) ยังวิจารณ์ถึงผลของนโยบายก้าวกระโดดด้วย ทำให้เหมา เจ๋อตงตอบโต้ว่าธงแดง 3 ผืน ของเขาถูกกลืนทิ้งแล้ว หากเขาตายไปแนวทางสังคมนิยมอาจถูกกลืนเลย และเขายังเกรงว่าจะถูกประณามเหมือนที่นิกิต้า ครุสชอฟประณามสตาลิน²³ ความกังวลและความไม่พอใจนี้น่าจะทำให้เหมา เจ๋อตงคิดควบคุมอำนาจของตนให้มั่นคงยิ่งขึ้น

¹⁹ Jack Gray. (2002). *Rebellions and Revolutions, China from 1800s to 2000*. p. 313.

²⁰ Ezra F. Vogel. (2011). *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. p. 164.

²¹ Frank Dikotter. (2016). *The Cultural Revolution: A People History 1962-1976*. p. 15.

²² *Ibid.* p. 17.

²³ *Ibid.*

ในการประชุมประจำปีของผู้นำพรรคในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1962 เหมา เจ๋อตงกล่าวสุนทรพจน์ว่าให้ผู้นำทั้งหลายใส่ใจกับการต่อสู้ทางชนชั้น เป้าหมายหลักของการทำลายระบบการเป็นเจ้าของที่ดิน และเขามีความกังวลว่าคนรุ่นต่อไปจะล้มการต่อสู้ทางชนชั้น ขาดประสบการณ์การปฏิวัติ²⁴ เหมา เจ๋อตงรณรงค์เรื่องการชำระล้าง 4 ประการ (the four clean-ups) ประกอบด้วย ชำระล้างบัญชีที่มีการตกแต่งตัวเลข แก้ปัญหาการปลอมตัวเลขจำนวนข้าวในคลังสินค้า ชำระล้างทรัพย์สินส่วนรวมจากการให้เอกชนถือครองทรัพย์สินได้ และชำระล้างการให้คะแนนในระบบความรับผิดชอบ²⁵ ข้อเสนอเรื่องการชำระล้างสี่ประการนี้นำไปสู่การออก “ข้อกำหนดก่อน 10 ประการ” (the Early Ten Points) ของเหมา เจ๋อตง ในเดือนพฤษภาคมปีเดียวกัน เหมา เจ๋อตงเสนอให้คณะกรรมการของพรรคเข้าควบคุมวิธีการปฏิบัติงาน ใช้วิธีที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา ประณามแนวนิยมไปสู่ทุนนิยม ให้คอมมิวนิสต์กลับมาทำการผลิตอีกครั้ง และให้มีการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งเหมา เจ๋อตงเน้นเรื่องนี้อีกครั้งในปีต่อมา²⁶ แสดงให้เห็นว่า เหมา เจ๋อตง ไม่เห็นด้วยกับแนวทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่หลิว เซาฉี กับเต็ง เสี่ยวผิง ทำอยู่

เหมา เจ๋อตงเริ่มการรณรงค์ศึกษาสังคมนิยมขึ้นอย่างจริงจังระหว่าง ค.ศ. 1963 - 1965 โดยเน้นให้ใส่ใจเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น ตั้งแต่ ค.ศ. 1965 เหมา เจ๋อตงเริ่มกล่าวว่า “ชนชั้นกรรมกรเป็นอนุสรณ์ขัดขวางการต่อสู้ทางชนชั้น”²⁷ เพราะเขาเห็นว่า หลิว เซาฉีและเต็ง เสี่ยวผิง ไม่ให้ความสำคัญกับการรณรงค์ศึกษาสังคมนิยมที่เขาดำเนินการอยู่ คิดว่าตนถูกขัดขวางจากหลิว เซาฉีและผู้นำบางคนในพรรค เพราะในปีนั้นคณะผู้นำพรรคที่นำโดยหลิว เซาฉี และเต็ง เสี่ยวผิง ได้พิมพ์ “ข้อกำหนดหลัง 10 ประการ” ออกมา เพื่อจำกัดการเคลื่อนไหวการศึกษาสังคมนิยมให้อยู่ภายใต้การควบคุมของพรรค แต่เหมา เจ๋อตงไม่เชื่อถือแนวทางที่หลิว เซาฉี กับเต็ง เสี่ยวผิง ปฏิบัติ²⁸ ประกอบกับความสำเร็จในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจทำให้ หลิว เซาฉี และเต็ง เสี่ยวผิง ได้รับการชื่นชม ทำให้เหมา เจ๋อตง ที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงนโยบายที่ผิดพลาดไม่พอใจยิ่งขึ้น ทั้งนี้ในกลุ่มปัญญาชนมีการวิพากษ์วิจารณ์ความผิดพลาดของนโยบายก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้าและวิธีการระดมมวลชนของเหมา เจ๋อตง โดยแสดงออกทางอ้อมในรูปบทความ บทละคร เรื่องสั้น และการยกตัวอย่างจากประวัติศาสตร์ ทำให้เหมา เจ๋อตง รู้สึกว่าตนเองหมดความสำคัญลง ยิ่งการแก้ปัญหาของหลิว เซาฉีได้ผลดีก็เท่ากับเป็นการตอกย้ำความผิดพลาดของเหมา เจ๋อตงยิ่งขึ้น ในระยะนั้นมีคำกล่าวที่ไม่น่าพอใจสำหรับ เหมา เจ๋อตง ออกมามากมาย เช่น “เมื่อประธานเหมาไม่ได้ศึกษา 3 วัน ก็ตามไม่ทันหลิว เซาฉีเสียแล้ว” ดังนั้น เหมา เจ๋อตง จึงเริ่มการรณรงค์การปฏิวัติวัฒนธรรม ใน ค.ศ. 1966 โดยการรณรงค์ต่อต้านลัทธิแก้ไขเป็นหนึ่งในเป้าหมายหลัก

²⁴ *Ibid.* and Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 305.

²⁵ Jack Gray. (2002). *op.cit.* p. 325 และ วรศักดิ์ มัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 136.

²⁶ Jack Gray. (2002). *op.cit.* p. 325.

²⁷ Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 306.

²⁸ ทวีป วรดิถ. (2547). *เล่มเดิม*. หน้า 441.

การต่อต้านลัทธิแก้หรือแนวทางทุนนิยมนี้ทำให้เมื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมเริ่มขึ้น หลิว เซาฉีจึงถูกโจมตีว่าเป็นครูสอนของจีนและเป็นผู้ที่เดินทางสายทุนนิยมหมายเลขหนึ่ง ส่วนเต็ง เสี่ยวผิง เป็นผู้เดินทางสายทุนนิยมหมายเลขสอง ทั้งสองกลายเป็นเป้าหมายสำคัญในการถูกโจมตี เพราะเหมา เจ๋อตง เห็นว่าพวกลัทธิแก้ในจีนกำลังทำงานที่ทำให้พรรคแยกจากประชาชนและแทนที่ด้วยการสะสมสิทธิพิเศษ ทำให้เกิดการเติบโตของชนชั้นปกครองใหม่ที่มืองค์กรของพรรค มีสิทธิพิเศษ และมีเมืองเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นเขาจึงต้องเข้าควบคุมเพื่อให้พรรคยึดมั่นลัทธิคอมมิวนิสต์และการต่อสู้ทางชนชั้น โดยในวันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1966 หนังสือพิมพ์ประชาชน (People's Daily) หรือ เหวินหมินรื่อเป่า ที่รัฐบาลควบคุม ลงบทบรรณาธิการเรียกร้องให้มวลชนประกาศต่อต้านกระแสทุนนิยม ให้ “กำจัดสัตว์ประหลาดและปีศาจทั้งหมด”²⁹ ซึ่งหมายถึงผู้มีแนวโน้มเดินสายทุนนิยม ถือเป็นการเริ่มต้นเปิดฉากการปฏิวัติวัฒนธรรม

2.2.2. การทำลายสี่เก่า

เป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการปฏิวัติวัฒนธรรม คือ การทำลายขนบธรรมเนียม ความคิด การปฏิบัติแบบเดิม เพราะเหมา เจ๋อตงมองว่าแม้พรรคคอมมิวนิสต์จีนจะปกครองประเทศมาเกือบ 20 ปีแล้ว แต่สังคมจีนโดยเฉพาะในชนบทยังยึดมั่นในการประเพณีปฏิบัติและความเชื่อแบบสมัยศักดินา ซึ่งเหมา เจ๋อตงเห็นว่าเป็นอุปสรรคต่อการปฏิวัติ จึงส่งเสริมให้มีการทำลายสี่เก่า ซึ่งถือเป็นการทำลายรากฐานวัฒนธรรมประเพณีจีนครั้งใหญ่ รวมถึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมความเชื่อแบบเก่าของจีน เช่น การทำลายความเชื่อในศาสนา ธรรมเนียมการไหว้เจ้าบูชาบรรพบุรุษ ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เป็นต้น

2.2.3 การกำจัดคู่แข่งทางการเมือง

ความผิดพลาดจากนโยบายก้าวกระโดดไกลที่ทำให้ชื่อเสียง ความน่าเชื่อถือ และบารมีของเหมา เจ๋อตงตกต่ำลง หลิว เซาฉี ได้รับความนิยมขึ้นมาแทน เหมา เจ๋อตงจึงต้องใช่วิธีการปฏิวัติวัฒนธรรมฟื้นฟูอำนาจของตน โดยกำจัดบุคคลที่เคยโจมตีเขาและบุคคลที่ขึ้นมามีบทบาททัดเทียมเขา

2.2.4 แนวคิดเรื่องการปฏิวัติสังคม การต่อสู้ทางชนชั้น และการปฏิบัติจริงของเหมา เจ๋อตง

การปฏิวัติสังคม การต่อสู้ทางชนชั้น และการปฏิบัติจริงเป็นเรื่องที่เหมา เจ๋อตงให้ความสำคัญมากมาโดยตลอด หลังจากการปฏิวัติจีน ค.ศ. 1949 การรณรงค์เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นยังดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การลงโทษและกำจัดชนชั้นเจ้าที่ดินและนายทุน รวมถึงการใช้ระบบคอมมิวนิสต์ในช่วงการรณรงค์ก้าวกระโดดไกลเพื่อสร้างความเท่าเทียมในสังคม แต่การที่แนวทางทุนนิยมถูกนำมาใช้ในการแก้ไข

²⁹ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 1

ปัญหาของประเทศ ทำให้เหมา เจ๋อตงเกรงว่าแนวทางสังคมนิยมจะสั่นคลอน ดังนั้นเขาจึงรณรงค์การศึกษาสังคมนิยมใน ค.ศ. 1963 โดยสอนให้ประชาชนชื่นชมประโยชน์ของสังคมนิยม และเน้นให้ใส่ใจเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นซึ่งเป็นแก่นของลัทธิคอมมิวนิสต์ เขาย้ำว่าการต่อสู้ทางชนชั้นต้องถูกนำเข้าไปเกี่ยวข้องกับทุกเรื่องทั้งอุดมการณ์ การศึกษา ทยุภฏ วิทยาสาตร์ ศิลปสาตร์ หนังสือพิมพ์ การตีพิมพ์ เผยแพร่ เป็นต้น³⁰

ในการรณรงค์เรื่องนี้ระหว่าง ค.ศ. 1964-1966 เหมา เจ๋อตงเน้นมากเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น การอุทิศชีวิตเพื่อพรรคและประเทศชาติ โดยยกตัวอย่างทหารและกรรมกรที่ทำงานหนักเพื่อชาติจนเสียชีวิต นอกจากนี้เหมา เจ๋อตงยังโจมตีระบบการศึกษาว่าไม่ตอบสนองต่อการต่อสู้ทางชนชั้นและเป็นประโยชน์ต่อพวก “กำเนิดไม่ดี” ซึ่งหมายถึงพวกที่เคยเป็นหรือเกิดมาจากครอบครัวที่เคยเป็นเจ้าที่ดิน หรือนายทุนมาก่อน แทนที่จะเป็นระบบการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อชาวนา กรรมกร ซึ่งเป็นพวก “กำเนิดดี” ดังนั้นจึงเป็นความสูญเสียของการศึกษาเพราะโรงเรียน มหาวิทยาลัยดำเนินการบริหารและสอนโดยพวกปัญญาชนกระฎุมพีที่ไม่มีจิตใจปฏิวัติและล้มเหลวในการสร้าง “ทายาทการปฏิวัติ” ซึ่งหมายถึงเยาวชนรุ่นใหม่ของจีน แนวคิดนี้ของเหมา เจ๋อตงต่อมามีผลอย่างมากต่อกลุ่มเยาวชนหัวรุนแรงที่เป็นแกนนำในกลุ่มเยาวชนพิทักษ์แดง เรียกว่า หงเว่ยปิง หรือ เรดการ์ด (Red Guards) ดังเช่น ฮั่ว หลินซาน แกนนำเรดการ์ดกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า “การศึกษากำลังทำให้เวลาของข้าพเจ้าสูญเปล่า และครูอาจารย์ก็เช่นกัน”³¹ ทำให้ต่อมาเรดการ์ดจำนวนมากออกจากการศึกษา รวมถึงกล่าวประณามและทำร้ายครูอาจารย์

เหมา เจ๋อตงต้องการเปลี่ยนวัฒนธรรมและค่านิยมทางการเมือง โดยต้องการให้คนทุกระดับ ทุกอาชีพถือเรื่องการเมืองเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และต้องการให้มวลชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะต้องการให้เยาวชนที่เติบโตขึ้นหลัง ค.ศ. 1949 ได้เรียนรู้การปฏิวัติด้วยการปฏิบัติจริง เหมา เจ๋อตงให้ความสำคัญต่อพลังของเยาวชนอย่างมาก ใน ค.ศ. 1957 ที่เขาไปเยือนสหภาพโซเวียตเป็นครั้งที่ 2 ในโอกาสฉลองครบรอบ 40 ปี การปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตนั้น เขาได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อเยาวชนจีนที่ไปศึกษาที่สหภาพโซเวียตเกี่ยวกับพลังของเยาวชนว่า “โลกนี้เป็นของพวกท่านเช่นเดียวกับของพวกเรา แต่ในท้ายที่สุด โลกจะเป็นของพวกท่าน เยาวชนทั้งหลายซึ่งเต็มไปด้วยพลังและชีวิตชีวาเป็นความเบิกบานของชีวิต เหมือนกับพระอาทิตย์ในยามเช้า ความหวังของพวกเราคือท่าน เยาวชนทั้งหลาย”³²

³⁰ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 30.

³¹ *Ibid.* pp. 33-38.

³² Mao Tse-Tung (Mao Zedong). (1957). Youth. *Quotations from Mao Tse Tung*. (online).

<https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/red-book/ch30.htm>

ดังนั้น การที่เหมา เจ๋อตงเห็นความสำคัญของพลังเยาวชน จึงนำมาซึ่งนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมที่มีเยาวชนในวัยเรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ทั้งการจัดหลักสูตรสอนในห้องเรียนเรื่องการปฏิวัติ หลักการคอมมิวนิสต์ แนวคิดเหมา เจ๋อตง และการให้เยาวชนรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมปฏิวัติ เช่น การทำลายสี่เก่า การโจมตีผู้ถูกกล่าวหาว่านิยมแนวทางทุนนิยม เป็นต้น

2.3 การเคลื่อนไหวในการปฏิวัติวัฒนธรรม

การปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นช่วงเวลาแห่งความสับสนของสังคมจีน ช่วงเวลาสิบปี คือ ระหว่าง ค.ศ. 1966-1976 ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนลงมติว่าเป็นช่วงเวลาของเหตุการณ์นี้โดยแบ่งเป็น 3 ระยะนั้นต่างก็มีสถานการณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละช่วง และกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ในช่วง 3 ปีแรกเท่านั้นที่น่าจะเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมตามเจตจำนงของเหมา เจ๋อตง อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการกำจัดฝ่ายตรงข้าม กำจัดสี่เก่า และการให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการปฏิวัติ ในหัวข้อนี้กล่าวถึงระยะเวลาและการเคลื่อนไหวของการปฏิวัติวัฒนธรรมในช่วงต่างๆ

2.3.1 ระยะเวลาการปฏิวัติวัฒนธรรม

ตามมติของพรรคคอมมิวนิสต์จีน การปฏิวัติวัฒนธรรมอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1966-1976 แบ่งเป็น 3 ระยะ ระยะแรกตั้งแต่วันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ. 1966 ถึงการประชุมสมัชชาผู้แทนพรรคทั่วประเทศครั้งที่ 9 เดือนเมษายน ค.ศ.1969 เป็นช่วงที่มีการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองและการแย่งชิงอำนาจระหว่างกลุ่มอย่างรุนแรง ทั้งการกวาดล้างพวกลัทธิกั๊กและการกวาดล้างคู่แข่งทางการเมืองด้วย การปฏิวัติวัฒนธรรมช่วงแรกเป็นความขัดแย้งระหว่างเหมา เจ๋อตง กับ หลิว เซาฉีและเติ้ง เสี่ยวผิง ระยะที่สองตั้งแตการประชุมสมัชชาผู้แทนพรรคทั่วประเทศครั้งที่ 9 เดือนเมษายน ค.ศ.1969 ถึงการประชุมสมัชชาผู้แทนพรรคทั่วประเทศครั้งที่ 10 ค.ศ. 1973 เหตุการณ์สำคัญในช่วงนี้เป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างเหมา เจ๋อตง กับ หลิน เปียว และระยะที่สามตั้งแตการประชุมสมัชชาผู้แทนพรรคทั่วประเทศครั้งที่ 10 ถึงเดือนตุลาคม ค.ศ.1976 เป็นช่วงการแย่งอำนาจกันระหว่างแก๊งสี่คน, เติ้ง เสี่ยวผิง และฮว่า กั๋วเฟิง (Hua Goufeng) เมื่อแก๊ง 4 คนถูกจับกุมถือเป็นการสิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรม³³

Frank Dikötter ผู้เขียนเรื่อง *The Cultural Revolution: A People's History, 1962-1976* งานศึกษาเล่มล่าสุดเกี่ยวกับการปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 2016) แบ่งช่วงเวลาของการปฏิวัติวัฒนธรรมออกเป็น 3 ช่วงและกล่าวเปรียบเทียบสถานการณ์ในช่วงเวลาทั้ง 3 ช่วง โดยเรียกช่วงแรกว่า ช่วงปีสีแดง (the “red years”) ระหว่าง ค.ศ.1966-1968 เป็นช่วงที่เกิดความรุนแรงในเมืองโดยเรดการ์ดกลุ่มต่างๆ

³³ วุฒิชัย มูลศิลป์. (ตุลาคม 2540 - มกราคม 2541). การปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน. *ราชบัณฑิตยสถาน*. หน้า 23

และการโจมตีผู้ถูกกล่าวหาว่าต่อต้านการปฏิวัติ ช่วงที่สองเรียกว่า ปีแห่งความมืดมน (the “black years”) ระหว่าง ค.ศ. 1968-1971) เมื่อเยาวชนจีนจำนวนกว่า 20 ล้านคนถูกส่งไป “ศึกษาชนบท” และกองทัพเข้ามาควบคุมดูแลสถาบัน หน่วยงานต่างๆ และช่วงที่ 3 คือ ปีแห่งความหม่นมัว (the “grey years”) ระหว่าง ค.ศ. 1971-1976 เป็นช่วงที่การควบคุมของกองทัพลดลงและมวลชนที่ถูกส่งไปยังชนบทได้รับอนุญาตให้เดินทางกลับบ้านเกิด แต่ยังมีมวลชนจำนวนมากที่ยังอยู่ในชนบท

นักวิชาการด้านจีนศึกษาที่มีชื่อเสียงได้แบ่งระยะเวลาของการปฏิวัติวัฒนธรรมไว้ต่างกัน เช่น จอห์น เค. แฟร์แบงค์ (John K. Fairbank) กำหนดตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1965 ถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1969 โดยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือ ระยะแรก ตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1965 ถึงเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1966 เป็นช่วงการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องศิลปวัฒนธรรม ความคิดเก่าและระบบศักดินาที่ยังหลงเหลืออยู่ ระยะที่สอง ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ค.ศ. 1966 ถึงสิ้น ค.ศ. 1966 เป็นระยะที่การวิพากษ์วิจารณ์ขยายไปสู่เจ้าหน้าที่ของพรรคตั้งแต่ระดับล่างขึ้นไป มีการปลุกระดมมวลชน จัดตั้งนักเรียนนักศึกษาเป็นเยาวชนเรดการ์ด (Red guards) โดยมีกองทัพปลดปล่อยประชาชนให้การสนับสนุน กลุ่มเรดการ์ดได้รับการอบรมและสนับสนุนให้ทำลายสี่เก่า

ระยะที่สาม ตั้งแต่เดือนมกราคม ค.ศ. 1967 ถึงกลาง ค.ศ. 1968 เป็นระยะที่กลุ่มเรดการ์ดทำการรุนแรงในการกวาดล้างสี่เก่า เจ้าหน้าที่พรรค บุคคลสำคัญในพรรค ประชาชน จนเกิดความวุ่นวายทั่วประเทศ และเรดการ์ดแบ่งเป็นหลายกลุ่ม มีกำลังมากขึ้น บางกลุ่มขัดแย้งต่อสู้กันเอง และต่อสู้กับกองทัพ เมื่อสถานการณ์เข้าขั้นวิกฤติ เหมา เจ๋อตงจึงสั่งให้กองทัพปลดปล่อยประชาชนภายใต้การบัญชาการของนายพลหลิน เปียว เข้าปลดอาวุธเรดการ์ด และส่งเรดการ์ดไปอบรมในชนบท และระยะที่สี่ ตั้งแต่กลาง ค.ศ. 1968 ถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1969 เป็นระยะที่เหมา เจ๋อตง พยายามสร้างพรรคและรัฐบาลขึ้นใหม่หลังจากเจ้าหน้าที่และบุคคลสำคัญหลายคนถูกกำจัดไป โดยมีกองทัพปลดปล่อยประชาชนเป็นฐานกำลัง และในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 9 ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1969 เมื่อเหมา เจ๋อตง แต่งตั้งให้หลิน เปียว เป็นทายาททางการเมืองถือเป็นการสิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรม³⁴

อิมมานูเอล ซี. วาย. ซีว (Emmanuel C.Y. Hsü) กำหนดว่าเริ่มในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1965 เมื่อหนังสือพิมพ์กองทัพปลดปล่อยประชาชนรายวันสาขาส่งไห่ ตีพิมพ์บทความวิจารณ์เรื่องไห่รู่ยถูกปลดจากตำแหน่ง (The Dismissal of Hai Rui) ที่เขียนโดย เหยา เหวินหยวน (Yao Wen Yuan) ต่อมาคือ 1 ใน 4 ของแก๊ง 4 คนที่มีบทบาทเคลื่อนไหวกระตุ้นการปฏิวัติวัฒนธรรม เพื่อตอบโต้บทความของ อู๋ หาน (Wu Han) ที่เขียนวิจารณ์ละครเรื่อง ไห่รู่ยตำหนิองค์จักรพรรดิ (Hai Rui Scolds the Emperor) ใน

³⁴ John K. Fairbank. (1988). *The Great Chinese Revolution 1800-1985*. p. 317 and *China A New History*. p. 389-397

หนังสือพิมพ์ประชาชนรายวัน (People's Daily)³⁵ ส่วนนักวิชาการไทย คือ เขียน ชีระวิทย์ แบ่งตามประกาศมติคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ว่าอยู่ระหว่าง เดือนสิงหาคม ค.ศ. 1966 ถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1969³⁶

อย่างไรก็ตาม พรรคคอมมิวนิสต์จีนถือว่าการประกาศปฏิวัติวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1966 เมื่อคณะกรรมการของพรรคคอมมิวนิสต์ออกเอกสารอย่างเป็นทางการในการดำเนินการ “ปฏิวัติวัฒนธรรมของชนชั้นกรรมาชีพ” หรือเรียกว่า the Sixteenth Articles ซึ่งมีเป้าหมายหลักคือ โจมตีอำนาจในพรรคที่กำลังใช้แนวทางทุนนิยม โดยเหมา เจ๋อตงให้อำนาจแก่กลุ่มปฏิวัติวัฒนธรรมกลางที่มีคนสนิทของเหมา เจ๋อตง คือ คัง เซิง (Kang Sheng) และเฉิน ป๋อต้า (Chen Boda) ซึ่งได้เลื่อนเป็นกรรมการประจำของกรมการเมือง และแก๊งสี่คนที่น่าโดยนาเงียง ชิง ภรรยาของเหมา เจ๋อตงเป็นผู้ดำเนินการ เอกสารประกาศการปฏิวัติวัฒนธรรมถูกอ่านเผยแพร่สู่ประชาชนทางวิทยุกระจายเสียง ระบุว่าให้ “เชื่อมั่นมวลชน ไว้วางใจพวกเขาและเคารพการกระทำ ใช้กำแพงตัวโต (หรือโปสเตอร์) การโต้แย้งเพื่ออภิปรายปัญหา เพื่อให้มวลชนสามารถเข้าใจความคิดที่ถูกต้องและกำจัดศัตรูประหลาดและปีศาจทั้งหลาย”³⁷

ก่อนการประกาศปฏิวัติวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการนั้น ฝ่ายปฏิวัติได้เตรียมการมาอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว นอกจากการรณรงค์ศึกษาสังคมนิยมและการต่อสู้ทางชนชั้นของเหมา เจ๋อตงแล้ว หนังสือพิมพ์ประชาชนที่เป็นกระบอกเสียงของพรรคกลายเป็นเครื่องมือของฝ่ายเหมา เจ๋อตงในการโจมตีบุคคลต่างๆ เช่น ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1965 เหยา เหวินหยวน สมาชิกแก๊งสี่คนเขียนบทความโจมตีอู๋ หาน รองนายกรัฐมนตรีคนเป่ย์จิง เฟิง เจิน (Peng Zhen) และเต็ง โถว (Deng Tou) ที่ดูแลหนังสือพิมพ์ประชาชน โดยโจมตีว่าตีพิมพ์สุนทรพจน์ของเหมา เจ๋อตงล่าช้าและเขียนบทความเกี่ยวกับนโยบายก้าวกระโดดที่ใส่ความเหมา เจ๋อตง เต็ง โถวถูกโจมตีและประณามอย่างรุนแรง 10 วันหลังการถูกประณาม เต็ง โถวกินยานอนหลับเกินขนาดจนเสียชีวิต³⁸ นับเป็นเหยื่อรายแรกๆ ของการปฏิวัติวัฒนธรรม

ในช่วง 2-3 เดือนแรกของต้น ค.ศ. 1966 หนังสือพิมพ์หลายฉบับและวารสารธงแดงของพรรคคอมมิวนิสต์ตีพิมพ์บทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อสู้ทางชนชั้นและการปฏิวัติวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของสังคมนิยม และมีข้อความที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนงาน ชาวนา และทหาร ซึ่งการตีพิมพ์บทความเหล่านี้มีนางเจียง ชิง ภรรยาของเหมา เจ๋อตงเป็นผู้ให้คำแนะนำ³⁹ ฝ่ายที่สนับสนุนการปฏิวัติวัฒนธรรมเริ่มใช้วิธีการเขียนโปสเตอร์ติดกำแพงเพื่อรณรงค์การปฏิวัติและโจมตีผู้อื่น เริ่มจากการที่เหนี่ย หยวนจื่อ

³⁵ Immanuel C.Y. Hsü. (1995). *op.cit.* p. 697

³⁶ เขียน ชีระวิทย์. (2519). *การเมืองการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน*. หน้า 195.

³⁷ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 69.

³⁸ *Ibid.* p. 53.

³⁹ Roderick MacFarquhar; & Michael Schoenhals. (2006). *Mao's Last Revolution*. p. 53.

(Nie Yuanzi) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งมหาวิทยาลัยเป่ย์จิง ร่วมกับอาจารย์อีก 6 คนในคณะปรัชญา ทำหนังสือพิมพ์กำแพง หรือ ด้าจื่อเป่า ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1966 โจมตีการทำงานของคณะกรรมการบริหารของมหาวิทยาลัยเป่ย์จิงโดยเฉพาะอธิการบดีว่าดำเนินงานในแนวทางทุนนิยมและลัทธิแก้ ต่อมาหนังสือพิมพ์ประชาชนนำข้อความในหนังสือพิมพ์กำแพงที่เนี่ย หยวนจื่อกับพรรคพวก ร่วมกันทำขึ้นไปตีพิมพ์และเขียนบทวิจารณ์เพิ่มเติม เรื่อง “จงกวาดล้างภูตผีปีศาจทั้งมวล” บทวิจารณ์นี้ ย้ำว่าทุกวันนี้มีผู้เดินสายทุนนิยมและลัทธิแก้ที่กุมอำนาจในหน่วยงานของมหาวิทยาลัย รัฐบาล และพรรคมวลชนจึงควรโค่นล้มคนเหล่านี้ ต่อมาวิฤตภัยบทความนี้ไปเผยแพร่อีกหลายครั้ง ทำให้ประชาชนรู้ว่าเป็นคำสั่งของเหมา เจ๋อตงหรือของพรรค เพราะพรรคควบคุมหนังสือพิมพ์และวิทยุ จึงเริ่มเกิดการโจมตีบุคคลต่างๆ มากขึ้น เรียกว่าเป็นการทำลายสัตว์ประหลาดและปีศาจทุนนิยม การโจมตีนี้มีคัง เซิง คนของเหมา เจ๋อตงอยู่เบื้องหลัง⁴⁰

การโจมตีบุคคลด้วยหนังสือพิมพ์กำแพงมีมากขึ้นตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1966 เป็นต้นมา โดยเฉพาะตามโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่บรรดาเยาวชนเป็นผู้ก่อการ ในเดือนมิถุนายน กระแสของการปฏิวัติวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น กรรมกรจำนวนมากเข้าร่วมกับนักศึกษาเขียนโปสเตอร์โจมตีปีศาจและสัตว์ประหลาดตามคำชี้แนะของฝ่ายปฏิวัติ โปสเตอร์กำแพงกลายเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความคิดปฏิวัติที่สำคัญ ที่มหาวิทยาลัยชิงหว่าในนครเป่ย์จิงมีโปสเตอร์กำแพงถึง 65,000 แผ่น และนักศึกษาส่งโปสเตอร์กำแพง 2 ใบ ที่เขียนว่า “การปฏิวัติวัฒนธรรมของชนชั้นกรรมาชีพจงเจริญ” ไปให้เหมา เจ๋อตงด้วย ขณะที่ในโรงเรียนมัธยมแห่งมหาวิทยาลัยเป่ย์จิงมีโปสเตอร์กำแพงนับพันแผ่น ที่เมืองซ่งไห่มีโปสเตอร์กำแพงมากถึง 88,000 แผ่น โจมตีชื่อคนต่างๆถึง 1,390 ชื่อ ส่วนใหญ่เป็นบุคลากรทางการศึกษาและปัญญาชนที่ตกเป็นเป้าโจมตีกลุ่มแรกๆ⁴¹ และคนงานที่เมืองซ่งไห่จำนวนกว่า 1 ล้านคน เข้าร่วมการปฏิวัติวัฒนธรรมด้วยการเดินขบวนและโปสเตอร์กำแพง

นอกจากนี้ในวันที่ 8 กรกฎาคม ค.ศ.1966 เหมา เจ๋อตงมีจดหมายถึงนางเจียง ซิง ภรรยาของเขา ระบุถึงความตั้งใจของเขาในการเคลื่อนไหวปฏิวัติวัฒนธรรมว่า เขาตั้งใจจะสร้าง “ความปั่นป่วนครั้งใหญ่” (“great disorder”) เพื่อบรรลุจุดประสงค์ของ “การควบคุมหรือการสั่งการอย่างเด็ดขาด” (“great order”)⁴² เหมา เจ๋อตงจึงอนุญาตอย่างลับๆ ให้นางเจียง ซิง แนะนำ ควบคุมการผลิตบทความหนังสือพิมพ์ เพื่อโจมตีปัญญาชนและกลุ่มผู้นำของนครเป่ย์จิง รวมทั้งแสดงความตั้งใจว่าเขาต้องการสร้างมวลชนจากสถาบันการศึกษาให้เคลื่อนไหวเพื่อโค่นล้มผู้นำรัฐ⁴³

⁴⁰ *Ibid.* p.56 and Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 60.

⁴¹ Roderick MacFarquhar; & Michael Schoenhals. (2006). *op.cit.* p.67.

⁴² *Ibid.* p. 52.

⁴³ *Ibid.*

2.3.2 การปฏิวัติวัฒนธรรมระยะแรก ค.ศ. 1966 – 1969

การปฏิวัติวัฒนธรรมในช่วงแรกเป็นช่วงที่เหมา เจ๋อตง รณรงค์เรื่องการต่อต้านลัทธิแก้ไขและการทำลายสี่เก่า โดยมีการเคลื่อนไหวทั้งในทางการเมืองเพื่อกำจัดผู้มีความคิดต่างในแนวทางพัฒนาประเทศ และการรณรงค์ทางวัฒนธรรม ในการดำเนินการทางการเมือง เหมา เจ๋อตงกำจัดการคู่แข่งทางการเมือง เริ่มจากการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของบุคคลในคณะกรรมการการเมือง (Politburo) ซึ่งเป็นองค์กรระดับสูงสุดของพรรค โดยสนับสนุนพรรคพวกของตนขึ้นมาดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ต่อมา มีการตั้งกลุ่มปฏิวัติวัฒนธรรมกลาง (The Central Cultural Revolution Group) ขึ้นมาภายใต้การดำเนินงานของนางเจียง ซิง ภรรยาของเหมา เจ๋อตง และกลุ่มปัญญาชนหัวรุนแรงจากซ่งไห่ ซึ่งต่อมารู้จักกันในชื่อ แก๊งสี่คน (The Gang of Four) กลุ่มนี้มีบทบาทมากในการชี้นำการเคลื่อนไหวเพื่อกำจัดเจ้าหน้าที่ที่ไม่สนองนโยบายของเหมา เจ๋อตง และทำลายสี่เก่า โดยใช้กลุ่มเยาวชนพิตักซ์แดงเป็นกำลังสนับสนุน

กลุ่มเยาวชนพิตักซ์แดง หรือ เรดการ์ด เป็นเยาวชนตั้งแต่ระดับมัธยมถึงมหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับการอบรมให้เชื่อฟังเหมา เจ๋อตง และอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ตั้งแต่ก่อนประกาศปฏิวัติวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการนั้นเยาวชนเริ่มได้รับการอบรมตามแนวทางคอมมิวนิสต์ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย และตามหลักการที่เน้นการปฏิบัติจริงของเหมา เจ๋อตง ทำให้กลุ่มเรดการ์ดเข้าร่วมการปฏิวัติ โดยเป็นกำลังในการโจมตีบุคคลสำคัญทางการเมือง เจ้าหน้าที่หน่วยงาน และบุคคลต่างๆ ที่พิจารณาว่าเป็นพวกแนวทางทุนนิยม ศักดินา และการทำลายสี่เก่า นอกจากนี้ฝ่ายของเหมา เจ๋อตงยังมีกำลังสำคัญในการปฏิวัติวัฒนธรรม คือ ฝ่ายทหารจากกองทัพปลดปล่อยประชาชนภายใต้การบัญชาการของหลิน เปียว

การเคลื่อนไหวของกลุ่มเรดการ์ด

ในระยะแรกของการปฏิวัติวัฒนธรรม กองทัพปลดปล่อยประชาชนและกลุ่มเยาวชนเรดการ์ดเป็นกำลังสนับสนุนที่สำคัญของฝ่ายเหมา เจ๋อตง กลุ่มเรดการ์ดนี้มาจากการระดมมวลชนของเหมา เจ๋อตง ที่แตกต่างจากการระดมมวลชนที่ผ่านมา คือ เปลี่ยนจากการใช้มวลชนชาวนามาเป็นนักเรียนนักศึกษาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัตินโยบายของตน เยาวชนเรดการ์ดเหล่านี้ไม่เคยมีประสบการณ์ทางการเมืองมาก่อน แต่ถูกปลุกกระตือรือร้นให้เกิดความรู้สึกว่าตนมีภารกิจสำคัญในการสร้างจีนขึ้นใหม่อีกครั้งโดยทำการปฏิวัติ ซึ่งเยาวชนเหล่านี้ถูกอบรมให้เคารพเทิดทูนเหมา เจ๋อตง ให้เรียนรู้การปฏิวัติด้วยการลงมือปฏิบัติ ให้สานต่อการปฏิวัติทางชนชั้น โดยได้รับการชี้แนะให้มองการปฏิวัติวัฒนธรรมว่าเป็นการต่อสู้ของชนชั้นหนึ่งในการโค่นล้มอีกชนชั้นหนึ่ง ในการต่อสู้จะยกเว้นใครไม่ได้เป็นอันขาด โดยเฉพาะผู้ที่มีความคิดต่างจากเหมา เจ๋อตงคือผู้ที่จะทำลายการปฏิวัติของสังคมนิยม ทำให้การปฏิบัติการของเรดการ์ดเป็นไปด้วยความรุนแรง⁴⁴

⁴⁴ John K. Fairbank. (1992). *op.cit.* p.392

การจัดตั้งเรดการ์ดในครั้งแรกนั้นมีการส่งเสริมให้จัดขึ้นในระดับโรงเรียนก่อน ต่อมาจึงขยายไปสู่ระดับมหาวิทยาลัย และให้ทางโรงเรียนสอนนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องลัทธิคอมมิวนิสต์ การปฏิวัติ เขาวชน เรดการ์ดได้รับการอบรมให้เคารพเทิดทูนเหมา เจ๋อตง ประดุจเทพเจ้า จนกลายเป็นลัทธิบูชาบุคคล เรดการ์ดทุกคนได้รับแจกหนังสือสีแดงเล่มเล็ก (Little red book) ที่ตีพิมพ์คำกล่าวหรือคติพจน์ของเหมา เจ๋อตงไว้ ซึ่งเปรียบได้กับคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ประจำตัวเรดการ์ด เรดการ์ดได้รับคำสอนให้ท่องจำสรณิพนธ์ บทความ คติพจน์ของเหมา เจ๋อตงที่อยู่ในหนังสือสีแดงเล่มเล็กจำนวน 270 หน้า เรดการ์ดแสดงให้เห็นว่า ตนจดจำได้ทุกข้อความ บางคนระบุได้ว่าข้อความที่เหมากล่าวเรื่องต่างๆ ปรากฏอยู่ในหน้าใด นอกจากนี้ เรดการ์ดยังได้เรียนเรื่องการลักพาตัวศัตรู การยึดอาคารสถานที่ การฆาตกรรมเชลย การฝึกอาวุธ การยิงปืน ตามที่ระบุในหนังสือ⁴⁵ ซึ่งการปลูกฝังลัทธิบูชาบุคคลให้เห็นเหมา เจ๋อตงเป็นดังเทพเจ้าถือว่าประสบความสำเร็จมาก ดังคำสารภาพของซ่ง ปินปิ่น อดีตผู้นำเรดการ์ดคนหนึ่งจากโรงเรียนสตรีในเป่ย์จิงเล่าถึงการมีส่วนร่วมในการโจมตีครูอาจารย์ในเวลานั้น ว่า พวกเขาวชนเหล่านี้ได้รับการปลูกฝังให้เคารพบูชาเหมา เจ๋อตงดุจเทพเจ้า และพวกเขาได้เข้าร่วมโจมตีบุคลากรทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่พรรคที่เห็นว่าทรยศต่อเหมา เจ๋อตง หลายครั้ง⁴⁶

ภายใต้การสนับสนุนของเหมา เจ๋อตงและกลุ่มปฏิวัติวัฒนธรรมกลางที่นำโดยนางเจียง ซิง ทำให้เรดการ์ดขยายกำลังออกไปอย่างรวดเร็วทั่วประเทศ ต่อมาเมื่อประกาศให้ปิดโรงเรียนและมหาวิทยาลัย เพื่อให้ นักเรียนนักศึกษาได้มาร่วมกิจกรรมการปฏิวัติได้เต็มที่ เรดการ์ดขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วทั่วประเทศ การปลุกกระดมให้เข้าร่วมการปฏิวัติวัฒนธรรมแพร่ไปทั่ว วารสารธงแดงของพรรคคอมมิวนิสต์ และโปสเตอร์ที่ติดตามกำแพงมหาวิทยาลัยเต็มไปด้วยคำหรือข้อความเกี่ยวกับการปฏิวัติ เช่น ชัยชนะของการปฏิวัติกรรมชีฟของเหมา เจ๋อตง เรดการ์ดเป็นผู้จงรักภักดี การต่อต้านฝ่ายขวา ต่อต้านทุนนิยม กำจัดผู้ต่อต้านหลักการของพรรค เป็นต้น

การโจมตีบุคคลต่างๆ ในช่วงแรกเกิดขึ้นตามสถานศึกษา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1966 มีการเผยแพร่จดหมายที่เหมา เจ๋อตงเขียนถึงหลิน เปียว ระบุว่า “จะต้องมีการปฏิวัติทางการศึกษา เพราะมีพวกกระฎุมพีควบคุมอำนาจในสถานศึกษามานาน”⁴⁷ นำไปสู่การกระตุ้นให้วิพากษ์ผู้บริหารสถานศึกษา และการติดหนังสือพิมพ์กำแพงโจมตีพวกลัทธิเก่าในสถานศึกษา วิพากษ์ระบบการศึกษา เรียกร้องให้ปิดโรงเรียนและมหาวิทยาลัย โจมตีผู้บริหารโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยและครูอาจารย์ ขบไล่ครูไม่ให้สอน และมีคำกล่าวในหมู่นักเรียนนักศึกษาว่า ความรู้ทางทฤษฎีใช้ประโยชน์อะไร

⁴⁵ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p.165.

⁴⁶ Ian Johnson. (December 18, 2014), China’s Brave Underground Journal—II, *The New York Review of Book*, Volume 61, No.20. (Online).

⁴⁷ Roderick MacFarquhar and Michael Schoenhals. (2006). *op.cit.* p. 105.

ไม่ได้ แต่ต้องลงมือทำเท่านั้นจึงจะรู้และชำนาญไปเอง⁴⁸ ทำให้เยาวชนจำนวนมากไม่เข้าห้องเรียน โจมตี ประณาม และทำร้ายครูอาจารย์ หรือผู้บริหารสถานศึกษา ครูบางคนถูกโจมตีว่าไม่มีจิตใจแบบกรรมกร ครูบางคนต้องเอาตัวรอดด้วยการกล่าวหาคนอื่น รวมถึงมีการโจมตีอดีตของบุคคลย้อนหลังไปไกล ทั้งการ โจมตีชาติกำเนิด การโจมตีชีวิตในช่วงสมัยรัฐบาลพรรคก๊กมินตั๋ง หรือการโจมตีจากประวัติในช่วงการ ณรงค์ต่อต้านฝ่ายขวา ต่อมาลูกหลานถึงขั้นทำประจาน เช่น โกนหัว เรียกว่าผมทรงหยิน-หยาง การบังคับ ให้นั่งคุกเข่าบนแก้วที่แตก การเขียนหรือทุบตี บรรยาการการโจมตีเต็มไปด้วยความรุนแรงทั้งทางวาจา และการกระทำ บุคคลสำคัญคนหนึ่งที่ถูกกระทำด้วยวิธีเหล่านี้คือ นางเปียน จงหยุน (Bian Zhongyun) รองครูใหญ่และเลขาธิการพรรคประจำโรงเรียนสตรีชั้นสูงในกรุงเป่ย์จิง ที่ถูกประณาม ทรมานร่างกายด้วย วิธีต่างๆ ถูกซ้อมและเขียนหลัง จนหมดสติและเสียชีวิตในวันที่ 5 สิงหาคม ค.ศ. 1966 หลังถูกทรมานอยู่ 2 วัน นับเป็นเหยื่อคนแรกๆ ที่เสียชีวิตหลังการประกาศปฏิวัติวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ⁴⁹ ในเวลาหลาย สิบปีต่อมาผู้ที่เคยเป็นเรดการ์ดที่ร่วมอยู่ในการทำรุนแรงเหล่านี้กล่าวว่า ในขณะนั้นตนรู้สึกถึงแต่ความ ตื่นเต้นเหมือนกำลังเล่นเกมส่ายลับในโรงเรียน⁵⁰ ส่วนยุง จาง ผู้เขียนหนังสือเรื่องหงส์ป่า เล่าว่าขณะนั้นมี อายุ 14 ปี เข้าร่วมการเดินขบวน การเคลื่อนไหวกองเรดการ์ดหลายครั้ง แต่เมื่อมีการโจมตีตัวว่าครูใน โรงเรียน ยุง จางไม่ยอมเข้าร่วมทำให้ถูกโจมตีจากเรดการ์ดคนอื่น⁵¹

ในช่วงแรกที่เกิดความวุ่นวายนี้ หลิว เซ่าฉีพยายามควบคุมโดยส่งคณะทำงาน 400 ทีมๆ ละ 25 คนไปร่วมพิจารณาปัญหาและสถานการณ์ตามโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ทำให้เหมา เจ๋อตงมองว่าหลิว เซ่าฉี พยายามให้อำนาจของพรรคเข้าแทรกแซง แทนที่จะให้มีการทำงานโดยมวลชนตามนโยบายของ เหมา⁵² ดังนั้นในวันที่ 5 สิงหาคม ค.ศ.1966 จึงมีหนังสือพิมพ์กำเเพงที่มีข้อความว่า “ถล่ม กองบัญชาการ” ติดไว้ที่ทำการของคณะกรรมการกลางของพรรค⁵³ ซึ่งกองบัญชาการนี้มีการตีความว่า หมายถึงสำนักงานบริหารเศรษฐกิจที่อยู่ภายใต้การดูแลของประธานาธิบดีหลิว เซ่าฉี และรอง นายกรัฐมนตรีเต็ง เสี่ยวผิง เท่ากับเป็นการบอกให้กำจัดผู้นำในพรรคที่รองลงมาจากเหมา เจ๋อตง ยกเว้น หลิน เปียว ถึงตอนนี้ฐานะของหลิว เซ่าฉี ที่เป็นถึงประมุขของประเทศแทบจะไม่มีสำคัญเลย เพราะ อำนาจทั้งหมดขึ้นอยู่กับเหมา เจ๋อตงเพียงคนเดียว

⁴⁸ รอส เทอร์ล. (2517). *แผ่นดินใหญ่จีนในสายตาสตาสตราจารย์ชาวออสเตรเลีย*. หน้า 28.

⁴⁹ Ian Johnson. (December 18, 2014), *op.cit* and Frank Dikotter. (2016). *op.cit*. p.73.

⁵⁰ Frank Dikotter. (2016). *op.cit*. p. 63.

⁵¹ *Ibid*. p. 62.

⁵² John K. Fairbank. (1992). *op.cit*. p.390

⁵³ Frank Dikotter. (2016). *op.cit*. p. 70 and Roderick MacFarquhar; & Michael Schoenhals. (2006). *op.cit*. p.91.

นอกจากบุคคลสำคัญทางการเมือง นักวิทยาศาสตร์ ปัญญาชน และศิลปินตกเป็นเป้าหมายถูกโจมตีแล้ว ยังมีการรณรงค์ให้ “ทำลายล้างภูตผีปีศาจทั้งปวงให้หมดสิ้นไป”⁵⁴ นำไปสู่การเล่นงานผู้คนตามชาติกำเนิด โดยในยุคเหมา เจ๋อตงนั้นเน้นต่อต้านทำลายระบบชนชั้นที่มีในสังคมจีน ทำให้มีการจัดคนตามชาติกำเนิดเป็นผู้ถือกำเนิดดี กับผู้ถือกำเนิดไม่ดี คนที่อยู่ในกลุ่มผู้ถือกำเนิดดี คือ ผู้ที่อยู่ในครอบครัวกรรมกร ชาวนายากจน ผู้ร่วมปฏิวัติที่ผ่านมา ส่วนผู้ถือกำเนิดไม่ดี คือ ผู้ที่เกิดในครอบครัวนายทุน ครอบครัวเจ้าที่ดิน หรือผู้ที่ถูกตัดสินว่าเป็นพวกศักดินาเก่า เช่น ศิลปิน นักแสดง หรือพวกที่เคยถูกโจมตีว่าเป็นฝ่ายขวาในการณรงค์ต่อต้านฝ่ายขวาของพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1957 พวกที่อยู่ในกลุ่มถือกำเนิดดีจะได้รับความสะดวกหรือได้สิทธิพิเศษต่างๆ เช่น ได้รับสิทธิเข้าเรียนในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง หรือได้เรียนต่อในมหาวิทยาลัยการทหารโดยไม่ต้องสอบเข้า ซึ่งจะได้เข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐต่อไปผู้ที่ถือกำเนิดไม่ดีก็จะขาดโอกาสหลายอย่างในชีวิตทั้งโอกาสในการเรียนสถาบันที่มีชื่อเสียง โอกาสในการทำงานในหน่วยงานรัฐ การเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ รวมทั้งบางคนอาจได้รับการต่อต้านเมินเฉยจากสังคมรอบข้างด้วยเพราะไม่มีใครอยากเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับผู้ถือกำเนิดไม่ดี เนื่องจากอาจได้รับผลกระทบไปด้วย เช่น เยาวชนเรดการ์ดบางคนที่มาจากรอบครัว “กำเนิดไม่ดี” หรือลูกหลานของเจ้าหน้าที่ที่ถูกกล่าวหาที่ถูกโจมตีด้วยเช่นกัน

จากกรณีการแบ่งคนตามชาติกำเนิดของพรรคคอมมิวนิสต์สมัยเหมา เจ๋อตงนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นความไม่เป็นธรรมที่ผู้ถือกำเนิดไม่ดีได้รับ การแบ่งคนที่ชาติกำเนิดนี้กลายเป็นการสร้างชนชั้นใหม่ขึ้นในสังคมจีนที่อ้างว่าต้องการทำลายสังคมแบบชนชั้นหรือสังคมศักดินา ผู้ถือกำเนิดดีกลายเป็นกลุ่มที่ได้สิทธิพิเศษต่างๆ แม้ว่าบางคนจะไม่มีความสามารถ ขณะที่อีกกลุ่มกลับถูกกีดกัน และจะเห็นได้ว่าลูกหลานผู้นำในพรรคหรือในรัฐบาลที่มีอำนาจยิ่งได้รับสิทธิพิเศษมากขึ้น ดังเช่น หลานสาวของคัง เจิง อี้ตรง ประธานกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ รองประธานสมัชชาผู้แทนประชาชน และอยู่ในกลุ่มเดียวกับ หลิน เปียว และเจียง ชิง ได้รับสิทธิพิเศษไม่ต้อง “ศึกษาด้วยการลงชนบท” ด้วยการใช้แรงงานในที่นาเหมือนกับนักศึกษาคนอื่นๆ ที่ต้องไปเรียนรู้ชีวิตในชนบท แต่ได้ไปทำงานเลขานุการแทน⁵⁵

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1966 เฉิน ป๋อเต้า คนสนิทของเหมา เจ๋อตงประกาศเป็นครั้งแรกว่า หลิว เซ่าฉี เป็นเป้าหมายโจมตีของการปฏิวัติวัฒนธรรม เพราะหลิวเป็นผู้เดินสายทุนนิยมและต่อต้านการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ รวมทั้งอ้างทฤษฎีสายเลือดว่า “ถ้าบิดาเป็นวีรบุรุษ ลูกก็เป็นวีรบุรุษ”⁵⁶ ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความสำคัญเรื่องชาติกำเนิดว่ามาจากครอบครัว “กำเนิดดี” คือ กรรมกร ชาวนา หรือ พวก “กำเนิดไม่ดี” คือ นายทุน ปัญญาชน และมีความหมายเป็นนัยว่า เมื่อโจมตีพ่อก็ต้องโจมตีลูกด้วย

⁵⁴ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 136.

⁵⁵ *แหล่งเดิม*. หน้า 132.

⁵⁶ *Ibid.* p. 116.

เหตุการณ์นี้เป็นจุดเปลี่ยนอีกครั้งของการปฏิวัติวัฒนธรรม เพราะทำให้การโจมตีบุคคลที่ชาติกำเนิดหรือครอบครัวเพิ่มมากขึ้น และต่อมาเรดการ์ดที่มาจากครอบครัวกำเนิดไม่ดีจะถูกต่อต้านและโจมตีด้วย ส่วนเรดการ์ดจากครอบครัวกำเนิดดีต่างไอ้จ๋อวแข่งกันถึงชาติกำเนิดและแสดงความภาคภูมิใจ

ต่อมาเหมา เจ๋อตงมีคำสั่งให้หลิว เซาฉี และเต็ง เสี่ยวผิง ออกแถลงการณ์วิพากษ์ตนเอง คำสั่งนี้เป็นเสมือนการดูท่าทีของทั้งสองว่าจะต่อต้านหรือยอมเชื่อฟัง ซึ่งถ้าทั้งสองยอมวิพากษ์ตนเองยอมทำให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับเหมา เจ๋อตง ไม่กล้าแสดงการต่อต้านออกมา อีกประการคือเหมา เจ๋อตง อาจจะยังไม่มั่นใจว่าถ้าใช้มาตรการรุนแรงไปแล้วจะสามารถกำจัดหลิว เซาฉี กับพรรคพวกได้โดยง่ายหรือไม่ เพราะยังมีผู้นำของพรรคและผู้นำทหารหลายคนที่ไม่เห็นด้วยกับการรณรงค์ของเหมา เจ๋อตง แต่ถ้าหลิว เซาฉี ยอมรับอำนาจและนโยบายของเหมา เจ๋อตง โดยยอมวิพากษ์ตนเองก็จะเป็นการเน้นถึงอำนาจของเหมา เจ๋อตง และระงับเสียงวิพากษ์วิจารณ์หรือต่อต้านลงไปได้ ปรากฏว่าหลิว เซาฉี และเต็ง เสี่ยวผิง ยอมวิพากษ์ตนเอง เหมา เจ๋อตง จึงบอกว่าทั้งคู่ไม่ควรถูกประณามจากการกระทำที่ผ่านมาอีกต่อไป แต่หลังจากนั้นบทบาทของหลิว เซาฉี และเต็ง เสี่ยวผิง ก็ลดลง

นอกจากนี้เรดการ์ดจากทั่วประเทศได้รับการกระตุ้นให้เดินทางทัศนศึกษาเพื่อให้เข้าถึงประชาชนตามที่ต่างๆ และจัดให้มาพบเหมา เจ๋อตงที่กรุงเป่ย์จิง โดยจัดให้เยาวชนเรดการ์ดเดินสวนสนามต่อหน้าเหมา เจ๋อตงและผู้นำคนอื่นๆ ที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน เรดการ์ดบางคนบันทึกไว้ว่าพวกตนมีความปลื้มปิติมากที่ได้เห็นประธานเหมา และต่างส่งเสียงตะโกนขอให้ประธานเหมาอายุยืน⁵⁷ ยุง จาง (Yung Zhang) ผู้เขียนหนังสือเรื่อง *หงส์ป่า (Wild Swans)* ซึ่งเคยเป็นเยาวชนเรดการ์ดในเวลานั้น กล่าวถึงเหตุการณ์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเหมา เจ๋อตงในสายตาของเยาวชนเรดการ์ดและการหมดความสำคัญของหลิว เซาฉี ไว้ว่า สมัยที่ผู้เขียนเป็นเรดการ์ดได้เดินทางไปกรุงเป่ย์จิงกับเพื่อน เพื่อเข้าพบประธานเหมาในพิธีที่จัตุรัสเทียนอันเหมินเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน ค.ศ. 1966 เยาวชนเรดการ์ดจำนวนมากต่างปลื้มปิติที่ได้พบเหมา เจ๋อตง และในตอนนั้นเป็นช่วงที่หลิว เซาฉีถูกโจมตีแล้ว ผู้เขียนบอกว่าหลิว เซาฉี มีท่าทางเงิบขมและเหนื่อยหน่าย ไร้ชีวิตชีวา ในการสวนสนามครั้งใดมักจะอยู่ในตำแหน่งที่ไม่สำคัญเสมอและในครั้งนี้หลิว เซาฉีอยู่ในรถคันเกือบสุดท้าย ผู้เขียนกล่าวว่าในขณะนั้นไม่มีความรู้สึกสงสารเลย แม้ว่าหลิว เซาฉี จะเป็นถึงประธานาธิบดี แต่ก็ไม่มีใครมีความหมายต่อคนรุ่นผู้เขียนที่เติบโตมากับลัทธิเหมาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น และคิดว่าถ้าหากเป็นปฏิปักษ์กับประธานเหมา ก็ควรถูกกำจัด⁵⁸ จากข้อเขียนนี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จอันเยี่ยมยอดในการใช้ลัทธิเทิดทูนตัวบุคคลของเหมา เจ๋อตง

ในช่วงปลาย ค.ศ. 1966 การก่อการของเรดการ์ดรุนแรงมากขึ้น มีทั้งการทำลายสี่เก่า การกำจัดบุคคลสำคัญของพรรคและองค์กรของรัฐ โดยมีเป้าหมายเป็นบุคคลสำคัญของพรรคและครอบครัว

⁵⁷ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 68.

⁵⁸ ยุง จาง. (2539). *หงส์ป่า เล่ม 2*. หน้า 104.

นายทหารระดับสูง ปัญญาชนในสถานศึกษา นักเรียนนอก พ่อค้า ผู้ที่เคยติดต่อกับชาวต่างชาติทั้งในเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว และต่อมาเป็นใครก็ได้ที่เรดการ์ดหรือผู้อยู่เบื้องหลังเห็นสมควรกำจัด ซึ่งอาจเกิดจากความขัดแย้งส่วนตัวก็ได้ บุคคลที่ถูกเรดการ์ดกล่าวหาว่าเป็นพวกทุนนิยม ศักดินาต่อต้านการปฏิวัติ จะถูกกระทำด้วยวิธีต่างๆ ทั้งประจาน ทรมาณร่างกาย บังคับให้รับสารภาพ ทำร้ายร่างกาย มีคนจำนวนมากต้องยอมสารภาพทั้งที่ไม่ได้ทำหรือบางคนต้องฆ่าตัวตาย เพราะทนการทรมานไม่ไหว

เดือนมกราคม ค.ศ. 1967 ถือเป็นจุดที่ทำให้การเคลื่อนไหวรุนแรงมากขึ้น เพราะเหมา เจ๋อตงแนะนำให้เรดการ์ดและกรรมกรทั่วประเทศเรียนรู้การปฏิวัติด้วยตนเองแบบที่กรรมกรที่เมืองซ่งไห่ได้เข้าร่วมแล้วในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1966 และย้ำว่าให้ยึดอำนาจจากผู้เดินสายทุนนิยม คำว่า “ยึดอำนาจ” หรือ การยึดอำนาจเดือนมกราคม” (the “January power seizure”) กลายเป็นวาทกรรมหลักที่สนับสนุนโดยกลุ่มปฏิวัติวัฒนธรรมที่เป่ย์จิง และได้รับการเผยแพร่ซ้ำๆ ผ่านหนังสือพิมพ์ประชาชน บทความในวารสารธงแดง และโปสเตอร์ โดยในหนังสือพิมพ์ประชาชนเรียกเหตุการณ์เคลื่อนไหวของคนที่เมืองซ่งไห่ ว่า “พายุเดือนมกราคม” (‘the January storm’) และมีข้อความที่กระตุ้นเตือนเรื่องการยึดอำนาจจากฝ่ายเดินสายทุนนิยม “หากท่านมีอำนาจ ท่านจะมีทุกสิ่ง แต่ถ้าท่านไม่มีอำนาจ ท่านจะไม่มีอะไรเลย ดังนั้นจงร่วมมือกัน ยึดอำนาจ ! ยึดอำนาจ ! ยึดอำนาจ !”⁵⁹ แรงกระตุ้นนี้ทำให้เรดการ์ดกลุ่มต่างๆ พยายามยึดอำนาจในองค์กรต่างๆ ทั่วประเทศ⁶⁰

ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1967 เริ่มการโจมตีบุคคลสำคัญ เช่น ประธานาธิบดีหลิว เซาฉี ถูกโจมตีว่าเป็นผู้ทรยศชาติและผู้เดินสายทุนนิยม หมายเลข 1 เติ้ง เสี่ยวผิง ถูกโจมตีว่าเป็นผู้เดินสายทุนนิยม หมายเลข 2 ส่วนโจว เอนไหล (Zhou Enlai ค.ศ. 1898-1976) นายกรัฐมนตรี ถูกโจมตีว่าเป็นหัวหน้าชนชั้นทุนนิยมแดง (‘red capitalist class’) และโจมตีหน่วยงานการบริหารประเทศของโจว เอนไหลมากขึ้น⁶¹ ต่อมาหลิว เซาฉีถูกเรดการ์ดบุกเข้าจับกุมในวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1967 ในบ้านพักที่เขตจงหนานไห่ (Zhongnanhai) ซึ่งเป็นเขตที่พักของผู้นำสำคัญของพรรค ทั้งสองถูกทำร้าย ถูกทรมาน ถูกพาเดินประจานไปตามท้องถนนโดยถูกจับแต่งกายราวกับเป็นตัวตลก ถูกกล่าวประณามด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย หลิว เซาฉีถูกบังคับให้วิจารณ์ตนเองว่าดำเนินงานผิดพลาดให้ยอมรับว่าเป็นทุนนิยม ทำให้หลิว เซาฉีส่งจดหมายลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี ใน ค.ศ. 1969 หลิว เซาฉีเสียชีวิตในคุกเพราะมีโรคประจำตัวและไม่ได้รับการรักษา ส่วนภรรยาและบุตรของหลิว เซาฉีต่างก็ได้รับเคราะห์กรรมในช่วงนี้เช่นกัน หวาง กวงเมย์ ถูกแยกไปขังอยู่ที่เรือนจำแห่งหนึ่งในกรุงเป่ย์จิงตั้งแต่ ค.ศ. 1969 จนได้รับการปล่อยตัวใน ค.ศ. 1979 ส่วนบุตรชายคนโตถูกทำร้ายจนเสียชีวิตในมองโกเลีย บุตรชายคนที่ 2 ถูกขังลี้มใน

⁵⁹ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p.127.

⁶⁰ Jonathan D. Spence. (2013). *op.cit.* p. 546.

⁶¹ Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* pp. 335-336.

คุกมีด 11 ปี จนเป็นโรคขาดอาหารและวัณโรคเรื้อรังหลังจากถูกปล่อยตัวออกมาเพียง 3 เดือนก็เสียชีวิต ส่วนบุตรสาวถูกเนรเทศไปอยู่ที่มณฑลโกเลียในเขตที่ล้าหลังที่สุดทำให้ห่างไกลจากการคุกคาม

จากบันทึกของศรีกานดา ภูมิบริรักษ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นนักเรียนไทยที่ศึกษาอยู่ที่กรุงปักกิ่ง กล่าวว่า นักศึกษาที่เป็น“ฝ่ายก่อกบฏปฏิวัติ” ของนักศึกษามหาวิทยาลัยชิงฮวา วางแผนหลอกจับหวาง กวงเม่ย ภรรยาของหลิว เซ่าฉี ประธานาธิบดีจีน โดยหลอกว่าบุตรสาวของทั้งคู่ที่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยชิงฮวาถูกรถชนและเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลปักกิ่ง หวาง กวงเม่ยหลงเชื่อจึงถูกจับตัวที่โรงพยาบาล และต่อมา นักศึกษากลุ่มนี้นำตัวหวาง กวงเม่ย และบุคคลสำคัญของพรรคและอดีตผู้นำกองทัพแดงอีกหลายคนไปวิพากษ์ท่ามกลางผู้คนนับหมื่นคน การจับกุมและโจมตีบุคคลสำคัญครั้งนี้ส่งผลสะท้อนอย่างรุนแรง เพราะกลายเป็นตัวอย่างให้นักศึกษาเมืองอื่นๆ กระทำตาม จนลุกลามใหญ่โตทำให้บรรดาผู้นำในระดับมณฑล เมือง และเขตปกครองตนเองถูกจับตัวไปวิพากษ์โจมตี แต่มีนักศึกษาและกรรมการส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการกระทำเช่นนี้⁶²

สำหรับเต็ง เสี่ยวผิงถูกประณามอย่างเป็นทางการว่าเป็นผู้ที่เดินทางสายทุนนิยมหมายเลข 2 จึงถูกนำตัวไปประจานและทรมานโดยพวกเรดการ์ด เต็ง เสี่ยวผิงถูกถอดจากตำแหน่งทางการเมืองแต่ยังได้เป็นสมาชิกพรรคอยู่ และถูกกักบริเวณอยู่ในบ้านพัก 2 ปี ต่อมาถูกส่งไปอยู่ที่เมืองหนานชาง มณฑลเจียงซีในเดือนตุลาคม ค.ศ.1969 พร้อมกับภรรยา โดยทำงานเป็นกรรมกรในอุ้งข้อมเครื่องจักรกล เต็ง เสี่ยวผิงอยู่ที่หนานชางจนถึงช่วงที่หลิน เปียว เสียชีวิตจึงได้กลับกรุงเป่ย์จิงอีกครั้ง ส่วนลูกของเต็ง เสี่ยวผิงต้องประสบภัยจากการปฏิวัติวัฒนธรรมเช่นกันโดยถูกส่งไปทำงานหนักที่ชนบท บุตรชายคนโตของเต็ง เสี่ยวผิง คือ เต็ง ผู้ฟาง ถูกเรดการ์ดบังคับให้กล่าวประณามเต็ง เสี่ยวผิง จนพยายามฆ่าตัวตายด้วยการกระโดดจากตึกชั้น 3 และไม่ได้รับการดูแลรักษาที่ดีเพราะเป็นบุตรชายของเต็ง เสี่ยวผิง ทำให้กลายเป็นอัมพาตครึ่งล่าง⁶³

การโจมตีฝ่ายตรงข้ามรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ผู้นำและเจ้าหน้าที่ระดับสูงในพรรค ในหน่วยงานต่างๆ และในกองทัพจำนวนมากถูกโจมตีว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อการปฏิวัติ ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้เดินสายทุนนิยม หรือถูกโจมตีด้วยข้อหาที่มีความคิดหรือการกระทำที่เป็นศักดินา บางคนถูกโจมตีจากประวัติชีวิตในอดีตตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ เช่น ผู้ที่เกิดในตระกูลขุนนางเก่า หรือนายทุน กลุ่มที่เป็นปัญญาชน เช่น นักวิชาการ ศาสตราจารย์ นักวิทยาศาสตร์ ศิลปินนักแสดง นักกีฬา และบุคคลที่มีชื่อเสียงกลายเป็นเป้าถูกโจมตีด้วยข้อหาว่าเป็นผู้ทรงภูมิปฏิภักิรยา หรือสายลับของต่างชาติ⁶⁴ พวกเรดการ์ดจับบุคคลเหล่านี้โกนหัว แห่ประจาน ทบตี และทรมาน ครอบครัวของผู้ถูกโจมตีจำนวนมากถูกขับไล่ออกจาก

⁶² ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *ปักกิ่งในความทรงจำ*. หน้า 71.

⁶³ อานรายละเอียดใน เต็ง หยง (2546). *เต็ง เสี่ยวผิง ว่าด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรมและเค้าโครงความคิดเศรษฐกิจจีนใหม่*. สุขสันต์ วิเวกเมธากร แปล. กรุงเทพฯ : ไฮเออร์ เพรส.

⁶⁴ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 66.

บ้านของตนให้ไปอยู่ตามชนบทหรือบ้านที่มีสภาพแย่ เช่น ครอบครัวของเต็ง เสี่ยวผิง ลูกๆ และมารดา เลี้ยงของเต็ง เสี่ยวผิงต้องไปอาศัยอยู่ในห้องเล็กๆ ขณะที่เต็ง เสี่ยวผิงและภรรยาถูกควบคุมตัว บุ ค ค ล สำคัญที่ถูกกลุ่มเรดการ์ดกระทำร้ายเช่นนี้เดิมเป็นผู้มีอำนาจ มีฐานะหน้าตาในสังคม เคยมีผลงานสร้างคุณความดีต่อประเทศ เคยได้รับความเคารพยกย่อง บางคนเคยเป็นแม่ทัพของกองทัพแดง แต่เมื่อต้องถูกคนรุ่นลูกหลานคือกลุ่มเรดการ์ดกระทำร้ายศักดิ์ศรี เช่น กล่า่วโจมติ ประจานด้วยวิธีต่างๆ หรือทรมานร่างกาย ทำให้หลายคนตัดสินใจทำอัตวินิบาตกรรม เช่น ศาสตราจารย์เจียน ปัวจ้าน แห่งมหาวิทยาลัยปักกิ่ง อู๋ หาน นักประวัติศาสตร์และอดีตรองนายกเทศมนตรีนครปักกิ่ง หรง กั๋วฉวน แชมป์โลกกีฬาป้องกันคนแรกของจีน และเหลา เส่อ นักเขียนที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของจีน⁶⁵

เหลา เส่อ ผู้เขียนเรื่อง *Rickshaw Bay* และ *Cat Country* เกิดในครอบครัวทหารกองธงที่เก่าแก่ของชาวแมนจู เคยเป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นปกครองประเทศใน ค.ศ. 1949 เหลา เส่อได้รับคำเชิญจากพรรคฯ ให้กลับมาช่วยพัฒนาประเทศ เขาได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินของประชาชนจากผลงานที่มีชื่อเสียงหลายเรื่อง เช่น คนลากรถ รำนน้ำชา และพระจันทร์เสี้ยว เมื่อเกิดการปฏิวัติวัฒนธรรมขึ้นเหลา เส่อมีอายุ 67 ปี เมื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมเริ่มขึ้นเขามีความคิดว่าการปฏิวัติวัฒนธรรมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้คน⁶⁶ แต่เหลา เส่อและนักเขียนรุ่นอาวุโสอีกหลายคนกลับกลายเป็นเหยื่อของนักเรียนหญิงมัธยมปลายที่เป็นเรดการ์ด เขาและคนอื่นๆ ถูกกระทำทารุณต่างๆ เหลา เส่อยังถูกกล่าวหาว่าเป็นสายลับของสหรัฐอเมริกา ถูกทุบตี ทรมาน วันต่อมาคือ วันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1966 มีผู้พบร่างของเขาในทะเลสาบทางตอนเหนือของเป่ย์จิง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลต่างในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมสมัยแรกนี้นับเป็นความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของจีน มีการประเมินว่าเหยื่อของการปฏิวัติวัฒนธรรมในช่วงนี้มีประมาณ 400,000 คน⁶⁷

เรดการ์ดที่เป็นบรรดานักศึกษาจากมหาวิทยาลัยทั่วประเทศยังได้ทำลายสิ่งที่เป็น “ปฏิกริยาล้าหลัง” คือ การเคลื่อนไหวกำจัดสิ่งเก่าตามเป้าหมายของเหมา เจ๋อตงที่ต้องการปฏิรูปสังคมด้วยการทำลายล้างวัฒนธรรม ประเพณี และความคิดแบบสังคมศักดินาให้หมดสิ้น จึงเกิดการทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในพิพิธภัณฑ ้วตวอาราม ศาลเจ้า โบราณสถาน ทำให้สิ่งล้ำค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติต้องถูกทำลายไปจำนวนมาก เช่น สุสานราชวงศ์หมิงที่ซานเมืองเป่ย์จิง⁶⁸ รวมทั้งเรดการ์ดพยายามทำลายสุสานของตระกูลขงจื้อที่เมืองซัวฟู่ มณฑลซานตง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นพยายามปกป้องไว้ แต่สู้เรดการ์ดจำนวนกว่า 200 คนไม่ได้ ทำให้หลุมศพหลายแห่งถูกทำลาย ศพจำนวนหนึ่งถูกนำมา

⁶⁵ เล่มเดิม. หน้า 67.

⁶⁶ Jonathan D. Spence. (2013). *op.cit.* p. 545.

⁶⁷ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 93 and Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 354.

⁶⁸ ดูเพิ่มเติมใน วรรณคดี มหัทธโนบล. (2559, ก.ค. – ส.ค.). เงาตะวันออก: การเมืองในสุสานหมิง ตอนที่ 1-5, *มติชนสุดสัปดาห์*. ปีที่ 36 ฉบับที่ 1874 - 1877.

ประจัน แขนงกับต้นไม้ การทำลายสุสานโบราณนี้มีเงิน ปอด้า คนของเหมา เจ๋อตงสนับสนุน⁶⁹ เฉพาะที่เมืองซีวู่ฟู่นี้เรดการ์ดยังได้ทำลายงานศิลปะที่ขึ้นทะเบียนกว่า 6,618 ชิ้น รูปภาพ 929 รูป หนังสือ 2,700 เล่ม ป้ายศิลาจารึก 1,000 ป้าย⁷⁰ ผู้นำทางศาสนาต่างๆ ถูกประณามและไล่ออกจากศาสนสถาน และไม้อนุญาตให้ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ศาสนสถานจำนวนมากถูกทำลาย เช่น โบสถ์คริสต์ที่เก่าแก่ วัดและรูปปั้นในวัดลัทธิขงจื้อและเต๋าที่ภูเขาเหิงชาน โดยวัดถูกเผา 3 วัน 3 คืน โบสถ์คริสต์แห่งหนึ่งในกรุงเป่ย์จิงถูกปิด บนประตุมีย้ายติดไว้ว่า “ทำการปฏิวัติใหญ่ทางวัฒนธรรมจนถึงที่สุด”⁷¹

นอกจากนี้เรดการ์ดยังได้เปลี่ยนชื่อร้านค้า โรงเรียน โรงพยาบาล โรงภาพยนตร์ ร้านอาหาร ถนน หนังสือพิมพ์ วารสาร รวมถึงชื่อของตนเองที่เห็นว่าสื่อไปในทางทุนนิยมและศักดินา โดยเปลี่ยนให้เป็นชื่อที่สะท้อนถึงการปฏิวัติ เช่น โรงพยาบาลกรรมกร ชาวนา ทหาร เปลี่ยนชื่อถนนหยางเว่ยในกรุงเป่ย์จิงที่เป็นที่ตั้งของสถานทูตรัสเซียถูกเปลี่ยนเป็นชื่อถนนต่อต้านลัทธิกั๊ก ซังโจว เอินไห่ลอนุญาตการเปลี่ยนชื่อตามที่เรดการ์ดขอ แต่เขาเตือนว่าห้ามโจมตีสถานทูตหรือติดโปสเตอร์ที่กำแพงสถานทูต เปลี่ยนชื่อห้องสมุดจงชานที่เมืองฉางซาเป็นห้องสมุดหุนานด้วยเหตุผลว่าใน ค.ศ. 1912-1913 เหมา เจ๋อตงเคยมาอยู่ที่นี่⁷² และเมื่อเห็นใครแต่งกายไม่ถูกต้องก็เข้าจัดการ เช่น ถ้าใส่รองเท้าส้นสูงจะถูกตัดสั้น ถ้าใส่กางเกงสีแดงจะถูกลงโทษเพราะเท่ากับลบหลู่การปฏิวัติ⁷³ อาคารร้านค้าเก่าแก่ในเขตเมืองประวัติศาสตร์หลายแห่ง เช่น ที่หนานจิง เป่ย์จิง ซีอาน และซังไห่ ต่างถูกทำลายไปจำนวนมาก

โจว เอินไห่ นายกรัฐมนตรี มีบทบาทสำคัญในการเจรจากับทุกฝ่ายเพื่อลดความขัดแย้งของแต่ละกลุ่มการเมือง⁷⁴ รวมทั้งพยายามปกป้องช่วยเหลือครอบครัวของผู้ถูกโจมตี ส่งคนไปคุ้มครองป้องกันโบราณสถาน โบราณวัตถุจำนวนมากไม่ให้ถูกทำลายจากการกำจัดสิ่งเก่าของเรดการ์ด การที่โจว เอินไห่ยังรักษาตำแหน่งของตนไว้ได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเหมา เจ๋อตง ตระหนักดีว่า โจว เอินไห่เป็นคนที่เหมาะสมที่จะขาดไม่ได้ เพราะไม่ว่าการปฏิวัติวัฒนธรรมจะดำเนินไปอย่างไร การบริหารประเทศก็ต้องดำเนินต่อไป ซังโจว เอินไห่ จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบการบริหารประเทศในฐานะนายกรัฐมนตรี

ในปลาย ค.ศ. 1967 เหมา เจ๋อตงกำหนดเส้นตายของการปฏิวัติว่าคณะกรรมการของพรรคควรจะทำให้การปฏิวัติเกิดขึ้นทุกหนทุกแห่งทั่วประเทศภายใน ค.ศ. 1968 ทำให้การเคลื่อนไหวของเรดการ์ดขยายตัวมากขึ้น และใน ค.ศ. 1968 นี้เองที่ลัทธิบูชาบุคคลที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เหมา เจ๋อตงเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก โดยมีทั้งการตีพิมพ์ผลงาน สุนทรพจน์ รูปภาพทั้งภาพถ่าย ภาพวาด และรูปปั้นของเหมาจำนวนมาก

⁶⁹ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 85.

⁷⁰ Roderick MacFarquhar; & Michael Schoenhals. (2006). *op.cit.* p. 119.

⁷¹ รอส เทอร์ล. (2517). *เล่มเดิม*. หน้า 10.

⁷² Roderick MacFarquhar; & Michael Schoenhals. (2006). *op.cit.* p. 114.

⁷³ จำลอง พิศนาคะ. (2517). *ขบวนการเรดการ์ด*. หน้า 121.

⁷⁴ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 165.

ตามบ้านมีการตั้งรูปภาพหรือรูปปั้นของเหมาสำหรับแสดงความเคารพ ในโรงเรียนประถมศึกษาทุกเช้า เด็กนักเรียนร้องเพลงที่แสดงความเคารพเหมา เจ๋อตง มีข้อความว่า “ประธานเหมาอายุยืนหมื่นๆ ปี”⁷⁵ ตามพิพิธภัณฑ์มีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติชีวิตและการต่อสู้ของเหมา เจ๋อตง

ความศรัทธาในเหมา เจ๋อตงและการส่งเสริมจากคณะกรรมการปฏิวัติวัฒนธรรมทำให้การก่อการของเรดการ์ดขยายตัวมากขึ้น ทั้งในแง่ความรุนแรงและกลุ่มบุคคลที่ถูกโจมตี นอกจากนี้เรดการ์ดกลุ่มต่างๆ มีการแข่งขันกันเองจนเกิดความขัดแย้งขึ้น รวมทั้งมีการกล่าวหาโจมตีเรดการ์ดที่มาจากรอบครัวกำเนิดไม่ดี หรือผู้ที่พ่อแม่ถูกโจมตี ทำให้ความขัดแย้งลุกลาม มีการต่อสู้กันเองของเรดการ์ดกลุ่มต่างๆ กรรมการและเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆ บางแห่งถึงขั้นใช้อาวุธปืนยิงกัน เหตุการณ์รุนแรงขึ้นจนโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต้องปิดไปโดยปริยาย ทางการสั่งให้กองทัพปลดปล่อยประชาชนเข้าควบคุม นำไปสู่การปลดอาวุธและส่งเรดการ์ดจำนวนกว่า 20 ล้านคน ออกสู่ชนบทโดยระบุว่าเพื่อให้ไปเรียนรู้การปฏิวัติในชนบท รวมทั้งส่งครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานจำนวนหนึ่งไปรับการศึกษาในชนบทด้วย เยาวชนเรดการ์ดจำนวนมากที่ถูกส่งไปอยู่ชนบทจำนวนมากไม่เคยได้กลับสู่บ้านเกิดอีก และไม่ได้รับการศึกษาอีกต่อไป ทำให้เยาวชนรุ่นนี้ถูกเรียกว่าเป็นคนรุ่นที่สูญเสีย

2.2.3 การปฏิวัติวัฒนธรรมระยะที่ 2 ค.ศ. 1969 ถึง ค.ศ. 1973

ประเด็นหลักของการเมืองจีนในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมระยะที่ 2 เป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างเหมา เจ๋อตงกับหลิน เปียว หลิน เปียวได้รับแต่งตั้งให้เป็นทนายทนายทางการเมืองของเหมา เจ๋อตง ใน ค.ศ. 1969 แต่ต่อมาเกิดความขัดแย้งกันด้านการสร้างอำนาจและบทบาททางการเมืองของหลิน เปียว รวมทั้งความขัดแย้งเรื่องการค้าต่างประเทศ ที่เหมา เจ๋อตง เริ่มสนใจติดต่อกับสหรัฐอเมริกา แต่หลิน เปียว ต้องการให้ปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตมากกว่าที่จะเป็นประเทศทุนนิยมอย่างสหรัฐอเมริกา เหมา เจ๋อตง จึงเริ่มลดบทบาทของหลิน เปียว และต่อมาหลิน เปียวและครอบครัวเสียชีวิตจากเครื่องบินตก ซึ่งตามรายงานที่เปิดเผยภายหลังจากที่หลิน เปียว เสียชีวิตแล้วของทางการจีนระบุว่าหลิน เปียววางแผนทำรัฐประหารแต่แผนล้มเหลว จึงหนีไปยังกรุงมอสโก แต่เครื่องบินตกที่เขตมองโกเลียนอก ทำให้เสียชีวิตหมดทั้งลำในวันที่ 13 กันยายน ค.ศ. 1971

เหตุการณ์สำคัญของจีนในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมระยะที่ 2 คือ ในวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 1971 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้เป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ และมีที่นั่งในคณะมนตรีความมั่นคง แทนสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1972 ทำให้สถานการณ์สงครามเย็นของโลกเปลี่ยนโฉมหน้าจากการมีสองมหาอำนาจคือ สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต ไปเป็นสามขั้วอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และจีน

⁷⁵ Maurice Meisur. (1999). *op.cit.* pp. 346-347.

การฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างโลกประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์มีขึ้นเมื่อ ริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาเมื่อ ค.ศ. 1969 และมีนโยบายที่ต้องการเปลี่ยนความสัมพันธ์จากการเผชิญหน้ากับโลกคอมมิวนิสต์มาเป็นการเจรจากัน โดยมอบให้ ดร. เฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) หาทางเจรจากับจีน โอกาสมาถึงเมื่อจีนซึ่งต้องการฟื้นความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาได้เชิญทีมนักกีฬาป้องกันของสหรัฐอเมริกาไปแข่งขันกับทีมชาติจีน ที่สาธารณรัฐประชาชนจีนในระหว่างวันที่ 10 - 17 เมษายน ค.ศ. 1971 โดย โจว เอินไหล ให้การรับรอง เหตุการณ์นี้เรียกกันในประวัติศาสตร์ว่าเป็นนโยบายการทูตปิงปอง (Sino-US ping-pong Diplomacy) และนำไปสู่เหตุการณ์ นิกสันช็อก (Nixon shock) เมื่อประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ไปเยือนจีน ระหว่างวันที่ 21 - 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 โดยไม่มีชาติใดรู้มาก่อน และมีแถลงการณ์ร่วมจีน-สหรัฐอเมริกา ระบุว่า สหรัฐอเมริกายอมรับว่ามีเพียงจีนเดียว (only one China) และตกลงลดกำลังทหารในไต้หวัน ส่วนความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาสถาปนาขึ้นใน ค.ศ. 1979 การฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกานี้ถือเป็นผลงานทางการทูตที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งของโจว เอินไหล และจีนยังได้ฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่น เมื่อนายกรัฐมนตรีทานะกะ คาคุเอะ (Tanaka Kakuei) เดินทางเยือนจีนในวันที่ 25-30 กันยายน ค.ศ. 1972 และมีผู้นำของชาติต่างๆ เดินทางมาเยือนอีกหลายชาติ ผลที่ตามมาก็คือ จีนเริ่มเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับหลายประเทศ แต่ยังเป็นช่วงเริ่มต้นและจีนยังคงดำเนินแนวทางเศรษฐกิจแบบเก่า แม้ว่าจะไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงมากนักในด้านเศรษฐกิจของจีน แต่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการติดต่อทางเศรษฐกิจกับประเทศทุนนิยม ซึ่งจะส่งผลต่อมาเมื่อจีนเปิดประเทศ

2.3.4 การปฏิวัติวัฒนธรรมระยะที่ 3 ค.ศ. 1973 ถึง ค.ศ.1976

การปฏิวัติวัฒนธรรมระยะที่ 3 เป็นช่วงการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อแข่งขันกันขึ้นเป็นทายาทการเมืองของเหมา เจ๋อตง ระหว่างแก๊งสี่คน (The Gang of Four) ที่นำโดยนางเจียง ชิง ภรรยาของเหมา เจ๋อตง และพรรคพวกซึ่งเป็นกำลังหลักของเหมา เจ๋อตงในการปฏิวัติวัฒนธรรมมาตั้งแต่แรก กับ เติ้ง เสี่ยวผิง และฮั่ว กว๋อเฟิง (Hua Goufeng ค.ศ.1921-2008) ซึ่งเป็นทายาททางการเมืองของเหมา เจ๋อตง เมื่อแก๊ง 4 คนถูกจับกุมถือเป็นการสิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรม

หลังจากหลิน เปียว เสียชีวิตแล้ว ผู้นำที่มีอำนาจและบทบาทสำคัญสูงสุดเหลือเพียงเหมา เจ๋อตง และโจว เอินไหล ใน ค.ศ. 1973 โจว เอินไหล นำเติ้ง เสี่ยวผิงที่ถูกเนรเทศไปทำงานในชนบทที่มณฑลเจียงซีตั้งแต่ ค.ศ. 1969 - 1973 กลับมาช่วยงาน โดยเหมา เจ๋อตงเห็นชอบ⁷⁶ เติ้ง เสี่ยวผิง ได้ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ช่วยงานโจว เอินไหลที่ป่วยหนักด้วยโรคมะเร็ง ใน ปลาย ค.ศ. 1973 เติ้ง เสี่ยวผิง ได้ดำรงตำแหน่งกรรมการประจำของกรมการเมือง และในเดือนเมษายน ค.ศ. 1974 เติ้ง เสี่ยวผิง

⁷⁶ Ezra F. Vogel. (2011). *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. p. 70

ได้เป็นตัวแทนของรัฐบาลจีนเดินทางไปร่วมการประชุมขององค์การสหประชาชาติที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ซึ่งเขาได้กล่าวสุนทรพจน์ถึงทฤษฎีสามโลก (The Three Worlds Theory)* ของเหมา เจ๋อตง ในที่ประชุมด้วย

ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1974 โจว เอินไหลเข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลจากอาการป่วยด้วยโรคมะเร็ง ทำให้การะการบริหารประเทศตกอยู่ที่เติ้ง เสี่ยวผิงมากขึ้น ใน ค.ศ. 1975 เติ้ง เสี่ยวผิงได้รับการแต่งตั้งเป็นรองประธานพรรค รองนายกรัฐมนตรีอาวโส เมื่อกลับมามีอำนาจ เติ้ง เสี่ยวผิง ได้ฟื้นคืนอำนาจให้แก่สมาชิกพรรคและเจ้าหน้าที่พรรคที่ตกอำนาจในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมระยะแรก สร้างอำนาจภายในพรรคและรัฐบาล บทบาทอันโดดเด่นของเติ้ง เสี่ยวผิงทำให้แก๊งสี่คนไม่พอใจ ความขัดแย้งของผู้นำพรรคเริ่มรุนแรงขึ้นอีกครั้ง โดยเฉพาะความขัดแย้งในเรื่องการสืบทอดตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของโจว เอินไหล และตำแหน่งประธานพรรคของเหมา เจ๋อตง รวมทั้งความขัดแย้งเรื่องแนวทางการพัฒนาประเทศก็เกิดขึ้นอีกครั้ง

เมื่อโจว เอินไหล ถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1976 เติ้ง เสี่ยวผิง ได้รับผิดชอบดูแลงานของนายกรัฐมนตรีแทน ในช่วงนี้ เติ้ง เสี่ยวผิง ถูกแก๊งสี่คนโจมตีอย่างหนักอีกครั้งว่าเป็นตัวแทนของพวกทุนนิยม⁷⁷ ประกอบกับการที่แก๊งสี่คนยุ้งให้เหมา เจ๋อตง หวาดระแวงเติ้ง เสี่ยวผิง มาตลอด ทำให้เติ้ง เสี่ยวผิง ถูกปลดออกจากทุกตำแหน่งอีกครั้ง คงเหลือแต่เพียงการเป็นสมาชิกพรรคเท่านั้น เติ้ง เสี่ยวผิง หนีไปอยู่ภายใต้การคุ้มครองของเย่ เจี้ยนอิง (Ye Jianying) ผู้บัญชาการทหารภาคกว้างโจวทางตอนใต้ และจะกลับสู่วงการเมืองอีกครั้งในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1977 แม้ว่าแก๊งสี่คนจะประสบความสำเร็จในการกำจัดเติ้ง เสี่ยวผิง แต่ต้องผิดหวังเพราะตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตกอยู่กับฮั่ว กว๋อเฟิง ซึ่งเป็นผู้ที่ขึ้นมา มีอำนาจโดยไม่มีใครคาดคิดมาก่อน เพราะแต่เดิมเขาเป็นเพียงเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่ไม่มีบทบาทความสำคัญต่อการเมืองของประเทศ แต่เหมา เจ๋อตงให้การสนับสนุนจนขึ้นมามีบทบาท แต่อาจกล่าวได้ว่าเขาไม่มีบารมีทางการเมือง

หลังจากเหมา เจ๋อตง ถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ 9 กันยายน ค.ศ.1976 ฮั่ว กว๋อเฟิง อ้างตัวเป็นทายาทการเมืองของเหมา เจ๋อตง ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานพรรคคอมมิวนิสต์อีกตำแหน่งหนึ่ง ต่อมาฮั่ว กว๋อเฟิงร่วมมือกับเย่ เจี้ยนอิง ซึ่งสนับสนุนเติ้ง เสี่ยวผิง วางแผนกำจัดแก๊งสี่คนโดยบุกเข้าจับกุมตัวในวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 ทำให้แก๊งสี่คนหมดอำนาจไปในที่สุด ใน ค.ศ. 1981 แก๊งสี่คนถูกตัดสินโทษ

* เหมา เจ๋อตงเสนอแนวคิดทฤษฎีสามโลก ที่ว่าในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศประกอบด้วยโลกทางการเมืองและเศรษฐกิจ 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือมหาอำนาจนำโดยสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และพันธมิตร กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่มีอำนาจรองลงมา นำโดยสหภาพโซเวียต จีน และพันธมิตร และกลุ่มที่สามคือประเทศที่เป็นกลางและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ในสุนทรพจน์ที่เติ้ง เสี่ยวผิง กล่าวที่สหประชาชาตินี้ เขาเน้นถึงความร่วมมือระหว่างจีนกับประเทศที่ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์

⁷⁷ Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 403.

โดย เจียง ชิง และ จาง ชุนเฉียว ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต ส่วน หวาง หงเหวิน และ เหยา เหวินหยวน ต้องโทษจำคุก ประมาณ 14-16 ปี นับเป็นการสิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรม

2.4 ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนจากการปฏิวัติวัฒนธรรม

การปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมจีนโดยรวมหลายประการ ที่สำคัญคือ การปฏิวัติวัฒนธรรมในช่วงแรก ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสร้างความสับสนแก่ทั้งผู้คนภายในประเทศและบรรดาประเทศต่างๆ ที่ไม่เข้าใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งการที่เยาวชนของชาติจับกุมควบคุมตัว ทำประจาน ทำร้ายบุคคลสำคัญและปัญญาชนของประเทศ เจ้าหน้าที่พรรค การทำลายศิลปวัฒนธรรมของชาติ และการที่เยาวชนจำนวนมากที่ได้รับการบอกกล่าวที่กำลังเรียนรู้การปฏิวัติถูกส่งไปศึกษาในชนบท โดยไม่มีโอกาสได้กลับบ้านเกิดและไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี การเข้าร่วมการปฏิวัติวัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทส่งผลต่อสภาพจิตใจของเยาวชนเหล่านี้อย่างยิ่ง

2.4.1 ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง การบริหารประเทศ และเศรษฐกิจ

ด้านการเมือง การบริหารประเทศ

การปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นส่งผลต่อประเทศจีนหลายด้าน ทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม และที่ร้ายแรงที่สุดคือการสูญเสียทรัพยากรบุคคล ทั้งระดับผู้นำพรรค เจ้าหน้าที่ของรัฐ และเยาวชนของชาติ เพราะเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของเหมา เจ๋อตง คือ การใช้กำลังมวลชนกำจัดบุคคลสำคัญภายในพรรคและรัฐบาลที่เขาเชื่อว่าเป็นพวกเดินตามแนวทางทุนนิยม หรือลัทธิแก๊ง ออกไปจากตำแหน่งแต่เหมา เจ๋อตงคงไม่คาดคิดว่าเหตุการณ์จะลุกลามบานปลายจนมีบุคคลสำคัญได้รับผลกระทบจำนวนมากและรุนแรง และเกิดความวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง ทั้งนี้เป็นเพราะบุคคลที่เป็นผู้ดำเนินการกวาดล้างผู้เห็นต่างทางการเมืองของเหมา เจ๋อตง คือ หลิน เปียว กับเจียง ชิงและพรรคพวก ซึ่งใช้แนวทางซ้ายจัดในการเล่นงานบุคคลต่างๆ ประกอบกับความบ้าคลั่งของเยาวชนเรดการ์ดที่ได้รับการปลุกฝังเรื่องการปฏิวัติ ลัทธิบูชาบุคคล การใช้ความรุนแรงในการกำจัดผู้ที่ถูกกล่าวหา ประกอบกับเมื่อเยาวชนที่อยู่ในวัยรุ่นอยู่รวมกลุ่มกันและใช้ความรุนแรงในการก่อการโดยได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอิทธิพลทางการเมืองย่อมทำให้สถานการณ์และการกระทำเกินเลยไป

ผู้นำทางการเมืองจำนวนมากตั้งแต่ระดับประธานาธิบดี เลขาธิการพรรค นักปฏิวัติรุ่นแรก นายทหารระดับสูง ตลอดจนปัญญาชนที่เคยร่วมต่อสู้ในสงครามกลางเมือง ต้องถูกเรดการ์ดซึ่งเป็นเด็กหนุ่มหลังทำร้าย ประณาม ประจาน บางคนต้องเสียชีวิต พิการ เจ้าหน้าที่พรรคและรัฐจำนวนมากถูกปลด ถูก

ลดฐานะ ถูกจับกุมคุมขัง ส่งไปใช้แรงงานในชนบท ส่วนครอบครัวต่างได้รับผลกระทบทั้งสูญเสียชีวิตหรือถูกทำร้ายทางร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ การที่ผู้นำและเจ้าหน้าที่ระดับต่างๆ ถูกกวาดล้างไปจำนวนมาก มีการประเมินว่าอัตราการปลดเจ้าหน้าที่พรรคในที่ต่างๆ มีถึงร้อยละ 60 การทำร้ายผู้คนกลุ่มต่างๆ ทำให้ประเทศสูญเสียบุคคลระดับสูงที่มีความสามารถ เกิดสูญญากาศทางอำนาจ และเมื่อผู้นำระดับสูงหรือเจ้าหน้าที่ระดับสูงจำนวนมากถูกกำจัดไปแล้วนั้นกลับทำให้กลุ่มต่างๆ แข่งขันแย่งชิงอำนาจกัน อย่างไรก็ตาม สำหรับ เหมา เจ๋อตง การปฏิวัติวัฒนธรรมทำให้อำนาจของเขามั่นคงยิ่งขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ

การปฏิวัติวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของบ้านเมืองเช่นกัน โดยเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่ปีแรกของการปฏิวัติวัฒนธรรม อัตราการเติบโตของเศรษฐกิจจีนโดยรวมในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมมีลักษณะขึ้นๆ ลงๆ โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรม โดยได้รับผลจากสถานการณ์ทางการเมือง การก่อการของเรดการ์ดในช่วงแรกทำให้การค้าขายหยุดชะงักหรือได้รับผลกระทบ แม้เศรษฐกิจโดยรวมจะได้รับผลกระทบไม่มากนักเพราะในชนบทยังมีการผลิตและการใช้ชีวิตตามปกติ และพื้นฐานเศรษฐกิจส่วนใหญ่ขึ้นกับเกษตรกรรม แต่การก่อการที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ของเรดการ์ดทำให้เศรษฐกิจในเมืองได้รับผลกระทบและชะลอตัว เศรษฐกิจโดยภาพรวมลดการเติบโตลงอย่างต่อเนื่องระหว่าง ค.ศ. 1967 – 1969 แต่ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมระยะที่ 2 และ 3 การดำเนินการทางเศรษฐกิจไม่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงการเมืองเหมือนช่วงแรก ทำให้เศรษฐกิจจีนดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง

ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นช่วงที่จีนอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะ 5 ปีฉบับที่ 3 ระหว่าง ค.ศ. 1966-1970 ซึ่งแผนนี้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการเกษตร อุตสาหกรรมเบาและอุตสาหกรรมหนัก พัฒนาประเทศและสร้างมาตรฐานการดำรงชีพของประชาชนให้สูงขึ้น⁷⁸ รวมทั้งพัฒนาโครงสร้างอุตสาหกรรมพื้นฐาน การสื่อสารและการคมนาคม และวางแผนเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมภายในระยะเวลา 5 ปี⁷⁹ แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 3 นี้ร่างขึ้นใน ค.ศ. 1964 และมีการปรับปรุงใน ค.ศ. 1965 ซึ่งเป็นช่วงที่หลิว เซ้าฉีและเติ้ง เสี่ยวผิง เข้ามาดูแลเศรษฐกิจของประเทศร่วมกับโจว เอินไหล หลังการรณรงค์ก้าวกระโดด ซึ่งในช่วงนี้เศรษฐกิจโดยรวมเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องและในครึ่งปีแรกของ ค.ศ. 1966 ก่อนการปฏิวัติวัฒนธรรมเกิดขึ้น เศรษฐกิจจีนเติบโตมากกว่าใน ค.ศ.

⁷⁸ Robert Ash. (2002). *The Cultural Revolution as an Economic Phenomenon. in China's Communist Revolutions: Fifty Years of the People's Republic of China.* edited by Werner Draguhn; & David S. G. Goodman. p. 128.

⁷⁹ Liu Suinian; & Wu Qungan, editor. (1986). *China's Socialist Economy: An Outline History (1949-1984).* pp. 338-339.

1965 ผลผลิตภาคอุตสาหกรรมมีมูลค่าสูงสูดนับตั้งแต่ ค.ศ. 1949 เป็นต้นมา⁸⁰ การขยายตัวทางเศรษฐกิจนี้แม้เป็นผลดีต่อประเทศ แต่ในทางการเมืองนั้นดังที่กล่าวมาแล้วว่าแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและชื่อเสียงที่เพิ่มขึ้นของหลิว เซาฉี สร้างความไม่พอใจแก่เหมา เจ๋อตงมากขึ้น จนเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการปฏิวัติวัฒนธรรม

การปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในกลาง ค.ศ. 1966 นอกจากบรรดาเยาวชนเรดการ์ดที่เข้าร่วมจำนวนมากแล้ว ยังมีกรรมกรโรงงานต่างๆ เข้าร่วมด้วย การที่กรรมกรส่วนหนึ่งเข้าร่วมการปฏิวัติทำให้ไม่ได้ทำงานและชาวนาส่วนหนึ่งไม่ทำนา นอกจากนี้ การเข้าร่วมการปฏิวัติและการจลาจลของกรรมกรที่เมืองซ่งไห่ช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายน ค.ศ. 1967 ทำให้กำลังการผลิตภาคอุตสาหกรรมลดลงอย่างมาก แต่ภายหลังจากเหตุการณ์สงบกำลัง การผลิตในกลาง ค.ศ. 1967 กลับมาอยู่ในภาวะปกติ แต่ส่งผลให้มูลค่าผลผลิตภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมโดยรวมของประเทศใน ค.ศ. 1967 ลดลงร้อยละ 9.6 ในเขตเมือง ผลผลิตอุตสาหกรรมลดลงอย่างมากถึงร้อยละ 13.8 การผลิตทางเกษตรกรรมลดลงร้อยละ 1.6 ผลผลิตธัญพืชเพิ่มเล็กน้อยคือร้อยละ 2 ผลผลิตฝ้ายเพิ่มร้อยละ 1 ผลผลิตเหล็กลดลง 1 ใน 3 ผลผลิตถ่านหินลดลงร้อยละ 18 การก่อสร้างลดลง 1 ใน 3 การนำเข้าลดลงร้อยละ 12 แต่การจ้างงานของรัฐในหน่วยงานการรถไฟและคนงานเพิ่มถึง 100 เท่าใน ค.ศ. 1967⁸¹ อันเป็นผลจากการที่เยาวชนเรดการ์ดทั่วประเทศเดินทางทัศนศึกษาในช่วงแรกของปฏิวัติวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม การเดินทาง “ทัศนศึกษา” ทั่วประเทศของเรดการ์ดจำนวนหลายสิบล้านคนแม้ส่งผลให้มีการจ้างงานในหน่วยงานรถไฟมากขึ้น แต่การเดินทางนี้ส่งผลกระทบต่อระบบการขนส่งและคมนาคม เพราะทำให้การขนส่งสินค้า วัตถุดิบต่างๆ ล่าช้าหรือหยุดชะงัก จากข้อมูลพบว่าในปลาย ค.ศ. 1966 มีสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคบริโภคและวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตต่างๆ เช่น ถ่านหิน เครื่องมือก่อสร้าง ไม้ ตกค้างจากการขนส่งกว่า 10 ล้านตัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื่องทำให้เกิดปัญหาโรงงานไม่สามารถทำการผลิตได้เพราะไม่มีวัตถุดิบในการผลิต และแรงงานว่างงาน เมื่อปัญหาเกิดขึ้นทำให้โจว เอินไหล นายกรัฐมนตรีเข้ามาแก้ปัญหาเพื่อให้การขนส่งและการผลิตของโรงงานดำเนินต่อไป โดยโจว เอินไหลออกกระเปียบการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคการสื่อสาร กำหนดเงื่อนไขว่าห้ามกรรมกรทั้งงานและต้องทำงานวันละ 8 ชั่วโมง ส่วนการเข้าร่วมการปฏิวัติวัฒนธรรมให้เข้าร่วมหลังเลิกงานและต้องไม่กระทบต่อการทำงาน⁸²

การปฏิวัติวัฒนธรรมที่ขยายตัวและรุนแรงมากขึ้นจากการก่อการของเรดการ์ดใน ค.ศ. 1968 ส่งผลกระทบต่อภาคอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง การต่อสู้ในเขตเมืองทำให้คนงานไม่กล้าออกไปทำงาน

⁸⁰ *Ibid.* p. 338

⁸¹ Roderick MacFarquhar; & Michael Schoenhals. (2006). *op.cit.* p. 268.

⁸² Liu Suinian; & Wu Qungan. (1986). *op.cit.* p. 345.

คนงานกะเช้า กะค่ำ ต่างเข้างานช้าและกลับเร็ว การจัดการบริหารขาดประสิทธิภาพ ถูกขัดขวาง การผลิตทำไปโดยปราศจากคำชี้แนะ มูลค่าการผลิตอุตสาหกรรมโดยรวมตกลงร้อยละ 5 ผลผลิตเหล็กกล้าลดลงร้อยละ 12 มูลค่าการก่อสร้างพื้นฐานลดลงร้อยละ 20 ผลผลิตถ่านหินเพิ่มร้อยละ 2 แต่ยังคงต่ำกว่าก่อนการปฏิวัติวัฒนธรรม⁸³ กองทัพปลดปล่อยประชาชนที่เข้ามาควบคุมรักษาสถานการณ์ไม่ต้องการให้เศรษฐกิจหยุดชะงัก จึงพยายามรักษาสถานการณ์เพื่อให้การผลิตในเมืองดำเนินไปอย่างราบรื่น ส่วนในภาคเกษตรผลผลิตธัญพืชลดลง เจ้าหน้าที่ทหารในท้องถิ่นประเมินว่าธัญพืชสำรองลดลงครึ่งหนึ่งจากผลผลิตใน ค.ศ. 1967 ส่วนผลผลิตฝ้ายอยู่ในระดับเดิม

ในปลาย ค.ศ. 1968 กองทัพปลดปล่อยประชาชนจีนเข้ามาควบคุมสถานการณ์ที่ลูกหลานบานปลายจากการกระทำรุนแรงและการปะทะกันเองของเรดการ์ดกลุ่มต่างๆ ทำให้สถานการณ์เข้าสู่ความเรียบร้อยขึ้น ต่อมา นายกรัฐมนตรีโจว เอินไหลได้ตั้งกลุ่มที่มีตัวแทนจากกองทัพ ผู้ปฏิบัติงานและองค์กรมวลชนจำนวน 30 คนร่วมกันวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ค.ศ. 1969-1970 ซึ่งแล้วเสร็จในต้น ค.ศ. 1969 เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินการทางเศรษฐกิจของประเทศ 5 แนวทาง คือ การยึดมั่นแนวทางของเหมา เจ๋อตง การพัฒนาการเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรมทางทหาร อุตสาหกรรมโครงสร้างพื้นฐานและการก่อสร้าง การพัฒนาอุตสาหกรรมเบาและการตลาด และการพัฒนาการสื่อสาร⁸⁴

สถานการณ์เศรษฐกิจโดยรวมใน ค.ศ. 1969 นั้นยังไม่ดีขึ้นมากนักแต่สามารถดำเนินการผลิตได้อย่างต่อเนื่องทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมในภาคตะวันออกอยู่ในระดับดี มูลค่าการผลิตในวิสาหกิจของรัฐในเมืองซ่งไห่ มณฑลชานตง มณฑลอานฮุย มณฑลเจียงซีอยู่ในระดับกลาง แต่ในภาคใต้และภาคตะวันตกเฉียงใต้มูลค่าการผลิตอยู่ในระดับต่ำ

หลังจากการปฏิวัติวัฒนธรรมระยะแรกที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายทางการเมืองและการกวาดล้างบุคคลกลุ่มต่างๆ สิ้นสุดลงด้วยการส่งเรดการ์ดออกไป “ศึกษาเรียนรู้” ในชนบท และกองทัพเข้าควบคุมสถานการณ์ในหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งโรงเรียน มหาวิทยาลัย หน่วยงานของรัฐต่าง ๆ การดำเนินการทางเศรษฐกิจได้รับการฟื้นฟูโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม เพราะภาคอุตสาหกรรมเป็นส่วนที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิวัติวัฒนธรรมมากที่สุด⁸⁵

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมอาจสรุปได้จากมติที่ประชุมพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1981 ซึ่งมีมติว่า เศรษฐกิจของประเทศได้รับความเสียหายมาก แต่ไม่ได้หยุดชะงัก การผลิตภาคเกษตรกรรมได้รับผลกระทบน้อย ผลผลิตอาหารเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง มีความสำเร็จในการเพาะพันธุ์ข้าวเจ้า

⁸³ Roderick MacFarquhar; & Michael Schoenhals. (2006). *op.cit.* p. 269.

⁸⁴ Liu Suinian; & Wu Qungan. (1986). *op.cit.* p. 358

⁸⁵ ดูรายละเอียดผลด้านเศรษฐกิจจาก ศรุตม์ เพชรสกุลวงศ์. (2549). *การปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ของชนชั้นกรรมาชีพในสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1966-1969*. สารนิพนธ์ (ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย)) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ผสม ส่วนด้านอุตสาหกรรมจะจำกัดบางช่วง ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังได้รับการพัฒนา มีความสำเร็จในการส่งดาวเทียมขึ้นสู่อวกาศและการทดลองระเบิดไฮโดรเจน แต่ความสำเร็จเหล่านี้จะมากขึ้นถ้าไม่มีการปฏิวัติวัฒนธรรม⁸⁶

นอกจากนี้ การปฏิวัติวัฒนธรรมยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน จากแนวทางของหลิว เซาฉีที่ใช้แนวทางเศรษฐกิจการตลาด การถือครองที่ดิน มาเป็นแนวทางแบบเหมา เจ๋อตง คือเน้นการรวมศูนย์ เน้นการทำงานควบคู่กับการศึกษาการปฏิบัติ ทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ก็ไม่ได้ชะลอตัวอย่างการปฏิวัติวัฒนธรรมระยะแรก

2.4.2 ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

การปฏิวัติวัฒนธรรมมีผลกระทบด้านสังคมอย่างมากและลึกซึ้ง การปฏิวัติวัฒนธรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญต่อลักษณะของสังคมจีน ต่อชีวิตทางการเมือง และมีผลกระทบลึกซึ้งต่อชีวิตจิตใจและพฤติกรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย รวมทั้งต่อศิลปวัฒนธรรมและการศึกษาของชาติ

ด้านความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม

ประสบการณ์ของเหยื่อและผู้เข้าร่วมการปฏิวัติวัฒนธรรมมีผลกระทบอย่างยิ่งต่อความคิดจิตใจของบุคคลเหล่านั้น การปฏิวัติวัฒนธรรมช่วงแรกที่เป็นการกำจัดผู้มีความเห็นต่างและทำลายสี่เก่าเป็นไปอย่างรุนแรงและขาดระเบียบแบบแผนในสังคม เพราะการกระทำของเยาวชนเรดการ์ดมีทั้งการเหยียดหยาม ทำร้าย ทรมาณ ประจานบรรดาผู้อาวุโสของพรรคหรือบุคคลสำคัญในรัฐบาล ในหน่วยงานต่างๆ และคนสำคัญในสังคม รวมทั้งครูอาจารย์ ทำให้ระเบียบประเพณีของจีนที่ให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสสั่นคลอนอย่างหนัก นอกจากนี้การปิดโรงเรียนและมหาวิทยาลัยทำให้ไม่ได้รับการศึกษาที่เป็นระบบ ประกอบกับการส่งเสริมพฤติกรรมความรุนแรงในการปฏิบัติทำให้เยาวชนได้รับการปลูกฝังแต่เรื่องการใช้ความรุนแรง

ตลอดระยะเวลาของการปฏิวัติวัฒนธรรม มีข้อมูลอย่างเป็นทางการว่ามีประชาชนกว่า 400,000 คน เสียชีวิตจากการถูกทำทารุณ เมื่อแก๊งสี่คนถูกจำคุกแล้วมีคำยืนยันจากนางเจียง ซิงและพรรคพวกว่ามีคนถูกใส่ความ ถูกตามรังควานมากกว่า 700,000 คน มีคนจำนวน 34,000 -35,000 คน ถึงแก่ความตาย มีรายงานว่าประชาชนจำนวน 14,000 คนในมณฑลหยุนหนาน จำนวน 40,000 คนที่มณฑลกว่างตง และมากกว่า 16,000 คน ในเขตมองโกลเลียเสียชีวิต ผู้คนจำนวนมากได้รับความกระทบกระเทือนทางร่างกายและจิตใจ และคนอีกจำนวนมากต้องฆ่าตัวตาย⁸⁷ ผู้รอดชีวิตต่างมีบาดแผลทางร่างกายและจิตใจ

⁸⁶ *Resolution on CPC History (1949-81): Authoritative Assessment of : Mao Zedong "The Cultural Revolution" Achievements of the People's Republic. (1981). pp. 43-44. (อ้างใน ศรุตม์ เพชรสกุลวงศ์. (2549). เล่มเดิม. หน้า 159.*

⁸⁷ John K. Fairbank. (1992). *op.cit.* p. 387 and Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 354.

เด็กจำนวนมากถูกโจมตีว่ามีจิตวิญญาณทางการเมืองที่เลวร้ายเพราะพ่อแม่ถูกโจมตี พ่อแม่ถูกประณาม โดยลูกของตนเอง คนนับล้านถูกจับกุมโดยพลการ ถูกขังคุก ถูกส่งไปใช้แรงงานในค่าย หรือส่งไปที่ห่างไกลอย่างเขตแมนจูเรีย ชินเจียง ชีวิตถูกทำลาย อาชีพถูกทำลาย คนที่โชคร้ายคือพวกที่ถูกจับ ขังคุกหรือส่งไปอยู่ค่ายทำงานหนัก ส่วนคนที่โชคร้ายคือถูกทรมานจนเสียชีวิต

แม้กระทั่งเยาวชนเรดการ์ดเองที่เป็นผู้ก่อการเองก็ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ในช่วงแรกของการปฏิบัติที่เยาวชนก่อการด้วยความบ้าคลั่งและรุนแรงนั้นมีผลต่อความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนในเวลานั้นและในเวลาต่อมา ในเวลานั้นเรดการ์ดถูกหล่อหลอมด้วยพฤติกรรมที่รุนแรง ทำให้เยาวชนเหล่านี้เรียนรู้แต่ความรุนแรงและยังได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอำนาจ ซึ่งคิดว่าสิ่งที่ทำนั้นถูกต้องจนมีพฤติกรรมรุนแรงขึ้น ไม่มีความคิดเคารพผู้อาวุโส ไม่เห็นคุณค่าของชีวิตคน เห็นการกระทำรุนแรงเป็นเรื่องปกติและสนุกสนาน⁸⁸

เมื่อเยาวชนเรดการ์ดถูกส่งไปยังชนบท ในตอนแรกความคิดของเยาวชนเหล่านี้ยังเต็มไปด้วยอุดมการณ์ปฏิวัติและความเชื่อถือศรัทธาเหมา เจ๋อตง แต่เมื่อเยาวชนต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก และไม่ได้เรียนหนังสือนานกว่า 10 ปี ย่อมมีผลกระทบต่อความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนเหล่านี้อย่างยิ่ง รวมทั้งมีผลกระทบต่ออนาคตของเยาวชนด้วย เยาวชนที่ออกไปยังชนบทนั้นส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากและถูกข่มเหงรังแก มีจำนวนมากที่ไม่สบายหรือเสียชีวิตจากสภาพความเป็นอยู่ที่ขาดแคลนทั้งอาหาร ยารักษาโรค และการทำงานหนัก ดังเช่น เฉิน ปิง นักเศรษฐศาสตร์ของพรรค และเป็นนักเขียนนักข่าวสมัครเล่น เคยเป็นเยาวชนที่ถูกส่งออกไปพร้อมกับเพื่อนๆ อีก 10 กว่าคน ไปอยู่ที่หมู่บ้านชานาที่เขตกุเจาในมณฑลส่านซี ซึ่งเป็นหมู่บ้านในชนบทห่างไกลที่มีชานาเพียงแค่ 2 ครอบครัวเท่านั้น เยาวชนเหล่านี้ต้องไปปักในโกดังเก็บของข้าวคราวและต้องสร้างกระท่อมอยู่เอง โดยที่เยาวชนส่วนใหญ่เป็นชาวเมืองเป่ย์จิงจึงจึงไม่มีความรู้และประสบการณ์สร้างกระท่อม การใช้แรงงาน และการอยู่ท่ามกลางสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบากทั้งอากาศหนาวเย็น ยารักษาโรคขาดแคลน และอาหารการกินขาดแคลนอย่างหนัก ทำให้ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากผู้ปกครองในเมืองให้ส่งเงินและคูปองอาหารมาให้ จนเยาวชนเหล่านี้หมดกำลังใจและอยากกลับบ้านเกิด แต่การที่ทางการย้ายสำมะโนครัวของเยาวชนทั้งหลายออกไปยังชนบททำให้ไม่สามารถหนีกลับไปได้ เพราะสำมะโนครัวของแต่ละคนผูกติดอยู่กับสวัสดิการของรัฐ เยาวชนบางคนที่ทนความลำบากและความกดดันต่างๆ ไม่ไหวได้ฆ่าตัวตาย เยาวชนหญิงบางคนก็ถูกข่มเหงจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น⁸⁹ ตัวอย่างเหล่านี้เป็นสภาพที่เยาวชนส่วนใหญ่ต้องพบเจอจากการลงสู่ชนบท ทำให้เยาวชนจำนวนมากตั้งคำถามถึงสิ่งที่ตนกำลังเผชิญอยู่ วันเวลาที่ผ่านไปเกือบ 10 ปี ที่เยาวชนเหล่านี้ต้องใช้ชีวิตในชนบทจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ความกดดันและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ ทำให้อุดมการณ์

⁸⁸ Frank Dikotter. (2016). *op.cit.* p. 63.

⁸⁹ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 154-155.

ปฏิกิริยาของคนเหล่านี้สั่นคลอนหรือหมดไป และความหวังที่จะได้กลับบ้านเกิดก็ค่อยๆ หมดไปจนเกิดความด้านชาในจิตใจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมความคิดของคนเหล่านี้อย่างยิ่ง

เยาวชนบางคนไม่ได้รับการศึกษาอีกเลยหลังจากไปอยู่ชนบท แม้เมื่อได้กลับบ้านเกิดในเวลาอีก 10 ปีต่อมาก็มีเพียงบางส่วนที่ได้กลับสู่ระบบการศึกษา คนที่ไม่ได้เรียนหนังสือต่อไม่มีทางเลือกมากนักในการประกอบอาชีพ บางคนต้องทำงานในนา ในโรงงาน ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ หรือตกงาน และบางคนไม่ได้กลับบ้านเกิดเลยตลอดชีวิต อย่างไรก็ตาม เยาวชนบางส่วนมีโอกาสมากลับมาศึกษาต่อหลังจากกลับจากชนบท

ด้านการศึกษา

การปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นถือเป็นการทำลายการศึกษาของจีนในระดับที่รุนแรง เพราะเมื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมเริ่มขึ้นนักเรียนนักศึกษาต้องกลายมาเป็นเรดการ์ดเรียนรู้การปฏิวัติตามที่เหมา เจ๋อตงต้องการ ทำให้ในเวลาต่อมาสถานศึกษาต้องปิดตัวลง ยกเว้นโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ยังเปิดสอน หลักสูตรการเรียนถูกปรับให้สั้นลงเพื่อจะได้มีเวลาเรียนรู้การปฏิวัติ และปรับระบบการเข้าเรียน การเลื่อนขั้นใหม่ ให้เป็นแบบที่ไม่เน้นวิชาการ ความสามารถ แต่ต้องเป็นผู้ยึดมั่นและยอมรับอุดมการณ์เหมา เจ๋อตง การรับนักเรียนเข้าเรียนจะเปิดโอกาสให้แก่ชนชั้นแรงงานและชาวนาก่อนชนชั้นปัญญาชนหรือผู้มีพื้นเพจากตระกูลสูง ส่วนผู้ที่มีพื้นเพจากชนชั้นสูงต้องถูกส่งไปใช้แรงงานในชนบทและอบรมอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ก่อน

นอกจากนี้ นักเรียน นักศึกษาได้รับการอบรมให้มีความรุนแรงก้าวร้าว ให้ประจานและวิพากษ์ครูบาอาจารย์ โรงเรียนและมหาวิทยาลัยกลายเป็นแหล่งชุมนุม เป็นกองบัญชาการปฏิบัติการทางทหาร อาคารสถานที่ หนังสือ ตำราเรียน ถูกทำลาย เยาวชนเรดการ์ดเหล่านี้ทำให้เกิดการทำลายล้างสถาบันต่างๆ ในสังคมอย่างรุนแรง และแนวคิดของเหมา เจ๋อตงที่เปิดโอกาสให้ชนชั้นกรรมกรและชาวนาได้สิทธิพิเศษในการเข้าเรียนก็ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเรดการ์ดกลุ่มต่างๆ ที่มาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานต่างกัน จนเกิดการต่อสู้กันเอง และเมื่อเรดการ์ดถูกส่งตัวไปยังชนบทก็ไม่ได้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษาอีก จึงได้เรียนรู้แต่การใช้ความรุนแรง การปฏิวัติ ทำให้กลายเป็นบุคคลที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ เพราะไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียน จนถูกเรียกว่า “รุ่นคนที่สูญเสีย” และช่วงเวลาการปฏิวัติวัฒนธรรมก็ถูกเรียกว่า “สิบปีที่สูญเสีย”

เมื่อมหาวิทยาลัยกลับมาเปิดดำเนินการอีกครั้งใน ค.ศ. 1970 หลักสูตรการศึกษาปรับเปลี่ยนไปตามแนวทางปฏิวัติ ระหว่าง ค.ศ. 1970-1972 มีเจ้าหน้าที่ทหารจากกองทัพเข้าควบคุมการจัดการในมหาวิทยาลัยเพื่อให้อาจารย์เป็นไปตามแนวทางปฏิวัติ การที่กลุ่มปฏิวัติของแก๊งสี่คนโจมตีหลิว เซาฉีว่าเป็นผู้ทำลายการปฏิวัติใน ค.ศ. 1958 (หมายถึงนโยบายก้าวกระโดด) ทำให้การศึกษาไม่มีความเสมอภาคมากเท่าที่ควร กลุ่มปฏิวัติเห็นว่าจึงควรทำการปฏิวัติวัฒนธรรมเพราะจะทำให้จีนมีระบบการศึกษาที่เป็น

แบบสังคมนิยมอย่างแท้จริงบนหลักการ 2 ประการ คือ การจัดรวมทฤษฎีกับการปฏิบัติเข้าด้วยกัน และให้การศึกษาเป็นการรับใช้ประชาชน ทั้งสองแนวทางนี้เป็นไปตามแนวคิดของเหมาเจ๋อตง ทำให้ตั้งแต่ก่อนการปฏิวัติวัฒนธรรมและหลัง ค.ศ. 1969 มีการถกเถียงกันว่าปัญญาชนควรทำอะไรได้บ้างและความรู้ทางทฤษฎีที่ห่างไกลกับสภาพความเป็นจริงย่อมไม่มีประโยชน์อะไร “ปัญญาชนบางคนไม่มีความหมายอะไรเลย เป็นวิศวกรไฟฟ้า แต่ฟิวส์อันเดียวก็ไม่รู้จักเปลี่ยน”⁹⁰

ดังนั้นการจัดการศึกษาในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมจึงจัดให้นักศึกษาได้ปฏิบัติงานจริงที่รับใช้มวลชนด้วย โดยในแต่ละวันนักเรียนนักศึกษาเรียนวิชาการในห้องเรียนครึ่งวัน อีกครึ่งวันเป็นเวลา “ศึกษาการเมือง” เช่น การอ่านบทวิพากษ์จากหนังสือพิมพ์ประชาชน ประชุมวิพากษ์บุคคลทางการเมือง วิพากษ์ขงจื้อ หรือวิพากษ์วรรณคดีที่อยู่ในยุคศักดินา⁹¹ รวมทั้งทำงานภาคปฏิบัติ เช่น ลงสู่ชนบทช่วยชาวนา การทำงานในโรงงาน การฝึกต่อสู้ได้ะ การผลิตชิ้นส่วนวิทยุ ให้อาจารย์ทำงานในนา ในสวนผัก ในห้องเรียนมีอุปกรณ์ต่างๆ เช่นเครื่องมือเกษตร ข้าวเปลือก ถั่วลิสง และใช้พื้นที่ในมหาวิทยาลัยปลูกข้าว⁹² จากประสบการณ์ของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์อย่างศรีกานดา ภูมิบริรักษ์ที่ขณะนั้นสอนวิชาภาษาอังกฤษอยู่ในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งแห่งมหาวิทยาลัยประชาชน เห็นว่าบรรยากาศทางการเรียนการสอนในขณะนั้นเป็นไปด้วยความจำเจ ครูอาจารย์ไม่มีความกระตือรือร้นในการสอนหนังสือ ส่วนนักเรียนนักศึกษาขาดความใส่ใจในการเรียน นักเรียนบางส่วนไม่ตั้งใจเรียน โดยให้เหตุผลว่า “ไม่เรียนภาษาต่างประเทศก็ทำการปฏิวัติได้”⁹³ จากบรรยากาศในสถานศึกษาและความคิดของนักเรียนแสดงให้เห็นว่าสังคมจีนในเวลานั้นถูกกระตุ้นให้สนใจแต่เรื่องการปฏิวัติและการปฏิบัติจริง แทนการศึกษาวิชาการ จึงอาจทำให้ทั้งผู้เรียนผู้สอนขาดความกระตือรือร้นในทางวิชาการ และผู้เรียนไม่เห็นความจำเป็นหรือความสำคัญของการเรียนวิชาการ เพราะขัดกับหลักการปฏิบัติจริงของเหมา เจ๋อตงที่ได้รับการปลูกฝังมา

ในสถานศึกษาที่กลับมาเปิดการเรียนการสอนใหม่ใน ค.ศ. 1970 มีเจ้าหน้าที่จากกองทัพประชาชนจีนเข้ามาควบคุมร่วมกับเจ้าหน้าที่พรรคและกรรมกร การเรียนการสอนไม่เน้นเรื่องวิชาการและการเมือง⁹⁴ และมีระเบียบการคัดเลือกนักศึกษาที่มีผลต่อจำนวนและคุณภาพของนักศึกษา เช่น เกณฑ์การรับนักศึกษาไม่รับคนที่จบมัธยมตามเดิม แต่รับคนที่เคยทำงานในโรงงาน ที่นา มาแล้ว 2-3 ปี เรียกว่าพวกที่มี “ความสมประกอบทางการเมือง”⁹⁵ รวมทั้งต้องมีร่างกายแข็งแรง สุขภาพอนามัยดีด้วยซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการให้ความสำคัญกับแรงงาน การรับนักศึกษามีจำนวนลดลงเหลือ 1 ใน 3 ของจำนวนที่เคย

⁹⁰ รอส เทอริล. (2517). *เล่มเดิม*. หน้า 19.

⁹¹ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 74 -75.

⁹² รอส เทอริล. (2517). *เล่มเดิม*. หน้า 42.

⁹³ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 75.

⁹⁴ Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 367.

⁹⁵ รอส เทอริล. (2517). *เล่มเดิม*. หน้า 43.

รับก่อนการปฏิวัติวัฒนธรรม นักศึกษาส่วนใหญ่ที่รับเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์และสมาชิกเยาวชนของพรรค เช่น นักศึกษาใหม่ของมหาวิทยาลัยฟู้ตันในเมืองซ่งไห่จำนวน 1,196 คน เป็นสมาชิกพรรค 359 คน เป็นสมาชิกเยาวชนของพรรค 458 คน นักศึกษาใหม่ของมหาวิทยาลัยจงซานหรือมหาวิทยาลัยซุนยัตเซนที่เมืองกว่างตง จำนวน 547 คน เป็นสมาชิกพรรค 229 คน เป็นสมาชิกเยาวชนของพรรค 229 คน เกือบทั้งหมดนี้เป็นมาจากครอบครัว “ก่าเนิดดี” คือจากครอบครัวกรรมกร ชาวนา ทหาร⁹⁶ นอกจากนี้ การเปลี่ยนเกณฑ์ในการรับนักเรียนเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษานั้นส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของนักศึกษาที่เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย แต่ในเวลานี้คุณภาพทางวิชาการไม่ได้เป็นที่ต้องการมากเท่ากับคุณสมบัติที่สอดคล้องกับการปฏิวัติ

การส่งเยาวชนเรดการ์ดจำนวนมากไปชนบทระหว่าง ค.ศ. 1967 – 1976 รวมแล้วกว่า 17 ล้านคน⁹⁷ และเกณฑ์การคัดเลือกนักศึกษาที่เข้มงวด ทำให้จำนวนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนใหม่ใน ค.ศ. 1970 มีจำนวนลดลงอย่างมาก เช่น มหาวิทยาลัยเป่ย์จิงเคยมีนักศึกษาประมาณ 9,000 คน แต่ใน ค.ศ. 1970 มีนักศึกษาใหม่เพียง 2,667 คน มหาวิทยาลัยฟู้ตันในเมืองซ่งไห่เคยมีนักศึกษาประมาณ 9,000 คน แต่ใน ค.ศ. 1970 มีนักศึกษาใหม่ 1,196 คน ส่วนมหาวิทยาลัยจงซานหรือซุนยัตเซนที่กว่างโจวเคยมีนักศึกษาประมาณ 4,700 คน แต่ใน ค.ศ. 1970 มีนักศึกษาเหลือ 547 คน ทำให้จำนวนนักศึกษาแต่ละแห่งน้อยกว่าอาจารย์ผู้สอน เช่น มหาวิทยาลัยฟู้ตันมีอาจารย์ 1,263 คน นักเรียน 1,196 คน มหาวิทยาลัยจงซานมีอาจารย์ 863 คน มีนักศึกษา 547 คน เป็นต้น⁹⁸

หลักสูตรการศึกษามีการปรับเปลี่ยนไปตามแนวทางของการปฏิวัติวัฒนธรรมที่มีหลักสำคัญ 2 ประการ คือ เน้นการปฏิบัติจริงและให้การศึกษารับใช้มวลชนผู้ใช้แรงงานตามแนวทางของเหมา เจ๋อตง แนวทางนี้เริ่มปฏิบัติมาตั้งแต่ก่อนการปฏิวัติวัฒนธรรมแล้วและเพิ่มความเข้มข้นมากขึ้นในช่วงเวลานี้ โดยนอกจากการใช้แรงงานของนักศึกษาแล้ว มหาวิทยาลัยและผู้สอนต้องปรับการสอนทางวิชาการให้เข้ากับหลักการการศึกษา 2 ประการนี้ เช่น การสอนนิเวศวิทยาที่มหาวิทยาลัยฟู้ตันใน ค.ศ. 1971 นั้น ผู้สอนไม่สามารถใช้ตำราที่ไม่เน้นถึงเรื่องของชนชั้นแรงงานมาสอนได้ แต่ต้องใช้บทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใน ค.ศ. 1936 ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งในเมืองซ่งไห่ที่ยังคงเปิดทำการมาจนปัจจุบันมาสอน ซึ่งบทประพันธ์เรื่องนี้กล่าวถึงคนงานที่มีจิตใจเป็นทาส ยอมรับระบบนายทุน และขาดความสามัคคีในการทำงาน การเลือกบทประพันธ์เรื่องนี้มาสอนนักศึกษาเป็นเพราะโรงงานในนวนิยายยังดำเนินงานอยู่นักศึกษาที่เรียนสามารถออกไปศึกษาหาความจริงด้วยการไปพูดคุยกับคนงานเก่าๆ เพื่อค้นหาความจริงว่าชีวิตในโรงงานเป็นไปตามที่นักประพันธ์เขียนไว้หรือไม่⁹⁹

⁹⁶ แหล่งเดิม. หน้า 43-44.

⁹⁷ Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 367.

⁹⁸ รอส เทอริล. (2517). แหล่งเดิม. หน้า 43.

⁹⁹ แหล่งเดิม. หน้า 51-52.

อีกตัวอย่างคือวิชาประวัติศาสตร์ หนังสือประวัติศาสตร์ถูกปรับเนื้อหาการนำเสนอ เช่น บุคคลสำคัญในสมัยราชวงศ์ชิงที่เคยได้รับการยกย่องในตำราหรือหนังสือประวัติศาสตร์เก่าๆ ถูกประณามว่าเป็นคนขายชาติ¹⁰⁰ มีการเขียนตำราเรียนใหม่ที่เน้นประวัติศาสตร์ยุคปัจจุบัน การต่อสู้ของชนชั้นแรงงาน ชาวนา และเน้นการศึกษาจริงของนักศึกษา เช่น อาจารย์และนักศึกษาต้องไปใช้แรงงานที่เหมืองสัปดาห์ละ 1 วัน เป็นเวลา 10 สัปดาห์ ผู้สอนประวัติศาสตร์จึงให้นักศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของเหมืองที่สร้างขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1890 และแบ่งกลุ่มศึกษาประเด็นปัญหาต่างๆ เช่น ประวัติการนัดหยุดงานของคนงาน แรงงานเด็ก โดยการสืบค้นข้อมูลและสอบถามจากคนงานเก่าที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชน และเขียนบันทึกประวัติของเหมืองและกรรมกรเหมือง ผลงานค้นคว้าที่ได้นั้นถูกนำไปอ่านให้กรรมกรเหมืองฟังด้วย ซึ่งผู้สอนมีความเห็นว่าแนวทางนี้เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ดีวิธีหนึ่ง¹⁰¹

นอกจากนี้ หลักสูตรการเรียนถูกปรับให้สั้นลง เช่น หลักสูตรการศึกษาวิทยาศาสตร์แต่เดิมใช้เวลา 5 ปี ถูกตัดเหลือสองปีครึ่ง บางมหาวิทยาลัยตัดหลักสูตรจาก 5 ปี หรือ 6 ปี เหลือ 2-3 ปี วิทยาลัยครูตัดวิชาการสอนออก วิชาประวัติศาสตร์ยุคโบราณถูกตัดออก ให้เรียนแต่ประวัติศาสตร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 บางวิชาไม่มีการสอนอีกต่อไป เช่น วิชาพุทธศาสนา วรรณคดีโบราณ เพราะเป็นวิชาที่ถูกมองว่าเป็นแนวทางสังคมศึกษา การตัดทอนระยะเวลาการศึกษาของหลักสูตรให้สั้นลงส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาอย่างมาก แต่ในเวลานั้นสิ่งสำคัญไม่ใช่การศึกษาวิชาการในห้องเรียน แต่คือการที่ผู้เรียนต้องนำความรู้ไปปรับใช้มวลชน ทำให้คุณภาพทางวิชาการไม่ใช่ประเด็นที่มีอำนาจคำนึงถึงนัก นอกจากนี้จีนยกเลิกการศึกษาระดับที่สูงกว่าปริญญาตรีไปนานกว่า 12 ปี ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของจีนในช่วงเวลานี้อย่างมาก รวมทั้งไม่รับนักศึกษาแลกเปลี่ยนจากต่างชาติเพิ่มอีก ยกเว้นชาวต่างชาติที่เรียนอยู่ในจีนอยู่แล้วสามารถเรียนต่อไปได้ แต่ต้องเข้ารับการศึกษาด้วยการปฏิบัติจริงเหมือนนักเรียนจีน ยกเว้นว่านักศึกษาต่างชาติไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเป็นเรดการ์ดหรือยุ่งเกี่ยวกับการปฏิวัติวัฒนธรรม

การปฏิวัติวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อด้านการผลิตงานวิชาการอย่างมาก กัว หม่อเยาะ รองประธานสภาผู้แทนและประธานสภาวิจัยทางวิทยาศาสตร์ในขณะนั้น ยอมรับว่าการปฏิวัติส่งผลกระทบต่องานวิจัย งานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ยังดำเนินไปอย่างต่อเนื่องแต่ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เพราะนักวิทยาศาสตร์และนักเทคนิคกว่า 150,000 คน ในสถาบันวิทยาศาสตร์ไม่กล้าทำวิจัยเพราะกลัวถูกกล่าวหาเป็นผู้เชี่ยวชาญ¹⁰² ส่วนงานด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ อักษรศาสตร์หยุดชะงัก เพราะถูกกำหนดให้ไป “ปรับปรุงแก้ไข” เช่น หนังสือ “ประวัติศาสตร์ยุคปัจจุบัน” ของเฟิง อี้วหลัน นัก

¹⁰⁰ แหล่งเดิม. หน้า 48.

¹⁰¹ แหล่งเดิม. หน้า 50.

¹⁰² Maurice Meisner. (1999). *op.cit.* p. 366.

ประวัติศาสตร์ศาสตร์ที่มีชื่อเสียง¹⁰³ ถูกนำมาแก้ไขแต่งเติมใหม่โดยสถาบันวิจัยประวัติศาสตร์ยุคปัจจุบันที่
ขึ้นกับสภาวิจัย¹⁰⁴

ด้านศิลปวัฒนธรรม

การกำจัดสิ่งเก่าทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ งานศิลปะ และสถานที่สำคัญของชาติ จำนวนมาก
ที่สะท้อนถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของชาติต้องถูกทำลาย วรรณกรรมเก่าแก่ ตำราขงจื๊อหรือ
เรื่องราวที่สะท้อนถึงสังคมศักดินาถูกประณาม เยาวชนถูกอบรมให้เคารพต่อเหมา เจ๋อตงและประณาม
ประเพณีที่ต้องเคารพบิดามารดา ศิลปะด้านต่างๆ เช่น วรรณกรรม การละคร ที่เคยแสดงเรื่องราวในยุค
เก่าต้องถูกยกเลิกเปลี่ยนมาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการปฏิวัติวัฒนธรรมแทน

จากบันทึกของรอส เทอริล ศาสตราจารย์ชาวออสเตรเลียที่เข้าไปเยือนจีนใน ค.ศ. 1971 หลังจาก
การปฏิวัติวัฒนธรรมระยะแรกเสร็จสิ้นไปไม่นาน พบว่าบรรยากาศในเมืองจีนเต็มไปด้วยเรื่องการปฏิวัติ
เช่น ป้ายรณรงค์ที่ติดอยู่ตามมหาวิทยาลัย อาคาร วัด โบสถ์ แม้แต่สวนดอกไม้ก็ถูกตกแต่งเป็นตัวอักษร
ทางการเมือง องค์การศาสนาทั่วประเทศถูกห้ามเคลื่อนไหว กิจกรรมทางศาสนาถูกสั่งห้าม หอสมุด
พิพิธภัณฑสถาน โบสถ์ สำนักสอนศาสนาต่างๆ ถูกปิดหมด ตามสถานที่เหล่านี้มีแต่คำขวัญการปฏิวัติวัฒนธรรม
ติดอยู่ ป้ายชื่อสถานที่ส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนเป็นคำขวัญ และหลายแห่งมีป้ายข้อความยกย่องเหมา เจ๋อตงติด
อยู่ เช่น เหมา เจ๋อตง “ผู้นำอันยิ่งใหญ่ของเราจงเจริญ”¹⁰⁵

ศาสตราจารย์รอส เทอริลยังได้เปรียบเทียบบรรยากาศทางวิชาการใน ค.ศ. 1964 ที่เขาไปเยือน
จีนครั้งแรกกับ ค.ศ. 1971 ว่า ใน ค.ศ. 1964 เขาสามารถไปค้นคว้าที่ห้องสมุดได้ตามต้องการ เคยเข้าร่วม
กิจกรรมในโบสถ์ เคยไปเยี่ยมผู้นำทางศาสนา แต่ใน ค.ศ. 1971 ทุกอย่างถูกห้าม นวนิยายและภาพยนตร์
ใหม่ๆ ไม่มีให้อ่านให้ดูเพราะนักเขียนและศิลปินถูกโจมตี¹⁰⁶ ตามห้องสมุดจะเห็นแต่ผู้คนอ่านหนังสือ
เกี่ยวกับสังคมนิยมของมาร์ก เลนิน นิตยสารธงแดงของพรรคคอมมิวนิสต์ แต่ไม่มีหนังสือวรรณกรรม
คลาสสิกของจีน เช่น ความฝันในหอแดง ให้ยืม ส่วนตามร้านขายหนังสือมีหนังสือวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่
เป็นหนังสือคู่มือทางวิทยาศาสตร์ เทคนิค ตำราเรียนวิศวกรรม ปทานุกรม หนังสือประเภทอื่นๆ ขาด
แคลน วรรณคดีออกใหม่ส่วนใหญ่เป็นเรื่องสั้น มีแต่เนื้อหาเกี่ยวกับหนุ่มสาวกรรมกร ชาวนา ทหาร ไม่มี

¹⁰³ นอกจากงานประวัติศาสตร์แล้ว เฟิง อี้วหลันยังมีผลงานที่มีชื่อเสียงที่แปลเป็นภาษาไทย คือ หนังสือ *ปรัชญาจีน จาก
ขงจื๊อถึงเหมา เจ๋อตง*

¹⁰⁴ รอส เทอริล. (2517). *เล่มเดิม*. หน้า 22.

¹⁰⁵ *แหล่งเดิม*. หน้า 18.

¹⁰⁶ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 76.

งานวรรณกรรมในประวัติศาสตร์อย่างไซอิ๋ว ความฝันในหอแดง และไม่มีแม้กระทั่งผลงานสำคัญของหลู่ ซิน นักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงของจีนและพรรคคอมมิวนิสต์ให้การยกย่อง¹⁰⁷

ส่วนงานวรรณกรรม ภาพยนตร์ หรือละครนั้นได้รับผลกระทบอย่างมาก ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์ นักเรียนไทยที่ใช้ชีวิตในปักกิ่งช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมเล่าว่า ช่วง 10 ปีแห่งการปฏิวัติวัฒนธรรมนั้น ศิลปวัฒนธรรมและการศึกษาดกอยู่ในสภาพหยุดชะงัก ไม่มีอะไรก้าวหน้า ปัญญาชน นักคิดนักเขียนที่มีชื่อเสียงหลายคนถูกเรดการ์ดทำร้าย ถูกคุมขัง ถูกส่งไปใช้แรงงานในชนบท บางคนเสียชีวิต ทำให้การสร้างสรรค์งานประพันธ์ต้องหยุดชะงัก งานด้านวัฒนธรรมที่อนุญาตให้เผยแพร่มีเพียงไม่กี่ประเภท เช่น จี๊ตว้อย่าง 8 เรื่อง ที่แสดงเป็นทั้งละครเวทีและภาพยนตร์หมุนเวียนไป ภาพยนตร์ที่จัดฉายให้ดูเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิวัติทั้งสิ้น ส่วนภาพยนตร์ต่างชาติจากฮ่องกงหรือชาติตะวันตก เพลงจีนที่มีเนื้อร้องเกี่ยวกับความรักหรือมีทำนองอ่อนหวาน ถูกห้ามเผยแพร่เด็ดขาด

ด้านการต่างประเทศ

การปฏิวัติวัฒนธรรมในระยะแรกส่งผลกระทบที่ไม่ดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีน โดยเฉพาะหลังจากที่เรดการ์ดเข้ายึดครองกระทรวงการต่างประเทศใน ค.ศ.1967 รัฐมนตรีเฉิน อี้ (Chen Yi) ถูกบังคับให้วิจารณ์ตนเองท่ามกลางเรดการ์ดที่คอยแสดงการเยาะเย้ยถากถางนับพันคน สถานทูตจีนในต่างประเทศไม่สามารถให้คำตอบกับต่างชาติได้ว่าเกิดอะไรขึ้นในประเทศจีน และสถานทูตได้กลายเป็นศูนย์กลางของความคิดปฏิกิริยา ทูตจีนในประเทศต่างๆ ถูกเรียกตัวกลับ การค้ากับต่างประเทศเสื่อมลง ขณะที่ภายในประเทศจีนได้เกิดเหตุการณ์ที่เรดการ์ดบุกเข้าสถานทูตต่างชาติและโจมตีเจ้าหน้าที่ แม้กระทั่งสถานทูตสหภาพโซเวียตก็ถูกบุกเช่นกัน สถานทูตอังกฤษและอินโดนีเซียถูกจุดไฟเผา เหตุการณ์นี้ทำให้ภาพพจน์ของจีนตกต่ำมากและอยู่ในฐานะถูกโดดเดี่ยวจากนานาชาติมากขึ้น ความขัดแย้งกับสหภาพโซเวียตก็รุนแรงถึงขั้นมีการปะทะกันทางทหารบริเวณพรมแดน แต่หลังจากเรดการ์ดถูกส่งตัวไปชนบทและสถานการณ์ในรัฐบาลกลับสู่ภาวะปกติ จีนได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับต่างชาติอีกครั้ง และใน ค.ศ. 1971 ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ (United Nation : UN) มีมติรับสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าเป็นสมาชิก พร้อมกับได้ที่นั่งในคณะมนตรีความมั่นคงประเพณีถาวรแทนที่สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ต่อมาใน ค.ศ. 1972 จีนได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และชาติอื่นๆ ตามมา

¹⁰⁷ รอส เทอริล. (2517). *เล่มเดิม*. หน้า 10, 22

สรุป

กล่าวได้ว่า สังคมจีนนับตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อันเป็นผลจากแนวคิดของผู้นำ คือ เหมา เจ๋อตง ที่ชี้นำสังคมให้เป็นไปตามแนวทางปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ เพื่อสร้างสังคมจีนที่ปราศจากชนชั้น เน้นการปฏิบัติจริง และการรับใช้มวลชน รวมถึงการกำจัดแนวทางทุนนิยม และชนชั้นที่มีอยู่ในสังคมจีนให้หมดไป ทำให้เกิดเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมที่นำเยาวชนเข้ามาเรียนรู้การปฏิวัติด้วยการปฏิบัติจริง และทำให้เยาวชนกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการกำจัดผู้ที่มีแนวคิดตรงข้ามกับเหมา เจ๋อตง คือ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเดินสายทุนนิยม ลัทธิแก้ หรือผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นศักดินา

การปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตามการชี้นำของเหมา เจ๋อตง จึงเป็นความต้องการของเหมา เจ๋อตง ในการต่อต้านศัตรูการเมืองที่มีอยู่จริงกับในจินตนาการของเหมา เหมาอาจเห็นว่าการปฏิวัติของเขากำลังถูกคุกคาม ทำให้เกิดความไม่พอใจ ประกอบกับมีการทำหายอำนาจของเขาหลายครั้งตั้งแต่การล้มเหลวของนโยบายก้าวกระโดดไกล การกำจัดศัตรูการเมืองของเหมา เจ๋อตงจึงเป็นเป้าหมายหลักของการปฏิวัติวัฒนธรรม แต่เขาปกปิดความจริงข้อนี้ไว้โดยอ้างว่าเป็นการกำจัดศัตรูของชนชั้น ศัตรูของสังคมนิยม กำจัดลัทธิแก้ และกระตุ้นให้เยาวชนเรดการ์ดทำการในนามความคิดเหมาและให้ทำการปฏิวัติวัฒนธรรมเพื่อให้ชัดเจน 3 ประการ ของพรรค ผืน ซึ่งประกอบด้วยการสร้างระบบสังคมนิยม การก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้า และระบบคอมมูน ประสบความสำเร็จ เรดการ์ดจึงเริ่มการต่อสู้หรือการปฏิวัติโดยแยกผู้เป็นผู้นำทุนนิยมออกจากพรรค ก่อการร่วมกับฝ่ายนักกิจกรรมในพรรคและกรรมกรโรงงาน นอกจากนี้เหมา เจ๋อตงยังชักชวนประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนให้เข้าร่วมการปฏิวัติวัฒนธรรมเพื่อยึดอำนาจจากพวกเดินสายทุนนิยม พวกลัทธิแก้ และกำจัดพวกที่เป็นกรรมกรฟ้อออกไป ซึ่งผลที่เกิดขึ้นเหมือนกับเป็นการโยนระเบิดในสังคม เพราะเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดจากการที่เยาวชนเรดการ์ดและกรรมกรหัวรุนแรงก่อการกำจัดฝ่ายตรงข้ามและต่อสู้กันเองในเวลาต่อมา

การปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความสูญเสียแก่ประเทศจีนในหลายด้าน ทั้งการสูญเสียทรัพยากรบุคคลตั้งแต่ระดับผู้นำของพรรค ของรัฐบาล เจ้าหน้าที่พรรค ปัญญาชน รวมถึงเยาวชนเรดการ์ดที่ควรจะเป็นกำลังในการพัฒนาชาติบ้านเมือง การสูญเสียรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมที่สั่งสมมาหลายพันปีจากการทำลายสี่เก่า นอกจากนี้การใช้ความรุนแรงทำร้ายทรมานผู้อื่น การกล่าวหาใส่ความเพื่อโจมตีทางการเมือง หรือการเอาตัวรอดด้วยการกล่าวหาผู้อื่น ล้วนแต่เป็นบาดแผลในใจของทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ซึ่งส่งผลต่อชีวิตของทั้งสองฝ่ายอย่างรุนแรง ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันอดีตเยาวชนเรดการ์ดจำนวนมากได้ออกมาแสดงความรู้สึกสำนึกผิดต่อสิ่งที่พวกเขาได้กระทำในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมระยะแรกโดยเฉพาะการทำร้ายผู้อื่น ดังนั้น กล่าวได้ว่าการปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมจีนอย่างมากและลึกซึ้ง

บทที่ 3

แนวคิดของผู้นำจีนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีน ตั้งแต่สมัยนโยบายปฏิรูปถึงปัจจุบัน (ทศวรรษ 1980-2010)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์จีนที่ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนอย่างใหญ่หลวง คือ การเปลี่ยนแปลงในสมัยปฏิรูปประเทศ¹ ซึ่งเริ่มขึ้นในปลาย ค.ศ. 1978 เมื่อเติ้ง เสี่ยวผิงเสนอให้ใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ (the reform and opening up policies) การเปลี่ยนแปลงจีนครั้งใหญ่จากการปฏิรูปประเทศนี้ยังเป็นผลมาจากการตัดสินใจสานต่อการปฏิรูปและเปิดประเทศของเติ้ง เสี่ยวผิง ใน ค.ศ. 1992 หลังจากหยุดชะงักไปเมื่อเกิดเหตุการณ์ปราบปรามประชาชนที่จัตุรัสเทียนอันเหมินใน ค.ศ. 1989 นโยบายปฏิรูปประเทศของเติ้ง เสี่ยวผิงนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีนในทุกแง่มุม ทั้งในด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเมือง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความคิดและการประพฤติปฏิบัติของคนจีน การอพยพของแรงงาน เป็นต้น

การพัฒนาประเทศตามแนวทางสังคมนิยมแบบจีนได้รับการสานต่อโดยผู้นำรุ่นต่อๆ มาที่บริหารประเทศตั้งแต่ทศวรรษ 1990 – ปัจจุบัน ตลอดกว่า 40 ปี ที่จีนปฏิรูปประเทศมานั้น ผู้นำจีนนับตั้งแต่สมัยของเติ้ง เสี่ยวผิง มาจนถึงรุ่นปัจจุบันยึดมั่นและสานต่อแนวทางบริหารประเทศที่เน้นเศรษฐกิจการตลาดทุนนิยม ส่วนการเมืองการปกครองยังคงเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ ผู้นำแต่ละรุ่นนี้แม้มีแนวคิดหลักเหมือนกันในการพัฒนาประเทศ แต่ประสบการณ์ต่างๆ ที่ต่างกันและสถานการณ์ในช่วงเวลาที่ต่างกันย่อมมีผลให้แนวคิดของผู้นำแต่ละรุ่นมีความแตกต่างกัน

งานวิจัยนี้เสนอว่าสาเหตุหลักประการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงในสังคมจีนเป็นผลจากแนวคิดของผู้นำ ในบทนี้จะวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำจีน คือ เติ้ง เสี่ยวผิงและผู้นำรุ่นต่อมาถึงรุ่นปัจจุบันที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทนี้จะเน้นวิเคราะห์แนวคิดเติ้ง เสี่ยวผิง ที่เป็นผู้วางรากฐานการพัฒนาและการเปิดประเทศของจีน ซึ่งถือได้ว่าแนวคิดของเติ้ง เสี่ยวผิงเป็นการเปลี่ยนนโยบายของประเทศที่ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนอย่างใหญ่หลวงมาจนทุกวันนี้

¹ ข้อมูลบางส่วนปรับปรุงขยายจาก รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง พลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ ของผู้วิจัย (2558)

3.1 แนวคิดของเติ้ง เสี่ยวผิงที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีน

การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในสมัยปฏิรูปที่เติ้ง เสี่ยวผิงเป็นผู้นำแบ่งได้เป็นสองช่วง ช่วงแรก คือ ทศวรรษ 1980 เป็นช่วงแรกของการใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ เป็นช่วงการวางรากฐาน เศรษฐกิจแบบใหม่ของจีนและเป็นช่วงเวลาของการเรียนรู้และปรับตัว การพัฒนาในระยะนี้เน้นด้าน เกษตรกรรมและอุตสาหกรรม และเริ่มการเปิดประเทศรับการลงทุนจากภายนอก โดยตั้งเขตเศรษฐกิจ พิเศษเพื่อส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติ การปฏิรูปประเทศของจีนในช่วงแรกนี้เศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรดีขึ้น และทำให้มีความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในสังคมจีน การเปลี่ยนแปลงช่วงที่สองคือตั้งแต่ ค.ศ. 1992 เมื่อมีการประกาศยืนยันสานต่อการปฏิรูปประเทศหลังหยุดชะงักไปจาก เหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองที่จัตุรัสเทียนอันเหมินใน ค.ศ. 1989 ในทศวรรษ 1990 นี้ การพัฒนา ประเทศจีนขยายตัวอย่างมากตามนโยบายของผู้นำ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนมากกว่า การปฏิรูปในทศวรรษ 1980

หลังจากที่โจว เอินไหล ถึงแก่อสัญกรรมในเดือนมกราคม ค.ศ. 1976 นโยบายสี่ทันสมัยที่โจว เอินไหล สนับสนุนเพื่อพัฒนาจีนให้เป็นประเทศทันสมัยด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การทหาร และ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ต้องหยุดชะงักลง เพราะแก๊งสี่คนซึ่งเป็นฝ่ายที่ยึดมั่นในแนวทางปฏิวัติของ เหมา เจ๋อตง ขึ้นมามีอำนาจ เติ้ง เสี่ยวผิงถูกปลดจากตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีและตำแหน่งต่างๆ ใน พรรค แต่เมื่อเติ้ง เสี่ยวผิงกลับมาดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง เขาได้ใช้บารมีส่วนตัวผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำระดับบริหารทั้งหมดรวมทั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของฮัว กว๋อเฟิง ที่เป็นคนของ เหมา เจ๋อตง และรองนายกรัฐมนตรีอีก 7 คน และสนับสนุนให้ผู้ที่เป็นคนของเขาขึ้นดำรงตำแหน่งบริหาร แทน เช่น จ้าว จื่อหยาง เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อให้มีการนำนโยบายพัฒนาประเทศ คือ สี่ทันสมัย กลับมา ใช้อีกครั้ง ส่วนเติ้ง เสี่ยวผิงดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการทหารของพรรค ซึ่งการควบคุมฝ่าย ทหารของพรรคย่อมช่วยประกันความมั่นคงของอำนาจการบริหารได้² ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านผู้นำมี ส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการนำนโยบายสี่ทันสมัยและการปฏิรูปประเทศมาใช้ การศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ของเติ้ง เสี่ยวผิง ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย จะทำให้เข้าใจทั้งความคิดของ ผู้นำที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและปัจจัยที่ทำให้เติ้ง เสี่ยวผิงมีแนวคิดเช่นนี้ รวมทั้งอาจ ตอบคำถามในประเด็นเกี่ยวกับการยึดมั่นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของเติ้ง เสี่ยวผิงได้เช่นกัน

² นฤมิตร สอดสุข. (2537). *ประวัติศาสตร์สาธารณรัฐประชาชนจีน จนถึงยุคสี่ทันสมัย: ผลกระทบต่อ พคท.* หน้า 30.

3.1.1 แนวคิดของเต็ง เสี่ยวผิงที่นำไปสู่การประกาศนโยบายปฏิรูปประเทศ ค.ศ. 1978

เต็ง เสี่ยวผิงเป็นผู้นำจีนที่มีบทบาทสำคัญที่สุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่ทำให้ประเทศจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง แนวคิดของเขาหลายแนวได้นำมาใช้ในการบริหารประเทศจีน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนอย่างมาก

1) แนวคิดปฏิบัตินิยม

แนวคิดหลักของเต็ง เสี่ยวผิงที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงจีน คือ แนวคิดปฏิบัตินิยม โดยเต็ง เสี่ยวผิงเน้นที่การปฏิบัติจริง ไม่ยึดมั่นทฤษฎีหรืออุดมการณ์ หากสิ่งใดเหมาะสมหรือส่งผลดีต่อการบริหารจะนำมาปรับใช้ เน้นระบบความรับผิดชอบส่วนบุคคล และการกระจายความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ ซึ่งแนวคิดของเต็ง เสี่ยวผิงนี้แตกต่างจากแนวคิดของเหมา เจ๋อตง ที่ยึดหลักการพัฒนาประเทศตามแนวทางโซเวียตหรือตามหลักคอมมิวนิสต์ ที่เน้นเศรษฐกิจรวมศูนย์ด้วยการตั้งคอมมูนประชาชน โดยคาดหวังว่าระบบคอมมูนจะทำให้จีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์สมบูรณ์แบบ คือ ไม่มีการถือครองทรัพย์สินส่วนตัว แรงงานทำการผลิตโดยคอมมูนดูแลทุกอย่างให้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ชีวิตความเป็นอยู่

ความแตกต่างด้านแนวทางการพัฒนาประเทศของเหมา เจ๋อตงและเต็ง เสี่ยวผิงนี้เห็นได้ชัดเจนจากนโยบายก้าวกระโดดไกลและระบบคอมมูนในปลายทศวรรษ 1950 ของเหมา เจ๋อตง ที่ประสบความล้มเหลว ซึ่งหลิว เซาฉีและเต็ง เสี่ยวผิงได้เข้ามาแก้ปัญหาโดยนำระบบความรับผิดชอบ ระบบกลไกราคา และระบบตลาดเสรีมาใช้ เพื่อกระตุ้นให้แรงงานเกิดแรงจูงใจในการผลิต โดยอนุญาตให้ชาวนามีที่ดินส่วนตัวทำการผลิตและได้ผลตอบแทน รวมทั้งลดขนาดคอมมูนให้เล็กลง ทำให้กลุ่มที่ยึดตามหลักการคอมมิวนิสต์เช่นเหมา เจ๋อตงมองว่าจะทำให้อุดมการณ์คอมมิวนิสต์สั่นคลอน และจะเป็นการสร้างชนชั้นทางเศรษฐกิจ และแนวทางทุนนิยมขึ้นในสังคมจีน แต่เต็ง เสี่ยวผิงเห็นว่าระบบใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นสังคมนิยมหรือทุนนิยม ถ้าแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ก็ดีเสมอ ดังที่เขากล่าวว่า “ไม่สำคัญว่าจะเป็นแมวสีดำหรือสีขาว ตราบเท่าที่จับหนูได้ย่อมเป็นแมวดี” หรือเรียกต่อมาว่า ทฤษฎีแมวขาวแมวดำ (“white cat, black cat theory”)³ ดังที่ เต็ง เสี่ยวผิงถูกวิพากษ์ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมว่า

“...ตนเองเป็นพวกทุนนิยมกลับบอกว่าไม่เข้าใจเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น สหายบางคนโดยเฉพาะพวกแกนนำอาวุโสก็มีความคิดยึดติดกับการเป็นนายทุน ไม่พยายามทำความเข้าใจในเรื่องปฏิวัติสังคมนิยม มีการขัดขึ้นถึงขั้นคัดค้าน...พวกทุนนิยมมีอยู่ในพรรคของเราอยู่ในกลุ่มผู้บริหารด้วย

³ Ezra. F. Vogel. (2011). *op.cit.* pp. 164, 391.

...เต็งเสี่ยวผิงนั้นเป็นคนที่ไม่สนใจหลักการของพรรค ไม่เอาใจใส่เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น ชอบพูดแต่เรื่องแมวขาวแมวดำ ไม่สนใจว่าเป็นจักรพรรดินิยมหรือมาร์กซ์นิยม...”⁴

เมื่อเต็ง เสี่ยวผิงกลับมาบริหารประเทศหลังการปฏิวัติวัฒนธรรม เขาได้นำประสบการณ์ที่ต้องเผชิญกับการถูกใส่ร้ายและโจมตี ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมมาปรับใช้ โดยใน ค.ศ. 1976 เขากล่าวถึงความสำคัญต่อการศึกษาจากความจริงที่เกิดขึ้น เช่น ให้แสวงหาความจริงจากข้อเท็จจริง (seek truth from facts) การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการปฏิบัติคือสิ่งเดียวที่ทำให้ได้ความจริง (practice is the sole criterion of truth)⁵ แนวปฏิบัตินิยมนี้เต็ง เสี่ยวผิงนำมาใช้กับการพัฒนาประเทศ โดยใน ค.ศ. 1978 เขาได้ประกาศนโยบายปฏิรูปประเทศที่ใช้แนวทางทุนนิยมและเศรษฐกิจการตลาดในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน ซึ่งยิ่งเน้นให้เห็นถึงการเป็นนักปฏิบัตินิยมของเต็ง เสี่ยวผิงอย่างชัดเจนมากขึ้น เพราะการนำแนวทางทุนนิยมมาใช้ในประเทศคอมมิวนิสต์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่เป็นไปตามหลักการสังคมนิยม

เต็ง เสี่ยวผิงไม่ยึดติดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์หรือลัทธิมาร์กอย่างเคร่งครัด แต่เขามองอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในอีกแง่มุม ดังที่เขากล่าวว่า “เราต้องผสมผสานสัจธรรมของลัทธิมาร์กซิสต์เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรมของประเทศจีน”⁶ “ความยากจนไม่ใช่สังคมนิยม” และ“จุดประสงค์ของสังคมนิยมคือเพื่อสร้างประเทศให้มั่งคั่งและเข้มแข็ง”⁷ และต่อมาใน ค.ศ. 1985 เขาย้ำว่า การปฏิรูปประเทศเป็นไป “เพื่อทำให้จีนพ้นจากความยากจนและล้าหลัง”⁸ ในการชักจูงให้ผู้นำและประชาชนเห็นด้วยกับการพัฒนาประเทศตามแนวทางนี้ เต็ง เสี่ยวผิงใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ที่สื่อความหมายชัดเจน เช่น “ทำให้คนบางคนรวยก่อน” “ตลาดเป็นสิ่งที่ดี”⁹

จากความคิดของเต็ง เสี่ยวผิงที่สะท้อนผ่านคำกล่าวในโอกาสต่างๆ ที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสำหรับเต็ง เสี่ยวผิง อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่เน้นความเท่าเทียมยังคงเป็นเช่นนั้น แต่การเป็นคอมมิวนิสต์ไม่ได้หมายความว่าทุกคนต้องยากจนเท่าเทียมกัน ปัญหาของจีนที่เผชิญมายาวนานคือความยากจน ความล้าหลัง และความอดอยากขาดแคลน การพัฒนาประเทศจึงต้องทำเพื่อสร้างความอยู่ดีกินดีให้ประชาชน เพื่อทำให้คนจีนและประเทศจีนพ้นจากความล้าหลังยากจน การนำแนวทางเศรษฐกิจการตลาดและการถือครองทรัพย์สินมาใช้แม้ไม่เป็นไปตามอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ แต่เป็นไปเพื่อทำให้

⁴ เต็ง หยง. (2546). *เต็งเสี่ยวผิง: ว่าด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรมและเค้าโครงความคิดเศรษฐกิจจีนใหม่*. แปลโดย สุขสันต์ วิเวกเมธากร. หน้า 354.

⁵ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p. 283.

⁶ เท็ด ซี. พิซแมน. (2550). *เปิดปูมมังกร China, INC.* แปลโดย วัฒนา มานะวิบูลย์. หน้า 108 – 109.

⁷ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p. 261.

⁸ *Ibid.* p.260.

⁹ *Ibid.* p. 261.

ประชาชนมีแรงจูงใจในการผลิต และมีผลทำให้เศรษฐกิจของประเทศและประชาชนดีขึ้น แม้ว่าในเวลาต่อมาปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้มีมากขึ้น ซึ่งเต็ง เสี่ยวผิง ตระหนักมาก่อนแล้วว่า การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทางภาคตะวันออกจะทำให้เกิดความแตกต่างทางรายได้อย่างแน่นอน แต่เขาได้กล่าวว่า คนในกว้างตงและเซินเจิ้นจะร่ำรวยก่อนที่อื่น แต่พื้นที่ที่ร่ำรวยก่อนควรจะช่วยพื้นที่อื่นให้ร่ำรวยเหมือนกันด้วย¹⁰ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เต็ง เสี่ยวผิง เป็นนักปฏิบัติมากกว่านักอุดมการณ์ และเมื่อปฏิบัติแล้วเกิดปัญหา เขายอมรับและหาทางแก้ไข ดังเช่นปัญหาความไม่เท่าเทียมทางรายได้ที่เกิดขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า เต็ง เสี่ยวผิงมองเห็นปัญหาตั้งแต่ก่อนลงมือทำ แต่หากไม่ลงมือทำเพราะกังวลว่าจะผิดหลักสังคมนิยมหรือกลัวปัญหาที่จะเกิดขึ้น การพัฒนาประเทศย่อมไม่มีทางเกิดขึ้นและจีนย่อมจะอยู่ในสภาพยากจนลำหลังต่อไป

2) แนวคิดสังคมนิยมแบบจีน (Socialism with Chinese Characteristics)

ในสมัยเหมา เจ๋อตง พรรคคอมมิวนิสต์จีนยึดตามหลักการคอมมิวนิสต์ ทั้งนโยบายปฏิวัติตลอดกาล ทฤษฎีความขัดแย้ง และการสร้างความเท่าเทียมอย่างสมบูรณ์ทั่วประเทศ นอกจากนี้เหมา เจ๋อตงยังสนใจเรื่องวัฒนธรรมและระบบการเมือง การเคลื่อนไหวของเหมา เจ๋อตงทั้งระบบคอมมิวนิสต์และการปฏิวัติวัฒนธรรมจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองและวัฒนธรรมด้วย ส่วนเต็ง เสี่ยวผิงมีแนวทางบริหารประเทศแตกต่างจากเหมา เจ๋อตงอย่างชัดเจน เต็ง เสี่ยวผิงไม่สนใจเรื่องวัฒนธรรมและไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีความขัดแย้งของเหมา เจ๋อตง เต็ง เสี่ยวผิงเป็นผู้นำสมัยใหม่คนแรกของจีนที่แนะนำว่าจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ไม่ควรที่จะเสียเวลากับเรื่องวัฒนธรรมภูมิปัญญาอีก¹¹ และเขาเห็นว่าเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ปฏิวัติสำเร็จ และได้ปกครองประเทศจีนแล้ว พรรคควรมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปฏิวัติสังคมนิยมและการต่อสู้ทางชนชั้น¹²

เต็ง เสี่ยวผิงเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจให้มั่นคงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนและทำสิ่งใดก็ได้ที่จำเป็นแม้จะขัดกับแนวทางคอมมิวนิสต์ เช่น การนำระบบเศรษฐกิจการตลาดมาใช้ เพื่อให้รัฐเข้มแข็งและสร้างความกินดีอยู่ดีแก่คนจีน และไม่เห็นด้วยกับอุดมการณ์สังคมนิยมที่ต้องการสร้างความเท่าเทียมให้เท่ากันทุกชนชั้นตามที่เหมา เจ๋อตงยึดถือ เพราะเต็ง เสี่ยวผิงเห็นว่าการยึดมั่นเช่นนี้เป็นการปิดกั้นและทำลายชนชั้นกระฎุมพีที่มีความรู้ความสามารถและจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่น บรรดาปัญญาชน นักวิทยาศาสตร์ นักเขียน เป็นต้น ซึ่งหากจีนยังคงยึดมั่นตามแนวทางสังคมนิยม การมุ่งเน้นชนบท การรวมหมู่ การพึ่งตนเอง การเน้นอุดมการณ์ และความเท่าเทียมอย่างเคร่งครัด จะทำให้จีนอยู่ใน

¹⁰ Ezra. F. Vogel. (2011). *op.cit.* p. 401.

¹¹ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p. 261.

¹² นฤมิตร สอดสุข. (2537). *เล่มเดิม*. หน้า 30.

สภาพยากจนต่อไป¹³ เต็ง เสี่ยวผิงจึงทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายของพรรคคอมมิวนิสต์จีนและคนจีน เขานำแนวคิดปฏิรูปเศรษฐกิจนี้เข้ามาแทนที่แนวคิดสังคมนิยมและการต่อสู้ทางชั้นของเหมา เจ๋อตง เต็ง เสี่ยวผิงเรียกระบบนี้ว่าเป็นเศรษฐกิจสังคมนิยมการตลาด (socialist market economy) ในการเยือนสหรัฐอเมริกาเมื่อต้น ค.ศ. 1979 เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวปราศรัยมีข้อความสำคัญเกี่ยวกับประเด็นนี้ คือ “เราไม่ต้องการทุนนิยม แต่เราก็ไม่ต้องการสังคมนิยมที่ยากจน” “เราต้องสร้างสังคมนิยมที่ก้าวหน้าพัฒนา กำลังการผลิต และทำให้ชาติของเรามั่งคั่งและมีอำนาจ” “สังคมนิยมไม่ได้แยกจากเศรษฐกิจการตลาด” และข้อความที่โด่งดังมาก คือ “การทำให่มั่งคั่งร่ำรวยคือสิ่งยิ่งใหญ่”¹⁴

อย่างไรก็ตาม เต็ง เสี่ยวผิงรับเฉพาะแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมของโลกประชาธิปไตยเท่านั้น ส่วนในทางการเมืองเขาแสดงความเห็นชัดเจนว่าจีนยังคงยึดมั่นในระบบสังคมนิยม ดังคำกล่าวของเขาที่กล่าวในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1979 หลังจากมีการจับกุมผู้เรียกร้องเสรีภาพว่า “ประชาธิปไตยที่เราต้องการคือ สังคมนิยมประชาธิปไตย ไม่ใช่ประชาธิปไตยของกรรมพี” เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวถึงหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ การยึดมั่นในสังคมนิยม การเป็นเผด็จการประชาธิปไตยโดยประชาชน ความคิดมาร์ก-เลนิน-เหมา และผลประโยชน์ของความมั่นคง เอกภาพของจีนและสันติสมัย¹⁵

ในการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1982 เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวสุนทรพจน์ต่อที่ประชุมพรรคเพื่อทำความเข้าใจถึงนโยบายการปฏิรูปและเปิดประเทศ เขายืนยันว่าจีนจะไม่ละทิ้งลัทธิมาร์ก แม้จะใช้แนวทางเศรษฐกิจการตลาดในการปฏิรูปเศรษฐกิจ สำหรับผู้นำจีนแล้ว จุดประสงค์ของการปฏิรูปเศรษฐกิจไม่ใช่การทำให้จีนเป็นแบบชาติตะวันตก แต่เป็นความปรารถนาที่จะฟื้นฟูความชอบธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์หลังจากยุคเหมาและการปฏิวัติวัฒนธรรม รวมถึงเพื่อสร้างชาติและรัฐที่เข้มแข็ง ซึ่งความมั่นคงทางการเมืองเป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่จะทำให้ประเทศ รัฐบาลและพรรคเข้มแข็ง¹⁶ ดังที่ เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวว่า การพัฒนาจีนให้ทันสมัยต้องดำเนินไปบนพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ คือการเป็นมิตรกับนานาชาติ และความมั่นคงทางการเมืองภายในของจีน¹⁷ ดังนั้นการปฏิรูปประเทศจึงไม่ได้หมายความว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะคืนอำนาจให้ประชาชน แต่พรรคคอมมิวนิสต์จีนจะยังเป็นผู้ดูแลปกป้องอนาคตของชาติต่อไปโดยวิธีทางที่เหมาะสมกับจีน ซึ่งเต็ง เสี่ยวผิง เรียกว่าเป็นสังคมนิยมตามแบบจีน เขากล่าวว่า

¹³ แหล่งเดิม. หน้า 31.

¹⁴ *Ibid.* p. 291.

¹⁵ *Ibid.* p. 288.

¹⁶ ศิริพร ดาบเพชร. (2558). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง พลวัตจีนภายใน 40 ปีนโยบายปฏิรูปประเทศ. หน้า 37.

¹⁷ Martin Jacques. (2009). *When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World.* p.180.

“ในการนำนโยบายการสร้างประเทศให้ทันสมัยไปใช้นั้น เราต้องก้าวไปข้างหน้าจากสภาพความเป็นจริงของจีน ทั้งในแง่ของการปฏิวัติและการสร้าง (ชาติ) เราควรเรียนรู้และใช้ประสบการณ์ของต่างชาติด้วย แต่เราจะอยู่อยู่กับที่ หากเราเดินตามประสบการณ์ของต่างชาติและเลียนแบบต่างชาติในประเด็นนี้ เรามีบทเรียนมากมาย เราต้องผสมผสานสัจธรรมของลัทธิมาร์กซิสต์เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรมของประเทศจีน แล้วสร้างประวัติศาสตร์ของตัวเอง สร้างลัทธิสังคมนิยมด้วยบุคลิกของชาวจีน นั่นเป็นบทสรุปพื้นฐานที่เราได้จากการทบทวนประวัติศาสตร์อันยาวนานของเรา”¹⁸

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าเติ้ง เสี่ยวผิง มั่นใจว่าแม้ประเทศจีนจะนำแนวทางทุนนิยมเข้ามาใช้ แต่รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถควบคุมอิทธิพลของทุนนิยมหรือผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการเปิดประเทศได้ การปฏิรูปและเปิดประเทศจึงดำเนินต่อไป

เมื่อจีนดำเนินการปฏิรูปและเปิดประเทศไประยะหนึ่งแล้ว ได้มีกระแสไม่เห็นด้วยจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมในพรรค ซึ่งกลุ่มนี้ไม่ได้คัดค้านการปฏิรูป แต่ไม่เห็นด้วยกับการเปิดประเทศและการปฏิรูปที่เร็วเกินไป เพราะมองว่าการขยายตัวที่เร็วเกินไปจะทำให้รัฐบาลควบคุมลำบาก เนื่องจากการเปิดประเทศไม่ได้ส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังทำให้ค่านิยมตะวันตกเข้ามาทั้งความคิดทางการเมืองแบบเสรีนิยมและค่านิยมด้านวัตถุ ทำให้รัฐบาลมีการรณรงค์ต่อต้านมลพิษทางจิตวิญญาณ (Anti-Spiritual Pollution Campaign) ใน ค.ศ.1983 โดยมีจุดประสงค์เพื่อป้องกันการแพร่เข้ามาของวัฒนธรรมและแนวคิดตะวันตก เพื่อกำจัดอิทธิพลแบบตะวันตกให้หมดไปจากสังคม และเพื่อแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้พยายามป้องกันไม่ให้แนวคิดที่อาจเป็นอันตรายต่อระบอบคอมมิวนิสต์เผยแพร่เข้ามา¹⁹

การรณรงค์ต่อต้านมลพิษทางจิตวิญญาณได้รับการสนับสนุนจากเติ้ง เสี่ยวผิง ซึ่งแม้ว่าเขาสนับสนุนการปฏิรูปและการเปิดประเทศ แต่เขาไม่ได้ต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเมืองการปกครองของจีน เติ้ง เสี่ยวผิงมองว่าแนวคิดเสรีนิยมกำลังเข้ามามีอิทธิพลต่อคนจีนรุ่นใหม่ ซึ่งหากไม่ควบคุมและกำจัดแนวคิดเสรีนิยม ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ ทำให้ในช่วงแรกของการรณรงค์นี้แนวคิดแบบซ้ายได้รับการส่งเสริม และมีการควบคุมด้านวัฒนธรรม ชีวิตประจำวันของประชาชน เช่น ทรงผมหรือการแต่งกายของสตรี ทำให้เกิดความวิตกกังวลว่าการปฏิวัติวัฒนธรรมกำลังเกิดขึ้นอีกครั้ง และมีกระแสต่อต้านจากปัญญาชนจีนและผู้สังเกตการณ์ชาวต่างชาติ²⁰ การรณรงค์นี้ไม่ลูกกลมเหมือนการปฏิวัติวัฒนธรรม แต่เติ้ง เสี่ยวผิงยังคงให้หู เยาปิง เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่ง

¹⁸ เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 108 – 109.

¹⁹ ศิริพร ดาบเพชร. (2556). *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ จากคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบัน*. หน้า 220.

²⁰ เปา ฟู่; และคนอื่นๆ. (2552). *บันทึกลับจ้าวโจวหยาง เบื้องหลังเหตุการณ์นองเลือดเทียนอันเหมิน*. หน้า 280.

รับผิดชอบด้านอุดมการณ์ของพรรคควบคุมการขยายตัวของแนวคิดเสรีนิยมในประเทศโดยเฉพาะในหมู่เยาวชน การรณรงค์ต่อต้านมลพิษทางจิตวิญญาณดำเนินไปถึงเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1987 จึงยุติลง แต่ความเห็นต่างด้านนโยบายปฏิรูปประเทศของผู้นำพรรคฯ ยังมีอยู่ เช่น ฝ่ายของเติ้ง เสี่ยวผิง จ้าว จื่อหยาง ที่สนับสนุนการพัฒนาประเทศแบบเศรษฐกิจการตลาดอย่างรวดเร็ว กับฝ่ายของเฉิน หยุน ที่สนับสนุนการดำเนินการทางเศรษฐกิจแบบวางแผนและค่อยเป็นค่อยไป ในเวลาต่อมาเติ้ง เสี่ยวผิง ย้ำว่าการปฏิรูปควรดำเนินต่อไป แต่ในทางการเมืองยังยึดมั่นต่อระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งเปรียบเหมือนการเปิดหน้าต่างรับอากาศบริสุทธิ์ ย่อมมีแมลงบินเข้ามาด้วย ดังเช่นการปฏิรูปประเทศย่อมมีปัญหาบ้าง²¹ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องจะปราบปรามกำจัดแมลงเหล่านั้น

3) แนวคิดบริโภคนิยม

ในสมัยปฏิรูปประเทศนี้ รัฐบาลจีนได้นำหลักการพื้นฐานของทุนนิยมมาใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจในการส่งเสริมการผลิต เน้นให้คนจีนสนใจเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจและลัทธิบริโภคนิยมเป็นหลัก นำนโยบายให้รางวัลหรือโบนัสแบบประเทศทุนนิยมมาใช้ และใช้นโยบายทำมากได้มาก ทำน้อยได้น้อย เพื่อสร้างแรงจูงใจในการผลิต ใน ค.ศ. 1979 ซึ่งเป็นปีแรกที่ใช้ระบบการให้รางวัลนั้น รัฐบาลจีนจ่ายเงินรางวัลทั่วประเทศจำนวน 5 พันล้านเหรียญสหรัฐ²² รวมทั้งปลูกฝังให้เยาวชนของชาติให้ความสำคัญกับการมี การศึกษาสูงๆ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศจีนและเพื่อความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ ดังนั้นการเข้าศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย การไปศึกษาต่อต่างประเทศ การมีฐานะทางเศรษฐกิจดี และมีอาชีพการงานที่ดี จึงเป็นเป้าหมายหลักของคนรุ่นใหม่ของจีน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในสังคมจีนด้วย กล่าวคือ ผู้คนให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม (materialism) มากขึ้น เพราะความเจริญทางวัตถุเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนยิ่งกว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ทำให้ประชาชนมีเงินจับจ่ายใช้สอย มีเครื่องอำนวยความสะดวก มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและสะดวกสบายขึ้น เพราะฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ดังมีคำกล่าวว่าในสมัยเหมา เจ๋อตง ชาวจีนมีสิ่งที่ปรารถนา 4 ประการ คือ รถจักรยาน วิทย์ นาฬิกาข้อมือ และ จักรเย็บผ้า แต่ในยุคปฏิรูปในสมัยเติ้ง เสี่ยวผิง กล่าวกันว่าชาวจีนต้องการ 3 สูง (three highs) ได้แก่ เงินเดือนสูง การศึกษาสูง ความสูง 5 ฟุต 6 นิ้ว และ 8 ใหญ่ (eight bigs) ได้แก่ สเตอริโอ โทรทัศน์ ตู้เย็น กล้องถ่ายรูป ชุดเฟอร์นิเจอร์ รถจักรยานยนต์ เครื่องซักผ้า และพัดลม²³ ค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมที่แพร่หลายในจีนสมัยปฏิรูปนี้ประสบความสำเร็จเพราะเป็นสิ่งที่จับต้องได้และทำให้ชีวิตความ

²¹ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p. 294.

²² Joyce K. Kallgren. (January, 1980). China in 1979: An Turning Thirty. *Asian Survey*. 20: 4. (อ้างใน นฤมิตร สอดสุข. (2537). *เล่มเดิม*. หน้า 33).

²³ ศิริพร ดาบเพชร. (2556). *เล่มเดิม*. หน้า 219.

เป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น สะดวกสบายขึ้น ต่างจากสมัยเหมา เจ๋อตงที่เน้นให้ยึดมั่นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่จับต้องไม่ได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก

นอกจากนี้ การที่เติ้ง เสี่ยวผิงไม่เน้นการรณรงค์ทางการเมืองแบบเหมา เจ๋อตง หากแต่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่าทำให้ได้กรุ่นใหม่ที่เติบโตและเกิดในยุคปฏิรูปและเปิดประเทศนั้นให้ความสนใจต่อการเมืองน้อย จากผลการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาจีนใน ค.ศ. 1988 ก่อนเกิดเหตุการณ์เรียกร้องทางการเมืองที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน 1 ปี โดยจากข้อมูลที่สำรวจความเห็นของนักศึกษาจีนที่นครเป่ย์จิงกว่า 30,000 คน เกี่ยวกับกิจกรรมที่พวกเขาชอบทำนั้น ผลการสำรวจระบุว่านักศึกษาร้อยละ 51.1 ไม่สนใจเรื่องการเมือง ไม่ชอบเรียนวิชาการเมือง²⁴ หยาง ตงผิง (Yang Dongping) ปัญญาชนจีนที่มีหัวปฏิรูปกล่าวไว้ใน ค.ศ. 1985 ว่า เยาวชนจีนในยุคนี้มีทัศนคติต่างจากเยาวชนรุ่นก่อน เยาวชนในยุคปฏิรูปให้ความสำคัญกับตัวเองมากกว่าสังคม ซึ่งทัศนคตินี้กำลังเป็นเรื่องปกติของสังคมจีน และเป็นเรื่องปกติของสังคมที่มีความสงบ มั่งคั่ง และให้ความสำคัญต่อการสร้างเศรษฐกิจ²⁵

การรณรงค์ทางเศรษฐกิจของเติ้ง เสี่ยวผิงถือได้ว่าประสบความสำเร็จ เพราะสามารถทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีส่วนร่วมในการขยายตัวทางเศรษฐกิจในกว่าสองทศวรรษของยุคเติ้ง เสี่ยวผิง ซึ่งอาจวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจีนในยุคนี้ได้ตามทฤษฎีทางสังคมวิทยา คือ ทฤษฎีจิตวิทยา-สังคม (Social –Psychological Theory) ที่กล่าวว่าพัฒนาสังคมเกิดจากการใช้ปัจจัยทางจิตวิทยาเป็นแรงขับ หรือพลังจูงใจหรือแรงจูงใจทางสังคม (social motivation) ให้คนในสังคมกระทำสนใจ สร้างสรรค์ พัฒนาสิ่งต่างๆ ในสังคม²⁶ ซึ่งจะเห็นได้ว่า เติ้ง เสี่ยวผิงใช้ปัจจัยทางจิตวิทยาเป็นแรงผลักดันให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาเศรษฐกิจ กระตุ้นให้ชาวจีนเห็นความสำคัญของการเติบโตทางเศรษฐกิจว่าจะสร้างความมั่งคั่ง มั่นคงให้แก่ประเทศ และชาวจีนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น สร้างค่านิยมบริโภคนิยมให้มีความสำคัญขึ้นมา ทำให้ประชาชนเกิดความตั้งใจทำงานหรือสร้างฐานะเพื่อให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ให้ได้รับการยอมรับ และเพื่อความร่ำรวย เพราะความสำเร็จของเงินจากการปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนในช่วงเวลานี้ ทั้งการที่คนอยู่ดีกินดีมากขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างชัดเจนแม้ในช่วงแรกของการปฏิรูปจะยังแก้ไม่ได้หมดทั้งประเทศก็ตาม การเกิดนักธุรกิจหรือเศรษฐีใหม่จำนวนมาก และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของบ้านเมืองและสาธารณูปโภคที่ทำให้การดำรงชีวิตดีขึ้น สะดวกสบายขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนจีนยุคปฏิรูปเปิดรับแนว

²⁴ S. Rosen (1990). *op.cit* p. 287. (Cited in Patricia Kim. (2008). Chinese Student Protests: Explaining the Student Movements of the 1980s and the Lack of Protests since 1989. *Berkeley Undergraduate Journal*, 21 (2), p.15).

²⁵ *Ibid.* p. 290. (Cited in Patricia Kim. (2008). *op.cit.* p.15).

²⁶ สิทธิโชค วรานุสันติกุล. (2546). *จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์.*

ทางการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่ ประกอบกับทางการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่เห็น
ความสำคัญของความมั่งคั่งร่ำรวย

4) แนวคิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

ในการปฏิรูปเศรษฐกิจนั้น Deng เสี่ยวผิง ชี้แนะให้รัฐบาลท้องถิ่นลดการควบคุมทางเศรษฐกิจของ
คอมมูนลง และให้อิสระแก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในการวางแผนดำเนินการผลิตและจัดตั้งวิสาหกิจของท้องถิ่น
เอง โดยเขาเรียกการปฏิรูปของเขาว่า “ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ” (“Economic Democracy”) ซึ่ง
ทางการได้เริ่มลดการควบคุมของคอมมูนการเกษตรที่มณฑลอานฮุย (Anhui) ตั้งแต่ ค.ศ. 1977 ก่อนการ
ประกาศนโยบายปฏิรูปประเทศอย่างเป็นทางการ Deng เสี่ยวผิงยังส่งเสริมให้ผู้นำท้องถิ่นลองทำสิ่งใหม่ๆ
ทางเศรษฐกิจ แม้จะมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว เช่น การตั้งวิสาหกิจในเมืองและหมู่บ้านต่างๆ
(“town and village enterprises”: TVEs) ที่เป็นการร่วมมือระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นกับเอกชน เริ่มจาก
บริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำฉางเจียงและขยายไปในชนบทต่างๆ ในทศวรรษ 1980 ชาวชนกว่า 700 ล้านคนทั่ว
ประเทศ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเหล่านี้ นอกจากนี้ทางการยังส่งเสริมให้มี
การค้าเอกชนเพิ่มขึ้นในทุกอาชีพเพื่อแข่งขันกับวิสาหกิจของรัฐ โดยคาดหวังว่าการแข่งขันทางเศรษฐกิจ
จะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพของธุรกิจให้มากขึ้นโดยเฉพาะวิสาหกิจของรัฐที่จะต้องปรับตัวให้ทันกับ
แนวทางใหม่ๆ ทางธุรกิจ ซึ่งส่งผลให้ตั้งแต่ ค.ศ. 1981 เป็นต้นมา เกิดการขยายตัวของร้านค้าและกิจการ
ต่างๆ มากกว่า 320,000 แห่ง และอัตราค่าจ้างแรงงานโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. 1977 กว่าร้อยละ 40²⁷
ซึ่งมีส่วนช่วยแก้ปัญหาความยากจนในชนบทจีนได้มากกว่า 10 ล้านคน²⁸

นักวิชาการบางคนจึงเรียกการดำเนินการนี้ว่าเป็นการสร้าง “ทุนนิยมรากหญ้า” (“grassroots
capitalism”)²⁹ วิสาหกิจชุมชนที่ตั้งขึ้นจำนวนมากนี้ต่อมาหลายแห่งประสบภาวะขาดทุนและต้องปิดตัว
ลงไปในทศวรรษ 1980 กว่า 40,000 แห่ง³⁰ อย่างไรก็ตาม ในการให้เสรีภาพแก่รัฐบาลท้องถิ่นและ
ส่งเสริมให้ทดลองดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น Deng เสี่ยวผิงคงจะมีจุดประสงค์เพื่อสร้างประสบการณ์
ทางเศรษฐกิจให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนที่เคยอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์มาโดย
ตลอด เพราะเขาเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการลงมือปฏิบัติมากกว่าหลักทฤษฎี แม้ว่าต่อมากิจการหลาย
แห่งขาดทุนจนต้องยุบรวมกิจการหรือปิดตัวลง แต่สิ่งที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและประชาชนในชนบทได้รับคือ
การเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำธุรกิจที่เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้และปรับตัวในเวลาต่อมา

²⁷ นฤมิตร สอดสุข. (2537). *เล่มเดิม*. หน้า 33.

²⁸ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p. 292.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ เท็ด ซี. พิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 93.

3.1.2 แนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับการสานต่อการปฏิรูปและเปิดประเทศระยะที่ 2 ค.ศ. 1992

เมื่อเริ่มทศวรรษที่ 2 ของการปฏิรูปและเปิดประเทศในทศวรรษ 1990 จีนเผชิญเรื่องท้าทายสำคัญ คือ ปัญหาจากการเปิดและปฏิรูปประเทศ การรักษาความมั่นคงทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ และการรักษาเสถียรภาพในสังคม กล่าวคือ การพัฒนาประเทศในทศวรรษแรกทำให้เกิดเศรษฐกิจเงินเติบโต แต่จีนต้องเผชิญกับความแตกต่างทางรายได้ในพื้นที่พัฒนากับพื้นที่ที่ยังไม่พัฒนา ซึ่งทำให้เกิดปัญหาการอพยพของแรงงานตามมา รวมถึงปัญหาการเติบโตของเมืองจนเกิดแหล่งเสื่อมโทรม การเปิดประเทศยังทำให้เกิดค่านิยมตะวันตกเข้ามาทั้งค่านิยมทางวัตถุและแนวคิดการเมือง ซึ่งส่งผลให้นักศึกษา ประชาชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี รวมถึงแรงงานเริ่มเรียกร้องสิทธิต่างๆ เริ่มจากแรงงานเรียกร้องการปรับปรุงสวัสดิการ นักศึกษาเรียกร้องการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัย และการเรียกร้องให้ปราบการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐที่กลายมาเป็นการเรียกร้องเสรีภาพทางการเมืองในเหตุการณ์ที่จัตุรัสเทียนอันเหมินใน ค.ศ. 1989 ซึ่งการปราบปรามของรัฐบาลและการที่บุคคลสำคัญในพรรคไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาประเทศที่เร็วเกินไปทำให้การพัฒนาประเทศต้องหยุดชะงักไปกว่า 3 ปี บรรดาผู้นำในพรรคฯ เจ้าหน้าที่รัฐ นักธุรกิจจีนและต่างชาติ รวมถึงประชาชนจีน ต่างเกิดคำถามว่าจีนจะดำเนินนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศต่อไปหรือไม่

ส่วนภายนอกประเทศนั้น รัฐบาลจีนถูกโจมตีว่าเป็นเผด็จการใช้กำลังทหารปราบปรามนักศึกษา ประชาชนอย่างรุนแรง และละเมิดสิทธิมนุษยชน การติดต่อทางการค้าการลงทุนกับต่างชาติหยุดชะงัก ภาพลักษณ์จีนตกต่ำ การตัดสินใจของเติ้ง เสี่ยวผิงว่าจะเลือกสานต่อการปฏิรูปเศรษฐกิจแบบการตลาดหรือหันกลับไปใช้แนวทางสังคมนิยม จึงถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญอีกครั้งของจีน

นอกจากนี้ การสิ้นสุดของระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 ทำให้ผู้นำจีนกังวลถึงอนาคตของจีนมากขึ้น เพราะหากการปฏิรูปและเปิดประเทศดำเนินต่อไป จีนอาจเผชิญเหตุการณ์เดียวกับสหภาพโซเวียตหรืออาจเกิดเหตุการณ์เรียกร้องทางการเมืองดังที่เกิดขึ้นที่จัตุรัสเทียนอันเหมินใน ค.ศ. 1989 อีกครั้ง แต่หากไม่ดำเนินการปฏิรูปและเปิดประเทศต่อ จีนอาจกลับไปสู่ภาวะความยากจนและล้าหลังเหมือนในอดีต

อย่างไรก็ตาม หากจีนตัดสินใจปฏิรูปและเปิดประเทศต่อไป จีนย่อมต้องเผชิญกับข้อเรียกร้องของโลกทุนนิยมที่นำโดยสหรัฐอเมริกา เพราะหลังจากที่ภาวะสงครามเย็นสิ้นสุดลงอย่างเป็นทางการ โลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่การติดต่อกันจะให้ความสำคัญต่อประเด็นทุนนิยม สิทธิมนุษยชน การค้าเสรี และประชาธิปไตย ซึ่งประเด็นเหล่านี้กลายเป็นระเบียบโลกใหม่ที่กำหนดโดยสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นมหาอำนาจเพียงชาติเดียว แต่จีนไม่มีสิ่งเหล่านี้ และการที่จีนปราบปรามนักศึกษาประชาชนอย่างรุนแรงใน ค.ศ. 1989 ยังทำให้จีนถูกประณามและชาติตะวันตกกระงับการลงทุนในจีนด้วย นักลงทุนทั้งในและนอกประเทศ

เกิดความไม่มั่นใจว่ารัฐบาลจีนจะดำเนินนโยบายเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจต่อไปหรือไม่ การลงทุนจากต่างชาติจึงลดลง โดยใน ค.ศ. 1989 ลดลงเหลือร้อยละ 4.1 และ ค.ศ. 1990 เหลือร้อยละ 3.8³¹

ดังนั้นสำหรับจีนแล้วการเริ่มต้นทศวรรษ 1990 จึงเต็มไปด้วยเรื่องที่ทำนายและคำถามว่าจีนจะเดินต่อไปในทิศทางใด การปฏิรูปและเปิดประเทศต่อไปอาจทำให้จีนมีสภาพเหมือนสหภาพโซเวียตที่ใช้ใช้นโยบายเปิดและปฏิรูปประเทศนำมาซึ่งการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ การต่อต้านรัฐบาลคอมมิวนิสต์ จนล่มสลายลง หรือจีนจะทำอย่างไรเพื่อให้นานาชาติกลับเข้ามาลงทุนในจีนต่อและยอมรับในสภาพการเมืองที่เป็นอยู่ของจีน คือ การปกครองภายใต้พรรคเดียวคือพรรคคอมมิวนิสต์ รวมทั้งจีนจะดำเนินนโยบายอย่างไรในทางการเมือง เพราะการเปิดประเทศและเปิดเสรีทางเศรษฐกิจย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะได้รับแนวคิดทางการเมืองจากตะวันตกเข้ามา รัฐบาลจีนจะใช้วิธีผ่อนปรน หรือจะควบคุมทางการเมืองอย่างเด็ดขาดต่อไป แม้จะต้องขัดแย้งกับประเทศตะวันตกที่เป็นคู่ค้าและนักลงทุนในจีน

1) การต่อสู้ทางแนวคิดภายในพรรคคอมมิวนิสต์จีน

เติ้ง เสี่ยวผิง ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบากอีกครั้ง เพราะหลังเหตุการณ์ประท้วงของนักศึกษาประชาชนใน ค.ศ. 1989 จีนเผชิญการทำนายว่าการปฏิรูปเศรษฐกิจจะเดินหน้าต่อหรือจะหยุดลง ในช่วงนี้ผู้นำในจีนแยกเป็น 2 กลุ่มแนวคิด กลุ่มแรกเป็นกลุ่มผู้นำรุ่นอาวุโสที่มีชีวิตร่วมสมัยกับเติ้ง เสี่ยวผิง เช่น เฉิน หยุน, หลี่ เฟิง (Li Peng), เฟิง เจิน (Peng Zhen), หยาง ช่างคุน (Yang Shangkun) และ วาน หลี (Wan Li) ในบรรดาบุคคลเหล่านี้ เฉิน หยุน และ หยาง ช่างคุน ซึ่งเป็นผู้นำอาวุโสของพรรคฯ มีความเห็นด้านปฏิรูปและเปิดประเทศแตกต่างกับเติ้ง เสี่ยวผิง³² เฉิน หยุน เป็นนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของพรรคที่ไม่เห็นด้วยกับการปฏิรูปตามแนวทางทุนนิยมมาตั้งแต่แรก และไม่เห็นด้วยกับการปฏิรูปและเปิดประเทศที่เร็วเกินไป ดังนั้นหลังจากเกิดการประท้วงของนักศึกษาประชาชนที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน ฝ่ายนี้จึงมองว่าเป็นเพราะการปฏิรูปที่ทำให้แนวคิดเสรีภาพและประชาธิปไตยแบบตะวันตกเข้ามามากขึ้น จึงดูเหมือนว่าเติ้ง เสี่ยวผิงต้องรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและควรทบทวนนโยบายการปฏิรูปและเปิดประเทศใหม่ เฉิน หยุน และหลี่ เฟิง เสนอให้กลับไปใช้แนวทางเศรษฐกิจสังคมนิยม³³ เพราะการเปิดประเทศทำให้ค่านิยมของชาติตะวันตกโดยเฉพาะการเมืองแบบประชาธิปไตยเข้ามา จนนำไปสู่ความวุ่นวายทางการเมือง ในช่วงนี้การปฏิรูปประเทศจึงหยุดชะงักลง เพราะเกิดความไม่แน่ใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

³¹ “GDP Growth in China 1952-2011”. (online)

³² ศิริพร ดาบเพชร. (2545). การแย่งชิงอำนาจในกลุ่มผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน. *วารสารประวัติศาสตร์*. หน้า 76-102.

³³ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p.318.

สถานการณ์ทางการเมืองขณะนั้น หลังจากจ้าว จื่อหยาง นายกรัฐมนตรีและเลขาธิการพรรคฯ ที่ เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศของเติ้ง เสี่ยวผิง มาตลอด ถูกปลดจากกรณี เหตุการณ์ที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน³⁴ เติ้ง เสี่ยวผิงได้เลือก เจียง เจ๋อหมิน เลขาธิการพรรคประจำซึ่งให้ ขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทน และในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1989 เติ้ง เสี่ยวผิง ลาออกจากตำแหน่งประธาน คณะกรรมการทหาร โดยเจียง เจ๋อหมิน ดำรงตำแหน่งแทน แต่ในทางปฏิบัติเติ้ง เสี่ยวผิงยังเป็นผู้ที่มี บารมีสูงสุด

ในระหว่างที่ภายในพรรคคอมมิวนิสต์จีนยังมีการต่อสู้ของสองแนวทางในพรรคอยู่นั้น ได้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียต ที่ส่งผลต่อทางเลือกของจีนด้วย กล่าวคือ หลังจากที่สหภาพโซเวียตในสมัยประธานาธิบดีมิคาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ใช้นโยบาย ปฏิรูปและปรับโครงสร้างด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หรือ เปเรสทรอยกา (Perestroika) และการ ให้เสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้น หรือ กลาสโนสต์ (Glasnost)* ของสหภาพโซเวียต ส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุโรปตะวันออกตั้งแต่ ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา คือ ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ใน หลายประเทศหมดอำนาจและเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เริ่มจากการที่พรรค คอมมิวนิสต์โปแลนด์แพ้การเลือกตั้งในเดือนมิถุนายน กำแพงเบอร์ลินซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสงครามเย็น ถูกทำลายในเดือนพฤศจิกายน การเดินขบวนประท้วงของประชาชนและการสิ้นสุดอำนาจและชีวิตของนิ โคลา เซาเชสคู (Nicolae Ceausescu) ผู้นำเผด็จการของโรมาเนียในเดือนธันวาคม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในยุโรปตะวันออกทำให้เสียงของฝ่ายคัดค้านการปฏิรูปในพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีน้ำหนักยิ่งขึ้น และใน ค.ศ. 1991 สหภาพโซเวียตล่มสลาย สาธารณรัฐต่างๆ แยกตัวเป็นรัฐเอกราช สิ้นสุดการปกครองระบอบ คอมมิวนิสต์ที่ปกครองมาตั้งแต่ ค.ศ. 1917

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการแยกตัวของสาธารณรัฐต่างๆ ย่อมทำให้ผู้นำจีนคิดถึงเขต ปกครองตนเองของจีนทั้ง 5 แห่ง³⁵ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มอาศัยอยู่ว่าหากอำนาจการปกครอง ของจีนไม่เข้มงวดหรือหากให้สิทธิเสรีภาพแบบอดีตสหภาพโซเวียต อาจนำไปสู่การแยกดินแดนโดยเฉพาะ

³⁴ ดูรายละเอียดใน ศิริพร ดาบเพชร. (2559). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่*. หน้า 309 - 310.

* เปเรสทรอยกา คือ การปรับทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างกว้างขวาง ทั้งการปฏิรูปโครงสร้างพรรค คอมมิวนิสต์ให้เป็นไปตามแนวทางประชาธิปไตย การปรับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆ และการใช้การกระจาย อำนาจในการบริหารงานของรัฐเพื่อสร้างแนวทางประชาธิปไตย ส่วนกลาสโนสต์ คือ การให้สิทธิเสรีภาพทางความคิด และการแสดงออก ทำให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์และ ตรวจสอบการกระทำของผู้นำและเจ้าหน้าที่รัฐ

³⁵ เป็นเขตการปกครองตนเองระดับมณฑล มี 5 เขต ได้แก่ มองโกเลียใน ซินเจียงอุยกูร์ กวางสีจ้วง หิงชี่หยู และ ทิเบต

ทิเบตและซินเจียงที่มีปัญหาความสัมพันธ์กับรัฐบาลจีนมาโดยตลอด นอกจากนี้ การที่เขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนมีพื้นที่ติดต่อกับภูมิภาคเอเชียกลาง ซึ่งมีประเทศเกิดใหม่หลายประเทศหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ชาวอุยกูร์ในซินเจียงมีเชื้อสายเติร์กและนับถือศาสนาอิสลามเหมือนชาวเติร์กในสาธารณรัฐเติร์กเมนิสถาน (Turkmenistan)³⁶ ซินเจียงจึงเป็นเขตที่ทางการจีนให้ความสำคัญมาก ดังนั้นหากมองในมุมของผู้นำจีน การปกครองด้วยอำนาจเด็ดขาดของพรรคคอมมิวนิสต์เท่านั้นที่จะทำให้ดินแดนจีนไม่ถูกแบ่งแยก และไม่เผชิญชะตากรรมแบบเดียวกับสหภาพโซเวียต สถานการณ์การเมืองนี้ทำให้ดูเหมือนว่าแนวคิดปฏิรูปของจีนอาจต้องดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามแนวทางของฝ่ายอนุรักษ์นิยมในพรรค

2) การสานต่อแนวทางปฏิรูปและการยึดมั่นการเมืองแบบสังคมนิยมของเติ้ง เสี่ยวผิง

ตั้งแต่กลาง ค.ศ. 1989 – 1990 ยังไม่มีความชัดเจนจากรัฐบาลว่าจีนจะเดินไปในทางใดต่อ เพราะเติ้ง เสี่ยวผิงนั้นกำลังดูท่าทีและระวักระส่ำค้ำจากผู้มีอำนาจในพรรคฯ ที่ไม่เห็นด้วยกับเขา³⁷ ขณะเดียวกันการปฏิรูปการเมืองยังไม่มีผลการดำเนินการใดๆ ทั้งนี้บรรดานักศึกษาปัญญาชนเรียกร้องมาตลอดให้มีการตรวจสอบพรรคคอมมิวนิสต์และผู้นำในระดับต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาการทุจริต ดังนั้นนักศึกษาปัญญาชนจึงไม่เห็นด้วยกับฝ่ายอนุรักษ์นิยม เพราะเกรงว่าหากจีนยึดแนวทางสังคมนิยมแบบเดิม การปฏิรูปการเมืองและเศรษฐกิจย่อมไม่มีทางเกิดขึ้น

สถานการณ์ที่จีนเผชิญอยู่ทั้งความเห็นที่แตกต่างเรื่องนโยบายปฏิรูประหว่าง 2 กลุ่มในพรรคคอมมิวนิสต์ คำถามถึงความชอบธรรมในอำนาจของเติ้ง เสี่ยวผิง คำถามถึงการปฏิรูปภาพลักษณ์ที่ตกต่ำของพรรคคอมมิวนิสต์หลังการปราบปรามประชาชน รวมถึงการประณามจากชาติตะวันตก ทำให้เติ้ง เสี่ยวผิงเห็นชอบต่อการรณรงค์สร้างความรักชาติผ่านการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นความพยายามที่จะให้คนรุ่นใหม่มีความภาคภูมิใจในชาติและไม่นิยมชมชอบค่านิยมตะวันตกมากเกินไป การรณรงค์นี้มีตั้งแต่ในระดับอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัยเพื่อปลูกฝังแนวคิดรักชาติต่อเยาวชนจีนทุกรุ่น³⁸ สำหรับเติ้ง เสี่ยวผิง แม้เป็นผู้ริเริ่มการปฏิรูปและเปิดประเทศ แต่ที่ผ่านมา เติ้ง เสี่ยวผิงแสดงให้เห็นว่าเขารับเฉพาะแนวทางเศรษฐกิจของประเทศทุนนิยม แต่ไม่รับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยจากชาติตะวันตก เพราะมองว่าจะทำให้จีนอ่อนแอ ดังนั้นเติ้ง เสี่ยวผิงจึงยืนยันถึงอำนาจการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเพียงพรรคเดียว และเขาต้องดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวังมากขึ้นเพราะฝ่ายอนุรักษ์นิยมในพรรคฯ ไม่เห็นด้วยต่อกับ

³⁶ Lai Hongyi. (Jul/Sep, 2009). China's Ethnic Policies and Challenges. *East Asian Policy*. 1 (3): 5-13.

³⁷ ดูเพิ่มเติมใน ศิริพร ดาบเพชร. (2545). การแย่งชิงอำนาจในกลุ่มผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน *วารสารประวัติศาสตร์*.

³⁸ Zhao Suisheng. (1998). A State -Led Nationalism: The Patriotic Education Campaigns in Post-Tiananmen China. *Communist and Post-Communist Studies*. 31 (3): 287-302.

แนวทางเศรษฐกิจการตลาด เต็ง เสี่ยวผิงจึงต้องพยายามโน้มน้าวผู้นำสายอนุรักษนิยมให้เห็นด้วยกับแนวทางเศรษฐกิจการตลาด

ใน ค.ศ. 1990 เมื่อมีการประชุมคณะกรรมการกลางของพรรคฯ เต็ง เสี่ยวผิงได้กล่าวกับกลุ่มผู้นำที่คัดค้านนโยบายปฏิรูปว่าหากต้องการรักษาระบบสังคมนิยมไว้ จีนต้องใช้ทั้งระบบเศรษฐกิจการตลาดและเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางเท่าๆ กัน และไม่ควรกลัวที่จะเสี่ยง³⁹ ที่เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะว่าก่อนเหตุการณ์ที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน เศรษฐกิจของจีนกำลังดำเนินไปอย่างก้าวหน้า ประชาชนจำนวนมากได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คนเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นนักลงทุน นักธุรกิจ และแรงงานทุกระดับต่างคาดหวังต่อการมีนโยบายที่ชัดเจนของรัฐบาล และพวกเขาเหล่านี้ย่อมคาดหวังถึงการสานต่อการปฏิรูปเศรษฐกิจ แต่การปฏิรูปที่ชะงักงันหลังเกิดเหตุการณ์ใน ค.ศ. 1989 และภาวะเงินเฟ้อที่ทำให้ราคาสินค้าต่างๆ เพิ่มขึ้น ทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจ ประกอบกับการนำมาตรการเก่าๆ กลับมาใช้ รวมถึงการใช้อำนาจเด็ดขาดของพรรคในการปราบปรามประชาชน ทำให้ประชาชนไม่แน่ใจว่าการปฏิรูปจะดำเนินต่อไปหรือไม่⁴⁰

ในช่วงที่การพัฒนาประเทศของจีนหยุดชะงักเพราะทิศทางทางการเมืองนั้น เพื่อนบ้านของจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกาหลีใต้ ฮองกง และไต้หวัน รวมถึงสิงคโปร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้รับการยกย่องเป็นสี่เสือแห่งเอเชีย (The Four Asian Tigers) หรือมังกรแห่งเอเชีย (Asian Dragons) มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูง เศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของประเทศเหล่านี้พัฒนาอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 1980 (และต่อเนื่องมาถึงทศวรรษ 1990 จนเรียกกันว่าเป็น The Asian Miracle ก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจใน ค.ศ. 1997) ทำให้เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวว่า จีนต้องก้าวต่อไปข้างหน้าไม่เช่นนั้นก็จะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง⁴¹ เต็ง เสี่ยวผิงมองว่าหากพรรคคอมมิวนิสต์จีนต้องการอยู่ในอำนาจต่อไป จะต้องเริ่มแนวทางใหม่ๆ อย่างรวดเร็ว เพราะประชาชนเริ่มแสดงความไม่พอใจต่อการชะงักงันทางเศรษฐกิจและปัญหาเงินเฟ้อ

ในต้น ค.ศ. 1991 เต็ง เสี่ยวผิงได้ส่งสัญญาณว่าการปฏิรูปจะดำเนินต่อไป ซึ่งโรดริค แมกฟาร์การ์ (Roderick MacFarquhar) นักวิชาการด้านจีนศึกษา เรียกว่าเป็นการรณรงค์ครั้งสุดท้ายของเต็ง เสี่ยวผิง⁴² โดย หนังสือพิมพ์เสรีภาพรายวัน (Liberation Daily) ของเมืองซังไห่ ภายใต้การดูแลของจู หรงจี นายกรัฐมนตรีนครซังไห่ พันธมิตรของเต็ง เสี่ยวผิง (จู หรงจี เป็นนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1998 - 2003)

³⁹ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p. 319.

⁴⁰ เปา ฟู่; และคนอื่นๆ. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 418.

⁴¹ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p. 319.

⁴² Roderick MacFarquhar. (December 17, 1992). Deng's Last Campaign. *New York Review of Books*. (online).

ตีพิมพ์บทความที่ระบุว่า “การปฏิรูปและเปิดประเทศเป็นเพียงสิ่งเดียวที่จะทำให้ประเทศชาติมีความมั่งคั่งและประชาชนมีความมั่นคง”⁴³ ซึ่งเป็นเสมือนสัญญาณที่ชัดเจนจากเติ้ง เสี่ยวผิงว่าการปฏิรูปประเทศจะดำเนินต่อไป แต่สื่อหลักของประเทศ เช่น หนังสือพิมพ์ประชาชน (People’s Daily) หรือ เหมินหมินรื่อเป้า (Renmin Ribao) ไม่ตีพิมพ์บทความนี้ซ้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าฝ่ายอนุรักษนิยมในพรรคฯ ยังมีความเข้มแข็งอยู่ และมีรายงานปรากฏว่าในการประชุมผู้นำพรรคฯ ในปลาย ค.ศ. 1991 เติ้ง เสี่ยวผิงได้รับคำเตือนจากผู้นำสายอนุรักษนิยม ว่า หากเศรษฐกิจไม่สามารถรุ่งเรืองได้ ประชาชนจะไม่สนับสนุนพรรคฯ อีก ชาตินี้จะกดดันและคุกคามจีน และในที่สุดพรรคฯ จะล่มสลาย⁴⁴

สถานการณ์การเมืองโลกใน ค.ศ. 1991 เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่กระตุ้นให้ผู้นำจีนสายปฏิรูปเห็นความจำเป็นที่ต้องดำเนินนโยบายปฏิรูปต่อไป กล่าวคือ ในปีนี้สาธารณรัฐต่างๆ ททยอยแยกตัวออกจากสหภาพโซเวียต จนนำไปสู่การสิ้นสุดสหภาพโซเวียตในเดือนธันวาคม และการมีชัยชนะในสงครามอ่าวเปอร์เซียของกองกำลังสหประชาชาติที่นำโดยสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรซึ่งเป็นผู้นำในโลกเสรีประชาธิปไตยหรือโลกทุนนิยม ซึ่งอาจทำให้ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนตระหนักว่าเงินต้องเปลี่ยนแปลง หากต้องการรักษาอำนาจของพรรคไว้และทำให้จีนมีตัวตนในเวทีโลก สถานการณ์การเมืองโลกและความจำเป็นในการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนทำให้พรรคคอมมิวนิสต์จีนเริ่มกระบวนการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจตลาดสังคมนิยมอย่างเต็มตัวมากขึ้น รวมทั้งรณรงค์ต่อต้านการคอร์รัปชันและความไม่เท่าเทียมทางรายได้ที่เริ่มเพิ่มมากขึ้นระหว่างพื้นที่ต่างๆ ซึ่งเป็นสาเหตุความไม่พอใจของประชาชน

ในช่วงเวลานี้พรรคคอมมิวนิสต์จีนมีความคิดว่าอาจจะใช้แนวทางการวางแผนจากส่วนกลางอีกครั้งเพื่อทำให้การปฏิรูปเป็นไปในทิศทางเดียวกัน⁴⁵ ซึ่งการรวมศูนย์อำนาจเป็นแนวทางที่เคยปฏิบัติในสมัยเหมา เจ๋อตง แต่ในทศวรรษ 1980 การปฏิรูปของเติ้ง เสี่ยวผิงได้ใช้วิธีการกระจายอำนาจให้ศูนย์การผลิตต่างๆ แทน การที่ความคิดเรื่องการรวมศูนย์ถูกนำมาพิจารณาอีกครั้งอาจเกิดขึ้นจากการที่เติ้ง เสี่ยวผิงเห็นว่าการปฏิรูปจะดำเนินต่อไปได้ต้องควบคุมอำนาจการสั่งการให้เด็ดขาด ซึ่งแม้การรวมศูนย์อำนาจจะขัดกับแนวทางปฏิรูปแต่เพราะแนวคิดภายในพรรคคอมมิวนิสต์จีนขณะนี้ยังไม่เป็นไปในทางเดียวกัน หากฝ่ายของเติ้ง เสี่ยวผิงที่เป็นฝ่ายบริหารคุมอำนาจได้เด็ดขาด ย่อมทำให้แนวทางปฏิรูปของเขาจะเป็นแนวทางหลักในการบริหารประเทศ ดังนั้นครั้งนี้จึงเป็นอีกครั้งที่เติ้ง เสี่ยวผิงแสดงให้เห็นถึงแนวคิดปฏิบัตินิยมของเขาด้วยการปรับแนวทางตามสถานการณ์ แม้ว่าครั้งหนึ่งการรวมศูนย์ได้ถูกยกเลิกไปแล้วเมื่อสถานการณ์จำเป็น เติ้ง เสี่ยวผิงได้นำแนวทางการวางแผนจากส่วนกลางมาใช้อีกครั้ง เพื่อให้การดำเนินนโยบายของเขาประสบผล

⁴³ Orville Schell and John Delury. (2013). *op.cit.* p. 319.

⁴⁴ Roderick MacFarquhar. (December 17, 1992). *op.cit.*

⁴⁵ Chris Bramall. (2009). *op.cit.* p. 352.

ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1991 เต็ง เสี่ยวผิง เดินทางไปที่เมืองซ่งไห่ ขณะนั้นเมืองนี้กำลังได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางทางการเงินและเศรษฐกิจของประเทศ และในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 เต็ง เสี่ยวผิง เดินทางลงได้อีกครั้ง โดยเดินทางเยือนเมืองอู่ฮั่น (Wuhan) เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ (Hubei) ในภาคกลางของจีน เขตเศรษฐกิจพิเศษเซินเจิ้นและจูไห่ ในมณฑลกว่างตง และเมืองซ่งไห่ เหตุการณ์นี้เรียกกันว่า นานซุน (Nanxun) หรือ การท่องเที่ยวภาคใต้ ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองจีน เหมือนกับการณรงก์ก้าวกระโดดไกลในปลายทศวรรษ 1950 การปฏิวัติวัฒนธรรมในปลายทศวรรษ 1960 และเหตุการณ์ที่จัตุรัสเทียนอันเหมินใน ค.ศ. 1989 เพราะเป็นจุดสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าการปฏิรูปเศรษฐกิจจะดำเนินต่อไป นักวิชาการเปรียบเทียบว่าการเดินทางลงใต้ครั้งนี้ของเต็ง เสี่ยวผิง เป็นเสมือนสัญลักษณ์ว่าการปฏิรูปประเทศจะจีนดำเนินต่อไป ซึ่งการปฏิรูปของเต็ง เสี่ยวผิงนั้นได้รับการยกย่องว่ามีความสำคัญเทียบเท่ากับการปฏิวัติของซุน ยัตเซน ที่เปลี่ยนจีนเป็นระบอบสาธารณรัฐ และการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์ที่นำโดยเหมา เจ๋อตง⁴⁶

การปรากฏตัวของเต็ง เสี่ยวผิง ที่เขตเศรษฐกิจพิเศษและที่เมืองซ่งไห่ เป็นการแสดงให้เห็นว่าการปฏิรูปเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลักของจีน เต็ง เสี่ยวผิงพยายามทำให้สมาชิกกระดับสูงของพรรคเห็นความจำเป็นและความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วน ในช่วงแรกสื่อหลักของประเทศไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการรายงานข่าวการเดินทางไปเขตเศรษฐกิจพิเศษของเต็ง เสี่ยวผิงมากนัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภายในพรรคฯ ยังมีความเห็นที่แตกต่าง เต็ง เสี่ยวผิงพยายามเน้นย้ำเรื่องการเปิดประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาท้องถิ่นต่างๆ ในทุกๆ เมืองที่เขาเดินทางไป ทำให้สาขาของพรรคฯ ตามเมืองและมณฑลโดยเฉพาะบริเวณฝั่งตะวันออกจึงเริ่มให้ความสำคัญและตอบรับนโยบายพัฒนาของเต็ง เสี่ยวผิงมากขึ้น⁴⁷ ต่อมาหนังสือพิมพ์ประชาชน (เหรินหมิน รื่อเป้า) หนังสือพิมพ์อันดับหนึ่งของประเทศลงข่าวการเยือนภาคใต้ของเต็ง เสี่ยวผิง ทำให้สื่ออื่นๆ ของรัฐพากันเสนอข่าวและเขียนถึงแต่ความสำเร็จของเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมทั้งเสนอข่าวเกี่ยวกับนโยบายและคำกล่าวของเต็ง เสี่ยวผิง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายปฏิรูป เช่น คำกล่าวของเต็ง เสี่ยวผิง ที่ว่า “อุดมคติไม่สามารถตอบสนองความต้องการอาหารได้” ที่เมืองเซินเจิ้น เต็ง เสี่ยวผิงกล่าวว่า การที่จะทำให้สังคมนิยมเหนือกว่าทุนนิยมคือ คนจีนต้องเรียนรู้และซึบซับความสำเร็จของทุกอารยธรรม รวมถึงของประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว เต็ง เสี่ยวผิงย้ำให้เรียนรู้จากประสบการณ์ การปฏิรูปจะทำให้จีนเข้มแข็งมั่นคงมากกว่าอดีต และ “เราจะไม่ทำตัวเหมือน

⁴⁶ John Wong; Zheng Yongnian. (Editors). (2001). *The Nanxun Legacy and China's Development in the Post-Deng Era*. p. 83.

⁴⁷ *Ibid.*

ผู้หญิงที่ถูกมัดเท้า”⁴⁸ และ “การพัฒนาคือหลักการสูงสุด”⁴⁹ ที่มีผลกว้างขวาง เต็ง เสี่ยวผิง ไปเยือนบริเวณปากแม่น้ำเพิร์ล (Pearl River) ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งสถานกงสุลสมัยราชวงศ์ชิงและเป็นบริเวณที่สงครามฝิ่นครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1839 - 1842) เริ่มต้นขึ้น เขากล่าวถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์และย้ำว่า “คนที่ล้าหลังถูกคุกคามและถูกรังแก พวกเรายากจนมานานกว่าพันปี แต่เราจะไม่จนอีกต่อไปแล้ว”⁵⁰ “ให้นำกำลังมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ” และ “การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับจีน” เป็นต้น⁵¹ สุนทรพจน์หลายๆ ครั้งในการเดินทางเยือนเขตเศรษฐกิจต่างๆ ของเต็ง เสี่ยวผิง แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความตั้งใจของเขาในการดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจต่อไป เต็ง เสี่ยวผิงมองว่าหนทางเดียวที่จะทำให้จีนกลับคืนสู่ความยิ่งใหญ่เหมือนในอดีต คือ ต้องทำให้จีนมีความเข้มแข็งและมั่นคงโดยการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังที่เขาบอกว่า “จีนไม่สามารถปิดประตูหรือคิดเพียงแต่ปกป้องเขตแดนของตนเท่านั้น จีนควรเปิดออกสู่โลกภายนอก”⁵²

นอกจากนี้ เต็ง เสี่ยวผิง แสดงให้เห็นว่าเขาเข้าใจสภาพการณ์ของจีนในขณะนั้นดี ทั้งการที่พื้นที่ส่วนใหญ่โดยเฉพาะบริเวณตอนในของประเทศยังไม่ได้รับการพัฒนา จนทำให้เกิดความแตกต่างด้านรายได้ระหว่างประชาชนในพื้นที่เศรษฐกิจและพื้นที่อื่น จนนำมาซึ่งความรู้สึกไม่พอใจของประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ดังนั้นการที่จีนจะเปิดและปฏิรูปเศรษฐกิจครั้งที่ 2 นี้ เต็ง เสี่ยวผิงจึงกล่าวว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและความเท่าเทียมทางรายได้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกันในทุกๆ ที่ เพราะการพัฒนาประเทศต้องทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน พื้นที่บางแห่งมีสภาพที่ดีกว่า เหมาะสมกว่าย่อมพัฒนาได้เร็วกว่า แต่พื้นที่พัฒนาแล้วก็ควรช่วยเหลือพื้นที่ที่ยังไม่ได้พัฒนา ด้วยการนำเงินกำไรและภาษีมาช่วยพัฒนาพื้นที่ยากจน เต็ง เสี่ยวผิงเรียกร้องต่อประชาชนจีนว่า ถ้าคนทั้งชาติช่วยเหลือกัน จีนจะสามารถแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างพื้นที่ร่ำรวยบริเวณชายฝั่งทะเลกับพื้นที่ยากจนในดินแดนตอนในได้อย่างราบรื่น⁵³ คำกล่าวของเต็ง เสี่ยวผิงนี้สะท้อนถึงสภาพที่เกิดขึ้นในจีนในเวลานั้นได้อย่างชัดเจน ทั้งการเติบโตทางเศรษฐกิจเฉพาะบางพื้นที่ ความรู้สึกไม่พอใจของคนนอกพื้นที่พัฒนาแล้ว และปัญหาความแตกต่างทางรายได้ที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันคำกล่าวนี้นี้ก็ย้ำให้คนจีนในทุกพื้นที่ร่วมมือกันพัฒนาประเทศ และย้ำให้คนในพื้นที่ร่ำรวยตระหนักถึงการช่วยรัฐพัฒนาพื้นที่ยากจน

⁴⁸ Deng Xiaoping, (January 18 – February 21, 1992). Excerpts from talks given in Wuchang, Shenzhen, Zhuhai and Shanghai. *Selected Works*. Vol. 3. (online).

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Jonathan Spence. (2013). *op.cit.* p. 670.

⁵² Benjamin Yang. (1998). *Deng: A Political Biography*. p. 226.

⁵³ John Wong; Zheng, Yongnian. (Editors). (2001). *op.cit.* pp. 83-84.

กระแสการปฏิรูปกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้งตลอด ค.ศ. 1991 และในปีต่อมาถือได้ว่าเป็นปีสำคัญของการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีน เพราะนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจได้กลายเป็นนโยบายหลักของชาติจากการที่เติ้ง เสี่ยวผิง ได้ประกาศในการประชุมสมัชชาพรรคฯ ครั้งที่ 14 ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1992 ว่า “นโยบายของเราทั้งการปฏิรูปและการเปิดประเทศจะไม่มีวันเปลี่ยนแปลงตลอด 100 ปี ต่อจากนี้ไป”⁵⁴ ถือได้ว่าฝ่ายปฏิรูปได้ตอกย้ำความสำเร็จด้านนโยบายว่าเหนือกว่าฝ่ายอนุรักษ์นิยมอย่างชัดเจน ค.ศ. 1992 จึงถือเป็นปีสำคัญของจีนยุคใหม่ เพราะจีนเริ่มเข้าสู่ระบบตลาดอย่างเต็มตัวและเศรษฐกิจจีนขยายตัวอย่างมากในทศวรรษนี้ อย่างไรก็ตาม การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกย่อมมีผลต่อความคิดของผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนเกี่ยวกับความมั่นคงของพรรคฯ ในอนาคต ดังนั้นเติ้ง เสี่ยวผิงจึงเน้นถึงการยึดมั่นในระบอบสังคมนิยมและการปกครองแบบพรรคเดียวภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์จีน⁵⁵ ดังจะเห็นว่าจีนปรับตัวด้วยการปฏิรูปเศรษฐกิจตามระบบกลไกตลาดเพื่อเพิ่มอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ในภาคอุตสาหกรรมยังถูกควบคุมโดยรัฐ

นอกจากนี้ ในการประชุมสมัชชาพรรคฯ ครั้งที่ 14 นี้ คำว่า “เศรษฐกิจตลาดสังคมนิยม” ซึ่งได้รับการกล่าวถึงมาตั้งแต่ ค.ศ. 1979 มีนิยามที่ชัดเจน คือ “การทำให้ตลาดมีบทบาทพื้นฐานในการจัดสรรทรัพยากรภายใต้การปรับตัวควบคุมทางมหภาคของรัฐสังคมนิยม ให้การเคลื่อนตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปตามความต้องการของกฎมูลค่าที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของอุปทานและอุปสงค์”⁵⁶

3.2 แนวคิดของผู้นำรุ่นที่ 3 – 5 ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีน⁵⁷

หลังจากที่แนวทางเศรษฐกิจตลาดสังคมนิยมกลายเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศจีนอย่างเป็นทางการตั้งแต่ ค.ศ. 1992 เป็นต้นมา ผู้นำรุ่นที่ 3 ของจีน คือ ประธานาธิบดีเจียง เจ๋อหมิน (Jiang Zemin ค.ศ. 1993 – 1998 และ 1998 - 2003) และนายกรัฐมนตรีหลี่ เฝิง (Li Peng ค.ศ. 1988-1998) และนายกรัฐมนตรีจู หรงจี (Zhu Rongji ค.ศ. 1998 – 2003) ได้สานต่อแนวทางนี้ ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญปัญหาที่ทำทลายการบริหารประเทศหลายปัญหา เช่น การปฏิรูประบบการทำงานของรัฐบาลที่สำคัญคือปัญหาที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่กระตือรือร้นหรือไม่ตอบสนองต่อแนวทางการพัฒนาประเทศ และปัญหา

⁵⁴ Benjamin Yang. (1998). *op.cit.* p. 261.

⁵⁵ Chris Bramall. (2009). *op.cit.* p. 353.

⁵⁶ เติ้ง เสี่ยวผิง. (2543). “คำรายงานและคำปราศรัยของเจียงเจ๋อหมิน” *สรณิพนธ์เติ้งเสี่ยวผิง: จีนจะไปทางไหน?* หน้า 175. (อ้างใน วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เค็มเค็ม*. หน้า 365).

⁵⁷ ข้อมูลในหัวข้อนี้ส่วนหนึ่งปรับปรุงจากงานวิจัยของผู้วิจัย เรื่อง *พลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ*. (2558).

ที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของเจ้าหน้าที่และการใช้อิทธิพลเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจของบรรดาลูกหลานผู้นำ

ส่วนผู้นำรุ่นที่ 4 คือ ประธานาธิบดีหู จิ่นเทา (Hu Jintao ค.ศ. 2003 – 2008 และ 2008 – 2013) และนายกรัฐมนตรีเวิน เจียเป่า (Wen Jiabao ค.ศ. 2003–2013) และรุ่นที่ 5 ซึ่งเป็นผู้นำปัจจุบัน คือ ประธานาธิบดีสี จิ้นผิง (Xi Jinping ค.ศ. 2013 – ปัจจุบัน) และนายกรัฐมนตรีหลี่ เค่อเฉียง (Li Keqiang ค.ศ. 2013 – ปัจจุบัน) การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำ 3 รุ่นนี้จะสะท้อนให้เห็นพัฒนาการของสังคมจีนที่เปลี่ยนไป เพราะผู้นำเหล่านี้บริหารประเทศในช่วงที่เศรษฐกิจจีนมีความมั่นคงมากแล้ว แต่ขณะเดียวกันจีนก็มีปัญหาท้าทายใหม่ๆ ที่เพิ่มขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ผู้นำต้องหาทางป้องกันและแก้ไข

3.2.1 จู หรงจี กับการวางรากฐานระบบเศรษฐกิจและการปฏิรูปการทำงานของรัฐ

นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศทำให้เศรษฐกิจของจีนเติบโตอย่างรวดเร็ว การส่งเสริมเอกชนทั้งนักลงทุนต่างชาติและนักลงทุนจีนให้ดำเนินธุรกิจต่างๆ ส่งผลให้การลงทุนในจีนทั้งในภาคอุตสาหกรรม อสังหาริมทรัพย์ สาธารณูปโภค พลังงาน และอื่นๆ ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาจากการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและผู้มีอิทธิพล เช่น ลูกหลานนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ระดับสูง ที่ใช้อำนาจและอิทธิพลแสวงหาผลประโยชน์ จนปัญหาการทุจริตกลายเป็นปัญหาใหญ่ของจีน การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงของเจ้าหน้าที่เพิ่มสูงขึ้น เพราะมีช่องทางในการหาผลประโยชน์มากขึ้น เช่น การเรียกรับสินบนจากนักธุรกิจเพื่อให้โครงการได้รับการอนุมัติ ปัญหาการทุจริตที่เจ้าหน้าที่รัฐหรือลูกหลานคนใหญ่คนโตเข้าไปเกี่ยวข้องมีความรุนแรงมากในจีน ดังที่มีผู้อธิบายว่าการเคลื่อนไหวของนักศึกษาปัญญาชนในทศวรรษ 1980 ทั้งใน ค.ศ. 1986 และ 1989 มีสาเหตุมาจากการเรียกร้องสิทธิทางการเมือง สิทธิในการแสดงความคิดเห็น⁵⁸ และการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐ⁵⁹

นอกจากนี้ยังมีปัญหาจากการที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่ใส่ใจต่อการปฏิรูปอย่างจริงจัง เพราะคนเหล่านี้มีสวัสดิการที่มั่นคงที่เรียกว่า “สามเหล็ก” (“Three Irons”) ประกอบด้วย ชามเหล็ก (“iron rice bowl”) หมายถึง สวัสดิการต่างๆ ที่ข้าราชการจีนจะได้รับตลอดไป เก้าอี้เหล็ก (“iron armchair”) หมายถึง ตำแหน่งที่ข้าราชการจะดำรงอยู่ได้ตลอดไป และเงินเดือนเหล็ก (“iron wages”) หมายถึง รายได้ในรูปต่างๆ ที่ขอขบธรรมเนียมที่ข้าราชการจะได้รับตลอดไป สามเหล็กนี้คือระบบที่รัฐบาลรับประกันการมีงานทำ

⁵⁸ เช่น S. Rosen. (1989). China. In P. G. Altbach, *Student Political Activism*.

⁵⁹ Y. Sun, (1991). The Chinese Protests of 1989: The Issue of Corruption. *Asian Survey*. 762-782.

และสวัสดิการต่างๆ ที่เจ้าหน้าที่รัฐจะได้รับตลอดไป ซึ่งต่อมากลายเป็นภาระทางเศรษฐกิจของประเทศ⁶⁰ เพราะการทำงานดีหรือไม่ดีไม่มีผลต่อสวัสดิการที่มีตลอดชีพ ทำให้ความกระตือรือร้นใ้ทำงานมีน้อย เมื่อฝ่ายปฏิรูปประกาศนโยบายปฏิรูปอย่างเป็นทางการอีกครั้งใน ค.ศ. 1992 ฝ่ายปฏิรูปได้ประกาศปฏิรูปสามเหลี่ยม โดยเริ่มจากสามเหลี่ยม คือตัดสวัสดิการเล็กๆ น้อยๆ ที่เจ้าหน้าที่รัฐได้รับและไม่จำเป็นนัก เช่น ค่าชกเสื้อผ้า ตามด้วยตัดสวัสดิการบางส่วนด้านการศึกษาของบุตรเจ้าหน้าที่

การปฏิรูประบบการทำงานของรัฐบาลและการแก้ปัญหาผู้มีอิทธิพลเป็นแนวคิดหลักของผู้นำรุ่นที่ 3 เมื่อจู หรงจีที่เป็นรองนายกรัฐมนตรีด้านเศรษฐกิจขึ้นดำรงนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1993 จู หรงจี ซึ่งได้รับการเรียกอย่างยกย่องว่าเป็น ชาร์ทางเศรษฐกิจของจีน⁶¹ เป็นผู้ที่ใช้หลักปฏิบัตินิยมในทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับเติ้ง เสี่ยวผิง ได้ใช้แนวทางที่เรียกว่า มาตรการมหภาพ ("macroeconomic control") หรือ หงกวน เทียวคอง (Hongguan Tiaokong) ใน ค.ศ. 1993 เพื่อทำการปฏิรูปที่สำคัญๆ และเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ ปัญหาสำคัญในช่วงนี้ ได้แก่ ปัญหาการเพิ่มขึ้นของผู้ประกอบการเอกชนรายใหม่ที่ใช้การระดมทุนในตลาดหลักทรัพย์ที่หลายกรณีมีการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐร่วมด้วย ปัญหาการใช้สิทธิพลของลูกหลานคนใหญ่โตแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ ปัญหาอัตราเงินเฟ้อและภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ซึ่งเป็นผลจากการเร่งการเติบโตทางเศรษฐกิจเกินไป ทำให้ไม่มีมาตรการควบคุมการปล่อยเงินกู้ การตั้งบริษัทใหม่ การปล่อยขายพันธบัตรและหุ้น และการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม⁶²

มาตรการมหภาพจึงมีจุดประสงค์เพื่อลดการเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจจีนและแก้ปัญหาต่างๆ อย่างรอบด้าน โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการเงินการธนาคาร ด้านการคลัง ด้านการลงทุน และด้านอื่นๆ รวม 16 ข้อ ที่สำคัญๆ ได้แก่ ให้ธนาคารตรวจสอบกลไกการปล่อยสินเชื่อ เรียกเก็บหนี้ที่ปล่อยกู้ อย่างผิดระเบียบ เรียกคืนสินเชื่อที่ปล่อยกู้เกินวงเงิน ให้ตลาดหลักทรัพย์ปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด ให้ปรับลดงบประมาณลงร้อยละ 20 ให้ไต่สวนกรณีผู้นำท้องถิ่นอนุมัติโครงการต่างๆ ให้ลดการลงทุนในโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ลง ให้เพิ่มการลงทุนในด้านการคมนาคมและการทำ ปฏิรูประบบอัตรา

⁶⁰ Robert Benjamin. (1992, April 19). China's Modernization Bumps against "the Three Irons". *The Baltimore Sun*. (online).

⁶¹ จู หรงจี เป็นผู้ที่มีแนวคิดปฏิรูป เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจ ดำรงนายกเทศมนตรีนครซ่งไห่ตั้งแต่ ค.ศ. 1987 ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญ ใน ค.ศ. 1992 ดำรงตำแหน่งกรรมการประจำกรมการเมือง (Politburo Standing Committee) ใน ค.ศ. 1993 จู หรงจี ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีดูแลด้านเศรษฐกิจ และผู้ว่าการธนาคารแห่งชาติจีน และเป็นนายกรัฐมนตรีระหว่าง ค.ศ. 1998-2003

⁶² Laurence J. Brahm. (2002). *Zhu Rongji and the Transformation of Modern China*. p. 53 and วรรคถัด มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 384 - 389.

แลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ให้รัฐบาลท้องถิ่นยุติการเรียกเก็บภาษีพิเศษหรือค่าธรรมเนียมต่างๆ ให้
องค์กรตรวจสอบวินัยเข้าตรวจสอบวินัยทางการเงินขององค์กรปกครองท้องถิ่น ปฏิรูประบบราคาสินค้า
ใหม่เพื่อป้องกันการขึ้นราคาสินค้าโดยไม่มีการควบคุม เป็นต้น⁶³

จากการใช้มาตรการมหภาพส่งผลให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญๆ เช่น การวางรากฐานให้กับระบบ
เศรษฐกิจการตลาดของจีนด้วยจัดระบบการเงินของเงินใหม่ ทั้งการประกาศให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินหยวน
เหลือระบบเดียว คือ เหยินหมินปี การลดค่าเงินหยวนเพื่อการแข่งขันกับตลาดโลกทำให้เงินได้ดุลการค้า
ปฏิรูประบบภาษี ควบคุมและห้ามการให้เงินกู้ที่เสี่ยงเพื่อแก้ปัญหาวิสาหกิจของรัฐและธุรกิจเอกชนที่ไม่
ประสบความสำเร็จจำนวนมาก และลดจำนวนการตั้งธุรกิจของเอกชนที่มีความเสี่ยง เป็นต้น⁶⁴ ทำให้อัตรา
การเติบโตค่อยๆ ลดจากร้อยละ 13 เหลือร้อยละ 9-10⁶⁵ อัตราเงินเฟ้อค่อยๆ ลดลงเหลือร้อยละ 8.3 ใน
ค.ศ. 1996 และเหลือร้อยละ 2.8 ใน ค.ศ. 1997⁶⁶ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จีนไม่ได้รับผลกระทบมากนัก
จากวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียใน ค.ศ. 1997 นอกเหนือจากการที่ระบบการเงินของจีนยังไม่ได้เข้าสู่ระบบ
การเงินโลกอย่างเต็มตัว

ในทศวรรษ 1990 นั้นเศรษฐกิจจีนมีจุดเด่น คือ การขยายตัวของการค้ากับต่างประเทศและการ
ลงทุน ความพยายามเพิ่มประสิทธิภาพในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกิดการขยายตัวของเขตเศรษฐกิจ
และเขตอุตสาหกรรมจำนวนมาก และมีการปฏิรูประบบการเงินการคลัง หลังจากตั้ง เสี่ยวผิงถึงแก่อ
สัญกรรมในกลางปี 1997 นโยบายการควบคุมของรัฐเพื่อความมั่นคงทางการเมืองของจีนลดความ
เข้มงวดลง และมีการนำระบบที่ทำให้เงินกลายเป็นทุนนิยมมาใช้มากขึ้น⁶⁷ ที่สำคัญคือ การเปิดเสรีทาง
ราคา (price liberalization) หรือการใช้ระบบกลไกราคาอย่างเต็มตัว ซึ่งระบบกลไกราคาของจีนมีความ
สมบูรณ์ใน ค.ศ. 2003 รวมถึงการดำเนินการเพื่อเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade
Organization: WTO) ของจีน ซึ่งจีนได้พยายามสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การนี้มานาน ตั้งแต่ที่องค์การ
การค้าโลกตั้งขึ้นในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1995 จีนก็ได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.
1995 จนได้รับการอนุมัติให้เป็นสมาชิกลำดับที่ 143 ของ WTO เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ. 2001 ซึ่ง
หมายความว่าภายใต้การบริหารของนายกรัฐมนตรี จู หงจี ที่ดูแลระบบเศรษฐกิจจีนโดยตรง จีนมีการเปิด
กว้างทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการค้าเสรีมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจให้เป็นไปตาม

⁶³ วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 391-392.

⁶⁴ *แหล่งเดิม*. หน้า 390 – 396 และ Laurence J. Brahm. (2002). *op.cit.* pp. 54-55; & Chris Bramall. (2009).
op.cit. p. 353.

⁶⁵ วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 393.

⁶⁶ Laurence J. Brahm. (2002). *op.cit.* p. 54.

⁶⁷ Chris Bramall. (2009). *op.cit.* p. 475.

กลไกตลาดและการมีระบบที่โปร่งใสและชัดเจน โดยจีนดำเนินการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและการร้องเรียน และปรับปรุงข้อปฏิบัติทางการค้าให้เป็นสากลมากขึ้น⁶⁸

ส่วนการปฏิรูประบบการทำงานของรัฐบาลนั้น จู หรงจีใช้ความเด็ดขาดในการจัดการกับผู้ในระดับต่างๆ ที่ไม่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลหรือทำงานไม่สำเร็จด้วยการปลดออก และเริ่มมาตรการจัดการกับผู้มฉ้อฉลหรือลูกหลานคนใหญ่โตที่แสวงหาผลประโยชน์อย่างไม่สุจริต⁶⁹ โดยดำเนินการผ่านมาตรการหมภาพและมาตรการอื่นๆ ที่ออกตามมา ในการดำเนินการแก้ปัญหาการทุจริตนั้น ศูนย์กลางพรรคได้จัดการวางแผนเฉพาะกิจเพื่อต่อต้านการทุจริตทุกปี และคณะรัฐมนตรีจัดการประชุมเรื่องการบริหารรัฐด้วยความซื่อสัตย์เป็นประจำทุกปีเช่นกัน โดยพรรคคอมมิวนิสต์จีนกำหนดมาตรการในการจัดการผู้ทุจริต คือ “ตี่จิ่ง ตีหนัก สันทัดการตี”

“ตี่จิ่ง” คือ จัดการกับผู้ทุจริตอย่างจริงจัง ลงมือปฏิบัติให้เกิดผลจริง ซึ่งใน ค.ศ. 2009 องค์กรตรวจสอบวินัยทั่วประเทศทำคดีจำนวน 134,504 คดี ปิดคดีได้ 132,808 คดี ลงโทษตามวินัยของพรรคและของรัฐ 138,708 คน โอนคดีให้องค์กรยุติธรรมจัดการ 5,366 คน ตรวจสอบความรับผิดชอบผู้ปฏิบัติการระดับนำ 7,036 คน ตรวจสอบลงโทษคดีติดสินบนทางพาณิชย์การ 15,548 คน โดยมีจำนวนเงินที่เกี่ยวข้องกับคดีถึง 3.91 พันล้านหยวน⁷⁰

“ตีหนัก” คือ ตรวจสอบบุคคลและจับผู้มีตำแหน่งสูงอย่างเข้มงวดและไม่ละเว้น ซึ่งใน ค.ศ. 2009 เจ้าหน้าที่ระดับสูงจำนวนมากถูกตรวจสอบลงโทษ

“สันทัดการตี” คือ ยกกระตบการทำงานให้มากขึ้นไม่ขาดระยะ โดยเน้นความจริง และหาวิธีจากการแก้ที่ปลายเหตุด้วยการจับกุมลงโทษมาเป็นการยับยั้งไม่ให้เกิด พิจารณาต้นสายปลายเหตุของการทุจริตหรือช่องทางการทุจริตแล้วแก้ปัญหาแบบบูรณาการ เพิ่มระดมกำลังจัดการกับต้นเหตุ ใช้ทั้งวิธีลงโทษและป้องกันไปพร้อมๆ กัน ส่งเสริมการปฏิรูปการทำงานให้โปร่งใส ให้การศึกษา ควบคุมกำกับเพิ่มการลงโทษ และส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริต⁷¹

การปราบปรามการทุจริตของจีนนั้นเป็นนโยบายหลักของผู้นำจีนมาตลอด โดยเฉพาะเมื่อนายสีจิ้นผิง ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี นโยบายปราบปรามการทุจริตได้รับความสำคัญและมีมาตรการต่างๆ ออกมาขนานใหญ่

⁶⁸ สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์. (2544). “บทบาทของจีนหลังจากเข้า WTO” *โครงการวิจัยเศรษฐกิจและการเงิน แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* ฉบับที่ 9 ประจำเดือนเดือนกุมภาพันธ์ 2544. หน้า 1. (ออนไลน์)

⁶⁹ ดูเพิ่มเติมใน วรศักดิ์ มัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 386-389 และ 394-396.

⁷⁰ ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *ข้อเท็จจริงเจ็ดปัญหาของประชาชนจีน*. แปลโดยบุญศักดิ์ แสงระวี. หน้า 130-131.

⁷¹ *เล่มเดิม*. หน้า 131.

3.2.2 หู จิ้นเทา กับทัศนะการพัฒนาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์และสังคมนิยมแบบจีน

ประธานาธิบดีหู จิ้นเทา เป็นผู้นำรุ่นที่ 4 ของจีน ดำรงตำแหน่งในช่วง ค.ศ. 2003 – 2008 และ 2008 – 2013 ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์การเมืองและความมั่นคงของโลกมีการเปลี่ยนแปลง คือ โลกเผชิญกับภัยจากการก่อการร้ายสากล ซึ่งจีนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากและมีหลายพื้นที่ที่มีความขัดแย้งภายใน เช่น ทิเบต ซินเจียงอุยกูร์ ทำให้จีนต้องปรับตัวตามสถานการณ์นี้ นอกจากนี้ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่เศรษฐกิจจีนเข้าสู่ส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลก ทำให้จีนได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจโลกใน ค.ศ. 2008 ซึ่งส่งผลกระทบต่อจีนอย่างมาก ใน ค.ศ. 2005 หู จิ้นเทา ได้เสนอแนวทางที่เรียกว่า “ทัศนะการพัฒนาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์” เพื่อเป็นแนวทางของสังคมจีนที่กำลังพัฒนาเป็นสังคมอุตสาหกรรม สังคมเมือง สังคมแบบการตลาด และอิงตามกระแสสากล ทัศนะนี้เป็นมุมมองภาพรวม แบบจำลองการพัฒนา รวมถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจีน แต่พรรคคี่ มหัทธโนบล นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ที่เชี่ยวชาญเรื่องจีนเห็นว่าสังคมจีนในสมัยนี้กลับมีปรากฏการณ์ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้น เพราะผู้นำพรรคทั้งในส่วนกลางส่วนท้องถิ่นมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ การเสี่ยงทาย การพยากรณ์ โดยนำความเชื่อและคำทำนายนี้มาใช้ในการปฏิบัติงานด้วย⁷² จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดทัศนะที่เป็นวิทยาศาสตร์ของหู จิ้นเทานี้ ไม่ได้ผลต่อสังคมจีน ต่างจากความคิดเหมา เจ๋อตง หรือทฤษฎีของเติ้ง เสี่ยวผิงที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีนอย่างใหญ่หลวง

นอกจากนี้ หู จิ้นเทา ยังยึดมั่นในแนวทางสังคมนิยมแบบจีนและเอกภาพของจีนนั้น เป็นเพราะจีนได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โลกที่มีผลต่อความมั่นคงของจีน คือ เหตุการณ์ 9/11 ซึ่งเป็นการก่อการร้ายที่รุนแรงโดยกลุ่มอัลเคดะห์ ที่มหานครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 หลังจากเหตุการณ์นี้โลกได้ก้าวสู่ยุคสงครามต่อต้านการก่อการร้าย (war on terror) โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นอภิมหาอำนาจเพียงชาติเดียว การประกาศสงครามต่อต้านการก่อการร้ายส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ชาติที่เป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาที่ขานรับนโยบายของสหรัฐอเมริกามีทั้งที่เต็มใจและกึ่งเต็มใจในเชิงบังคับ นับจากนั้นเป็นต้นมากลุ่มการเมืองหัวรุนแรงชาวมุสลิมได้ก่อการตอบโต้สหรัฐอเมริกาและพันธมิตรในหลายพื้นที่ทั่วโลก ทำให้ประชาชนที่ไม่เกี่ยวข้องได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต เช่น การลอบวางระเบิดรถไฟในประเทศสเปนใน ค.ศ. 2004 การวางระเบิดรถไฟใต้ดินที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ใน ค.ศ. 2005 และประเทศต่างๆ ทั่วโลกก็ต้องตกอยู่ภายใต้ความหวาดกลัวภัยก่อการร้าย

เมื่อการต่อต้านการก่อการร้ายมีกลุ่มองค์กรมุสลิมเป็นฝ่ายตรงข้าม จีนเป็นประเทศที่มีชาติพันธุ์จำนวนมากและความสัมพันธ์กับชนกลุ่มน้อยที่เป็นมุสลิมโดยเฉพาะในเขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์ไม่

⁷² วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 445.

ค้อยตินัก สถานการณ์โลกเรื่องนี้จึงกลายเป็นสิ่งที่รัฐบาลจีนให้ความสำคัญเพราะเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศและพรรค ปัญหาด้านความมั่นคงของจีนกรณีซินเจียงเกิดจากความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ที่ชาวซินเจียงส่วนใหญ่เป็นชาวอุยกูร์นับถือศาสนาอิสลาม การปกครองที่เข้มงวดของรัฐบาลจีนในดินแดนนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งมาโดยตลอด ประกอบกับชาวซินเจียงอุยกูร์ไม่พอใจนโยบายคุกคามกีดกันชาติของรัฐบาลจีนที่ให้ชาวจีนฮั่นอพยพเข้ามาอยู่ที่ซินเจียง เพราะเกรงว่าจะถูกกลืนชาติ และรัฐบาลจีนส่งเสริมให้ชาวจีนฮั่นเข้ามาทำธุรกิจที่ซินเจียง จนชาวจีนฮั่นกลายเป็นผู้ควบคุมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในซินเจียง ส่วนชนกลุ่มน้อยเป็นเพียงลูกจ้าง นอกจากนี้ยังมีความไม่พอใจจากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงแรกของการพัฒนาประเทศ รัฐบาลให้ความสำคัญกับดินแดนตอนในน้อย และประชากรทางภาคตะวันตกมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าประชากรในเขตชายฝั่งตะวันออก ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ทำให้หลายครั้งเกิดความขัดแย้งรุนแรงจนถึงขั้นการใช้กำลังทหารเข้าปราบปราม

เมื่อโลกให้ความสนใจและกังวลกับปัญหาการก่อการร้ายที่มีชาวมุสลิมหัวรุนแรงเข้าไปเกี่ยวข้อง ในหลายพื้นที่ หลายเหตุการณ์ โดยเฉพาะหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 ทำให้เกิดรัฐเอกราชใหม่หลายรัฐในเอเชียกลางที่อยู่ทางตะวันตกของซินเจียง ทำให้กลุ่มต่อต้านรัฐบาลจีนในซินเจียงได้รับความคิดเรื่องเอกราช และนับตั้งแต่เหตุการณ์ 9/11 ในเดือนกันยายน ค.ศ. 2001 รัฐบาลจีนมองชาวอุยกูร์ด้วยความระแวงมากขึ้น เพราะกลุ่มต่อต้านรัฐบาลจีนในซินเจียงได้รับการสนับสนุนเรื่องชาตินิยมจากองค์กรมุสลิมหัวรุนแรงในสาธารณรัฐเตอร์กเมนิสถาน (Turkmenistan)⁷³ ดังนั้นตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา การต่อต้านรัฐบาลจีนของกลุ่มหัวรุนแรงชาวอุยกูร์ในซินเจียงเพิ่มความรุนแรงขึ้น และหลายครั้งขยายเป็นการก่อการร้าย

นอกจากนี้ใน ค.ศ. 2008 เศรษฐกิจจีนที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วต้องชะงักลงจากวิกฤติเศรษฐกิจโลกที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาเป็นที่แรกใน ค.ศ. 2007 และรุนแรงขึ้นใน ค.ศ. 2008 ส่งผลกระทบทั้งต่อสถาบันการเงิน ภาคอุตสาหกรรม อสังหาริมทรัพย์ ตลาดหุ้น และลูกกลามเป็นวิกฤติเศรษฐกิจโลก ประเทศในเอเชียส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะพื้นฐานเศรษฐกิจหลักมาจากการพึ่งตลาดส่งออกในต่างประเทศ โดยเฉพาะรายได้หลักของจีนมาจากการค้ากับต่างประเทศและการลงทุนจากต่างชาติ ปัญหาเศรษฐกิจของสหรัฐฯ และประเทศคู่ค้าอื่นๆ ที่เป็นตลาดสินค้าส่งออกของจีน ทำให้การส่งออกของจีนลดลงอย่างมาก ประกอบกับเงินหยวนของจีนแข็งค่าทำให้เงินตราต่างประเทศที่ได้จากการส่งออกลดลง การลงทุนจากต่างชาติน้อยลง ทำให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจจีนลดลงจากร้อยละ 14.2 ใน ค.ศ. 2007 เหลือร้อยละ 9.6 ใน ค.ศ. 2008 และร้อยละ 9.2 ใน ค.ศ. 2009⁷⁴ การส่งออกของจีน

⁷³ Siriporn Dabphet. (2016). *China's Economic development: Income Inequality and Ethnicity*. p.2

⁷⁴ Wayne M. Morrison. (2014). *China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States*. Congressional Research Service. (online).

ที่ลดลงอย่างมากใน ค.ศ. 2008 โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมสิ่งทอ เสื้อผ้า รองเท้า ของเล่นเด็ก เฟอร์นิเจอร์ ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกหลักของจีน ส่งผลต่อเนื่องทำให้อัตราการว่างงานในภาคอุตสาหกรรมเหล่านี้และภาคการส่งออกสูงขึ้น ผลกระทบที่ตามมาคือคนว่างงานนับล้านเดินทางกลับไปยังชนบท นักศึกษามหาวิทยาลัยนับล้านคนตกงานเมื่อเรียนจบหรือไม่ได้ทำงานตามที่คาดหวังไว้

รัฐบาลต้องแก้ปัญหาเงินฝืดและคนว่างงานโดยอัดฉีดเงินกว่า 4 ล้านล้านหยวน เข้าสู่ระบบเพื่อแก้ปัญหาการส่งออกตกต่ำและเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่รัฐบาลในหมู่ประชาชน⁷⁵ เพราะหากคนที่ตกงานมีจำนวนมากขึ้นโดยรัฐบาลแก้ปัญหาไม่ได้จะส่งผลต่อความมั่นคงของรัฐบาล งบประมาณส่วนหนึ่งถูกนำไปใช้ลงทุนในการก่อสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อสร้างการจ้างงาน การหมุนเวียนของเศรษฐกิจ และการลงทุนอื่นๆ

ท่ามกลางสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางการเมืองและปัญหาเศรษฐกิจที่กระทบต่อความมั่นคงของสังคมจีน รวมถึงต่อความมั่นคงของพรรคและรัฐบาล ดังนั้นในโอกาสครบรอบ 60 ปีของการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 2009 หู จิ่นเทาที่ปกครองประเทศมากกว่า 6 ปีแล้ว ได้กล่าวปราศรัยยืนยันแนวทางการบริหารประเทศของเขาและของพรรคคอมมิวนิสต์ว่า มีแต่ลัทธิสังคมนิยมเท่านั้นที่จีนจะยึดถือและจะสร้างความมั่นคงให้แก่จีนได้ รวมถึงเน้นย้ำอย่างชัดเจนว่าการปฏิรูปประเทศเท่านั้นที่จะพัฒนาจีน พัฒนาลัทธิสังคมนิยม และพัฒนาลัทธิมาร์กได้ หู จิ่นเทายังประกาศว่าจีนเน้นการเป็นเอกภาพโดยสันติ แต่การที่เขาบอกว่ากองทัพปลดแอกประชาชนและกองกำลังตำรวจติดอาวุธของประชาชนจะปฏิบัติภาระหน้าที่อย่างจริงจัง เพื่อการพิทักษ์รักษาอธิปไตย ความปลอดภัย บุรณภาพแห่งดินแดนของประเทศชาติ และรักษาสันติภาพของโลก⁷⁶ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงแนวทางการบริหารประเทศของหู จิ่นเทา ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อมีการประท้วงต่อต้านรัฐบาลของชาวอุยกูร์และชาวทิเบตเพื่อเรียกร้องเอกราช รัฐบาลจีนได้ใช้การปราบปรามอย่างเด็ดขาดเพื่อรักษาความเป็นเอกภาพของประเทศและอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์จีนไว้

3.2.3 สี จิ้นผิง กับนโยบายปราบทุจริต

ปัญหาการทุจริตโดยเจ้าหน้าที่รัฐมีส่วนเกี่ยวข้องเป็นปัญหาที่รุนแรงมากในจีน คดีทุจริตจำนวนมากมีเจ้าหน้าที่ของรัฐและพรรค ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับสูง หรือลูกหลานญาติพี่น้อง เข้าไปเกี่ยวข้อง รัฐบาลจีนทุกสมัยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหานี้และกำหนดโทษสูงสุด คือ การประหารชีวิต และดำเนินการอย่างจริงจัง แต่ปัญหายังไม่หมดไป และดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นตามการเติบโตทางเศรษฐกิจ

⁷⁵ Tania Branigan. (2008). Beijing to pump 4tn yuan into economy to offset fall in exports. *The Guardian*. (online).

⁷⁶ บุญศักดิ์ แสงระวี (ผู้แปล). (2553). *หนทางสร้างชาติของจีนใหม่* หน้า 14-15.

ของจีน คนรวยหรือเศรษฐีใหม่ในสังคมจีนจำนวนมากเข้าไปเกี่ยวข้องกับการติดสินบนเจ้าหน้าที่รัฐ และได้ผลประโยชน์มหาศาลจนก่อร่างสร้างตัวได้ หยู ย่งดิง (Yu Yongding) นักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของจีนวิเคราะห์ว่า การทุจริตที่สร้างความมั่งคั่งให้แก่คนกลุ่มหนึ่งเป็นอันตรายที่บ่อนทำลายสังคมและความมั่นคงของรัฐบาล เพราะการใช้ชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อของคนรวยตรงข้ามกับวิถีชีวิตที่ยากลำบากของคนยากจนในเมืองจีน คุณภาพชีวิตของคนจนได้รับการพัฒนาอย่างช้าๆ แต่คนรวยที่ไม่สุจริตกลับมั่งคั่งขึ้น สิ่งเหล่านี้สร้างความตึงเครียดในสังคมและการต่อต้านเรื่องแบบนี้ได้ก่อตัวขึ้นในสังคมจีน⁷⁷ การปฏิรูปเศรษฐกิจทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องกับการขยายตัวของเศรษฐกิจมากขึ้น นำมาซึ่งการทุจริตที่เพิ่มขึ้น ปัญหาที่รุนแรงขึ้นทำให้ใน ค.ศ. 1993 ทางการเงินได้เริ่มณรงค์ต่อต้านการทุจริต แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

หน่วยงานต่อต้านการทุจริตในจีนรายงานว่าใน ค.ศ. 2009 เจ้าหน้าที่รัฐจำนวน 106,000 คน ถูกตัดสินว่ามีความผิดในคดีทุจริต และจากการสำรวจใน ค.ศ. 2008 ระบุว่าร้อยละ 38 ของผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าการทุจริตโดยเจ้าหน้าที่รัฐเป็นปัญหาใหญ่มากของจีนและพรรคคอมมิวนิสต์ ขณะที่การสำรวจใน ค.ศ. 2012 ผู้ตอบแบบสอบถามที่เห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวข้องกับการทุจริตเพิ่มเป็นร้อยละ 50⁷⁸

ปัญหาการทุจริตบั่นทอนความมั่นคงของจีนมาก มาตรการมหาภาพของนายกรัฐมนตรีจู หรงจี แก้ปัญหาการที่ลูกหลานคนใหญ่โตและเจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องผลประโยชน์ทางธุรกิจได้ระดับหนึ่ง แต่การทุจริตยังคงมีอยู่ ทำให้เมื่อนายสี จิ้นผิง ขึ้นเป็นประธานาธิบดีในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2013 ได้ประกาศนโยบายต่อต้านและปราบปรามการทุจริตทุกระดับ “ทั้งเสือ (เจ้าหน้าที่ระดับสูง) และแมลงหวี่ (เจ้าหน้าที่ผู้น้อย) จะปราบโดยไม่มีข้อยกเว้น” เพราะ “การทุจริตคอร์รัปชันจะนำไปสู่ความล่มสลายของพรรคและความตกต่ำของประเทศชาติ”⁷⁹ ซึ่งต่อมานักวิชาการเห็นว่านโยบายปราบการทุจริตของสี จิ้นผิงนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของนโยบาย New Normal ที่รัฐบาลของเขาทำเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่ประเทศจีน⁸⁰

สี จิ้นผิงปรับโครงสร้างการบริหารจัดการเพื่อการควบคุมและสอดส่องดูแลการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ให้มากขึ้น โดยตั้งกลุ่มย่อยนำการปฏิรูปด้านต่างๆ เช่น ตั้งคณะกรรมการด้านความมั่นคงแห่งรัฐ คณะกรรมการการเงิน การต่างประเทศ โดยสี จิ้นผิงเป็นประธานในคณะกรรมการทุกคณะ ซึ่งแสดงถึงการรวมศูนย์อำนาจของเขา และเขาสั่งสร้างเครือข่ายเพื่อคอยเป็นหูเป็นตาและจัดการต่างๆ

⁷⁷ Martin Jacques. (2012). *op.cit.* p. 196.

⁷⁸ *China President Jiang Zemin Handbook - Strategic Information and Materials.* (2015). p.31.

⁷⁹ Euan McKirdy. (2014). China slips down corruption perception index, despite high-profile crackdown. (online).

⁸⁰ Andrew Wedeman. (2017). New Challenges for Xi Jinping's Anti-corruption Crackdown?. *China Currents Archive.* 16 (1). (online).

จำนวน 3 กลุ่ม คือ เครือข่ายเจ้าหน้าที่ระดับสูงที่เคยทำงาน มีกำเนิดหรือเป็นบุตรหลานของเจ้าหน้าที่พรรคฯ ที่มณฑลส่านซี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่บิดาของสี จิ้นผิงเคยปกครอง เครือข่ายเพื่อนนักเรียนมัธยมและมหาวิทยาลัยชิงหว่า (Qinghua) ที่เขาเคยศึกษา และเครือข่ายมณฑลทหารหนานจิง เพราะคุณสมบัติที่สี จิ้นผิงเคยดำรงตำแหน่ง เช่น เจ้อเจียง

นอกจากนี้หลังขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีได้ไม่นาน สี จิ้นผิงประกาศนโยบายปฏิรูปเพื่อปรับปรุงการทำงานของหน่วยงานรัฐ และนโยบายต่อต้านการฉ้อราษฎร์บังหลวงและปัญหาการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในหมู่คนที่มีตำแหน่งสูง เรียกกันว่า “กฎเหล็ก 11 ข้อของสีจิ้นผิง” เพื่อใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐและนายทหารทุกระดับ และภาคธุรกิจเอกชน โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการการเมือง หรือโปลิตบูโร กฎเหล็ก 11 ข้อ ประกอบด้วย

1. ห้ามขึ้นป้าย ปูพรมแดง หรือมอบช่อดอกไม้แก่คนในรัฐบาล ข้าราชการ และ นายทหารระดับสูง ไม่ว่าจะในโอกาสใด
2. ห้ามใช้จ่ายเงินหลวงอย่างฟุ่มเฟือย ในระหว่างไปตรวจราชการต้องไม่พักโรงแรมหรู
3. ห้ามจัดเลี้ยงด้วยอาหารราคาแพงหรือสั่งอาหารจนล้นโต๊ะ
4. ห้ามมีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในทุกงานเลี้ยง
5. ห้ามคนในรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของกรมการเมือง และนายทหารระดับสูงใช้สัญญาณไซเรน เพื่อขอทางสะดวกแก่ตน
6. ให้เจ้าหน้าที่และนายทหารระดับสูงทุกคนอบรมสั่งสอนบุตรภรรยาให้กระทำตนเป็นเยี่ยงอย่างในการรับใช้ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ห้ามรับสินบนทั้งหน้าบ้าน ในบ้าน และ หลังบ้าน ด้วยเหตุแห่งหน้าที่ของตนเป็นอันขาด
7. ทุกคนที่กินเงินเดือนหลวงต้องใช้ชุดที่ราชการตัดให้
8. ห้ามเจ้าหน้าที่และนายทหารระดับสูงเดินทางไปต่างประเทศโดยไม่ได้รับอนุญาต
9. ให้เวลาหาหลักฐานพิสูจน์ที่มาของทรัพย์สิน เช่น รถหรู นาฬิการาคาแพง
10. ห้ามมีบัญชีเงินฝากในต่างประเทศ ให้เอากลับมาฝากในประเทศ
11. บุตรหลานที่เรียนอยู่ต่างประเทศ ต้องกลับมาเรียนในประเทศให้หมด⁸¹

สำหรับกฎข้อ 9 – 11 นั้น มุ่งใช้กับเจ้าหน้าที่ระดับสูงในพรรคและรัฐบาลเป็นหลัก เพราะเป็นกลุ่มที่มีทั้งอำนาจ เงินทอง และพรรคพวกที่มีอำนาจเช่นกันจนบางครั้งกฎหมายไม่สามารถทำอะไรได้ ซึ่งมีคำถามว่ากฎข้อที่ 9 – 11 นี้จะปฏิบัติได้อย่างจริงจังแค่ไหน และการห้ามบุตรหลานเจ้าหน้าที่ระดับสูงไป

⁸¹ สิริอัญญา (2556). กฎเหล็ก 11 ข้อของจีนที่ต้องเป็นแบบอย่างของทุกรัฐบาล. *หนังสือพิมพ์แนวหน้า* วันที่ 22 มิถุนายน 2556

เรียนที่ต่างประเทศเป็นเพราะที่ผ่านมามีลูกหลานและครอบครัวของเจ้าหน้าที่ระดับสูงจำนวนมากไปใช้ชีวิตที่ต่างประเทศโดยไม่สามารถชี้แจงที่มาของรายได้ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงมีกฎในประเด็นเหล่านี้ออกมา และในเวลาต่อมาทางการจะออกกฎที่ครอบคลุมถึงครอบครัวของเจ้าหน้าที่รัฐด้วย

หลังจากสี่ จิ้นผิงประกาศกฎเหล็ก 11 ข้อแล้ว ใน ค.ศ. 2014 ฝ่ายการจัดตั้งองค์กรกลางพรรคคอมมิวนิสต์ (Organization Department) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจและเป็นผู้ตัดสินใจในการแต่งตั้งตำแหน่งทางการเมือง เริ่มมาตรการกวาดล้างการทุจริตคอร์รัปชัน โดยประกาศตัดสิทธิ์การพิจารณาเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีคนในครอบครัวที่ใกล้ชิด เช่น บุตร ภรรยา สามีย้ายไปอยู่ในต่างประเทศ เพราะจีนประสบปัญหาจากการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเหล่านี้เคลื่อนย้ายทรัพย์สินไปต่างประเทศอย่างผิดกฎหมายและไม่ถูกตรวจสอบ ซึ่งทรัพย์สินเหล่านี้อาจได้มาจากการทุจริตคอร์รัปชันเจ้าหน้าที่ซึ่งมีพฤติกรรมเหล่านี้ถูกเรียกว่า “เจ้าหน้าที่เปลือย” (naked officials) เจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้จัดอยู่ในกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงที่จะคอร์รัปชัน โดยคดีทางเศรษฐกิจราวร้อยละ 40 และคดีการทุจริตและฉ้อโกงเกือบร้อยละ 80 ที่เกิดขึ้นล้วนเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่เหล่านี้ นับเป็นครั้งแรกที่มีการออกกฎระเบียบไม่พิจารณาเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งเจ้าหน้าที่รัฐในลักษณะนี้ กฎนี้ยังระบุด้วยว่า การพิจารณาเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งต้องเน้นในเรื่องความซื่อสัตย์มั่นคงด้านศีลธรรมให้มากขึ้น รวมทั้งความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน สร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตประชาชน ตลอดจนรักษาปกป้องสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม⁸² เจ้าหน้าที่รัฐที่เข้าเกณฑ์ได้รับการเลื่อนตำแหน่งอย่างรวดเร็วต้องเป็นผู้มีความโดดเด่นเป็นพิเศษเท่านั้น ส่วนผู้มีชื่อเสียงมัวหมองจะไม่ได้รับการพิจารณาส่งเสริม ประธานาธิบดีสี่ จิ้นผิงย้ำว่าการทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัญหาร้ายแรงที่เป็นอันตรายต่อการดำรงอยู่ของพรรคคอมมิวนิสต์จีน จึงต้องใช้มาตรการเด็ดขาดเพื่อแก้ปัญหาให้ได้เร็วที่สุด ต่อมาใน ค.ศ. 2015 ทางการเงินได้ห้ามสมาชิกในครอบครัวของเจ้าหน้าที่รัฐในมหานครซึ่งให้ทำธุรกิจหรือเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจ และห้ามลงทุนธุรกิจในประเทศ นายหัน เจิ้ง (Han Zheng) เลขาธิการพรรคประจำเซี่ยงไฮ้กล่าวว่า “ถ้าคุณเลือกที่จะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ คุณไม่สามารถทำธุรกิจและใช้อำนาจสร้างความร่ำรวย”⁸³ ทั้งนี้ยังให้เป็นศูนย์กลางการเงินและเศรษฐกิจที่สำคัญของจีน ดังนั้นจึงมีผลประโยชน์มาก ที่ผ่านมามีข่าวการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐมาก ทำให้ทางการออกระเบียบนี้ออกมาเพื่อป้องกันไม่ให้เครือข่ายของเจ้าหน้าที่รัฐใช้อิทธิพลหรือหน้าที่หาผลประโยชน์โดยไม่สุจริต

มาตรการปราบปรามการทุจริตของสี่ จิ้นผิงนี้ ได้รับเสียงตอบรับจากประชาชนจีนมาก แต่ก็มีความกังวลจะมีการปฏิบัติจริงแค่ไหน เพราะผู้ที่มีส่วนพัวพันกับการทุจริตจำนวนมากเป็นเจ้าหน้าที่

⁸² Hudson Lockett. (2016, October 10). China Anti-Corruption Campaign Backfires. *Financial Times*. (online).

⁸³ Reuters. (May 5, 2015). Shanghai bans leaders' family members from business. (online).

ระดับสูง แต่ไม่สามารถเอาผิดได้ และพรรคจะลงโทษคนของพรรคเองหรือไม่ ซึ่งรัฐบาลจีนภายใต้การนำของสี จิ้นผิง ได้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลปราบปรามการทุจริตอย่างจริงจังและจัดการลงโทษกับเจ้าหน้าที่ทุกระดับ แม้จะเป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงก็ตาม มีหลายคดีที่เจ้าหน้าที่รัฐในส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น หรือนักธุรกิจถูกจับและลงโทษ ทำให้เกิดความร่วมมือทั้งการสอดส่องและการให้เบาะแสทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป⁸⁴

ประธานาธิบดีสี จิ้นผิง แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลของเขาดำเนินการปราบปรามการทุจริตอย่างจริงจัง ไม่เว้นแม้แต่คนใกล้ชิดผู้นำ ทำให้มีบุคคลสำคัญทางการเมือง การทหารถูกลงโทษจากคดีทุจริต คดีสำคัญที่สุดในช่วงแรกที่ประธานาธิบดีสี จิ้นผิง ใช้นโยบายปราบปรามการทุจริต คือ คดีที่นายป๋อ ซี้ไหล (Bo Xilai) อดีตเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ประจำมณฑลฉงชิ่ง มณฑลชื้อชวน ผู้ซึ่งมีโอกาสจะได้เป็นผู้นำของประเทศในอนาคต ถูกปลดและถูกศาลตัดสินลงโทษจำคุกตลอดชีวิตไปเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 2013 เพราะเกี่ยวข้องกับคดีทุจริต คดีฆาตกรรมนักธุรกิจชาวอังกฤษ และคดีร้ายแรงอื่นๆ โดยถูกพบว่ามีการซื้อขายการทุจริตเกี่ยวข้องกับเหวิน เฉียง อดีตผู้บัญชาการตำรวจและหัวหน้าศาลประจำมณฑลฉงชิ่ง ซึ่งคดีนี้มีผู้ถูกจับกุมอีกกว่า 3,000 คน และเหวิน เฉียง ถูกตัดสินประหารชีวิต

นอกจากนี้ บุคคลระดับสูงจำนวนหนึ่งถูกปลด หรือถูกลงโทษ เช่น นายหลี่ เค่อหมิง น้องชายคนเล็กของนายกรัฐมนตรีหลี่ เค่อเฉียง ถูกปลดออกจากตำแหน่งรองผู้อำนวยการสำนักงานบริหารการผูกขาดโดยอาชญากรรมแห่งชาติ ซึ่งเขาดำรงตำแหน่งนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 2003 โดยย้ายไปเป็นประธานคณะกรรมการกำกับดูแลกิจการรัฐวิสาหกิจแทน เพื่อจัดซื้อครหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน นายโจว หย่งคัง อดีตผู้นำระดับสูงอันดับ 3 ของพรรคและเป็นคนสนิทของอดีตประธานาธิบดีหู จิ่นเทา ถูกจับและลงโทษข้อหาทุจริต โดยมีทรัพย์สินถูกซ่อนอยู่ในชื่อของคนในครอบครัวและคนสนิทรวมแล้วกว่า 90,000 ล้านหยวน หรือกว่า 450,000 ล้านบาท รวมถึงนายหลี่ ซื่อหุน อดีตเลขาธิการของหู จิ่นเทา นายพลสุ ช่ายโหว รองประธานคณะกรรมการทหารสมัยหู จิ่นเทา เป็นต้น และมี “แมลง” หรือเจ้าหน้าที่ผู้น้อย เอกชน ถูกลงโทษราว 100,000 คน⁸⁵ เช่น การลงโทษประหารชีวิตนายหลิว ฮั่น มหาเศรษฐีและอดีตประธานกลุ่มบริษัทอันหลง มายิ่ง เจ้าของกิจการเหมืองแร่รายใหญ่ระดับทวีปเอเชีย ผู้ติดอันดับ 230 ของผู้ที่ร่ำรวยที่สุดของประเทศ ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโจว ปิน บุตรชายคนโตของโจว หย่งคัง พร้อมด้วยหลิว เว่ย น้องชายและผู้ช่วยอีก 4 คนที่ถูกจับกุมใน ค.ศ. 2013 ใน 13 ข้อหา ทั้งสมคบกันทุจริต พัวพันมาเฟียเปิดบ่อนพนัน ค้าอาวุธปืนผิดกฎหมายในมณฑลชื้อชวน ลักขโมย กรรโชกทรัพย์ ฟอกเงิน ก่อคดีอาชญากรรม

⁸⁴ อีสรนนท์. (24 กุมภาพันธ์ 2558). ขบวนการหักเหี้ยวเสือและเด็ดปีกแมลงหวี่แมลงวัน” ของสี จิ้นผิง (2). (online). Bo Zhiyue. (2015). The Trial of Zhou Yongkang and China's Rule of Law. *The Diplomat*. (online).

⁸⁵ สุรัชย์ ศิริกร. (2558). “เอเชียตะวันออกในปี 2015” บรรยายในการสัมมนาเอเชียตะวันออกในปี 2015 ณ สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต วันที่ 19 มีนาคม 2558

ทางการเงิน รวมแล้วกว่า 7,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ตลอดช่วง 20 ปีที่ผ่านมาสมัยที่โจว หย่งคัง มีเป็นเลขาธิการพรรคประจำชื่อชวน รวมถึงมีคดีอาชญากรรมด้วย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่าบุคคลเหล่านี้เป็นคนใกล้ชิดอีกกลุ่มอำนาจ คือ ขั้วของนายปอ ชีไห่ล ผู้นำระดับสูงอีกคนของพรรคที่ถูกลงโทษเช่นกัน การลงโทษข้อหาทุจริตแก่บุคคลเหล่านี้นอกจากเพื่อปราบปรามการทุจริตแล้ว ยังอาจเพราะเพื่อตัดอำนาจของผู้นำกลุ่มอื่น⁸⁶

ทางการเงินมีนโยบายปราบปรามการทุจริตทั้งในหมู่ “เสือ” และ “แมลง” อย่างจริงจัง และมีการดำเนินการอย่างเฉียบขาดดังตัวอย่างการลงโทษที่กล่าวมานั้น แต่จากการจัดดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชันทั่วโลก (Corruption Perceptions Index) โดยองค์การเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระนานาชาติ ก่อตั้งขึ้นเพื่อรณรงค์การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน มีเครือข่ายใน 120 ประเทศทั่วโลก และเป็นองค์กรที่ได้รับการยอมรับ ปรากฏว่า ใน ค.ศ. 2012 และ 2013 จีนอยู่อันดับที่ 80 จาก 177 ประเทศ แต่ใน ค.ศ. 2014 จีนตกลงมาถึง 20 อันดับ มีคะแนนความโปร่งใสเพียง 36 จาก 100 คะแนน อยู่ในอันดับ 100 จากทั้งหมด 175 ประเทศ⁸⁷ ซึ่งแสดงว่าการทุจริตภายในจีนยังไม่ลดลงทางการเงินกล่าวว่าแม้อันดับของจีนจะลดลง แต่สาธารณชนจะตัดสินความสำเร็จของรัฐบาลจีนจากการปราบปรามการทุจริตที่เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม และจีนไม่สนใจผลการจัดอันดับนี้⁸⁸

ประธานาธิบดีสี จิ้นผิง กล่าวว่า จีนกำลังเข้าสู่ขั้นที่สองของการปราบปรามการทุจริต นั่นคือ จีนต้องสร้างองค์กรต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพเพื่อป้องกันการคอร์รัปชัน ระบบที่ดีจะป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่มีโอกาสทุจริต รวมทั้งรณรงค์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันการทุจริต เช่น ให้ถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐานและแจ้งคณะกรรมการป้องกันการทุจริตแห่งชาติของจีน (China's Central Commission for Discipline Inspection : CCDI) เมื่อพบเห็นการทุจริต หรือแจ้งผ่านเว็บไซต์ของหน่วยงาน เมื่อการปราบปรามการทุจริตขั้นที่ 2 สำเร็จแล้ว จีนจะเข้าสู่ขั้นที่ 3 คือ การที่เจ้าหน้าที่รัฐจะไม่คิดเกี่ยวกับการคอร์รัปชันเลย ซึ่งสี จิ้นผิงถือว่าเมื่อถึงขั้นนี้จะเปลี่ยนวัฒนธรรมการเมืองแบบเก่าของจีนไปได้ และทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนจะไม่คิดและไม่ทำการทุจริต⁸⁹

⁸⁶ สรุปความจากการบรรยายของ จูลีฟ ชินวรโรณ (2558). “จีนใน 2015” บรรยายในการสัมมนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใน 2015 ณ สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต วันที่ 19 มีนาคม 2558

⁸⁷ Euan McKirdy. (2014). China slips down corruption perception index, despite high-profile crackdown. (online).

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Chen Dingding. (2015). China's Anti-Corruption Campaign Enters Phase Two. (online).

การที่ปัญหาการทุจริตของจีนยังเป็นปัญหาใหญ่ของจีนนั้น ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะจีนมีการปกครองในระบบพรรคเดียวที่ไม่มีการตรวจสอบจากประชาชนหรือสื่อมวลชน การที่จีนปกครองในระบบคอมมิวนิสต์ ทำให้ประชาชนหรือสื่อมวลชนไม่สามารถตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลได้ ระบบการตรวจสอบจึงไม่สามารถทำได้ การทุจริตจึงยังมีอยู่ เพราะประชาชนหรือผู้ทราบเบาะแสการทุจริตไม่กล้าแจ้งข้อมูลให้ทางการทราบ เพราะอาจเป็นอันตรายต่อตนเอง นอกจากนี้ ทางการยังจับกุมนักเคลื่อนไหวที่เรียกร้องให้เจ้าหน้าที่รัฐเปิดเผยทรัพย์สินที่ครอบครองต่อสาธารณชนอีกด้วย แนวทางหนึ่งที่จีนจะแก้ปัญหาการทุจริตได้คือ การสร้างความโปร่งใสในการบริหารประเทศของรัฐบาลทุกระดับและขององค์กรต่างๆ ของรัฐ การให้สามารถตรวจสอบการดำเนินงานหรือผลประโยชน์ต่างๆ ได้ ซึ่งการมีระบบตรวจสอบจะช่วยป้องกันการทุจริตได้ทางหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าทางจีนน่าจะไม่เลือกให้มีระบบการตรวจสอบอย่างเปิดเผย เพราะจะหมายถึงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ซึ่งอาจนำมาซึ่งผลกระทบต่ออำนาจการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีน และผู้นำจีนย่อมศึกษากรณีนโยบายเปิด-ปรับของอดีตสหภาพโซเวียตเป็นตัวอย่าง ซึ่งผลของการเปิดเสรีทางการเมืองและให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในช่วงปลายของสหภาพโซเวียตนั้น ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์พรรคและผู้นำ และการนำแนวทางประชาธิปไตยมาใช้ อันนำมาซึ่งความล่มสลายของสหภาพโซเวียตในที่สุด ดังนั้นหากจีนไม่เลือกที่จะให้มีระบบตรวจสอบ ปัญหาการทุจริตก็ยากที่จะหมดไปแม้จะมีการลงโทษอย่างรุนแรงก็ตาม

3.2.4 แนวคิดการสร้างคามยั่งยืนของจีน (The New Normal)

นโยบายสร้างความยั่งยืนของจีน หรือ The New Normal เกิดขึ้นจากการที่จีนได้รับผลกระทบจากการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกใน ค.ศ. 2008 เป็นต้นมา ทำให้จีนเห็นว่าการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลกนั้น จีนย่อมเผชิญกับผลกระทบที่เลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ผ่านมาของจีนนั้นพึ่งพาการส่งออกและการลงทุนจากต่างประเทศเป็นหลัก ทำให้เมื่อเศรษฐกิจของประเทศนั้นลงทุนและประเทศคู่ค้าของจีนตกต่ำลงจึงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจจีนโดยตรง อัตราการส่งออกของจีนลดลงส่งผลกระทบต่อมูลค่าการส่งออกของจีนอย่างมาก ในช่วง ค.ศ. 2008 – 2009 บริษัทหลายแห่งขาดทุน แรงงานภาคส่งออกตกงานจำนวนมาก ทางการเงินแก้ปัญหาระยะสั้นด้วยการอัดฉีดงบประมาณ ไปยังรัฐบาลท้องถิ่นให้จัดทำโครงการต่างๆ เพื่อกระตุ้นการจ้างงาน การบริโภคภายใน และการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ แม้จะสามารถแก้ปัญหาได้ แต่นโยบายเศรษฐกิจแบบนี้เป็นการแก้ปัญหาระยะสั้นและเฉพาะหน้า ทำให้เกิดความเสี่ยงสูงเพราะขาดการวิเคราะห์ความเสี่ยง⁹⁰ การที่เศรษฐกิจจีนยังพุงด้วยอยู่ได้ใน

⁹⁰ สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 2.

วิกฤติเศรษฐกิจ ค.ศ. 2008 เป็นเพราะเงินมีอัตราการออมภาคประชาชนที่สูงมาก ทำให้รัฐบาลนำเงินที่อยู่ในระบบธนาคารนั้นมากระตุ้นการผลิตและการบริโภคภายในประเทศผ่านโครงการก่อสร้างสาธารณูปโภค และคมนาคมในพื้นที่ต่างๆ อย่างไรก็ตาม การมีอัตราเงินออมที่สูงมากนั้นหมายความว่าอัตราการบริโภคภายในประเทศต่ำ ผู้บริโภคชาวจีนในประเทศมีความต้องการสินค้าที่จีนผลิตเองน้อย ดังนั้นจีนจึงพึ่งพาการส่งออกเป็นหลัก เมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจของโลกขึ้นจีนจึงได้รับผลกระทบไปด้วย ทำให้ผู้นำจีนต้องวางแผนปฏิรูปเศรษฐกิจที่เน้นการพัฒนาเชิงคุณภาพแทนปริมาณ และสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน (economic sustainability)

ผู้นำจีนมีเป้าหมายที่จะสร้างสมดุลและความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่จีนจะสามารถพึ่งพาตนเองได้และยั่งยืน ใน ค.ศ. 2002 พรรคคอมมิวนิสต์จีนนำโดยเจียง เจ๋อหมิน แถลงว่า จีนจะพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดสังคมที่อยู่ดีกินดีโดยถ้วนหน้า ระหว่าง ค.ศ. 2003 – 2013 ภายใต้การบริหารของประธานาธิบดีหู จิ่นเทา และ นายกรัฐมนตรีเวิน เจียเป่า รัฐบาลจีนมีนโยบายสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (“harmonious society” policy) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเติบโตที่เท่าเทียมกัน ทำให้รัฐบาลมุ่งขยายความเจริญไปทุกพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ตอนในกับพื้นที่ชายแดน และพยายามอย่างหนักเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน ใน ค.ศ. 2011 ประธานาธิบดีหู จิ่นเทา ได้กล่าวสุนทรพจน์ว่า “ประชากร ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม สร้างแรงกดดันต่อเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมของเรา เราขาดความสมดุลในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากร ขาดความร่วมมือและการพึ่งพาตนเองในการพัฒนาของเรา”⁹¹ พรรคคอมมิวนิสต์จีนจึงได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนในอนาคตว่าเป็นการ “คืบหน้าอย่างมั่นคง”⁹²

รัฐบาลจีนตั้งแต่สมัยประธานาธิบดีหู จิ่นเทา และสี จิ้นผิง มีนโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อสร้างสมดุล เพื่อให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและให้พึ่งพาตนเองได้ โดยมีการดำเนินการที่สำคัญ คือ ส่งเสริมตลาดภายใน ลดการพึ่งพาสถานการณ์นอก ลดการใช้พลังงานที่สิ้นเปลืองและสร้างมลพิษ เน้นการพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ แทนการลงทุนและการส่งออก ปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนและลดช่องว่างทางรายได้ระหว่างพื้นที่ต่างๆ

เป้าหมายแรกของการสร้างสมดุลและเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของจีน คือ การส่งเสริมภาคบริการโดยวางแผนลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาการส่งออก และเน้นส่งเสริมการตลาดภายในประเทศให้มากขึ้นทั้งในด้านการขยายตลาดสินค้าและอุตสาหกรรมภาคบริการ การดำเนินการหนึ่งที่รัฐบาลจีนส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรมคือการยกระดับสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น การให้บริการทางสาธารณสุขและการศึกษาในพื้นที่

⁹¹ Tomoyuki Fukomoto & Ichiro Muto. (2011). *op.cit.* p. 2.

⁹² *Ibid.*

ชนบท การให้เงินทุนแก่รัฐบาลท้องถิ่นในการส่งเสริมการให้บริการเหล่านี้⁹³ ส่วนหนึ่งเพื่อกระตุ้นการบริโภคและภาคบริการภายในประเทศ อีกส่วนหนึ่งคือเพื่อลดการอพยพของคนในเมืองเล็กหรือในชนบทเข้าสู่เมืองใหญ่

เป้าหมายต่อมาคือ การส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา 30 กว่าปีของจีนใช้ทรัพยากรต่างๆ ไปจำนวนมหาศาล อุตสาหกรรมบางประเภทใช้แรงงานมาก ใช้พลังงานสูง รวมทั้งก่อปัญหามลภาวะซึ่งหลายพื้นที่ประสบปัญหามลภาวะค่อนข้างรุนแรง ดังนั้นเมื่อรัฐบาลจีนมีเป้าหมายพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร จึงมีนโยบายส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ ลดการให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองและก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอ เสื้อผ้า อุตสาหกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมเช่น ยาฆ่าแมลง การผลิตสินค้าโลหะ เช่น เงิน สังกะสี เป็นต้น โดยยกเลิกการให้ภาษีคืนแก่ภาคส่งออกสังกะสี ลดอัตราภาษีคืนที่ให้การส่งออกยาฆ่าแมลงและสินค้าโลหะบางประเภท⁹⁴ ส่งเสริมการลดใช้พลังงานจากถ่านหิน เปลี่ยนมาใช้พลังงานทดแทนที่ลดปัญหาสิ่งแวดล้อม

ใน ค.ศ. 2013 นายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง ซึ่งจบการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยปักกิ่ง กำหนดแนวทางเพื่อปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจของจีน เรียกกันว่า หลี่โคโนมิกส์ (Likonomics) แนวทางนี้เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไปและยั่งยืน ส่งเสริมการบริโภคภายในประเทศเป็นหลัก และการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจโดยมีหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ การไม่ทุ่มงบประมาณเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจมากเกินไป การปฏิรูปโครงสร้างและรูปแบบเศรษฐกิจจีนใหม่ที่เน้นลดการพึ่งพาจากต่างชาติ และการไม่เข้าแทรกแซงตลาดเร็วเกินไป⁹⁵ ซึ่งต่างจากนโยบายเศรษฐกิจของอดีตนายกรัฐมนตรีเวิน เจียเป่า ที่เน้นการสร้างความเข้มแข็งหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ไม่เน้นการปฏิรูป⁹⁶

หลักการแรกของหลี่โคโนมิกส์ คือ การไม่ทุ่มงบประมาณเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจมากเกินไป แต่จะเน้นการเติบโตอย่างมีคุณภาพแทน เพราะที่ผ่านมาหลายครั้งที่รัฐบาลใช้วิธีการอัดฉีดเม็ดเงินเข้าสู่ระบบเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ดังเช่นในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจโลก ค.ศ. 2008 การเติบโตจากการอัดฉีดงบประมาณทำให้ตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงแต่เป็นการเติบโตเชิงปริมาณเท่านั้น และกลายเป็นภาระของรัฐต่อมา นอกจากนี้ แนวทางหลี่โคโนมิกส์จะไม่ส่งเสริมการใช้จ่ายเกินตัวของรัฐบาลท้องถิ่น เพราะในช่วง

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2551). ทิศทางเศรษฐกิจจีนหลังโอลิมปิก 2008 : ปรับโครงสร้างเพื่อเติบโตอย่างสมดุล. (ออนไลน์)

⁹⁵ Huang Yiping. (2013). 'Likonomics' policies in China. (online).

⁹⁶ *Ibid.*

ค.ศ. 2008 ที่รัฐบาลกลางส่งเสริมการสร้างโครงการต่างๆในท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ กลับทำให้รัฐบาลท้องถิ่นหลายแห่งใช้จ่ายเงินเกินตัวจนเกิดภาวะอุปทานล้นเกิน รัฐบาลหลี่ เค่อเฉียงจึงมีนโยบายเข้มงวดในการปล่อยสินเชื่อหรืองบประมาณให้รัฐบาลท้องถิ่น⁹⁷ ประกอบกับนโยบายปราบปรามการทุจริตของประธานาธิบดีสี จิ้นผิง ทำให้รัฐบาลกลางเตือนให้รัฐบาลท้องถิ่นใช้จ่ายอย่างระมัดระวังและโปร่งใส

หลักสำคัญอีกประการของแนวทางหลี่โคโนมิกส์ คือ การปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจจีนใหม่ โดยลดพึ่งพาการส่งออกเพราะมีความไม่แน่นอนตามภาวะเศรษฐกิจโลก เปลี่ยนมาเน้นส่งเสริมเศรษฐกิจภายในประเทศ เพื่อสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้พึ่งพาตนเองได้ รัฐบาลลงทุนเอกชนให้ร่วมลงทุนในโครงการเส้นทางรางรถไฟ ออกพันธบัตรเพื่อระดมทุนพัฒนาโครงการสาธารณูปโภค ยกเลิกภาษีมูลค่าเพิ่มและภาษีการดำเนินงานให้กิจการขนาดย่อม เพื่อช่วยเหลือภาคการผลิตขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่มีมากกว่า 6 ล้านราย และมีการจ้างงานในกิจการรายย่อยเหล่านี้มากถึง 10 ล้านคน⁹⁸ และลดค่าธรรมเนียมผู้ส่งออกลดขั้นตอนและกระบวนการอนุญาต ปรับปรุงกระบวนการตรวจสอบทางศุลกากรให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งการเน้นกลุ่ม SMEs เป็นการช่วยเหลือเฉพาะกลุ่มและจำกัดขอบเขตของการช่วยเหลือ ต่างจากนโยบายของรัฐบาลก่อนที่ทุ่มงบกระตุ้นเศรษฐกิจจีนโดยรวม

นอกจากนี้ ความไม่สมดุลด้านรายได้ระหว่างคนในเขตเมืองและชนบทที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้รัฐบาลจีนมีนโยบายสร้างความเป็นเมืองให้กับชนบท (Urbanization) เพื่อกระจายความเจริญไปสู่ชนบทจिनรวมทั้งตั้งเป้าหมายที่จะให้ชาวจีนทุกคนมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวภายใน ค.ศ. 2020

หลักสำคัญประการสุดท้ายของหลี่โคโนมิกส์ คือ การไม่แทรกแซงตลาดเร็วเกินไปและไม่อัดฉีดเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ แต่จะปล่อยให้เกิดสภาพคล่องตึงตัว ซึ่งแม้ส่งผลให้ต้นทุนการกู้ยืมมากขึ้น แต่เป็นแนวทางที่รัฐบาลทำเพื่อหยุดการเก็งกำไรของนายทุน เพราะไม่ต้องการให้ภาวะฟองสบู่ในตลาดอสังหาริมทรัพย์ขยายตัวไปกว่านี้ และเพื่อให้รัฐบาลท้องถิ่นลดการใช้จ่ายเกินตัว เนื่องจากรัฐบาลท้องถิ่นหลายแห่งหันไปใช้ช่องทางการกู้เงินนอกระบบ เพราะธนาคารของรัฐไม่ให้สินเชื่อ โดยนายกรัฐมนตรีหลี่ เค่อเฉียง ประกาศว่าจะผลักดันการปฏิรูปมากกว่าส่งเสริมการเติบโต จะจัดการปัญหาหนี้สินจำนวนมากของรัฐบาลท้องถิ่น และเข้าควบคุมการปล่อยสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ต่างๆ⁹⁹ ต่อมาธนาคารกลางจีนผ่อนคลายความเข้มงวดลงเพื่อไม่ให้เศรษฐกิจจีนชะลอตัวมากเกินไป แต่ยังคงยึดมั่นแนวทางสร้างวินัยทางการเงินการคลังอยู่

⁹⁷ อักษรศรี พานิชสาส์น. (2556). หลี่โคโนมิกส์...ยาขมเศรษฐกิจของนายคาจิ้น. *กรุงเทพธุรกิจ* 01/08/2013 (ออนไลน์).

⁹⁸ แหล่งเดิม.

⁹⁹ แหล่งเดิม.

3.2.5 แนวคิดการสร้างความเท่าเทียมในสังคมจีน

ในการสร้างความยั่งยืนของประเทศจีนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่ผู้นำจีนตระหนักและเห็นปัญหามาตลอด คือ ปัญหาความไม่เท่าเทียมในสังคมจีนด้านรายได้และความเจริญ แต่ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเดิม เสี่ยวผิงเห็นว่าการพัฒนาประเทศย่อมต้องมีคนรวยก่อน รวยทีหลัง เพราะต้องพัฒนาไปที่ละพื้นที่ พื้นที่ที่ร่ำรวยก่อนต้องช่วยพื้นที่ที่ยากจน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศของจีนอย่างรวดเร็วทำให้ปัญหาช่องว่างของรายได้ระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม ระหว่างภูมิภาคชายฝั่งทะเลตะวันออกกับดินแดนตอนใน ห่างกันมากขึ้นเรื่อยๆ ความเจริญและรายได้ที่ไม่สมดุลระหว่างภูมิภาคต่างๆ ขยายตัวมากขึ้นตลอดกว่า 40 ปีของการพัฒนาประเทศ โดยความเจริญกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกและภาคกลางเป็นหลัก ทำให้ตั้งแต่ ค.ศ. 2000 รัฐบาลจีนเริ่มนโยบายพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันตกและดินแดนตอนในของจีน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เป็นเขตปกครองตนเอง เพื่อกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจออกไป และเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจภายในประเทศที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียใน ค.ศ. 1997 การส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจในภาคตะวันตกทำให้เศรษฐกิจจีนโดยรวมยังขยายตัวต่อเนื่อง และทำให้พื้นที่ภาคตะวันตกได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังหลังจากที่จีนเน้นพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลมานานกว่า 2 ทศวรรษ

รัฐบาลจีนกำหนดนโยบายการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันตก เรียกว่า นโยบายมุ่งตะวันตก (Go – West Policy) เป็นยุทธศาสตร์ชาติ และกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจีน ระยะ 5 ปี ฉบับที่ 12 ค.ศ. 2011 – 2015 มีเป้าหมายเพื่อกระจายความเจริญและพัฒนาพื้นที่ตอนในทางภาคตะวันตกให้มีความเจริญใกล้เคียงกับพื้นที่ทางภาคตะวันออก เพื่อลดความแตกต่างด้านรายได้ระหว่างพื้นที่พัฒนาแล้วทางชายฝั่งตะวันออกกับพื้นที่กำลังพัฒนาทางตะวันตก และเพื่อขยายอุตสาหกรรมจากภาคตะวันออกมายังพื้นที่ภาคตะวันตก เขตที่จะพัฒนาประกอบด้วยพื้นที่ใน 6 มณฑล คือ ส่านซี ชี้อวน หยุนหนาน กุ้ยโจว กานซู ชิงไห่ ใน 5 เขตปกครองตนเอง คือ มองโกเลียใน หึงเฉย กว่างซีจ้วง ชินเจียง อุยกูร์ และทิเบต และมหานครฉงชิ่ง ในมณฑลชี้อวน ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ที่สุดทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ได้รับการจัดตั้งเป็นมหานครเมื่อ ค.ศ. 1997* มีประชากรกว่า 28 ล้านคนใน ค.ศ. 2010 พื้นที่ทั้งหมดนี้มีประชากรรวมประมาณ 370 ล้านคน หรือราวร้อยละ 27 ของประชากรทั้งประเทศ และมีผลิตภัณฑ์มวลรวม(GDP) ประมาณร้อยละ 18 ของทั้งประเทศ¹⁰⁰

* มหานครอีก 3 แห่งของจีน คือ เป่ย์จิง ชิงไห่ เทียนจิน ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งภาคตะวันออก ส่วนฉงชิ่งเป็นมหานครเดียวที่อยู่ในพื้นที่ตอนใน

¹⁰⁰ อักษรศรี พานิชสาส์น. (2556). มุ่งสู่จีนตะวันตก (Go – West Policy). (ออนไลน์).

การพัฒนาภาคตะวันตกนี้มีเป้าหมายทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม คือ เพื่อขยายการพัฒนาเศรษฐกิจของภาคตะวันตกอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของจีนในระบบเศรษฐกิจโลก เพื่อสร้างความทันสมัยและสร้างความอยู่ดีกินดี หรือ เสี่ยวคัง (Xiaokang) และเพื่อสร้างความสามัคคีของประชากรในชาติและสร้างความสงบสุขในสังคมและพื้นที่ชายแดน ทางการเงินส่งเสริมนโยบายพัฒนาภาคตะวันตกและพื้นที่ชายแดนต่างๆ อย่างมาก ทั้งการขยายพื้นที่เขตเศรษฐกิจเขตอุตสาหกรรม ไปยังภาคตะวันตกมากขึ้น แต่ความเจริญและรายได้ในพื้นที่นี้ยังแตกต่างและห่างจากพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนามาก่อนอย่างมาก ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นมีทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพราะพื้นที่ชายแดนภาคตะวันตกเป็นเขตปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อย ซึ่งบางพื้นที่มีความขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐบาลจีนอยู่แล้ว เช่น เขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์ ที่มีกลุ่มอุยกูร์หัวรุนแรงต้องการได้เอกราชจากจีน ทางการเงินจึงมีนโยบายปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน และส่งเสริมการกระจายรายได้ที่เท่าเทียมระหว่างพื้นที่ชายทะเลภาคตะวันออก ภาคใต้ กับพื้นที่ตอนในของจีน ที่สำคัญคือต้องทำให้คนในชนบทและคนเมืองมีความเข้าใจวัฒนธรรมการใช้ชีวิตที่ต่างกันเพื่อลดความขัดแย้งในสังคม¹⁰¹

นอกจากนี้ ปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านรายได้เป็นปัญหาใหญ่ของจีนมานาน และยิ่งเศรษฐกิจจีนขยายตัวมากขึ้น ช่องว่างทางรายได้ระหว่างคนเมืองกับชนบท ระหว่างพื้นที่พัฒนาแล้วกับพื้นที่ยังไม่พัฒนายิ่งเพิ่มมากขึ้น ในทศวรรษ 2000 การพัฒนาประเทศที่ประสบความสำเร็จทำให้ความยากจนในเขตเมืองลดลง เขตเมืองขยายตัวมากขึ้น ส่วนในชนบทแม้ความยากจนลดลง แต่ช่องว่างด้านรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทเพิ่มมากขึ้น ความไม่เท่าเทียมทางรายได้ของจีนเป็นความแตกต่างทางรายได้ระหว่างพื้นที่ในเมืองกับชนบทคนจีนกว่า 800 – 900 ล้านคน (จากประชากรทั้งหมดกว่า 1,300 ล้านคน) ยังมีรายได้ต่ำ¹⁰² ใช้ชีวิตในชนบท และมีกำลังซื้อน้อย สัดส่วนจำนวนผู้มีรายได้น้อยของจีนที่สูงมากนี้ทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีของจีน (GDP per capita) อยู่ในอันดับ 90 กว่าของโลก¹⁰³ ซึ่งเป็นอันดับล่างๆ แต่ขนาดเศรษฐกิจ GDP ของจีนกลับใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลก ซึ่งสะท้อนว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนมีสูงแต่อยู่ในวงจำกัด ชาวจีนส่วนใหญ่ยังมีรายได้น้อย มีความแตกต่างด้านรายได้ระหว่างพื้นที่ชายฝั่งทะเลกับพื้นที่ตอนในที่ต่างกันมาก ทำให้จีนติดอันดับประเทศที่มีความไม่เท่าเทียมทางรายได้มากที่สุดในโลก

ความไม่เท่าเทียมทางรายได้ระหว่างคนในเมืองและคนในชนบท ทำให้ใน ค.ศ. 2011 พรรคคอมมิวนิสต์กำหนดแนวทางแก้ปัญหาความยากจน หู จิ่นเทา ประธานาธิบดีและเลขาธิการใหญ่พรรค

¹⁰¹ พรชัย ตระกูลวรานนท์. (2558). “สังคมจีน” บรรยายในการสัมมนาเอเชียตะวันออกในปี 2015 ณ สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต วันที่ 19 มีนาคม 2558

¹⁰² Terry Sicular. (2013, August). The Challenge of High Inequality in China. *Poverty Reduction and Equity Department*. 2 (2), p. 2. (online).

¹⁰³ อักษรศรี พานิชสาส์น. (2556). ปีใหม่แต่ปัญหาเก่า รอดูผู้นำจีนเร่งแก้. (ออนไลน์).

คอมมิวนิสต์ในขณะนั้นประกาศโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบทจีนระหว่าง ค.ศ. 2011 – 2020 เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของรัฐบาลท้องถิ่น รัฐบาลกลางเพิ่มงบประมาณเพื่อแก้ปัญหาความยากจนขึ้น ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางรายได้นี้เป็นปัญหาที่ทำลายรัฐบาลจีนอย่างยิ่ง เพราะการแก้ปัญหาที่นอกเหนือจากต้องใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่อพัฒนาความเจริญโดยเฉพาะสวัสดิการ เช่น สาธารณูปโภค การศึกษา การสาธารณสุข ในเขตพื้นที่ตอนในให้ใกล้เคียงกับพื้นที่ชายฝั่งแล้ว ยังต้องหาทางยกระดับรายได้เฉลี่ยของคนจีนในแต่ละพื้นที่ให้มาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันด้วย ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย นอกจากนี้ปัญหาช่องว่างทางรายได้และความเจริญไม่ใช่แค่ประเด็นด้านเศรษฐกิจ แต่เป็นประเด็นเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางการเมืองและสังคมด้วย ประเด็นนี้จะวิเคราะห์อย่างละเอียดในบทต่อไป

สรุป

บทวิเคราะห์แนวคิดผู้นำจีนตั้งแต่สมัยเต็ง เสี่ยวผิงจนถึงแนวคิดของผู้นำรุ่นปัจจุบัน โดยพบว่า เต็ง เสี่ยวผิงยึดแนวคิดปฏิบัตินิยมเป็นหลัก ทำให้เขาตัดสินใจปฏิรูปประเทศและพัฒนาเศรษฐกิจจีนให้เจริญก้าวหน้าตามแนวทางเศรษฐกิจการตลาด แนวคิดปฏิบัตินิยมและการเน้นประสบการณ์ทำให้เต็ง เสี่ยวผิงไม่ยึดติดกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และเขาได้อธิบายความเป็นสังคมนิยมของจีนในอีกแง่มุมหนึ่ง เช่น สังคมนิยมไม่ได้หมายถึงความยากจน เต็ง เสี่ยวผิงเป็นผู้นำที่มองการณ์ไกล เขาตระหนักดีว่าการยึดมั่นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์จะทำให้จีนยากจนล้าหลัง แต่การที่เป็นนักปฏิบัตินิยมทำให้เขายังใช้ระบอบคอมมิวนิสต์ปกครองประเทศ แนวคิดของเต็ง เสี่ยวผิงทั้งปฏิบัตินิยมและสังคมนิยมการตลาดที่นำมาใช้ในการปฏิรูปจีนนั้น ถือเป็นการวางรากฐานที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการของจีน

ผู้นำในรุ่นต่อๆ มาได้สานต่อแนวคิดของเต็ง เสี่ยวผิง และมีส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาของจีน โดยเฉพาะจู หรงจี ที่ใช้แนวคิดปฏิรูประบบเศรษฐกิจของจีนขนานใหญ่ โดยใช้มาตรการมหภาพในการจัดระบบระเบียบเศรษฐกิจการเงินการคลังของจีนและระบบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ภายใต้การบริหารของจู หรงจีที่ได้รับการยกย่องเรื่องเศรษฐกิจ ทำให้จีนมีการเติบโตอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 1990

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเติบโตของบ้านเมืองทำให้จีนมีปัญหาหลายอย่างตามมา ผู้นำรุ่นที่ 4 และ 5 ได้เผชิญกับปัญหาท้าทายใหม่ๆ ในสังคมจีนที่ต้องหาทางแก้ไข จนนำมาสู่แนวคิดการสร้างความยั่งยืนให้แก่จีนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม จนนำมาสู่นโยบายสำคัญๆ ต่างๆ คือนโยบาย New Normal นโยบายแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียม นโยบายการปราบปรามการทุจริต ดังนั้นจากการศึกษาในบทนี้จะเห็นได้ว่าแนวคิดของผู้นำจีนแต่ละรุ่นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน และเห็นพัฒนาการของสังคมจีนผ่านแนวคิดและการดำเนินการของผู้นำในช่วงเวลาต่างๆ

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน

ตั้งแต่สมัยปฏิรูปถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ประเทศจีนใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศในการพัฒนาประเทศจีนตามแนวคิดของเติ้ง เสี่ยวผิงตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1978 และได้รับการสานต่อในสมัยของผู้นำรุ่นต่อๆ มาตั้งแต่รุ่นที่ 3 นำโดย เจียง เจ๋อหมิน และ จู หรงจี ผู้นำรุ่นที่ 4 คือ หูจิ่นเทา และเหวิน เจียเป่า และรุ่นที่ 5 ซึ่งเป็นผู้นำปัจจุบัน คือ สี จิ้นผิง และนายหลี่ เค่อเฉียง ภายใต้การบริหารประเทศของเจียง เจ๋อหมิน และจู หรงจี ผู้นำรุ่นที่ 3 นั้น เศรษฐกิจจีนในทศวรรษ 1990 เติบโตอย่างรวดเร็ว ฐานะทางเศรษฐกิจของจีนดีขึ้นอย่างมาก เศรษฐกิจจีนยังเติบโตอย่างต่อเนื่องในคริสต์ศตวรรษที่ 21 และจีนพัฒนาความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งเป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศได้สำเร็จ ทั้งการส่งยานสำรวจอวกาศหลายครั้งและมีพัฒนาการทางเทคโนโลยีสูง

การเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในสังคมชนบท สังคมเมือง วิถีชีวิต และค่านิยมของประชาชน ตลอดจนเกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนหลายประการ ปัญหาสำคัญอันดับต้นๆ ที่จีนกำลังเผชิญและแก้ปัญหา คือ ความไม่เท่าเทียมทางรายได้ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการทุจริต ซึ่งเพิ่มมากขึ้นตามการเติบโตของเศรษฐกิจ นอกจากนี้ในทศวรรษ 2010 จีนเริ่มขาดแคลนประชากรวัยทำงาน อันเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายลูกคนเดียว ทำให้ประชากรวัยแรงงานของจีนลดลง และแรงงานจีนที่เคยมีจุดเด่นอยู่ที่ค่าแรงถูกได้เรียกร้องค่าแรงและสวัสดิการเพิ่มขึ้น ปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญอีกประเด็นของจีนที่ต้องแก้ไข บทนี้ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในด้านต่างๆ ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง และความพยายามแก้ปัญหาของผู้นำจีน

4.1 การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนจากนโยบายปฏิรูป¹

การปฏิรูปประเทศของจีนที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องกว่า 40 ปีนั้น ประสบความสำเร็จมาก คริส บรามอลล์ (Chris Bramall) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจจีน แบ่งการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนเป็น 2 ช่วง คือ การปฏิรูปในช่วงแรก ค.ศ. 1978 – 1982 ซึ่งเป็นช่วงของการวางแนวทางใหม่ (Readjustment) มีการปฏิรูปหลักๆ คือ การปฏิรูปการเกษตรกรรม การเปิดเสรีทางอุตสาหกรรมให้แก่วิสาหกิจในท้องถิ่น การวางแนวทางใหม่ด้านระบบการเงินการธนาคาร และการตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ

¹ ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก งานการวิจัยเรื่อง พลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ ของผู้วิจัย

และการปฏิรูปช่วงที่ 2 ค.ศ. 1982 – 1989 เป็นช่วงเริ่มต้นของระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมการตลาด (market socialism) การยกเลิกระบบคอมมูน การเริ่มต้นระบบกลไกราคา และการเปิดประเทศรับการลงทุนจากต่างชาติ² แต่ในงานวิจัยนี้แบ่งเพิ่มเป็น 3 ช่วง โดยช่วงที่ 3 คือตั้งแต่ ค.ศ. 1992 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและเปิดประเทศกลายเป็นนโยบายหลักของประเทศไทย และเป็นช่วงที่เศรษฐกิจจีนเติบโตอย่างก้าวกระโดด ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในชนบท ในเมือง วิถีชีวิต และค่านิยมของชาวจีน

4.1.1 การเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท

ก่อนการปฏิรูปประเทศของเติ้ง เสี่ยวผิงที่เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1978 นั้น จีนมีประชากรประมาณ 946.7 ล้านคน³ สังคมจีนเป็นสังคมชนบท ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สภาพชีวิตความเป็นอยู่มีฐานะยากจนและมีปัญหาอดอยากยากจนมายาวนาน มีการประมาณการว่าชาวจีนมีรายได้ประมาณ 20 หยวนต่อปี (หรือประมาณ 2.50 ดอลลาร์สหรัฐ) ซึ่งเป็นอัตราที่ต่ำมากและยากจนที่สุดในโลก⁴ ชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในกระท่อมกำแพงดินหลังคามุงด้วยฟาง พื้นเป็นดินที่เปียกแฉะในฤดูหนาว มีความขาดแคลนทั้งอาหารและยารักษาโรค⁵ ทำการเกษตรแบบตามมีตามเกิด ผลผลิตทางการเกษตรต่ำ ประชาชนมีพื้นที่ส่วนตัวเล็กๆ สำหรับปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ โดยมีเจ้าหน้าที่จากคอมมูนเป็นผู้กำหนดชั่วโมงการทำงานและประเภทของพืชที่ปลูก ชาวนาได้ส่วนแบ่งข้าวและอาหารอื่นๆ มาบริโภค เมื่อสิ้นปีหลังจากที่คอมมูนแต่ละแห่งจ่ายภาษีให้ส่วนกลางแล้วจึงนำรายได้มาแบ่งปันให้ชาวนาในคอมมูน ซึ่งรายได้ไม่มากนักคือประมาณปีละ 16 เหรียญสหรัฐ⁶ แม้จะไม่เผชิญภาวะอดอยากขั้นรุนแรงเหมือนเมื่อช่วงที่จีนใช้นโยบายก้าวกระโดดในปลายทศวรรษ 1950 แต่ปัญหาความอดอยากขาดแคลนอาหารและสาธารณสุขโรคพื้นฐานเป็นปัญหาใหญ่ของจีน ทำให้ชาวชนบทบางส่วนอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อรับจ้างทำงานหรือบางคนที่ไม่มียานพาหนะต้องไปเป็นขอทาน

การปฏิรูปภาคเกษตรกรรมที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ก่อนการประกาศนโยบายปฏิรูปอย่างเป็นทางการ จึงเป็นไปเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้และเพื่อสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เติ้ง เสี่ยวผิงทดลองปฏิรูปชนบทตั้งแต่ ค.ศ. 1976 ที่มณฑลซื่อชวน (Sichuan) ภายใต้การดูแลของ จ้าว จื่อ

² Chris Bramall. (2009). *Chinese Economic Development*. p. 330

³ United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2015). *World Population Prospects: The 2015 Revision*. Online.

⁴ เท็ด ซี. พิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 59.

⁵ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 154-155.

⁶ โรบิน เมอเรดิท. (2553). *มังกรทะยาน คชสารมยอง*. แปลโดย สมชัย สุวรรณบรรณ. หน้า 30.

หยาง (Zhao Ziyang)* เลขานุการพรรคลำดับที่ 1 แห่งมณฑลชื้อชวน ซึ่งเป็นมณฑลใหญ่มีประชากรกว่า 100 ล้านคน แต่มีปัญหาอดอยากยากจนและขาดแคลนอาหาร และที่มณฑลอานฮุย (Anhui) ภายใต้การดูแลของ วาน หลี (Wan Li) รองนายกรัฐมนตรีผู้รับผิดชอบด้านการเกษตร ทั้งสองคนนี้สนับสนุนแนวคิดของเติ้ง เสี่ยงผิงในการปฏิรูประบอบสังคมนิยม ส่งเสริมการกินดีอยู่ดี และการสร้างความโปร่งใสของการ ในการปฏิรูปนี้มีการชักชวนให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมปฏิรูปด้วย⁷

การปฏิรูปการเกษตรทำโดยการใช้ระบบความรับผิดชอบ (Responsibility system) หรือระบบสัญญา (Contract system) ทางการทำสัญญากับกลุ่มแรงงานเพื่อจัดแบ่งสรรรายได้ตามผลผลิต ถ้าผลิตได้เกินกำหนดจะได้รับรางวัลตอบแทน⁸ เพิ่มแรงจูงใจให้ชาวนาด้วยการเพิ่มราคาสินค้าเกษตรกรรม เพื่อลดช่องว่างทางรายได้ระหว่างเมืองกับชนบท⁹ เมื่อการปฏิรูปการเกษตรในสองมณฑลนี้ประสบความสำเร็จ เกษตรกรมีผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ใน ค.ศ. 1980 คณะกรรมการของมณฑลอานฮุยจึงเปลี่ยนการทำสัญญากับกลุ่มแรงงานมาเป็นการทำสัญญากับครัวเรือน (Household Responsibility System) ทำให้ชาวนาสามารถถือครองที่ดินส่วนตัว แต่ต้องจ่ายภาษีที่ดินและส่งผลผลิตจำนวนหนึ่งให้แก่รัฐ ชาวนาสามารถขายผลผลิตส่วนเกินได้และมีอิสระในการผลิต เช่น บางพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกข้าวเจ้า ข้าวสาลี ก็สามารถปลูกพืชชนิดอื่นได้¹⁰ หลังจากนั้นทางการจีนประกาศสนับสนุนการใช้รูปแบบการทำสัญญานี้ทั่วประเทศ และมีมาตรการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการปฏิรูปภาคเกษตรกรรม เช่น รัฐบาลกำหนดเวลาการเช่าที่ดินไว้ 2–3 ปี ต่อมาเพิ่มเป็น 15 ปี และ 30 ปี อนุญาตให้เกษตรกรโอนสิทธิการเช่าที่ดินให้ผู้อื่นเช่าต่อได้ ส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าบุกเบิกที่ดินที่เคยเสียหายเพราะภัยธรรมชาติโดยออกมาตรการจูงใจ เช่น การไม่เก็บภาษีในช่วง 5 ปีแรก ผลกำไรที่ได้ในระหว่าง ค.ศ. 1980 – 1985 จะเป็นของผู้ผลิตซึ่งผู้ผลิตสามารถนำกำไรนั้นมาเป็นทุนในการผลิตส่วนตัวของตนได้¹¹

มาตรการต่างๆ นี้ทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจในการผลิต ผลผลิตที่ได้เพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน และมีผลผลิตส่วนเกินเหลือมากขึ้น และต่อมาทางการลดโควตาการรับซื้อแบบบังคับโดยรัฐบาลลง ซึ่งหมายความว่าจำนวนผลผลิตที่เกษตรกรต้องส่งให้ทางการลดลง ทำให้เกษตรกรมีผลผลิตที่ส่งขายตลาด

* จ้าว จื่อหยาง เป็นนักการเมืองสายปฏิรูปของพรรคฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่าง ค.ศ. 1980 – 1987 และดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ระหว่าง ค.ศ. 1987 – 1989 ถูกปลดจากตำแหน่งระหว่างเหตุการณ์การประท้วงของนักศึกษาประชาชนที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน ค.ศ. 1989 โดยปรากฏตัวต่อสาธารณชนครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม

⁷ Chris Bramall. (2009). *op.cit.* p. 337.

⁸ John K. Fairbank. (1992). *op.cit.* p. 411.

⁹ เป่า ฟู่; และคนอื่นๆ. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 174.

¹⁰ Jonathan Fenby. (2008). *op.cit.* p. 553

¹¹ วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 294.

เพิ่มขึ้น¹² ผลก็คือภายใน ค.ศ. 1984 การขาดแคลนอาหารที่เคยเป็นปัญหาใหญ่ของชนบทมีสถานการณ์ที่ดีขึ้น ชาวนามีผลผลิตเหลือจากที่นำไปขายซึ่งเก็บไว้ในยุ้งฉาง ทำให้ปัญหาการขาดแคลนอาหารลดลง

นอกจากนี้รัฐบาลจีนนำระบบกลไกราคามาใช้โดยปรับราคาสินค้าตามความต้องการของตลาด ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ราคาอย่างเป็นทางการสำหรับการขายผลผลิตส่วนเกินของชาวนาขึ้นไปถึงร้อยละ 50¹³ เมื่อถึง ค.ศ. 1984 คราวเรือนชาวนาเข้าสู่ระบบความรับผิดชอบเก็บร้อยละ 98¹⁴ ใน ค.ศ. 1985 ทางการเงินตัดสินใจยกเลิกระบบการรับซื้อโดยรัฐบาลเป็นผู้กำหนดในภาคเกษตรกรรม ทำให้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจการตลาดที่เป็นอิสระ ยกเว้นผลผลิตบางประเภทที่ยังควบคุมตลาดอยู่ เช่น ฝ้าย¹⁵ ความสำเร็จของภาคเกษตรกรรมจากการนำระบบความรับผิดชอบมาใช้ ทำให้ในกลาง ค.ศ. 1980 รัฐบาลจึงนำระบบความรับผิดชอบมาใช้ทั้งในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม¹⁶ จนในที่สุดระบบคอมมูนจึงถูกยกเลิกไปเมื่อ ค.ศ. 1984 และถือเป็นการปฏิรูปการเกษตรในระดับรากฐาน ที่ส่งเสริมให้เกษตรกรแต่ละครัวเรือนสามารถเลี้ยงตัวเองได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากที่เคยมีสภาพยากจน

กล่าวได้ว่า การปฏิรูปเกษตรกรรมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทของจีนอย่างมาก ก่อนการปฏิรูปเศรษฐกิจ ชาวนาชนบทของจีนมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก หลายหมู่บ้านในชนบทอยู่ในสภาพแร้นแค้น ขาดแคลนอาหาร ชาวนาจีนมีรายได้ต่ำมากและยากจนที่สุดในโลก¹⁷ ต้องแบกรับภาระจ่ายภาษีข้าวให้ทางการและถูกเรียกเก็บสินบนจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ลำบากและขาดแคลนอย่างหนัก แต่การนำระบบสัญญาหรือความรับผิดชอบมาใช้ทำให้การปฏิรูปภาคเกษตรกรรมก้าวไปอย่างรวดเร็ว เพราะชาวนามีแรงจูงใจในการผลิตมากขึ้นจากการได้เป็นเจ้าของที่ดินและมีอิสระในการผลิต การขายสินค้าตามราคาที่เป็นไปตามกลไกตลาด เศรษฐกิจจีนในชนบทดีขึ้นมาก เกษตรกรมีรายได้ดีกว่าเดิม ผลผลิตทางการเกษตรของประเทศเพิ่มขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1981 – 1984 ได้แก่ ผลผลิตข้าวและน้ำมันเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 7.3 เป็ด ไก่ และไข่ เพิ่มขึ้นร้อยละ 21.5 ปลาเพิ่มขึ้นร้อยละ 26.9 ผักเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.5 ผลไม้เพิ่มขึ้นร้อยละ 25.5 ส่วนใน ค.ศ. 1984 ผลผลิตในไร่นาเพิ่มร้อยละ 8 – 10 ต่อปี ผลผลิตข้าวสูงกว่า 400 ล้านตัน ซึ่งสูงที่สุดเป็นครั้งแรก ธัญพืชเพิ่มจาก 2.5 ตัน ต่อ 1 เฮกเตอร์* ในกลาง ค.ศ. 1978 เป็น 3.5 ตันในกลางทศวรรษ 1980 รายได้ในชนบทเพิ่มโดยเฉลี่ยเก็บร้อยละ 18 ต่อปีระหว่าง ค.ศ. 1978 – 1984 และรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 10

¹² เปา ฟู่; และคนอื่นๆ. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 174 – 175 และ 217.

¹³ Jonathan Fenby. (2008). *op.cit.* p. 553.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ เปา ฟู่; และคนอื่นๆ. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 217.

¹⁶ วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 292.

¹⁷ เท็ด ซี. พิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 59.

* 1 เฮกเตอร์ มีขนาด 6 ไร่ 1 งาน หรือ หนึ่งตารางเมตร

ต่อปี ในมณฑลกว้างตงรายได้เพิ่มสองเท่าระหว่าง ค.ศ. 1978 – 1982 และเพิ่มเป็นสองเท่าอีกครั้งใน 6 ปีต่อมา¹⁸ อัตราการเพิ่มของผลผลิตทางการเกษตรในทศวรรษ 1980 นี้ ขยายตัวขึ้นประมาณ 2 เท่าครึ่ง ซึ่งมากกว่าการเพิ่มของจำนวนประชากร¹⁹ ส่งผลให้รายได้ของชาวจีนในชนบทดีขึ้น มีเงินในการจับจ่ายสิ่งของทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นมากภายใน ค.ศ. 1984 การขาดแคลนอาหารที่เคยเป็นปัญหาใหญ่ของชนบทมีสถานการณ์ที่ดีขึ้น ชาวนามีผลผลิตเหลือจากที่นำไปขายซึ่งเก็บไว้ในยุ้งฉาง ทำให้ปัญหาการขาดแคลนอาหารลดลง²⁰

4.1.2 การเปลี่ยนแปลงในภาคอุตสาหกรรม

ในการปฏิรูปภาคอุตสาหกรรมนั้น รัฐบาลใช้แนวทางเดียวกับภาคเกษตรกรรม คือ นำระบบความรับผิดชอบมาใช้ ให้อิสระเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นรับผิดชอบในด้านการวางแผนการผลิต สร้างแรงจูงใจแก่เจ้าหน้าที่ เช่น การเลื่อนตำแหน่ง การขึ้นเงินเดือน การให้รางวัลหรือโบนัสตอบแทนแก่แรงงานตามปริมาณงานที่ได้ และออกระเบียบต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงระบบการจัดการ²¹ ในช่วงแรกวิสาหกิจที่เพิ่มขึ้นเป็นอุตสาหกรรมเบาประเภทสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของตลาด การลงทุนไม่สูงและใช้เครื่องจักรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น ในช่วงแรกของการปฏิรูปภาคอุตสาหกรรมทางการยังควบคุมโครงสร้างราคาทำให้เกิดปัญหาด้านการตลาดและระบบราคา และมีปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปังจี้การผลิตขาดแคลน แรงงานเรียกร้องค่าแรงเพิ่ม และมีการปิดตลาดเพื่อกันไม่ให้ผลผลิตของต่างประเทศเข้ามาขายในพื้นที่ของตน²² ทำให้ทางการนำระบบกลไกราคาและตลาดเสรีเข้ามาใช้เช่นเดียวกับภาคเกษตรกรรม เพื่อทำให้เกิดแรงจูงใจในการผลิต

โอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทำให้คนจำนวนมากในหมู่บ้านชนบทหรือในเมืองเล็กๆ เปิดรับหรือตื่นตัวต่อเศรษฐกิจแบบใหม่การที่รัฐบาลสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถทำและถือครองธุรกิจได้ เอกชนมีบทบาทในภาคเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งที่เป็นลูกจ้างในโรงงาน ในเหมืองถ่านหิน การก่อสร้าง ชาวชนบทที่ไปรับจ้างทำงานในกิจการต่างๆ เหล่านี้ช่วยเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวในชนบทมากขึ้นถึงร้อยละ 14 – 30²³ ทำให้ชาวนาหลายครอบครัวมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชาวชนบทบางส่วนที่พอมีฐานะได้ลงทุนใน

¹⁸ วุฒิชัย มูลศิลป์. (2542). เติง เสี่ยวผิงกับการทำประเทศจีนให้ทันสมัย. *วารสารประวัติศาสตร์*. หน้า 36 และ Jonathan Fenby. (2008). *The Penguin History of Modern China: The Fall and Rise of a Great Power, 1850 to the Present*. p. 554.

¹⁹ John K. Fairbank. (1992). *op.cit.* p. 412.

²⁰ เปา พู่; และคนอื่นๆ. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 174 – 175 และ 217.

²¹ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 23.

²² John K. Fairbank. (1992). *China, A New History*. p. 416.

²³ เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 77.

กิจการขนาดเล็ก เช่น เสื้อผ้าใยสังเคราะห์ เข็มขัดหนัง ซึ่งต่อมาหลายกิจการพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมเครื่องหนัง

ทางการจีนส่งเสริมให้วิสาหกิจบริหารเงินทุนและผลกำไรอย่างอิสระ และปรับปรุงระบบธนาคาร ในเรื่องการให้สินเชื่อแก่โรงงานและวิสาหกิจทำให้มีจำนวนวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็กในเขตชนบทมากขึ้น²⁴ การให้เอกชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทำให้เกิดธุรกิจพาณิชย์ของเอกชน กิจการร่วมทุน และเมื่อตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษก็เกิดกิจการที่ต่างชาติเป็นเจ้าของและต่อมาเป็นกิจการร่วมทุน มีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การคมนาคมขนส่ง โรงงานผลิตไฟฟ้า ทำให้การจ้างงานและการขยายการผลิตเพิ่มมากขึ้น การปฏิรูปภาคอุตสาหกรรมทำให้ภาคอุตสาหกรรมของจีนได้รับการพัฒนามากขึ้น ทั้งอุตสาหกรรมหนัก เช่น อุตสาหกรรมเหล็กกล้า น้ำมัน พลังงานไฟฟ้า ถ่านหิน และอุตสาหกรรมเบา เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค เสื้อผ้า เครื่องไฟฟ้า ผลผลิตในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น โดยมีอัตราขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 10 นับตั้งแต่ ค.ศ. 1978 – 1992²⁵

ในช่วงสิบปีแรกของการปฏิรูปมีปัญหาเหมือนกัน เช่น การปฏิรูปชนบทก้าวไปเร็วมาก ทางการไม่ทันตั้งตัวรับสภาพการพัฒนาอุตสาหกรรม หมู่บ้านและเมืองใหญ่หลายๆ แห่งไม่มีความพร้อมทั้งในด้านการบริหารงาน ทุน ความรู้ ฝีมือแรงงาน และสาธารณูปโภค²⁶ นอกจากนี้วิสาหกิจที่เกิดขึ้นในชนบทหรือเมืองเล็กๆ สู้วิสาหกิจที่อยู่ในเมืองใหญ่ไม่ได้ในด้านทำเลที่ตั้งและความพร้อมต่างๆ ทำให้ขาดทุนและต้องปิดตัวไปจำนวนมาก ในทศวรรษ 1980 มีรัฐวิสาหกิจในภาคอุตสาหกรรมปิดตัวลงกว่า 40,000 แห่ง²⁷ นอกจากนี้ในระยะแรกภาคอุตสาหกรรมของจีนประสบปัญหาขาดดุลการค้าต่างประเทศสูง เพราะต้องนำเข้าสินค้าประเภททุนและเครื่องจักรจากต่างประเทศ ทำให้ในครึ่งหลังของทศวรรษ 1980 รัฐบาลจีนหันมาเน้นการลงทุนจากต่างชาติและการร่วมทุนระหว่างจีนกับต่างชาติเป็นหลัก เพื่อนำเงินต่างประเทศ โดยเฉพาะเงินดอลลาร์สหรัฐฯ เข้าประเทศ และเพื่อนำเทคโนโลยีจากต่างชาติเข้ามาพัฒนาเทคโนโลยีของจีน²⁸ ทำให้มีเงินลงทุนจำนวนมากจากต่างประเทศหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศจีน นักธุรกิจเอกชนเริ่มลงทุนในกิจการต่างๆ มากขึ้น การลงทุนในช่วง ค.ศ. 1979 – 1991 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในช่วงเวลานี้มีโครงการร่วมทุนระหว่างรัฐบาลจีนและชาวต่างชาติถึง 40,000 โครงการ²⁹ โดยเป็นการลงทุนในภาคการก่อสร้าง

²⁴ *Ibid.*

²⁵ วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 308.

²⁶ เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เปิดมุมมอง*. หน้า 63.

²⁷ *แหล่งเดิม*. หน้า 93.

²⁸ วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 301.

²⁹ John K. Fairbank. (1992) *op.cit.* p. 417.

ปัจจัยพื้นฐาน การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ อุตสาหกรรมถ่านหิน พลังงานไฟฟ้า การขนส่ง และ โทรคมนาคม³⁰ โครงการเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมการขยายตัวของเศรษฐกิจในทศวรรษ 1990 อย่างมาก

4.1.3 การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายเปิดประเทศ

ทางการเงินนโยบายเปิดประเทศติดต่อกับชาติตะวันตกเพื่อประโยชน์ทางด้านเทคโนโลยีและการพัฒนาเศรษฐกิจ และเพื่อส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ โดยจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zones, SEZ) ที่อนุญาตให้ประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศทุนนิยมเข้าไปตั้งโรงงานหรือลงทุนร่วมกับจีน ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1980 รัฐบาลจีนประกาศให้เมืองเซินเจิ้น (Shenzhen) เมืองจูไห่ (Zhuhai) เมืองซานโถว (Shantou-ซัวเถา) ในมณฑลกว่างตง (Guangdong) และเมืองเซี่ยเหมิน (Xiamen) ในมณฑลฝูเจี้ยน (Fujian) เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งหมดตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลของมณฑลกว่างตงและมณฑลฝูเจี้ยน ซึ่งทางการเงินวางแผนที่จะสร้างเมืองศูนย์กลางมหานครที่ประกอบด้วยตัวภาคอุตสาหกรรม การค้า การเกษตร ปศุสัตว์ อสังหาริมทรัพย์ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว³¹

รัฐบาลจีนออกมาตรการต่างๆ เพื่อจูงใจนักลงทุนต่างชาติ ทั้งการให้สิทธิพิเศษด้านภาษี³² ให้สิทธินักลงทุนหรือนักธุรกิจต่างชาติดำเนินการระบบการบริหารได้เอง แต่ต้องมีผู้บริหารชาวจีนร่วมอยู่ในคณะกรรมการด้วย³³ ปรับปรุงระบบการเงินการธนาคารและกฎหมายให้สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ³⁴ การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษของจีนในช่วงแรกถือว่าประสบความสำเร็จ มีบริษัทร่วมทุนระหว่างจีนกับต่างชาติเพิ่มขึ้นกว่าร้อยแห่ง เขตเศรษฐกิจพิเศษที่ประสบความสำเร็จที่สุด คือ เมืองเซินเจิ้น ส่วนฮ่องกงเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของจีนในช่วงนี้ ใน ค.ศ. 1981 ร้อยละ 91 ของนักลงทุนต่างชาติในเซินเจิ้น คือ ชาวฮ่องกง³⁵

ในภาพรวมถือว่าเขตเศรษฐกิจพิเศษประสบความสำเร็จอย่างมาก แม้จะมีปัญหาหลายประการในช่วงแรกของการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ เช่น ปัญหาแรงงานชาวจีนที่มีค่าแรงถูกแต่ขาดความรู้ความชำนาญ ปัญหาจากช่องว่างทางกฎหมายหรือสัญญา ความสำเร็จทำให้ผู้นำสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเห็นชอบร่วมกันว่าการปฏิรูปควรขยายสู่ภาคเศรษฐกิจทั้งหมดโดยเฉพาะการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจในเขตเมือง จึงมีการเปิดเขตเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นในมณฑลต่างๆ ซึ่งส่งผลสำคัญอย่างมาก

³⁰ กระทรวงการต่างประเทศ. (2541). *เศรษฐกิจจีนและแนวโน้มในปี 2541*. หน้า 1.

³¹ Ezra F. Vogel. (2013). *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. p. 399.

³² Constance Clark. (1998). The Politics of Place Making in Shenzhen, China. *Berkeley Planning Journal* 12: 103 – 125. (อ้างใน เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เปิดปูมมังกร China, INC.* วัฒนา มานะวิบูลย์ แปล. หน้า 109).

³³ วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 299.

³⁴ Ezra F. Vogel. (2013). *op.cit.* p. 400.

³⁵ “The Development of China’s Special Economic Zones” Online.

ต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีน เพราะเมืองขยายตัวขึ้น ส่วนแรงงานในชนบทอพยพออกมาหางานทำมากขึ้น จนชนบทบางแห่งมีแต่คนวัยชราและเด็กเป็นส่วนใหญ่

ระหว่าง ค.ศ. 1984 – 1988 จีนเปิดเขตเมืองเปิดตามแนวชายฝั่งตะวันออกของจีน (Open Coastal Cities) ตั้งแต่ทางเหนือลงมาถึงทางใต้ 14 เมือง เช่น ด้าเหลียน (Dalian) ในมณฑลเหลียวหนิง (Liaoning) เยียนไถ (Yantai) และชิงเต่า (Qingdao) ในมณฑลซานตง (Shandong) มหานครเทียนจิน (Tianjin) และมหานครซ่งไห่ (หรือเซี่ยงไฮ้ – Shanghai) Ningbo) ในมณฑลเจ้อเจียง (Zhejiang) ฝูโจว (Fuzhou) ในมณฑลฝูเจี้ยน กว่างโจว (Guangzhou หรือกวางตุ้ง) ในมณฑลกวางตุ้ง (Guangdong) และ เป่ย์ไห่ (Beihai) ในมณฑลกวางซี (Guangxi) ใน ค.ศ.1985 รัฐบาลจีนกำหนดพื้นที่เศรษฐกิจเปิดดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ 3 เขต (3 Economic Open Deltas) ได้แก่ บริเวณปากแม่น้ำฉางเจียง (Changjiang) หรือแยงซี (Yangtze) ปากแม่น้ำเพิร์ล (Pearl Delta) หรือจูเจียง (Zujiang) ในเขตมณฑลกวางตุ้ง และบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำในเขตเซี่ยเหมิน-จางโจว-ฉวนโจว (Xiamen-Zhangzhou-Quanzhou Triangle) ทางใต้ของมณฑลฝูเจี้ยน หรือหมิ่นเจียง (Minjiang) ซึ่งพื้นที่เศรษฐกิจเหล่านี้ตั้งอยู่บริเวณเดียวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษและเมืองเปิดตามชายฝั่ง ซึ่งส่งเสริมการพัฒนาซึ่งกันและกันและยังเชื่อมพื้นที่ชายฝั่งเข้ากับดินแดนตอนในด้วย ต่อมาใน ค.ศ. 1987 รัฐบาลกำหนดให้เกาะไห่หนาน (Hainan – ไหหลำ) มีฐานะเป็นมณฑล และเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษอีกแห่งใน ค.ศ. 1988 ซึ่งทำให้เกาะไห่หนานกลายเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ใหญ่ที่สุด

การเปิดเขตพิเศษเหล่านี้ทำให้การลงทุนจากภายนอกและการค้าต่างประเทศของจีนขยายตัวขนานใหญ่เงินลงทุนมหาศาลจากต่างประเทศหลั่งไหลเข้าสู่จีน สาธารณูปโภคพื้นฐานของจีนได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนเพื่อดึงดูดนักลงทุนต่างชาติ และเพื่อรองรับการขยายตัวของการค้าและการลงทุน³⁶ ในช่วงแรกการพัฒนาล่าช้าเพราะไม่มีเงินสร้างถนน ไฟฟ้า ประปา ทำให้พื้นที่หลายแห่งจึงถูกทิ้งร้างไปก่อนหรือใช้วิธีแก้ปัญหาอื่นๆ เช่น ในเซินเจิ้นมีไฟฟ้าไม่พอใช้ในภาคอุตสาหกรรมและในเมือง จึงต้องแก้ปัญหาด้วยการให้โรงงานใช้ระบบทำงาน 4 วัน หยุด 3 วัน เป็นต้น รัฐบาลส่งเสริมการลงทุนสำหรับโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นการใช้เงินลงทุนของต่างชาติและให้ผลประโยชน์ด้านสัมปทาน และอนุมัติให้นักลงทุนเช่าที่ดินในเมืองสำคัญๆ เพื่อหารายได้และให้นักลงทุนทำการพัฒนาไปในตัว แต่แนวทางนี้ในระยะแรกถูกคัดค้านจากผู้นำพรรคฯ บางคนที่ไม่ต้องการเปิดประเทศให้แก่นักลงทุนต่างชาติมากเกินไป³⁷ อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จทางเศรษฐกิจทำให้เขตเศรษฐกิจพิเศษประเภทต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญได้แก่ การเปิดและพัฒนาเขตเมืองใหม่ผู่ตง (Pudong) ในเมืองซ่งไห่ ซึ่งเป็นพื้นที่ว่างเปล่าทางตะวันออกของแม่น้ำหวงผู่ใน ค.ศ. 1990 ตามด้วยการตั้งนิคมอุตสาหกรรมที่มีบริษัทระดับนานาชาติเข้า

³⁶ Chris Bramall. (2009). *op.cit.* pp. 341-342.

³⁷ เปา ฟู่; และคนอื่นๆ. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 191.

มาตั้งโรงงานจำนวนมาก เช่น โกดัก ซีเมนต์ ชาร์ป NEC ที่ทำให้เศรษฐกิจที่เมืองซ่งไห่เติบโตรวดเร็ว และมีความหมายหนึ่งคนอพยพเข้ามาทำงานในโรงงานสินค้าต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งได้ค่าจ้างแรงงานที่ดีมากสำหรับแรงงานจีนที่มาจากชนบท เช่น โรงงานโกดักให้ค่าจ้างเดือนละ 125 ดอลลาร์ แก่คนงานที่ทำงานประกอบกล้องถ่ายรูป³⁸ และตั้งตลาดหลักทรัพย์แห่งแรกของจีนที่เมืองซ่งไห่ เพื่อพัฒนาเป็นศูนย์กลางการเงินและธุรกิจของประเทศ³⁹ จนทุกวันนี้ซ่งไห่กลายเป็นมหานครศูนย์กลางทางเศรษฐกิจอันดับต้นของจีน

ในทศวรรษ 1990 เขตเศรษฐกิจพิเศษมีมากขึ้นในหลายพื้นที่ทั้งชายฝั่งภาคตะวันออกที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเริ่มแรก และขยายครอบคลุมตั้งแต่ทางเหนือ ทางตอนกลางของประเทศไปยังเมืองชายแดนทางตะวันตกและทางใต้ โดยมีจุดประสงค์หลักคือพัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท ใน ค.ศ. 1992 จีนมีเขตเศรษฐกิจพิเศษถึง 60 แห่ง เมืองหลวงของทุกมณฑลในดินแดนตอนในและเขตปกครองตนเอง ตลอดจนเมืองสำคัญๆ ในภาคกลาง ภาคตะวันตก จำนวน 138 แห่ง ถูกตั้งเป็นเมืองการค้ากับต่างชาติ⁴⁰ นอกจากนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 1991 จีนตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมขั้นสูงขึ้นตามเมืองต่างๆ เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมของจีนสู่ระดับโลก ปัจจุบันมีจำนวนถึง 53 เมือง และตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีตามแนวชายฝั่งและเมืองในเขตตอนใน เพื่อนำเข้าเงินทุนและเทคโนโลยีระดับสูง ปัจจุบันมีจำนวน 32 เมือง ในเขตนี้มีทั้งสถาบันวิจัยและศูนย์พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจำนวนมาก⁴¹ เขตเศรษฐกิจเหล่านี้ดึงดูดแรงงานจากพื้นที่ต่างๆ ในจีนตั้งแต่แรงงานระดับหัตถ์จนถึงพนักงานบริษัทและแรงงานใช้แรงในโรงงานต่างๆ จนกล่าวได้ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีนทำให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของจีน

4.2 การเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีนส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทและสังคมเมืองของจีนอย่างมาก ในภาพรวมสังคมชนบทมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปัญหาการอดอยากยากจนลดลง สังคมเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ด้านกายภาพของเมืองใหญ่เติบโตเต็มไปด้วยอาคารที่ทันสมัย เครือข่ายการคมนาคมขนส่ง และผู้คนจำนวนมาก และจีนเปลี่ยนจากประเทศยากจนเป็นประเทศที่มีรายได้ขนาดกลางได้สำเร็จ และกำลังจะเข้าสู่การเป็นประเทศที่มีรายได้สูงในไม่ช้า

³⁸ โรบิน เมอเรดิท. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 215.

³⁹ ศิริพร ดาบเพชร. (2558). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องพลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ*. หน้า 82.

⁴⁰ John Wong; Zhen Yongnian. (Editors). (2001). *The Nanxun Legacy and China's Development in the Post-Deng Era*. p. 121.

⁴¹ ศิริพร ดาบเพชร. (2558). *เล่มเดิม*. หน้า 84.

4.2.1 การเปลี่ยนแปลงของเมือง

เมื่อจีนเริ่มเปิดประเทศติดต่อค้าขายกับต่างชาติตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา เมืองหลวงคือ เป่ย์จิง และเมืองต่างๆ ที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษในทศวรรษ 1980 และ 1990 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ในที่นี้จะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสองเมืองสำคัญหลักในช่วงการเปิดประเทศระยะแรก คือ นครเป่ย์จิงและเขตเศรษฐกิจพิเศษเซินเจิ้น สำหรับเป่ย์จิงนั้นเป็นเมืองใหญ่ที่สำคัญอยู่แล้ว แต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจส่งผลให้เป่ย์จิงกลายเป็นมหานครขนาดใหญ่ยิ่งขึ้น ส่วนเซินเจิ้นนั้นเป็นตัวอย่างของเมืองชนบทยากจนและล้าหลังของจีนที่พัฒนาขึ้นเป็นเมืองเศรษฐกิจสำคัญ และเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เซินเจิ้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างหน้ามือเป็นหลังมือทั้งในด้านกายภาพของเมือง เศรษฐกิจ และผู้คนที่ย้ายมาอยู่ที่เซินเจิ้น

การขยายตัวของมหานครเป่ย์จิง

ในช่วงแรกของการใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ นักธุรกิจชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามา เช่น ชาวจีนฮ่องกง ชาวญี่ปุ่น ชาวจีนโพ้นทะเล ชาวตะวันตก ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮ่องกงมากกว่าชาติอื่นๆ นักธุรกิจเหล่านี้เข้ามาสำรวจสภาพต่างๆ ในจีนเพื่อดูช่องทางทำธุรกิจ แต่การเปิดประเทศใหม่ๆ ทำให้นักธุรกิจต่างชาติประสบความยุ่งยากอยู่บ้าง ทั้งเรื่องการขอวีซ่าเข้าประเทศจีนที่ต้องมีหนังสือเชิญจากหน่วยงานฝ่ายจีนและอยู่ในจีนได้ 2 สัปดาห์ ทำให้นักธุรกิจบางส่วนใช้วิธีเข้าประเทศจีนด้วยการร่วมคณะนักท่องเที่ยวแทน ปัญหาต่อมาคือโรงแรมสำหรับรองรับนักธุรกิจต่างชาติมีน้อย ในเมืองเป่ย์จิงและในเขตเศรษฐกิจพิเศษมีโรงแรมของทางการที่เปิดบริการเป็นที่พักสำหรับนักธุรกิจต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้เป็นที่พักการของบริษัด้วย เพราะยังไม่มีมีการก่อสร้างอาคารสำนักงาน นักธุรกิจต่างชาติจะจ้างคนจีนทำงานธุรการหรืองานเลขานุการ ซึ่งแต่ละบริษัทอาจมีพนักงานแค่ 1-2 คน ทำหน้าที่ติดต่อกับบริษัทแม่ที่ต่างประเทศและติดต่อกับทางการจีน ในเมืองเป่ย์จิงมีโรงแรมตั้งอยู่ในย่านชุมชนเพียงไม่กี่แห่ง และไม่ใช้โรงแรมทุกแห่งที่อนุญาตให้ชาวต่างประเทศเข้าพักได้ ทำให้นักธุรกิจต่างชาติที่เข้ามายังจีนประสบปัญหาเรื่องที่พัก นอกจากนี้การเช่าห้องที่โรงแรมยังมีความยุ่งยาก เพราะต้องมีใบแนะนำจากหน่วยงานของจีนไปแสดงกับทางโรงแรม หรือต้องให้หน่วยงานของจีนเช่าห้องให้ ความยุ่งยากเรื่องนี้เป็นเพราะทางการเงินระแวงระวังเรื่องความปลอดภัย ป้องกันไม่ให้มีผู้แอบแฝงมาก่อเหตุร้ายขึ้น จึงต้องมีการตรวจสอบผู้เช่าชาวต่างชาติอย่างเข้มงวด⁴² นักธุรกิจต่างชาติเช่าโรงแรมไว้เป็นทั้งที่พักและสำนักงานของบริษัทโดยเช่าเหมาเป็นรายปี หรือเช่าลือบบั้โรงแรมเป็นสำนักงาน เพราะนครเป่ย์จิงยังไม่มีอาคารที่สร้างให้บริษัทต่างชาติเช่าทำสำนักงาน

⁴² ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 88-89.

ปัญหาอีกประการในระยะแรกของการเปิดประเทศ คือ สาธารณูปโภคต่างๆ ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง การติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศค่อนข้างลำบากเพราะไม่มีโทรศัพท์ทางไกลใช้ ต้องใช้โทรเลขหรือโทรสารของทางโรงแรมแทน ในต้นทศวรรษ 1980 ที่นครเป่ย์จิงเริ่มมีโทรศัพท์ทางไกลใช้มากขึ้นแต่ต้องติดต่อผ่านกรมโทรคมนาคมในการต่อโทรศัพท์ให้ และ การใช้โทรศัพท์ติดต่อกับต่างประเทศต้องจองเวลาล่วงหน้าเพราะมีจำนวนคู่สายน้อย การติดต่อทางโทรศัพท์ระยะแรกต้องใช้โทรศัพท์ของโรงแรมซึ่งมีเพียง 1 เครื่อง ทำให้แต่ละบริษัทที่มีสำนักงานในโรงแรมนั้นต้องจองคิวกันและระบุเวลาที่ชัดเจนสำหรับการที่บริษัทแม่หรือบริษัทในต่างประเทศจะติดต่อมา⁴³

ส่วนหอพักนักศึกษาหรือตามโรงแรมมีน้ำร้อนและเครื่องทำความร้อนตามเวลาที่กำหนด การเดินทางไปมาลำบาก ถนนหนทางไม่ดี บางเมืองไม่มีรถสาธารณะ บางเมืองมีรถสาธารณะแต่สภาพเก่าและไม่เพียงพอ ทางรถไฟเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกที่สุดในเวลานั้น เมืองส่วนใหญ่มีทางรถไฟไปถึงเมืองส่วนใหญ่ในชนบทไม่มีรถสาธารณะภายในเมือง เช่น เซินเจิ้นก่อนตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษไม่มีรถสาธารณะบริการ การเข้าเมืองจากสถานีรถไฟต้องใช้การเดินหรือจักรยาน⁴⁴ เส้นทางถนนในเมืองใช้ได้ดีแต่บางเมืองที่ห่างไกลเส้นทางถนนยังไม่ดี แผนที่หรือป้ายบอกทางตามถนนหลวงไม่มี ป้ายน้ำมันหายาก เครื่องบินมีสภาพเก่า นักบินเป็นนักบินทหาร แต่เมื่อการปฏิรูปชนบทได้ผลดีก็ทำให้เกิดความก้าวหน้าในชนบทมากขึ้น มีการนำเครื่องใช้คมนาคมใหม่ๆ เข้ามา เช่น การนำรถประจำทางเข้ามาใช้ในชนบทที่เมืองต้าเจีย (Dazhai) ในมณฑลซานซี (Shanxi) เพื่อเดินทางไปยังหมู่บ้านห่างไกล⁴⁵ จากเดิมที่มีเพียงแค่เส้นทางรถไฟเข้าถึงตัวเมืองใหญ่ และชาวบ้านต้องเดินหรือใช้จักรยานเข้าไปในหมู่บ้าน

สำหรับที่อยู่อาศัยของประชาชนจีนในเมืองหลวงเป่ย์จิงและทั่วประเทศก่อน ค.ศ. 1990 นั้น เป็นบ้านที่หน่วยงานต้นสังกัดที่แต่ละคนทำงานอยู่จัดสรรให้ โดยทั่วไปหน่วยงานต่างๆ ในนครเป่ย์จิงสร้างบ้านพักให้พนักงานอยู่ใกล้ๆ ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยสร้างบ้านพักให้อาจารย์และเจ้าหน้าที่ในเขตหรือบริเวณใกล้ๆ มหาวิทยาลัย บ้านพักอาศัยของเจ้าหน้าที่และประชาชนส่วนใหญ่เป็นอพาร์ทเมนต์ที่ออกแบบง่ายๆ ไม่ทันสมัย ผู้ที่อาศัยในบ้านเก่าๆ แบบชั้นเดียวมีน้อย อพาร์ทเมนต์แต่ละหลังออกแบบเหมือนกัน มีหลังคากระเบื้องสีแดง ห้องชุดของประชาชนส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก อพาร์ทเมนต์ส่วนใหญ่สูง 4 ชั้น ไม่มีลิฟท์ เป็นห้องชุดมีห้องน้ำและห้องครัวเล็กๆ ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเช่นท่อน้ำร้อนสำหรับอาบน้ำ บันไดทางเดินเปิดไฟไม่สว่างนักเพื่อประหยัดไฟฟ้า บริเวณอพาร์ทเมนต์ไม่มีสวนหย่อมหรือสนามเด็กเล่น ไม่มีที่จอดรถเพราะขณะนั้นประชาชนยังไม่มีรถยนต์ส่วนตัว ใช้แต่จักรยานเป็นส่วนใหญ่ที่อยู่แต่ละแห่งไม่ค่อยสะอาดนักเพราะไม่มีพนักงานทำความสะอาดประจำ

⁴³ แหล่งเดิม. หน้า 90.

⁴⁴ Constance Clark. (1998). *op.cit.* (อ้างใน เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 107).

⁴⁵ Jonathan Fenby. (2008). *op.cit.* p. 554.

ขนาดของบ้านพักหรือห้องพักขึ้นอยู่กับตำแหน่งและอายุงาน เจ้าหน้าที่ที่มีตำแหน่งสูงและทำงานมานานจะได้บ้านที่คุณภาพดีมีพื้นที่กว้าง เจ้าหน้าที่ที่ยังไม่แต่งงานจะได้บ้านพักห้องเดียว หรืออาศัยรวมกับเจ้าหน้าที่คนอื่นในบ้านเดียวกัน ส่วนเจ้าหน้าที่ที่มีครอบครัวและมีบุตรแล้วทางการจัดห้องชุดให้ตามตำแหน่งและอายุงาน บางครอบครัวต้องการมีลูกหลายๆ เพื่อจะได้บ้านที่มีขนาดใหญ่ตามไปด้วย จนใน ค.ศ.1980 มีนโยบายวางแผนครอบครัวให้มีลูกคนเดียวเพื่อควบคุมจำนวนประชากร ถ้ามีลูกเกิน 1 คนทางการจะไม่จัดสรรบ้านพักเพิ่มให้เหมือนที่เคยปฏิบัติมา และยังมีบทลงโทษทางกฎหมายสำหรับครอบครัวในเขตเมืองที่มีลูกมากกว่า 1 คนด้วย เช่น ถ้าเป็นเจ้าหน้าที่รัฐจะถูกตัดสิทธิการขึ้นเงินเดือนและการเลื่อนตำแหน่ง ในสมัยก่อนการตัดสวัสดิการของรัฐ หรือ สามเหล็ก บ้านพักของเจ้าหน้าที่จ่ายค่าน้ำ ค่าไฟในอัตราที่สูงมาก และไม่ต้องเสียค่าบริการส่วนกลาง เพราะทางหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบตามระบบสวัสดิการ

ในทศวรรษ 1980 สภาพที่อยู่อาศัยยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ชาวเมืองเป่ย์จิงส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านที่เป็นอพาร์ทเมนต์ บางส่วนอาศัยอยู่ในบ้านเก่าแบบชั้นเดียวที่สร้างมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นบ้านเดิมของครอบครัวขุนนางหรือพ่อค้าที่ร่ำรวยแล้วถูกยึดหลังจกเงินเปลี่ยนการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ ทางการจีนจัดสรรให้ชาวเมืองเป่ย์จิงและเจ้าหน้าที่รัฐที่เงินเดือนไม่มากนักเข้าไปอยู่รวมกันหลายครอบครัวเพราะบ้านมีบริเวณกว้าง มีหลายห้อง แต่ละครอบครัวที่เข้าไปอยู่แบบชั้นเดียวนี้จะได้ครอบครัวละ 1-2 ห้อง ต่างกันไปตามสถานะของผู้อยู่อาศัยหรือตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว บางบ้านพักรวมอยู่หลายครอบครัวและมีคนสามรุ่นอาศัยอยู่รวมกันในห้องเดียวเพราะบ้านสวัสดิการมีน้อย⁴⁶ บ้านแบบเก่านี้ไม่มีห้องอาบน้ำและห้องสุขาเพียงพอ ผู้อาศัยต้องใช้ห้องอาบน้ำและห้องสุขาสาธารณะ แต่บ้านแบบเก่าบางหลังที่จัดให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงอยู่จะได้รับการปรับปรุงและตกแต่งอย่างทันสมัย มีเครื่องอำนวยความสะดวกทั้งเครื่องปรับอากาศ เครื่องทำความอุ่น ห้องน้ำ ห้องครัว

ในปลายทศวรรษ 1980 ทางการเริ่มรื้อถอนบ้านเก่าเพื่อขยายเมืองและถนนของนครเป่ย์จิง อาคารแบบทันสมัยถูกก่อสร้างขึ้นจำนวนมาก บ้านที่ถูกรื้อถอนได้รับเงินชดเชยจากทางการตามอัตราที่กำหนดไว้ หลัง ค.ศ. 1990 ทางการจีนอนุญาตให้ประชาชนซื้อบ้านส่วนตัวได้ และเริ่มลดการจัดสวัสดิการสร้างบ้านจัดสรรให้เจ้าหน้าที่รัฐ คนที่อาศัยอยู่เดิมคงอยู่ต่อไปและต่อมาบ้านพักเดิมได้ขายให้ผู้อยู่อาศัยในราคาถูก ยกกรรมสิทธิ์ให้เป็นของผู้ซื้อโดยเด็ดขาด สามารถนำไปขายต่อได้ ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐที่เริ่มทำงานหลัง ค.ศ. 1990 ต้องหาที่อยู่อาศัยของตนเองเพราะรัฐลดสวัสดิการนี้ลง⁴⁷ (ใน ค.ศ. 1998 ทางการจีนยุติสวัสดิการบ้านที่จัดสรรให้เจ้าหน้าที่รัฐ) รวมถึงพนักงานบริษัทเอกชนที่มีมากขึ้นในเป่ย์จิงต้องหาที่พักเองด้วยเช่นกัน ทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ราคาบ้านทุกประเภทสูงขึ้น

⁴⁶ ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 90.

⁴⁷ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 125.

เมื่อรัฐบาลจีนประกาศยืนยันให้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศเป็นนโยบายหลักของประเทศใน ค.ศ. 1992 การค้า การลงทุนจากต่างประเทศขยายตัวอย่างมาก ทำให้สภาพบ้านเมืองเปลี่ยนไปตามการขยายตัวของเศรษฐกิจ เพราะมีการทำลายอาคารเก่าๆ เพื่อสร้างอาคารที่ทันสมัยเป็นทั้งสำนักงานและที่พักอาศัยของนักธุรกิจต่างชาติ รวมถึงแรงงานจีนที่อพยพเข้ามาทำงานในเขตเมืองจำนวนมหาศาล ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ขยายตัวอย่างรวดเร็วควบคู่ไปกับธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ทำให้มีโครงการอสังหาริมทรัพย์ โครงการตัดถนน ในเขตมหานครเป่ย์จิงจำนวนมาก จนสภาพบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นครเป่ย์จิงเมืองหลวงของจีนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ภายในใจกลางเมืองมีอาคารสูงสร้างขึ้นจำนวนมาก เพื่อเป็นสำนักงานบริษัทต่างๆ และอพาร์ทเมนต์ที่อยู่สำหรับประชาชน นักธุรกิจ ส่วนบ้านจัดสรรแบบทาวน์เฮาส์และบ้านเดี่ยวสร้างอยู่ตามชานเมืองที่ขยายตัวออกไปตามการตัดถนนสายใหม่ๆ ของเป่ย์จิง เช่น ถนนวงแหวนตะวันตก วงแหวนตะวันออกที่ 1 ถึงวงแหวนที่ 5 ทางการเงินได้คำนวณความรวดเร็วของการพัฒนาเป็นเมืองและชุมชนใน ค.ศ. 1998-2008 และ 2008-2015 พบว่าอัตราการเป็นเมืองและชุมชนของประเทศจีนมีประมาณร้อยละ 52 ประชากรในเขตเมืองสูงกว่าเขตชนบท มีการคาดคะเนว่าเมืองและชุมชนจะเพิ่มขึ้นปีละ 15 ล้านคน และครอบครัวที่จะเพิ่มขึ้นใหม่ในเขตเมืองและชุมชนปีละ 5 ล้านครอบครัว⁴⁸ (ใน ค.ศ. 2017 ประชากรจีนร้อยละ 51.9 อาศัยอยู่ในเขตเมือง)

ตั้งแต่ ค.ศ. 1998 เป็นต้นมาที่นโยบายสวัสดิการที่อยู่อาศัยของรัฐบาลจีนสิ้นสุดลง และเศรษฐกิจจีนเติบโตขึ้น เมืองขยายตัวขึ้น ความต้องการบ้านและการซื้อบ้านของประชาชนในเป่ย์จิงเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ระหว่าง ค.ศ. 1998 – 2008 บ้านอยู่อาศัยที่สร้างใหม่มีถึง 6,500 ล้านตารางเมตร⁴⁹ ราคาอสังหาริมทรัพย์ในเขตตะวันออกของเมืองเป่ย์จิงมีราคาสูงกว่าฝั่งตะวันตก เพราะเป็นศูนย์กลางการค้าและธุรกิจการเงิน รวมทั้งเป็นที่ตั้งของสถานทูตประเทศต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันอพาร์ทเมนต์ทางตะวันออกราคาเฉลี่ยตารางเมตรละ 45,000 – 80,000 หยวน ส่วนอพาร์ทเมนต์ตามชานเมืองราคาตั้งแต่ตารางเมตรละ 15,000 -35,000 หยวน (1 หยวน ประมาณ 5 บาท) ทาวน์เฮาส์และบ้านเดี่ยวที่สร้างในเขตชานเมืองราคาหลังละประมาณ 10 ล้านหยวน ถึง 100 ล้านหยวน⁵⁰ ลูกค้าสำคัญของหมู่บ้านจัดสรรในเป่ย์จิงส่วนใหญ่คือนักธุรกิจด้านต่างๆ พ่อค้าแม่ค้าที่ร่ำรวยขึ้นส่วนมากมาจากมณฑลอื่นของจีน ปัญญาชนที่จบการศึกษาจากต่างประเทศแล้วกลับมาทำธุรกิจของตนเอง หรือทำงานอยู่ต่างประเทศแล้วมาซื้อบ้านที่เป่ย์จิงเก็บไว้ หรือชาวจีนที่ทำงานกับบริษัทต่างชาติที่มีรายได้สูง และคนหนุ่มสาวที่เพิ่งจบการศึกษาและเริ่มประกอบอาชีพจะซื้อผ่อนระยะยาว 20-30 ปี ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ทั้งบ้าน

⁴⁸ ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 95.

⁴⁹ *แหล่งเดิม*. หน้า 90.

⁵⁰ ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 126.

และที่ดินกลายเป็นธุรกิจสำคัญที่ทำให้อัตราการเติบโตของเศรษฐกิจจีนเพิ่มขึ้น โดยใน ค.ศ. 2009 มูลค่าการขยายตัวของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์มีอัตราส่วนในมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเกือบร้อยละ 5⁵¹

ความต้องการบ้านที่เพิ่มขึ้นทำให้ราคาที่อยู่อาศัยในประเทศจีนสูงขึ้นตามกลไกตลาด ครอบครัวที่มีรายได้ต่ำหาบ้านอยู่ลำบากในเมืองและชุมชน นอกจากนี้การที่เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนาระหว่างเขตเมืองและชนบท ระหว่างมณฑล และระหว่างเขตพื้นที่ภาคตะวันออกและเมืองนครใหญ่ๆ ทำให้ความต้องการมีบ้านในเขตพื้นที่ที่เจริญแล้วเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาในระดับมหภาคทั้งเรื่องตลาดบ้านและที่ดิน เรื่องระบบการเงินการคลัง และปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่ ประกอบกับผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจเห็นว่าธุรกิจบ้านและที่ดินไม่ใช่กิจการที่ผลักดันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างเด่นชัด การพัฒนาที่เร็วเกินไปจะเพิ่มความต้องการใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีสมรรถนะการสิ้นเปลืองสูง ทำให้สภาพแวดล้อมของจีนแย่ลงไปอีก นอกจากนี้ราคาบ้านที่สูงยังส่งผลต่อความยุติธรรมในสังคมเพราะทำให้กลุ่มคนที่มีรายได้สูงได้ซื้อบ้านก่อนและมีทรัพย์สินก่อน ส่วนคนบางกลุ่มถูกเบียดออกไป ทำให้ความแตกต่างทางฐานะและระหว่างชนชั้นต่างๆ ที่มีอยู่แล้วขยายกว้างมากขึ้น ทางการเงินระบุว่าปัญหานี้ “ก่อให้เกิดความวิตกกังวลขึ้นในจิตใจของสังคม...ก่อให้เกิดความไม่กลมเกลียว ความไม่มั่นคงของสังคม..เร่งความขัดแย้งของสังคมให้รุนแรงขึ้น”⁵² ใน ค.ศ. 2010 รัฐบาลจีนต้องออกนโยบายปฏิรูประบอบการมีบ้านเพื่อแก้ปัญหาราคาบ้านที่สูงเกินไปและตั้งกรมประกันการมีบ้านอยู่เพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่มีบ้าน เช่น สร้างบ้านเช่าสาธารณะที่ราคาถูก สร้างบ้านที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ บ้านจำกัดราคา เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของเซินเจิ้น จากอดีตหมู่บ้านชาวประมงสู่เมืองเศรษฐกิจ

เซินเจิ้นเป็นเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงจากนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศในช่วงแรกของจีน ก่อนการได้รับเลือกเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ เซินเจิ้นเป็นเมืองเล็กๆ มีประชากรราว 70,000 คน ส่วนใหญ่ทำอาชีพประมง และทำไร่ทำนา การคมนาคมในเมืองมีความลำบากเพราะไม่มีรถประจำทางให้บริการ การเดินทางเข้าเมืองใช้การเดินหรือเช่าจักรยานจากสถานีรถไฟเท่านั้น⁵³ แต่ตั้งเสียผิงเห็นว่า เซินเจิ้นตั้งอยู่ใกล้กับฮ่องกง ซึ่งขณะนั้นฮ่องกงอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษและมีเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า การเปิดเมืองเซินเจิ้นเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษจึงน่าจะดึงดูดให้นักธุรกิจต่างชาติในฮ่องกงเข้ามาลงทุนในจีนได้ไม่ยาก ซึ่งตั้งเสียผิงคาดการณ์ได้ถูกต้อง เพราะใน ค.ศ. 1981 ร้อยละ 91 ของนักลงทุนต่างชาติในเซินเจิ้น คือ ชาวฮ่องกง⁵⁴ รองลงมาคือนักธุรกิจชาวไต้หวันและชาวจีนโพ้นทะเล

⁵¹ ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 91.

⁵² *แหล่งเดิม*. หน้า 103.

⁵³ Constance Clark. (1998). *op.cit.* (อ้างใน เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 107).

⁵⁴ “The Development of China’s Special Economic Zones” (online)

ในช่วง 5 ปีแรกของการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ จีนมีปัญหาสำคัญคือการที่โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานไม่เพียงพอต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัญหาทั้งต่อการปฏิรูปเศรษฐกิจภายในของจีนเองและต่อการดึงดูดต่างชาติเข้ามาลงทุน ปัญหานี้เกิดจากการที่จีนมีเงินทุนไม่เพียงพอต่อการลงทุนพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภค ทำให้หลายพื้นที่ยังไม่สามารถพัฒนาได้ การพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมช่วงแรกล่าช้าเพราะไม่มีเงินสร้างถนน ไฟฟ้า ประปา ทำให้พื้นที่หลายแห่งจึงถูกทิ้งร้างไปก่อน หรือใช้วิธีแก้ปัญหาอื่นๆ เช่น ในเซินเจิ้นมีไฟฟ้าไม่พอใช้ในภาคอุตสาหกรรมและในเมือง จนต้องแก้ปัญหาด้วยการให้โรงงานใช้ระบบทำงาน 4 วัน หยุด 3 วัน เป็นต้น รัฐบาลจำเป็นต้องแก้ปัญหาโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างเร่งด่วนเพื่อดึงดูดนักลงทุนต่างชาติ โดยส่งเสริมการลงทุนสำหรับโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเป็นการใช้เงินลงทุนของต่างชาติและให้ผลประโยชน์ด้านสัมปทาน และอนุมัติให้นักลงทุนเช่าที่ดินในเมืองสำคัญๆ เพื่อหารายได้และให้นักลงทุนทำการพัฒนาไปในตัว

เมืองเซินเจิ้น 1 ใน 4 เขตเศรษฐกิจพิเศษแรกของจีน เป็นเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดในทศวรรษ 1980 เซินเจิ้นเปลี่ยนจากการเป็นเมืองเล็กๆ ของชาวประมง พัฒนาสู่ความเจริญ การเข้ามาลงทุนของนักลงทุนชาวฮ่องกงและชาติอื่นๆ ทำให้เซินเจิ้นเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การลงทุนของต่างชาติในเซินเจิ้นมีทั้งในภาคอสังหาริมทรัพย์ ภาคการธนาคาร การประกันภัย ธุรกิจรักษาความปลอดภัย การจัดการเงินทุน พลังงาน และการคมนาคม นักลงทุนต่างชาติเข้ามาสร้างโรงงานต่างๆ เพิ่มขึ้นเพราะจีนมีแรงงานที่ค่าแรงถูกแม้ว่าช่วงแรกแรงงานจีนจะขาดทักษะฝีมือทำให้ต้องจัดอบรมแรงงาน การขยายตัวทางธุรกิจอุตสาหกรรมทำให้ทางการเงินปรับพื้นที่เกษตรกรรมให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แรงงานต่างถิ่นในพื้นที่ต่างๆ ของจีนอพยพเข้ามาหางานทำที่เมืองเซินเจิ้นมากขึ้น ทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยขยายตัวตามมา รวมถึงการขยายตัวของระบบคมนาคมขนส่งทั้งทางรถไฟและถนนเพื่อขนส่งสินค้า

เซินเจิ้นได้ชื่อว่าเป็นเมืองของแรงงานอพยพที่ใหญ่ที่สุด แรงงานในเซินเจิ้นมีทั้งกลุ่มนักธุรกิจ ร่ำรวย ชนชั้นกลาง และแรงงานระดับล่าง สัดส่วนของแรงงานอพยพต่อประชากรชาวเซินเจิ้นนั้นสูงมาก ใน ค.ศ. 2007 แรงงานต่างถิ่นถูกกฎหมายในเซินเจิ้นมีกว่า 6 ล้านคน และอีก 4-6 ล้านคนเป็นแรงงานไม่ถูกกฎหมาย เทียบกับประชากรชาวเซินเจิ้น 2 ล้านคน ที่มีทะเบียนบ้านตามระบบหุโขว (hukou)⁵⁵ ซึ่งเป็นระบบการขึ้นทะเบียนครัวเรือน (Household registration system) หรือการทำทะเบียนบ้านของจีน ซึ่งทุกคนครัวเรือนจะมีทะเบียนบ้านที่มีรายละเอียดภูมิลำเนา สายสัมพันธ์ในครอบครัว รูปลักษณะ วันเกิด และอาชีพของคนในครอบครัว ทะเบียนครัวเรือนนี้ใช้ในการรับสวัสดิการของรัฐ ทั้งการปันส่วนอาหารจากร้านของรัฐ ซึ่งต้องเป็นร้านที่อยู่ในเขตของตน หากเป็นร้านนอกเขตจะไม่ได้ปันส่วน การรับ

⁵⁵ Chen Xiangming and Tomas De' Medici' 11. (2009). The "Instant City" Coming of Age: China's Shenzhen Special Economic Zone in Thirty Years. *Inaugural Working Paper Series*. No.2: 19.

การบริหารด้านสาธารณสุข การศึกษา การขออนุญาตออกนอกเขตต้องใช้ทะเบียนนี้ประกอบด้วย ซึ่งใบอนุญาตออกนอกพื้นที่เป็นเอกสารที่ขอได้ยาก หากใครเดินทางโดยไม่มีใบอนุญาตจะถูกจับ⁵⁶ แรงงานอพยพที่ไม่มีสำมะโนครัวจะไม่สามารถได้รับสิทธิสวัสดิการ เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนของบุตร คนจีนไม่สามารถย้ายสำมะโนครัวได้อย่างเสรี ต้องให้ทางการอนุมัติ แต่จำนวนคนที่ทางการอนุมัติมีจำกัด

นอกจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและเมืองแล้ว ผลที่ตามมาคือ นักลงทุนจากฮ่องกงและไต้หวัน ย้ายเข้ามาอยู่ที่เซินเจิ้นมากขึ้น แต่ผลกระทบประการหนึ่งที่เกิดขึ้นคือทำให้ขาดความหลากหลายในภาคธุรกิจ เพราะนักลงทุนจากฮ่องกงส่วนใหญ่ลงทุนด้านพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ถึงร้อยละ 71 ซึ่งการขยายตัวของอสังหาริมทรัพย์ในเมืองเซินเจิ้นมีผลทำให้เกิดการอพยพเข้ามาของประชากรโดยเฉพาะจากฮ่องกงมากขึ้น เพราะราคาที่ดินและบ้านถูกกว่าในฮ่องกง แต่สำหรับคนจีนเองนั้น ถ้าจะไปเมืองเซินเจิ้นจะต้องขออนุญาต และการซื้อของในห้างสรรพสินค้าก็ต้องใช้เงินฮ่องกง

เมืองเซินเจิ้นขยายตัวจากโครงการก่อสร้างอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเติบโตอย่างมากเพื่อตอบสนองการเข้ามาของนักลงทุนและแรงงานจากต่างถิ่น ทำให้หมู่บ้านชาวประมงในอดีตเปลี่ยนสภาพเป็นเมือง มีอาคารบ้านเรือนสมัยใหม่เกิดขึ้นแทนที่หมู่บ้าน มีการก่อสร้างสถานที่ต่างๆ ตามมา เช่น ห้างสรรพสินค้า สถานบันเทิง ซึ่งทำให้ความต้องการแรงงานทุกระดับในเซินเจิ้นเพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีแรงงานอพยพชาวจีนจากภูมิภาคต่างๆ เดินทางเข้ามาหางานทำ ทั้งแรงงานมีฝีมือในภาคธุรกิจการเงิน แรงงานรับจ้างในโรงงาน ในภาคบริการ ก่อสร้าง และแรงงานสตรีจากชนบทที่บางส่วนทำงานในโรงงาน บางส่วนทำงานบริการในสถานบันเทิงหรือเป็นโสเภณี⁵⁷

เซินเจิ้นเติบโตมากยิ่งขึ้นในทศวรรษ 1990 จากหมู่บ้านเล็กๆ กลายเป็นเมืองใหญ่ หลังจากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษที่เซินเจิ้นผ่านไป 25 ปี เมืองเซินเจิ้นมีการขยายตัวอย่างมาก ที่ดินว่างเปล่าจำนวนมากเปลี่ยนสภาพเป็นอาคารที่ทำการบริษัท และโครงการอสังหาริมทรัพย์จำนวนมาก ทั้งบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม อพาร์ทเมนต์ เมืองเซินเจิ้นมีเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับสี่ของประเทศ และผลผลิตทางเศรษฐกิจต่อหัวของประชากรอยู่ในระดับสูงสุดของประเทศ และเป็นเมืองที่มีผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่เพื่อทำงานจำนวนมาก โดยใน ค.ศ. 1980 เซินเจิ้นมีประชากรราว 30,000 คน แต่ในต้นทศวรรษ 2000 มีประชากรกว่า 7 ล้านคน และประชากรประมาณ 4.7 ล้านคน มีอายุต่ำกว่า 30 ปี⁵⁸ และใน ค.ศ. 2016 ประชาที่เมืองเซินเจิ้นเพิ่มขึ้นเป็น 11 ล้านคน⁵⁹ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานอพยพจากต่างถิ่นที่เข้าไปทำงานในเซินเจิ้น และนักลงทุน นักธุรกิจต่างชาติ

⁵⁶ เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 57.

⁵⁷ *แหล่งเดิม*. หน้า 124.

⁵⁸ Alex Frew McMillan. (2002). Shenzhen props open the China door. (online)

⁵⁹ Ilaria Maria Sala. (2016, May 10). Shenzhen: From Rural Village to the World's Largest Megalopolis. The Guardian. (online).

นักวิชาการจีนวิเคราะห์ว่าความได้เปรียบของเงินจีน คือ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคการผลิตที่มีเทคโนโลยีสูง ความสามารถในการเติบโตของการวิจัยและพัฒนา (R & D) และความหลากหลายและการมีอายุไม่มากของแรงงาน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจของเงินจีน ในช่วงเวลาที่มีเมืองเศรษฐกิจใหญ่ๆ เกิดขึ้นจำนวนมาก⁶⁰ อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของเศรษฐกิจทำให้เงินจีนมีปัญหาต่างๆ ตามมา ทั้งพฤติกรรมฉ้อราษฎร์บังหลวงของเจ้าหน้าที่ที่เป็นมานาน การมีข้อด้อยในฐานะศูนย์กลางธุรกิจสินค้าปลอม และธุรกิจค้าประเวณีที่คึกคักที่สุดของประเทศ⁶¹ เขตเศรษฐกิจพิเศษเงินจีนเป็นเขตหนึ่งที่มีปัญหาการทุจริตรุนแรงมาก และทางการได้ออกมาตรการต่างๆ เพื่อต่อต้านการฉ้อราษฎร์บังหลวงมานานหลายปี⁶² แต่ปัญหายังไม่เบาบางลงแม้จะมีการตัดสินใจที่รุนแรง

4.3 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมในสังคมจีน

การปฏิรูปและเปิดประเทศส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ตลอดจนเกิดค่านิยมใหม่ๆ ในสังคมจีน ในส่วนนี้จะศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตและค่านิยมของสังคมจีนที่เป็นผลจากการปฏิรูปประเทศ

4.3.1 ด้านวิถีชีวิต⁶³

การปฏิรูปและเปิดประเทศส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ก่อนเริ่มการพัฒนาประเทศนั้น จีนเป็นประเทศที่ล้าหลังและยากจน ประชาชนโดยเฉพาะในชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีฐานะยากจนและขาดแคลนอาหาร รัฐควบคุมด้วยการใช้บัตรปันส่วนในการซื้ออาหาร ข้าว น้ำมัน เมื่อการปฏิรูปดำเนินไปได้ระยะหนึ่ง เศรษฐกิจดีขึ้น ภาคการเกษตรได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นส่งผลให้การขาดแคลนอาหารลดลงและชาวนามีรายได้เพิ่มขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น คนจีนเริ่มทำธุรกิจส่วนตัวเล็กๆ น้อยๆ เช่น ร้านซ่อมจักรยาน ร้านขายขนม ขายอาหาร สินค้าส่วนใหญ่ผลิตในจีน มีตลาดของรัฐและตลาดเสรี ซึ่งทางการตั้งตลาดเสรีให้เกษตรกรนำผลผลิตส่วนเกินมาขายได้ตามระบบความรับผิดชอบสินค้าที่นำมาขายที่ตลาดเสรีมีคุณภาพดีกว่าตลาดของรัฐ เพราะไม่มีการกำหนดราคาสินค้าจากรัฐ แต่กำหนดราคาขายตามคุณภาพ เกษตรกรจึงคัดเลือกสินค้าคุณภาพดีมาขายเพราะขายได้ราคาดี สินค้าที่ขายเป็นสินค้าเกษตร เช่น สาลี่ แอปเปิ้ล พลับ เนื้อหมู เนื้อปลา เนื้อไก่

⁶⁰ เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า p. 36.

⁶¹ *แหล่งเดิม*. หน้า 124.

⁶² *แหล่งเดิม*. หน้า 124.

⁶³ ปรับปรุงขยายจากงานวิจัยของผู้วิจัยเรื่อง *พลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ*. (2558).

ต้นทศวรรษ 1980 จีนได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งจักรยาน ประชาชนใช้จักรยานเป็นพาหนะหลัก รถยนต์ส่วนตัวมีน้อยมาก มีรถแท็กซี่ให้บริการแต่มีราคาแพงสำหรับคนจีนทั่วไป ค่าครองชีพในช่วงเวลานี้ อาศัยได้จากเงินเดือนอาจารย์มหาวิทยาลัยซึ่งใน ค.ศ. 1984 เท่ากับ 79 หยวน (หรือราว 790 บาท) ซึ่งถือว่าน้อยมาก วุฒิชัย มูลศิลป์ อดีตรองศาสตราจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งได้รับทุนจากรัฐบาลจีนไปศึกษาที่สถาบันภาษาและวัฒนธรรมปักกิ่ง ที่นครเป่ย์จิง ระหว่าง ค.ศ. 1984 – 1985 ซึ่งเป็นช่วงแรกของการเปิดและปฏิรูปประเทศ เล่าไว้ว่า ได้รับทุนจากรัฐบาลจีนเดือนละ 120 หยวน หรือ 1,200 บาท ใน ค.ศ. 1984 อัตราแลกเปลี่ยนหยวนละ 10 บาท ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนเงินที่มากกว่าเงินเดือนอาจารย์มหาวิทยาลัยของจีน แต่ก็ยังไม่เพียงพอ⁶⁴

ในช่วง 5 ปีแรกของการเปิดและปฏิรูปประเทศนั้น สินค้าเครื่องใช้ต่างๆ ยังขาดแคลนและยังมีอิทธิพลสมัยเหมาอยู่ เช่น เสื้อผ้ามีเพียง 2 – 3 สี ผู้ชายและผู้หญิงใส่เสื้อผารูปทรงคล้ายกัน รวมทั้งรองเท้า แวนตา ร้านอาหารเปิดขายเป็นเวลาทั้งในสถานศึกษา ภัตตาคาร เช่น ห้องอาหารในโรงแรมปักกิ่งที่ถนนหวางฟู่จิงที่รับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ขายอาหารเย็นในเวลา 18.00 – 20.00 นาฬิกา⁶⁵ การเปิดประเทศทำให้ชาวต่างชาติเข้ามาในเมืองจีนมากขึ้น ทางการเงินพยายามสร้างความสะดวกสบายให้กับชาวต่างชาติ เช่น ทางการเงินจัดให้มีร้านค้าเรียกว่า ร้านมิตรภาพเป่ย์จิง (Beijing Friendship store) ซึ่งเป็นห้างสรรพสินค้าขายสินค้าให้ชาวต่างชาติในนครเป่ย์จิงโดยเฉพาะ เช่น เจ้าหน้าที่สถานทูตชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงาน นักศึกษาต่างชาติ เพราะในขณะนั้นสินค้าที่ผลิตในจีนหรือขายให้คนจีนยังไม่ค่อยมีคุณภาพนัก ทางการเงินจึงตั้งร้านมิตรภาพขายสินค้าที่มีคุณภาพกว่าที่คนจีนใช้และเป็นสินค้าที่จำเป็นสำหรับชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่ที่เมืองจีน ร้านมิตรภาพนี้ห้ามคนจีนเข้า ต่อมาเมื่อเศรษฐกิจจีนดีขึ้นจีนจึงได้รับอนุญาตให้ซื้อสินค้าจากร้านนี้ได้ ปัจจุบันร้านนี้ไม่มีแล้ว การที่ชาวต่างชาติได้รับอนุญาตให้ซื้อของคุณภาพดีที่ขายสำหรับชาวต่างชาติเท่านั้น ทำให้คนจีนที่มีฐานะดีขึ้นต่างต้องการของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่นกัน ดังข้อมูลปริมาณสินค้าที่ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันที่ขายได้มากขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1978 กับ ค.ศ. 1988 เช่น โทรทัศน์จากจำนวน 517,300 เครื่อง เพิ่มขึ้นเป็น 25,050,700 เครื่อง เครื่องซักผ้าจากจำนวน 400 เครื่อง เพิ่มขึ้นเป็น 10,470,000 เครื่อง และตู้เย็นจากจำนวน 28,000 เครื่อง เพิ่มขึ้นเป็น 7,576,300 เครื่อง⁶⁶ ในตัวจ่าย ซึ่งเคยเป็นคอมมูนตัวอย่างสมัยเหมา เจ๋อตง มีข้อมูลว่าชาวต่างชาติเข้าสู่ระบบความรับผิดชอบมีฐานะดีขึ้น สามารถซื้อโทรทัศน์ได้ ซึ่งพวกเขาถือว่าเป็นของวิเศษที่มีทั้งภาพและเสียง จากเดิมที่ฟังแต่วิทยุ⁶⁷

⁶⁴ วุฒิชัย มูลศิลป์. (มีนาคม 5, 2558). สัมภาษณ์โดย ศิริพร ดาบเพชร ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

⁶⁵ วุฒิชัย มูลศิลป์. (2555). “จีนที่รู้เห็น” 80 ทศ พลตรี หม่อมราชวงศ์สุภวัฒน์ เกษมศรี. หน้า 103

⁶⁶ วรศักดิ์ มัทธโนบล. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 371.

⁶⁷ Jonathan Fenby. (2008). *op.cit.* p. 554.

การรับประทานอาหารตามร้านอาหารมีน้อยเพราะร้านอาหารมีไม่มากนัก เมื่อเปิดประเทศและมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามามากขึ้นต้องมีการจัดงานเลี้ยงอาหาร ก็ต้องไปที่ห้องอาหารของโรงแรมใหญ่ๆ เท่านั้น เช่น โรงแรมสันติภา โรงแรมเป่ยจิง ร้านอาหารและร้านค้ายังไม่รู้จักบัตรเครดิตต้องจ่ายเป็นเงินสดเท่านั้น ในเวลานั้นจีนมีระบบเงินตรา 2 แบบ คนจีนใช้เหรินหมินปี้ (เงินหยวน) หรือเรียกว่า เงินใน หรือ เนย์ปี้ (neibi) คนต่างชาติใช้เงินเรียกว่า เงินนอก หรือ ไว่ปี้ (waibi) หรือ ไว่ฮุยจวน (waihuijuan) หรือ เงินเชอติฟิเคต (Foreign Exchange Certificate) เรียกย่อๆว่า เงิน FEC ชาวต่างชาติที่นำเงินดอลลาร์สหรัฐฯ หรือเงินเยน (Yen) ไปแลกจะได้เงินนอก อย่างเดียว ถ้าจะใช้เงินจีน (หยวน) ต้องมีบัตรอนุญาตเฉพาะบุคคล⁶⁸ แต่จะมีคนจีนมาขอแลกเหรินหมินปี้กับเงินดอลลาร์ หรือไว่ปี้ ทั้งขอแลกเป็นการส่วนตัวกับชาวต่างชาติที่รู้จักหรือแลกในตลาดมืด ซึ่งอัตราการแลกเปลี่ยนในตลาดมืดจะแพงกว่า ชาวต่างชาติที่ยอมแลกคือพวกที่ใช้เหรินหมินปี้ได้หรือนำไปซื้อของจากร้านค้าหรือชาวบ้านที่ไม่เคร่งครัด ในช่วง ค.ศ. 1984-1985 คนจีนเริ่มมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ทำให้ต้องการเงินนอกและเงินดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อนำไปซื้อสินค้าต่างชาติที่จีนสั่งเข้ามา หรือซื้อสินค้าจากร้านมิตรภาพที่มีคุณภาพดีและขายให้กับชาวต่างชาติเท่านั้น หรือจ่ายค่าอุดหนุนซึ่งต้องจ่ายเป็นเงินนอก รวมถึงนักศึกษาที่สมัครสอบโทเฟล (TOFEL) ต้องจ่ายเป็นดอลลาร์สหรัฐฯ จึงมีการขอร้องหรือจ้างชาวต่างชาติซื้อสินค้าที่ร้านมิตรภาพให้⁶⁹ รวมทั้งต้องหาแลกเงินนอกและเงินดอลลาร์ฯ ทำให้เกิดตลาดมืดแลกเงิน ร้านค้ามิตรภาพเปิดดำเนินการมาจนทศวรรษ 1990 จึงยกเลิกไปเมื่อตลาดสินค้าจากต่างประเทศของจีนเปิดกว้างมากขึ้นและมีสินค้าคุณภาพดี ทันสมัยส่งมาขายมากขึ้น

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนส่วนใหญ่สะดวกสบายขึ้น มีเงินทองจับจ่ายซื้อสินค้าต่างๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค และสินค้าที่เพิ่มความสะดวกสบายในชีวิต เช่น โทรศัพท์ เครื่องซักผ้า ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ รถยนต์ จนทุกวันนี้เมืองใหญ่หลายแห่งของจีนกลายเป็นเมืองที่มีการจราจรติดขัดอย่างหนักจากการเพิ่มขึ้นของรถยนต์ จากเดิมที่จีนเคยเป็นเมืองแห่งจักรยาน ทุกวันนี้รถยนต์กลายเป็นพาหนะหลักของคนจีน และโรงงานรถยนต์หลากหลายยี่ห้อมีฐานการผลิตที่ประเทศจีน บางบริษัทรถยนต์ระดับโลกมีนักธุรกิจจีนเป็นเจ้าของ

การขยายตัวของเมืองใหญ่และการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจให้เอกชนทำธุรกิจได้ ทำให้โอกาสทางเศรษฐกิจเปิดกว้างขึ้น และเมืองใหญ่ถือเป็นโอกาสที่ดีกว่าทำให้ประชาชนจำนวนมากอพยพเข้าสู่มหานครใหญ่และเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งเป็นแรงงานถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย ตัวอย่างเช่น ใน ค.ศ. 2004 มีชาวจีนจากที่ต่างๆ อพยพมายังมหานครเซี่ยงไฮ้ถึง 4 ล้านคน ร้อยละ 97 ของผู้อพยพหางานทำได้

⁶⁸ เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 105.

⁶⁹ วุฒิชัย มูลศิลป์. (มีนาคม 5, 2558). สัมภาษณ์โดย ศิริพร ดาบเพชร ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ในเวลาอันรวดเร็ว ทั้งงานก่อสร้าง ขยายของ งานในภัตตาคาร⁷⁰ ชาวชนบทบางคนที่ย้ายมาอยู่เมืองซึ่งให้หรือเมืองใหญ่อื่นๆ ใหม่ๆ มักจะเริ่มขายของจีปาะที่นำติดตัวมาจากบ้านเพื่อหาทุน บรรดาพ่อค้าแม่ค้าเร่เหล่านี้มักถูกตำรวจจับหรือต้องหลบซ่อนตัวรออยู่เสมอ หลายคนใช้เวลาหลายปีกว่าจะตั้งตัวมีที่ทางทำมาหากินได้ ขณะที่บางคนอาจยังเป็นแรงงานผิดกฎหมายหรือรับจ้างทำงานที่ได้ค่าแรงต่ำ ไม่มีสวัสดิการ และไม่สามารถเรียกร้องสิทธิใดๆ ได้เพราะเป็นแรงงานผิดกฎหมาย บางคนถูกหลอกจากนายหน้า บางคนไม่มีงานทำต้องยอมทำงานรับจ้างทั่วไปหรือบางคนเป็นขอทาน แรงงานอพยพจำนวนมากทั้งแรงงานที่มีการศึกษา แรงงานที่ไม่มีการศึกษา และคนที่อพยพเข้ามาเพื่อหวังหางานทำแต่กลับไม่มีงานทำเพราะการแข่งขันกันสูง แรงงานจากชนบทที่ขาดการศึกษาทำให้ทางเลือกในการทำงานมีน้อยส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างในโรงงาน แรงงานก่อสร้าง บางส่วนค้าขายเล็กๆ น้อยๆ รับจ้างซักรีด รับจ้างขายของ แรงงานพวกนี้อาศัยอยู่ในพื้นที่เสื่อมโทรมของเมืองหรือตามสถานีรถไฟ ป้ายรถประจำทาง หรือห้องเช่าขนาดเล็กอยู่รวมๆ กันนับสิบคนเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย⁷¹ แรงงานบางคนเมื่อเข้ามาอยู่เมืองใหญ่ใหม่ๆ ไม่รู้จักใครมักอาศัยนอนที่สถานีรถไฟ รถประจำทาง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าโอกาสทางเศรษฐกิจไม่ได้เกิดกับแรงงานทุกคน แต่แรงงานจากชนบทจำนวนมากยังคงอพยพเข้ามาหางานทำในเมืองเพราะหวังจะมีรายได้และอนาคตที่ดีกว่าชีวิตในชนบท จนเมื่อทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาที่รัฐบาลจีนเริ่มกระจายเขตเศรษฐกิจไปยังพื้นที่ต่างๆ ในตอนกลางและชายแดน ทำให้ชาวชนบทมีทางเลือกมากขึ้น หลายคนเลือกทำงานอยู่ในเขตเมืองหรือในมณฑลของตนเอง แต่แรงงานจำนวนมากยังเลือกอพยพไปยังเมืองใหญ่

แรงงานจากชนบทจำนวนกว่าร้อยล้านคนมีส่วนสำคัญในการสร้างจีนให้กลายเป็นโรงงานของโลก ในทศวรรษต่อมา แรงงานเหล่านี้โดยเฉพาะผู้ที่มีการศึกษาน้อยส่วนใหญ่ทำงานในโรงงานประเภทต่างๆ เช่น โรงงานผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ สิ่งทอ แรงงานที่แสวงหาความก้าวหน้าในชีวิต เช่น การเรียนภาษาอังกฤษ และคอมพิวเตอร์เพิ่มเติม เพื่อหาโอกาสที่จะหลุดพ้นจากอาชีพหนุ่มหรือสาวโรงงาน โดยหวังจะได้เลื่อนไปทำงานที่สบายขึ้น เช่น งานเอกสาร งานในออฟฟิศ เรื่องราวของแรงงานอพยพของจีนนี้ได้รับการศึกษาค้นคว้าและถ่ายทอดออกมาในหนังสือเรื่อง “สาวโรงงาน” (*Factory Girls: From Village to City in a Changing China*) ของเลสลี่ ที. จาง (Leslie T. Chang) อดีตผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ *the Wall Street Journal* ในเป่ย์จิง ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษใน ค.ศ. 2009 การอพยพออกจากชนบทของแรงงานจีนเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบหลายด้านทำให้รัฐบาลจีนพยายามแก้ปัญหาโดยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในชนบทโดยเฉพาะในภาคตะวันตก ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อแก้ปัญหาอพยพออกจากพื้นที่ของประชากรในชนบทและในเมืองห่างไกล

⁷⁰ เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 49.

⁷¹ เลสลีย์ ที. จาง. (2552). *สาวโรงงาน*. ผู้แปล วิญา.

นอกจากชาวชนบทที่เดินทางเข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่แล้ว ยังมีพ่อค้าจากทั่วประเทศที่ต้องการโอกาสทางธุรกิจที่ดีกว่าเดินทางจากบ้านเกิดมาเช่าร้านค้าในห้างสรรพสินค้าเพื่อขายสินค้า พ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาในเมืองใหญ่นี้มีหลายประเภทเช่นกัน พ่อค้าแม่ค้าที่มีฐานะอยู่แล้วจะมีเงินทุนเข้าสถานที่ทำเลที่ดี มีทุนรอนมากพอสำหรับการจัดหาสินค้าที่ดึงดูดลูกค้า ขณะที่พ่อค้าแม่ค้าบางคนเช่าพื้นที่เล็กๆ ตามตลาดนัดที่อยู่บนยอดตึกหรือตึกแถว ปู่เลื้อยขายของหลากหลายประเภททั้งของจริงของปลอม การขยายตัวทางการค้ารายย่อยนี้ทำให้ธุรกิจเงินกู้ทั้งที่ถูกกฎหมายและนอกกฎหมายขยายตัวตามไปด้วย ผู้ที่กู้เงินนอกระบบนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการจากชนบท แม้จะเสี่ยงในการกู้เงินนอกระบบ แต่โอกาสทางเศรษฐกิจทำให้คนจำนวนมากกล้าเสี่ยงและเลือกที่จะย้ายหลักแหล่งเพื่อหางานทำ บางเมืองในชนบทเหลือแต่ประชากรสูงวัยเป็นส่วนใหญ่ การอพยพของแรงงานจีนไปยังพื้นที่ต่างๆ เพิ่มขึ้นจนเงินในปัจจุบันเผชิญกับการอพยพครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ⁷²

4.3.2 ด้านค่านิยม

เมื่อจีนมีการเปิดและปฏิรูปประเทศ ทางการเงินในสมัยเติ้ง เสี่ยวผิงได้ปลูกฝังค่านิยมใหม่ให้แก่ประชาชนเพื่อเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ นั่นคือการเน้นความสำคัญของลัทธิบริโภคนิยม การมีการศึกษาสูง มีอาชีพการงานที่ดี เพื่อสร้างฐานะความเป็นอยู่ที่ดี ทำให้คนจีนที่เคยอยู่ภายใต้ลัทธิเหมาที่ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์การเมือง การสร้างสังคมที่ไม่มีชนชั้น มีความคิดเปลี่ยนไป นอกจากนี้การเปิดประเทศและการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนยังทำให้คนจีนได้รับค่านิยมจากชาติตะวันตกเข้ามาหลายประการ ส่งผลให้คนจีนรุ่นใหม่มีค่านิยม ความคิดและวิถีชีวิตเปลี่ยนไป

ค่านิยมทางการศึกษาและความก้าวหน้าในชีวิต

การขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้เกิดเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางทางธุรกิจอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ตัวเมืองมีความเจริญมากขึ้น ประชาชนมีโอกาสด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ใน ค.ศ. 1977 ทางการเงินอนุญาตให้นักเรียนที่เคยเป็นเยาวชนเรดการ์ดที่ต้องหยุดการศึกษาแต่จบมัธยมปลายแล้ว สมัครสอบเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยได้ ทำให้คนหนุ่มสาวจำนวนมากเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย คนเหล่านี้ส่วนใหญ่ต่อมาสำเร็จการศึกษาระดับสูงและกลายเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ อดีตเรดการ์ดส่วนหนึ่งได้ไปศึกษาต่อ หรือทำงานและอาศัยอยู่ต่างประเทศ และเมื่อจีนใช้นโยบายเปิดและปฏิรูปประเทศแล้ว เยาวชนจีนได้รับการปลูกฝังว่าให้มีการศึกษาสูงๆ เพื่อช่วยพัฒนาประเทศ ทำให้เยาวชนรุ่นนี้ต่างคาดหวังว่าจะได้เรียนจบมหาวิทยาลัย ได้ไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ ได้ประกอบอาชีพตรงกับสาขาที่เรียน และมี

⁷² แหล่งเดิม. หน้า 50.

ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ดังบทความของ Patricia Kim ที่เสนอว่า นักเรียนนักศึกษาในทศวรรษ 1980 ให้ความสำคัญเรื่องวัตถุนิยมและการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มากกว่าเรื่องการเมือง⁷³

ระยะเวลา 10 ปีแรกที่จีนใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างพยายามหาทางไปทำงานหรือไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ เพราะมีค่านิยมว่าการจบการศึกษาจากต่างประเทศจะทำให้ได้งานที่ดีมีเงินเดือนสูงๆ ทางส่งเสริมโดยการจัดสอนภาษาอังกฤษทางวิทยุและโทรทัศน์วันละหลายรอบ ในช่วงนี้มีนักศึกษาที่จบปริญญาตรีไปศึกษาต่อต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ข้อมูลจากการสำรวจความเห็นของนักเรียนมัธยมปลายในมณฑลกว่างซีเมื่อ ค.ศ. 1981 และในเมืองซ่งไห่เมื่อ ค.ศ. 1982 ระบุว่าอาชีพในฝันของนักเรียนมัธยมส่วนใหญ่ คือ อาชีพนักธุรกิจ แพทย์ วิศวกร และนักวิทยาศาสตร์ นักเรียนส่วนน้อยเท่านั้นที่ระบุอาชีพคนงาน ถึงแม้ว่าขณะนั้นรัฐบาลได้โฆษณาประชาสัมพันธ์ความสำคัญของแรงงานต่อการพัฒนาเศรษฐกิจจีนก็ตาม⁷⁴ นอกจากนี้ในการสำรวจความเห็นของนักเรียนนักศึกษาในนครเป่ย์จิงใน ค.ศ. 1987 ซึ่งเป็นช่วงที่การพัฒนาบ้านเมืองเริ่มเห็นผลมากขึ้นนั้น ประเด็นที่นักเรียนนักศึกษาให้ความสนใจพูดคุยกันมากที่สุดคือเรื่องเงินเดือนและชีวิตความเป็นอยู่ รองลงมาคือเรื่องวรรณกรรม งานศิลปะ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล กีฬา และเหตุการณ์โลก⁷⁵ ส่วนการสำรวจความเห็นนักเรียนมัธยมใน ค.ศ. 1989 ระบุว่านักเรียนร้อยละ 88.7 เห็นว่าสิ่งที่แสดงความสำเร็จของประเทศ คือ การที่ประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพสูง นักเรียนร้อยละ 34.8 เห็นว่าสิทธิส่วนบุคคลหรือเสรีภาพเป็นสิ่งที่แสดงความสำเร็จของประเทศ และร้อยละ 2.2 เห็นว่าเป็นเรื่องการยอมรับความเชื่อส่วนบุคคล⁷⁶

ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นความคิดและค่านิยมของเยาวชนจีนในยุคปฏิรูป ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อประเด็นเศรษฐกิจ เช่น ความต้องการเงินเดือนสูง ต้องการมีอาชีพที่ได้รับการยอมรับและต้องการมีสถานะทางสังคมสูง ขณะที่มุมมองจากคนงานในช่วงเวลานี้ระบุว่านักเรียนนักศึกษาในยุคนี้ไม่สนใจว่าจะทำอะไรให้กับประเทศชาติ แต่สนใจว่าพวกเขาจะได้รับอะไรบ้างเท่านั้น⁷⁷ ต่างจากชาวจีนรุ่นก่อนหน้า โดยเฉพาะในยุคเหมา เจ๋อตง เยาวชนได้รับการปลูกฝังว่าต้องเสียสละอุทิศตัวทำงานเพื่อประเทศชาติ

⁷³ Patricia Kim. (2008). Chinese Student Protests: Explaining the Student Movements of the 1980s and the Lack of Protests since 1989. *Berkeley Undergraduate Journal*, 21 (2), p.13.

⁷⁴ A. P. Liu. (1984). Opinions and Attitudes of Youth in the People's Republic of China. *Asian Survey*, p. 983 (Cited in Patricia Kim. (2008). *op.cit.* p.14).

⁷⁵ S. Rosen. (1989). China. In P. G. Altbach, *Student Political Activism*, p. 287

⁷⁶ S. Rosen. (1990). Impact of Reform on Chinese Youth. In D. L. Bahry, & J. C. Moses, *Political Implications of Economic Reform in Communist Systems*. p. 290. (Cited in Patricia Kim. (2008). *op.cit.* p.14).

⁷⁷ *Ibid.*

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวจีนที่เติบโตขึ้นมาในช่วงแรกของการปฏิรูปประเทศในทศวรรษ 1980 ปัจจุบันอายุประมาณ 45 ปี ประกอบอาชีพนักวิชาการในมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ เมื่อเรียนจบระดับปริญญาตรีในเมืองจีนแล้ว มีโอกาสได้ทุนการศึกษาไปศึกษาต่อจนจบการศึกษาระดับปริญญาเอกที่สหรัฐอเมริกา ซึ่งนักวิชาการท่านนี้กล่าวว่า การศึกษาต่อต่างประเทศถือเป็นความฝันของวัยรุ่นที่โตมาในสมัยนี้ เสียผิงเช่นเขา เมื่อเรียนจบแล้วได้กลับไปทำงานสอนหนังสือที่ประเทศจีนอยู่ระยะหนึ่ง จากนั้นจึงออกมาทำงานยังต่างประเทศจนปัจจุบัน เมื่อผู้เขียนถามว่าจะกลับไปใช้ชีวิตที่เมืองจีนหรือจะอยู่ต่างประเทศตลอดไป นักวิชาการชาวจีนคนนี้ตอบว่าในระหว่างที่ยังทำงานอยู่คงจะทำงานที่ต่างประเทศตลอดไป ด้วยเหตุผลเรื่องโอกาสที่มากกว่าทั้งค่าตอบแทนที่สูงและโอกาสในการพัฒนาทางอาชีพ แต่ขณะนี้เขาได้ซื้อพาร์ตเมนต์ที่เมืองจีนอยู่ด้วยซึ่งเป็นห้องที่ซื้อไว้ตั้งแต่เริ่มทำงานในเมืองจีนเมื่อกว่า 20 ปีก่อน เขาเล่าว่าในเวลานั้นธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ของจีนเฟื่องฟูมาก การมีห้องชุดในเมืองใหญ่มีราคาสูงมาก รายได้ของเขาที่สอนในมหาวิทยาลัยจีนในเวลานั้นถือว่าไม่มากนักจึงต้องผ่อนชำระในระยะเวลากว้าง 30 ปี แต่เมื่อเขาได้โอกาสมาทำงานที่ต่างประเทศซึ่งอาชีพนักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับโลกทำให้เขามีรายได้สูงกว่าการสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยที่เมืองจีน ทำให้ผ่อนชำระห้องชุดหมดก่อนเวลา

Hu Wen อดีตนักศึกษาหญิงชาวจีนอีกคนหนึ่งที่เกิดในต้นทศวรรษ 1980 และเติบโตมาในช่วงการปฏิรูปประเทศเช่นกัน เป็นบุตรสาวคนที่สองของครอบครัว Hu Wen เกิดหลังจากที่รัฐบาลจีนประกาศใช้นโยบายลูกคนเดียวใน ค.ศ. 1979 ทำให้บิดามารดาต้องเสียค่าปรับให้กับทางที่มีลูกคนที่สอง และครอบครัวต้องเสียค่าใช้จ่ายที่เป็นสวัสดิการต่างๆ สำหรับเธอ เช่น ค่าเล่าเรียน ค่ารักษาพยาบาล เพราะรัฐจ่ายให้สำหรับลูกคนแรกเท่านั้น Hu Wen เกิดที่เมืองเล่อซาน มณฑลชื้อชวน จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยหนานจิง (Nanjing University) และจบการศึกษาระดับปริญญาโทและเอกจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (National University of Singapore) ผู้วิจัยถาม Hu Wen ว่าทำไมจึงมาเรียนที่ต่างประเทศ Hu Wen ตอบว่าเป็นความฝันของเธอและเพื่อนๆ หลายคนที่จะได้ไปต่างประเทศ เมื่อมีโอกาสเธอก็ลงสมัครมาเรียนและเป็นครั้งแรกที่เธอได้ออกนอกประเทศจีน เมื่อจบปริญญาโท Hu Wen กลับไปทำงานที่ชื้อชวนในอาชีพเขียนบทสารคดีทางโทรทัศน์ 2 ปี จากนั้นเธอได้ลาออกเพื่อกลับมาศึกษาต่อระดับปริญญาเอกที่สิงคโปร์ ซึ่ง Hu Wen บอกว่าเธอคิดว่าการเรียนจบปริญญาเอกจะเพิ่มโอกาสดีๆ ให้เธอมากขึ้น และเธอต้องการเห็นโลกกว้าง ปัจจุบัน Hu Wen ทำงานและใช้ชีวิตครอบครัวอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาสามีของเธอเป็นคนจีนเช่นกัน เคยทำงานที่บริษัท Microsoft ที่สาขาในประเทศจีนและย้ายไปทำงานที่บริษัท Microsoft ประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งคู่มีบุตรชาย 2 คน ซึ่งคนที่สองเกิดเมื่อจีนมีนโยบายผ่อนผันเรื่องลูกคนเดียวแล้ว Hu Wen และครอบครัวอาจจะใช้ชีวิตในสหรัฐอเมริกาตลอดไปเหมือนชาวจีนอีกจำนวนมาก คนเหล่านี้เป็นผลผลิตของประเทศจีนในสมัยปฏิรูปประเทศ ได้รับการปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของการจบการศึกษาสูงๆ เพื่อการมีอาชีพการ

งานที่ดี ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี การได้ใช้ชีวิตในต่างประเทศที่เจริญแล้วอย่างยุโรปหรือสหรัฐอเมริกาเป็นความฝันหนึ่งในชีวิตของชาวจีนจำนวนมาก แต่สำหรับบางคนเมื่อได้ไปใช้ชีวิตอยู่จริงกลับต้องการกลับประเทศจีน ดังเช่น Hu Wen เพื่อนของผู้วิจัยเป็นบุคคลหนึ่งที่กล่าวเสมอว่าการใช้ชีวิตอยู่ในสหรัฐอเมริกา มีความสะดวกสบาย มีรายได้สูง แต่การต้องใช้ชีวิตในต่างประเทศโดยไม่รู้กำหนดว่าจะได้กลับเมืองจีนเมื่อไหร่ไม่ใช่สิ่งที่เธอฝัน แต่หากการกลับมาทำงานที่เมืองจีนแล้วได้รายได้ลดลงจะทำให้โอกาสของลูกๆ ของเธอลดน้อยลงไปด้วย ก็อาจทำให้ครอบครัวของเธอเลือกที่จะทำงานที่สหรัฐอเมริกาต่อไปเพื่อโอกาสทางการศึกษาและโอกาสในชีวิตของบุตรชายทั้งสองคน

นักศึกษาจีนอีกคนที่มีโอกาสทางการศึกษาที่ต่างประเทศคือ Wei Bingbing จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและโทจากมหาวิทยาลัยหนานจิง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของจีน จากนั้นได้รับทุนการศึกษาระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ Wei Bingbing ได้เป็นนักศึกษาแลกเปลี่ยนไปทำวิจัยที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด 1 ปีครึ่ง ซึ่งเขาบอกว่าเป็นโอกาสที่ดีสำหรับนักศึกษาจีนที่คิดฝันถึงการได้ไปประเทศสหรัฐอเมริกามาตลอด เมื่อจบการศึกษาระดับปริญญาเอก Wei Bingbing ได้งานเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเจ้อเจียง เมื่อถามถึงการไปทำงานที่ต่างประเทศ เขาบอกว่าจะมีความคิดจะไปทำงานที่ต่างประเทศเช่นกันแต่งานที่ทำอยู่ในเมืองจีนขณะนี้ เป็นงานที่ดีและทำให้เขามีโอกาสซื้อบ้านที่เมืองจีนเป็นทรัพย์สิน อีกทั้งการที่เขาเป็นลูกคนเดียวของครอบครัวทำให้มีหน้าที่ต้องดูแลครอบครัว เขาจึงเลือกที่จะกลับไปทำงานที่ประเทศจีน

นักศึกษาจีนอีกคนที่ยังได้สอบถามความเห็น คือ Cao Yin ซึ่งจบปริญญาตรีและโทจาก The Shanghai Academy of Social Science ในมหานครซ่งไห่ (เซี่ยงไฮ้) ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ด้านเศรษฐกิจอันดับต้นของจีน และศึกษาต่อปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ เขาเล่าว่าเมื่อเรียนจบปริญญาโทเขาเริ่มทำงานและผ่อนอพาร์ทเมนต์ที่ซ่งไห่ซึ่งมีราคาสูงมาก แต่เป็นความฝันของเขาที่จะมีบ้านเป็นของตัวเอง ดังนั้นเงินทุนการศึกษาส่วนใหญ่เขานำไปผ่อนบ้านที่เมืองจีนและเก็บออม Cao Yin บอกว่าการได้โอกาสมาศึกษาต่อต่างประเทศและได้ทุนการศึกษาที่สูงพอสมควรทำให้เขามีเงินออมที่ค่อนข้างมาก ซึ่งเงินก้อนนี้จะช่วยเขาได้มาเมื่อกลับไปทำงานที่ประเทศจีนหลังจบการศึกษา เมื่อผู้วิจัยถามถึงความสนใจทำงานที่ต่างประเทศ Cao Yin บอกว่ามีความสนใจแต่เขาเป็นลูกคนเดียวของครอบครัว และมีคู่หมั้นแล้ว เมื่อเรียนจบจึงตั้งใจกลับไปทำงานที่เมืองจีนเพื่อดูแลครอบครัวและสร้างครอบครัวของเขา Cao Yin เล่าให้ผู้วิจัยฟังด้วยว่าบิดามารดาของเขาเติบโตมาในสมัยเหมา เจ๋อตง และเริ่มสร้างครอบครัวในสมัยเติ้ง เสี่ยวผิง มักเล่าให้เขาฟังว่าช่วงเวลานั้นจีนยังยากจนมากและโอกาสทางการศึกษาของคนจีนก็น้อย ต่างจากรุ่นต่อมาที่จีนเปิดและปฏิรูปประเทศแล้ว บิดามารดาของเขาจึงบอกเสมอเรื่องการเรียนหนังสือสูงๆ Cao Yin บอกว่าถ้าเขาไม่ได้โอกาสทางการศึกษา เขาก็น่าจะต้องไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานใดโรงงานหนึ่ง ดังนั้นสำหรับเขาแล้วการศึกษาสำคัญที่สุด เพราะการมีการศึกษาสูงๆ ช่วยให้เขามีโอกาสมากกว่าอีกหลายคน

คนจีนเหล่านี้ที่เป็นอาจารย์และเพื่อนชาวจีนของผู้วิจัยที่ได้มีโอกาสพูดคุย ทำให้ได้รับทราบความคิดของคนจีนที่เป็นวัยรุ่นในยุคของเด็ก เลี้ยวผิง และรุ่นที่เกิดในทศวรรษ 1980 และเติบโตในทศวรรษ 1990 จะเห็นได้ว่าคนทั้งสองรุ่นนี้ที่มีอายุห่างกันระหว่าง 15-20 ปี ได้รับการปลูกฝังมาคล้ายคลึงกันในการมีการศึกษาสูงๆ การได้ไปศึกษาหรือทำงานในต่างประเทศ การมีหน้าที่การงานที่ดีมีเงินเดือนสูง และการมีบ้านเป็นของตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นค่านิยมของคนรุ่นใหม่ของคนจีนที่ได้รับการปลูกฝังมาในยุคแห่งการปฏิรูปและเปิดประเทศ

การรับค่านิยมตะวันตก

การเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้รายได้ของคนจีนดีขึ้น จีนพัฒนาไปหลายด้าน และเปลี่ยนจากประเทศยากจนเป็นประเทศที่มีรายได้ขนาดกลาง สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างชัดเจนจนได้รับคำชื่นชม คุณภาพชีวิตของคนจีนได้รับการพัฒนาเพิ่มขึ้น ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นมากของคนจีนทำให้มีการประมาณว่าใน ค.ศ. 2006 จีนมีคนรวยระดับมหาเศรษฐี 320,000 คน⁷⁸ รายได้ต่อหัวโดยเฉลี่ยของคนจีนเพิ่มขึ้นจาก 339 ดอลลาร์สหรัฐฯ ใน ค.ศ. 1990 เป็น 4,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ ใน ค.ศ. 2010⁷⁹ ประมาณว่าใน ค.ศ. 2010 คนจีนเกือบ 300 ล้านคน ยกฐานะขึ้นเป็นชนชั้นกลางระดับล่าง มีรายได้ระหว่าง 3,100 – 5,000 ดอลลาร์ ต่อปี และคนจีนกว่า 500 ล้านคน ยกฐานะขึ้นเป็นชนชั้นกลางระดับสูง มีรายได้ 5,000 – 12,300 ดอลลาร์ ต่อปี⁸⁰

ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นและการเปิดประเทศทำให้คนจีนมีโอกาสในการบริโภคสินค้าและบริการจากต่างชาติมากขึ้น นอกจากนี้การเป็นตลาดขนาดใหญ่ทำให้มีบริษัทต่างชาติจำนวนมากพยายามเข้าไปขยายตลาดในจีน โดยเฉพาะโฆษณาสินค้าของต่างชาติทางโทรทัศน์ที่ใช้รูปแบบและเทคนิคการถ่ายทำแบบตะวันตกที่น่าสนใจและดูน่าเชื่อถือสำหรับชาวจีน ทำให้ความนิยมในสินค้าและวัฒนธรรมตะวันตกมีมากขึ้น ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างของคนจีนรุ่นใหม่ เช่น ประเพณีการแต่งงานของจีนก่อนการปฏิรูปประเทศหรือในสมัยเหมา เจ๋อตง เจ้าบ่าวเจ้าสาวนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีแดงที่ถือเป็นสีมงคลของจีน สีนสอดเป็นหยกหรือทอง ในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมงานแต่งงานจะมีความเรียบง่ายไม่ฟุ่มเฟือย แต่เมื่อวัฒนธรรมและค่านิยมตะวันตกเข้าไปในสังคมจีนมากขึ้น คนรุ่นใหม่ชาวจีนจึงมีค่านิยมจัดพิธีแต่งงานแบบตะวันตก เช่น การแต่งกายด้วยชุดเจ้าบ่าวเจ้าสาวแบบตะวันตก เจ้าสาวนิยมชุดแต่งงานสีขาวแบบชุดราตรี และนิยมแหวนเพชรแบบตะวันตกมากกว่าหยกหรือ

⁷⁸ โรบิน เมอเรติท. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 218.

⁷⁹ Martin Jacques. (2012). *When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*. p. 185.

⁸⁰ โรบิน เมอเรติท. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 220.

ทอง ทุกวันนี้ตามสถานที่ต่างๆ ในเมืองจีน เช่น สวนสาธารณะ อาคารที่สวยงาม จะเห็นเจ้าบ่าวเจ้าสาว แต่งชุดแต่งงานแบบตะวันตกไปถ่ายรูปบริเวณนี้

นักวิชาการวิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในพิธีแต่งงานนี้เป็นผลมาจากการตลาดของบริษัทเดอเบียร์สกรุป (De Beers) บริษัทผลิตเพชรรายใหญ่ที่สุดของโลก ที่เข้าไปทำการตลาดในจีน ตั้งแต่ ค.ศ. 1993 ด้วยการใช้ภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์และนิตยสารต่างๆ นำเสนอภาพพิธีแต่งงานแบบตะวันตก ต่อมาบริษัทนี้เริ่มธุรกิจจัดการสมรสหมู่ทำให้บริษัทเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นไปอีก และในพิธีแต่งงานที่จัดทางบริษัทได้เน้นพิธีการสำคัญคือการที่เจ้าบ่าวสวมแหวนเพชรให้เจ้าสาว โดยโฆษณาของบริษัทเน้นย้ำสโลแกนที่ใช้มาตั้งแต่ ค.ศ. 1947 ว่า “A Diamond is Forever” หรือ เพชรคือสิ่งที่เป็นนิรันดร์ การตลาดเหล่านี้มีอิทธิพลต่อค่านิยมของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ของจีนอย่างยิ่ง นอกจากจะหันมานิยมพิธีแต่งงานแบบตะวันตกแล้ว ความสำเร็จของบริษัทนี้ยังเห็นได้ชัดเจนจากผลประกอบการของบริษัทเดอเบียร์ในประเทศจีนที่มียอดสูงถึง 1,400 ล้านดอลลาร์ใน ค.ศ. 2005⁸¹ ธุรกิจค้าเพชรในเมืองจีนมีผู้ซื้อเพิ่มขึ้นร้อยละ 20-25 ในช่วง ค.ศ. 2006 – 2016 โดยเป็นการซื้อขายในธุรกิจการแต่งงานกว่าร้อยละ 50⁸² และนักการตลาดของฮ่องกงคาดการณ์ว่าภายในอนาคตธุรกิจเพชรจะกลายเป็นธุรกิจหลักในเมืองใหญ่ๆ หลายแห่งของจีน เพราะคนกว่าร้อยละ 75 ที่เกิดหลังทศวรรษ 1980 และ 1990 ที่อยู่ในเมืองใหญ่อย่างเป่ย์จิง ชั่งไห่ เซินเจิ้น และเฉิงตู มีแนวโน้มเลือกใช้แหวนเพชรในพิธีแต่งงานมากขึ้น นอกจากนี้จากการสำรวจตลาดจีนของบริษัทเดอเบียร์พบว่านอกจากผู้หญิงแล้ว ร้อยละ 67 ของผู้ชายจีนอายุระหว่าง 30-44 ปี ต้องการมีเพชรเป็นสินทรัพย์เช่นกัน⁸³ ซึ่งต่างจากค่านิยมจีนในอดีตที่นิยมอัญมณีอย่างหยก ไข่มุก

ประเพณีอีกประการของจีนที่กำลังถูกค่านิยมตะวันตกเข้ามามีกระทบ คือ ประเพณีการดื่มชา ตั้งแต่โบราณมาจีนเป็นชาติที่นิยมการดื่มชาอย่างมาก ชาจีนมีหลากหลายประเภทและเป็นที่ยอมรับมานาน เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตประจำวันของคนจีน เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีสำคัญๆ เช่น การไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ การยกน้ำชาในพิธีแต่งงาน เป็นต้น แต่เมื่อวัฒนธรรมตะวันตกที่นิยมการดื่มกาแฟและร้านกาแฟที่มีชื่อเสียงระดับโลกอย่างสตาร์บัคส์ (Starbucks) เข้ามาเปิดตลาดในเมืองใหญ่ๆ ของจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1999 ร้านกาแฟสตาร์บัคส์ขยายสาขาอย่างรวดเร็วในเมืองใหญ่กว่า 90 เมืองของจีน ใน ค.ศ. 2016 มีกว่า 2,500 สาขาทั่วประเทศจีน และสตาร์บัคส์ประกาศว่าภายใน ค.ศ. 2021 จะขยายสาขาให้ครบ 5,000 สาขาในจีน การขยายตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจร้านกาแฟโดยเฉพาะสตาร์บัคส์ที่กินส่วนแบ่งตลาด

⁸¹ แหล่งเดิม. หน้า 220.

⁸² Michelle Yuan. (2016, January 31). ‘The Bigger, The Better,’ Say Chinese Girls and Diamond Companies. *Forbes*. (online).

⁸³ *Ibid.*

ร้านกาแฟกว่าร้อยละ 75⁸⁴ การดื่มกาแฟไม่ใช่เพียงเครื่องดื่มที่คนรุ่นใหม่ดื่มแทนชา แต่การดื่มกาแฟสตาร์บัคส์หรือการเดินเข้าไปในร้านสตาร์บัคส์กลายเป็นการแสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีรสนิยมโก้หรู มีฐานะ เพราะกาแฟมีราคาแพงเมื่อเทียบกับค่าครองชีพของจีน ดังนั้นคนจีนรุ่นใหม่ คนจีนที่มีฐานะ หรือผู้ที่นิยมตะวันตก เห็นว่าเครื่องดื่มยี่ห้อนี้ไม่ใช่เพียงแค่กาแฟที่พวกเขาดื่มแทนชา แต่เป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงฐานะที่ร่ำรวย ความทันสมัย ทันโลก และรสนิยมของตนด้วย⁸⁵

นักวิชาการชาวจีนตั้งข้อสังเกตว่าการที่ประเพณีหรือค่านิยมต่างชาติ เช่น พิธีการแต่งงานหรือความนิยมเพชร เข้ามามีอิทธิพลต่อคนจีนได้อย่างง่ายดายและมีอิทธิพลค่อนข้างมากนั้น นอกจากการตลาดแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของจีนถูกละทิ้งไปตั้งแต่พรรคคอมมิวนิสต์เข้าปกครองประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1949 และธรรมเนียมประเพณีจีนถูกทำลายมากขึ้นในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม ทำให้คนรุ่นใหม่รับวัฒนธรรมประเพณีต่างชาติได้ง่าย

4.4 ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมจีน: ปัญหาสำคัญของจีนจากการปฏิรูปประเทศ

การปฏิรูปประเทศของจีนทำให้เศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรดีขึ้น และส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในสังคมจีนทั้งการขยายตัวของสังคมเมือง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยมต่างๆ นอกจากนี้การปฏิรูปยังส่งผลกระทบต่อสังคมจีน ทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา รัฐบาลจีนได้วิเคราะห์ปัญหาของประเทศและสรุปว่าจีนปัจจุบันมีปัญหาใหญ่ 7 ประการ ได้แก่ การพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุล แรงงานหายาก ปัญหาการเข้าถึงการรักษาพยาบาลของประชาชนและการขาดแคลนแพทย์ ความไม่ยุติธรรมทางการศึกษา ราคาที่อยู่อาศัยสูง ช่องว่างทางรายได้ห่าง และปัญหาการทุจริต⁸⁶ ในส่วนนี้จะวิเคราะห์ถึงปัญหาสำคัญ 3 ประเด็น ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิรูปประเทศ คือ ปัญหาความไม่เท่าเทียมในสังคมจีน และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ทางการเงินต้องออกเป็นนโยบายหลักของชาติเพื่อแก้ปัญหา ส่วนปัญหาการทุจริตนั้นทางการเงินถือเป็นปัญหาใหญ่ที่กำลังเร่งแก้ไขอย่างจริงจังเช่นกัน ดังที่ได้กล่าวไปโดยละเอียดแล้วในบทที่ 3

⁸⁴ Darley Chen. (2017, March 28). Starbucks is opening more than a store a day in China and only plans to get faster there. *Quartz*. (online).

⁸⁵ Olivier. (2015, September 4). How Starbucks is Different in China. *Marketing China*. (online).

⁸⁶ ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *ข้อเท็จจริง 7 ปัญหาของประชาชนจีน*.

4.4.1 ความไม่เท่าเทียมในสังคมจีน

ความไม่เท่าเทียมในสังคมจีนเป็น 1 ในปัญหาใหญ่ 7 ประการของจีนที่รัฐบาลจีนให้ความสำคัญในการวิเคราะห์และพยายามหาทางแก้ไขปัญหามาตลอด ความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นมีทั้งความเจริญที่ไม่สมดุลระหว่างภูมิภาคต่างๆ และช่องว่างระหว่างรายได้ ที่ผ่านมาความเจริญกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นหลักเพราะได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ขณะที่พื้นที่ภาคตะวันตกและเขตชายแดนต่างๆ เพิ่งได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังในทศวรรษ 2000 ผลคือทำให้ความเจริญของพื้นที่ต่างกัน รายได้ของประชากรต่างกันจนเกิดความไม่เท่าเทียมขึ้นในสังคมจีน ทางกรจีนจึงมีนโยบายปรับปรุงคุณภาพชีวิตประชาชน และส่งเสริมการกระจายรายได้ที่เท่าเทียมระหว่างพื้นที่ชายทะเลภาคตะวันออก ภาคใต้ กับพื้นที่ตอนในของจีน

ความไม่เท่าเทียมทางรายได้

ความไม่เท่าเทียมในสังคมจีนที่เป็นปัญหาสำคัญที่สุดที่รัฐบาลจีนหลายสมัยพยายามแก้ไข แต่ดูเหมือนว่ายิ่งเศรษฐกิจจีนเติบโตมากขึ้นเท่าไร ช่องว่างทางรายได้และความเจริญในพื้นที่ต่างๆ ยิ่งมากขึ้น ความแตกต่างของการพัฒนาภูมิภาคต่างๆ ชัดเจนขึ้น กว่า 30 ปีของการปฏิรูปประเทศตั้งแต่ทศวรรษ 1980 – ทศวรรษ 2000 รายได้ของประชากรในพื้นที่ต่างๆ ของจีนเพิ่มขึ้นอย่างมาก คนจนมีรายได้มากขึ้น จาก ค.ศ. 1978 – 2009 รายได้ประชากรในเขตเมืองและชุมชนต่อคนต่อปี เพิ่มขึ้นจาก 343.4 หยวน เป็น 17,175 หยวน รายได้ต่อคนต่อปีของชาวนาเพิ่มขึ้นจาก 133.6 หยวน เป็น 5,153 หยวน ทำให้จีนเปลี่ยนจากประเทศยากจน เป็นประเทศพหุมีพอกิน และกำลังก้าวเป็นประเทศที่มีความพหุมีพอกินระดับสูง⁸⁷ แต่ความแตกต่างระหว่างเขตพื้นที่กลับเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ทำให้ปัญหาความไม่สมดุลในการพัฒนากลายเป็นปัญหาที่ทำให้ผู้คนมีความกังวลอย่างมาก

รัฐบาลจีนตระหนักถึงปัญหาความไม่สมดุลทางรายได้ที่เกิดขึ้น ทำให้ใน ค.ศ. 2002 พรรคคอมมิวนิสต์จีนนำโดยเจียง เจ๋อหมิน แถลงว่า จีนจะพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดสังคมที่อยู่ดีกินดีโดยถ้วนหน้า ระหว่าง ค.ศ. 2003 – 2013 ภายใต้การบริหารของประธานาธิบดีหู จิ่นเทา และ นายกรัฐมนตรีเวิน เจียเป่า รัฐบาลจีนมีนโยบายสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (“harmonious society” policy) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเติบโตที่เท่าเทียมกัน ทำให้รัฐบาลมุ่งขยายความเจริญไปทุกพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ตอนในกับพื้นที่ชายแดน และพยายามแก้ไขปัญหาคายากจนของประชาชนอย่างจริงจัง ผลคือในระหว่าง ค.ศ. 2002 – 2007 ประชากรในกลุ่มยากจนมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น แต่ความไม่เท่าเทียมทางรายได้โดยรวมยังคงเพิ่มขึ้น

⁸⁷ แหล่งเดิม. หน้า 13.

เศรษฐกิจจีนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในทศวรรษ 2000 ยิ่งทำให้กลุ่มคนรวยมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วกว่า 2 เท่า ส่งผลให้ช่องว่างทางรายได้ระหว่างคนรวยกับคนจนกว้างขึ้นมาก คือ จาก 19 ต่อ 1 ใน ค.ศ. 2002 เป็น 25 ต่อ 1 ใน ค.ศ. 2007 ความไม่เท่าเทียมในระดับชาติจึงมากขึ้น⁸⁸ ช่องว่างด้านรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทเพิ่มมากขึ้น จากสัดส่วน 1.8 ต่อ 1 ใน ค.ศ. 1983 เพิ่มขึ้นเป็น 3.33 ต่อ 1 ใน ค.ศ. 2009⁸⁹ และเพิ่มจากร้อยละ 45 ใน ค.ศ. 2002 เป็นร้อยละ 51 ใน ค.ศ. 2007⁹⁰ ส่วนต่างของรายได้ระหว่างภูมิภาคเพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน เช่น ใน ค.ศ. 2009 รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของประชาชนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกคือ 38,587 หยวน ภาคตะวันตกคือ 18,090 หยวน ต่างกันถึง 20,000 หยวน รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีที่เมืองซึ่งให้สูงที่สุดในจีนคือ 76,976 หยวน ส่วนรายได้เฉลี่ยที่ต่ำที่สุดอยู่ที่พื้นที่มณฑลกุ้ยโจว คือ 9,187 หยวน ในสองพื้นที่นี้รายได้ประชากรต่างกันถึง 67,789 หยวน⁹¹ จะเห็นได้ว่าความไม่เท่าเทียมทางการพัฒนาตั้งแต่ต้นส่งผลระยะยาวมาจนนาน แม้จีนจะเร่งพัฒนาพื้นที่ที่ถูกละเลยมาก่อนอย่างเต็มที่ แต่พื้นที่ที่พัฒนาแล้วยังคงเติบโตต่อไป ทำให้ช่องว่างของความเจริญและรายได้ห่างกันมากขึ้น

ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางรายได้ระหว่างคนในเมืองและคนในชนบท ทำให้ใน ค.ศ. 2011 พรรคคอมมิวนิสต์กำหนดแนวทางแก้ปัญหาความยากจนโดยกำหนดให้ ค.ศ. 2020 เป็นปีที่จีนหลุดพ้นความยากจน และคนจีนต้องมีหลักประกัน 3 ประการ คือ การรักษาพยาบาล การศึกษา และที่อยู่อาศัย⁹² หู จินเทา ประธานาธิบดีและเลขาธิการใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์ในขณะนั้นประกาศโครงการแก้ไขปัญหความยากจนในชนบทจีนระหว่าง ค.ศ. 2011 – 2020 เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของรัฐบาลท้องถิ่น รัฐบาลกลางเพิ่มงบประมาณเพื่อแก้ปัญหาความยากจนขึ้น ในทศวรรษ 2010 จีนถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ระดับกลางค่อนข้างสูง (Upper middle income)⁹³ และกำลังจะก้าวเป็นประเทศที่มีรายได้สูงในอนาคต แต่ปัญหาช่องว่างระหว่างรายได้ยังเป็นปัญหาใหญ่ของจีน ซึ่งทำให้ความแตกต่างเหลื่อมล้ำทางสังคมเพิ่มขึ้นไปด้วย ปัญหานี้กระทบต่อสังคมจีนอย่างยิ่ง ทั้งในด้านความสมดุลของรายได้และความรู้สึกของประชาชนในพื้นที่ยากจนทางภาคตะวันตก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความอ่อนไหวด้านความสัมพันธ์อยู่แล้ว ตัวอย่างความแตกต่างทางรายได้ที่เด่นชัด เช่น ใน ค.ศ. 2013 มหานครเทียนจินเป็นเขตที่ประชากรมีรายได้ต่อหัวสูงสุดของประเทศ คือ 84,337 หยวน ส่วนมณฑลกุ้ยโจว ทาง

⁸⁸ Terry Sicula. (2013, August). *op.cit.* p. 2. (online).

⁸⁹ ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 14.

⁹⁰ Terry Sicula. (2013, August). *Ibid.* p. 3. (online).

⁹¹ ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 14.

⁹² สันติ ตั้งรพีพากร. (2554). ยกระดับมาตรฐาน “ความจน”. (ออนไลน์).

⁹³ The World Bank Group (2011). Country Income Groups (World Bank Classification). (online).

ตะวันตกเฉียงใต้ของจีนและมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยจัดเป็นมณฑลที่ยากจนที่สุดของจีน ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีเพียง 16,413 หยวน⁹⁴

ความไม่เท่าเทียมทางรายได้ทำให้จีนติดอันดับประเทศที่มีความไม่เท่าเทียมทางรายได้มากที่สุดของโลก ถือเป็นปัญหาที่ทำลายรัฐบาลจีนอย่างยิ่ง เพราะนอกจากต้องใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่อพัฒนาความเจริญโดยเฉพาะสวัสดิการ เช่น สาธารณูปโภค การศึกษา การสาธารณสุข ในเขตพื้นที่ตอนในให้ใกล้เคียงกับพื้นที่ชายฝั่งแล้ว ยังต้องยกระดับรายได้เฉลี่ยของคนจีนในแต่ละพื้นที่ให้อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันด้วย ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย นอกจากนี้ปัญหาลำบากทางรายได้และความเจริญไม่ใช่แค่ประเด็นด้านเศรษฐกิจ แต่เป็นประเด็นเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางการเมืองและสังคมด้วย ในต้น ค.ศ. 2013 ก่อนลงจากตำแหน่งประธานาธิบดี เวิน เจียเป่าได้กล่าวถึงปัญหาแรงงานนี้และเตือนว่าการพัฒนาประเทศของจีนที่ไม่สมดุล จะทำให้จีนต้องเผชิญความยากลำบากและปัญหาหลายประการในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รัฐบาลจึงต้องเร่งแก้ปัญหานี้และต้องทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ⁹⁵

รัฐบาลจีนได้กำหนดนโยบายเพื่อสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจีนระยะ 5 ปี ฉบับที่ 11 (ค.ศ. 2006 – 2010) และใน ค.ศ. 2011 ประธานาธิบดีหู จิ่นเทา ได้กล่าวสุนทรพจน์ เพื่อเน้นว่าจีนจะสร้างเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งพาตนเองได้และยั่งยืน (economic sustainability) “ประชากร ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม สร้างแรงกดดันต่อเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมของเรา เราขาดความสมดุลในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากร ขาดการร่วมมือและการพึ่งพาตนเองในการพัฒนาของเรา”⁹⁶ พรรคคอมมิวนิสต์จีนจึงได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนในอนาคตว่า คือการ “คืบหน้าอย่างมั่นคง”⁹⁷ ความไม่สมดุลด้านรายได้ระหว่างคนในเขตเมืองและชนบทที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้รัฐบาลจีนมีนโยบายสร้างความเป็นเมืองให้กับชนบท (Urbanization) เพื่อกระจายความเจริญไปสู่ชนบทจีน พรรคคอมมิวนิสต์กำหนดแนวทางแก้ปัญหาความยากจนโดยกำหนดให้ ค.ศ. 2020 เป็นปีที่จีนหลุดพ้นความยากจน และคนจีนต้องมีหลักประกัน 3 ประการ คือ การรักษาพยาบาล การศึกษา และที่อยู่อาศัย⁹⁸ รวมทั้งตั้งเป้าหมายที่จะให้ชาวจีนทุกคนมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปีเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวภายใน ค.ศ. 2020

⁹⁴ อักษรศรี พานิชสาส์น. (2556, มกราคม 3). ปีใหม่แต่ปัญหาเก่า รอผู้นำจีนเร่งแก้. *กรุงเทพธุรกิจ*. (ออนไลน์).

⁹⁵ Terry Sicula. (2013, August). *Ibid.* p.1. (online).

⁹⁶ Tomoyuki Fukomoto & Ichiro Muto. (2011). *op.cit.* p. 2.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ สันติ ตั้งพิพากร. (2554). ยกระดับมาตรฐาน “ความจน”. (ออนไลน์).

ความไม่เท่าเทียมด้านบริการสาธารณสุข

จีนมีปัญหาความไม่เท่าเทียมในด้านบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานระหว่างพื้นที่เขตเมืองกับเขตชนบทและระหว่างภูมิภาค เช่น ในเขตเมืองเดียวกันคือเมืองฉงชิ่ง เมืองหลวงของมณฑลชื้อชวน มีความเจริญแบบเมืองใหญ่ แต่ในเขตอำเภอแห่งหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งเช่นกันแต่อยู่ห่างไป 200 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ยากจน ความแตกต่างระหว่างบริการพื้นฐานระหว่างเมืองและชนบทต่างกันที่สำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนคือ ด้านสุขอนามัย จีนมีประชากรคิดเป็นร้อยละ 20 ของโลก แต่จัดสรรค่าใช้จ่ายโดยรวมทางสุขอนามัยเพียงร้อยละ 3 ของค่าใช้จ่ายรวมของโลก และต่ำกว่าระดับประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ ในเขตเมืองมีทรัพยากรสุขอนามัยร้อยละ 70 และความทันสมัยของเครื่องมือการแพทย์อยู่ในเขตเมืองเป็นส่วนใหญ่ แต่ในชนบทมีเพียงร้อยละ 30⁹⁹

ปัญหาอีกประการด้านสุขอนามัย คือ จีนมีระดับการประกันการรักษาพยาบาลต่ำ แม้ว่าจีนมีระบบสวัสดิการการรักษาพยาบาลที่ครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่สวัสดิการที่รัฐจัดให้ไม่มากนัก เพราะจีนตัดลดสวัสดิการของรัฐ หรือ ชามเหล็ก ลง ในทศวรรษ 1990 ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนต้องรับผิดชอบการรักษาพยาบาลส่วนใหญ่เอง รวมถึงค่ารักษาพยาบาลในจีนมีอัตราค่อนข้างสูงทำให้คนในชนบทหรือแรงงานที่มีรายได้น้อยเข้าถึงการรักษาพยาบาลยาก นอกจากนี้ยังมีคนอีกกว่า 100 ล้านคนที่ไม่มีการประกันการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐาน ได้แก่ คนที่เป็นแรงงานผิดกฎหมายและแรงงานที่ไม่มีทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้รับสิทธิสวัสดิการการรักษาพยาบาลจากรัฐบาลท้องถิ่น คนเหล่านี้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาเอง คนจีนวัยหนุ่มสาวที่เกิดมาในช่วงนโยบายลูกคนเดียวที่ต้องจัดสรรเงินเดือนส่วนหนึ่งมาเป็นค่ารักษาพยาบาลผู้ใหญ่ในครอบครัว ทำให้ภาระของคนวัยนี้ที่กำลังเป็นแรงงานหลักของประเทศเพิ่มสูงขึ้น

นอกจากนี้ประชากรในเขตชนบทหลายแห่งและพื้นที่ชายแดนยากจนมีทรัพยากรการรักษาพยาบาลไม่เพียงพอ เครื่องแพทย์ล้าสมัย ยามีน้อยและหายาก ค่าใช้จ่ายในการตรวจรักษาด้วยเครื่องมือที่ใช้เทคโนโลยีสูงมีราคาแพง และการเดินทางไปหาหมอไม่สะดวกเพราะการคมนาคมที่ยากลำบาก นอกจากนี้โรงพยาบาลของจีนทั่วประเทศกว่าร้อยละ 70 เป็นของรัฐที่ต้องแบกรับปริมาณการให้บริการถึงร้อยละ 80 มีแนวโน้มที่จะหาผลประโยชน์มากขึ้นด้วยการจ่ายยาราคาแพง ใช้เครื่องมือทางการแพทย์ขนาดใหญ่ ทำให้ผู้ป่วยต้องค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเพิ่มขึ้น และค่ารักษาพยาบาลเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่ประชากรที่มีฐานะร่ำรวยมีโอกาสทางสาธารณสุขที่ดีกว่าด้วยการจ่ายเงินซื้อประกันสุขภาพ รัฐบาลจีนตระหนักถึงปัญหาที่กระทบคุณภาพชีวิตประชากรดีและวิเคราะห์ว่าปัญหาเกิดขึ้นเพราะโครงสร้างทรัพยากรการรักษาพยาบาลไม่สมดุล การจัดสรรทรัพยากรขาดประสิทธิภาพ ทางการเงินพยายามแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายด้านสุขอนามัยนี้ด้วยการเพิ่มงบประมาณด้านสาธารณสุขมากขึ้น และพยายาม

⁹⁹ ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 54.

ควบคุมตรวจสอบทั้งในเรื่องค่ายา ค่ารักษาพยาบาล การประกาศลดราคายาลง แต่วิสาหกิจจำนวนมากใช้วิธีการเปลี่ยนชื่อยา เปลี่ยนการบรรจุ เปลี่ยนอัตราส่วนของตัวยา หรือยื่นขอใบอนุญาตใหม่ เพื่อหลีกเลี่ยงการผูกมัดการลดราคายาของรัฐบาล ทำให้ใน ค.ศ. 2009 รัฐบาลกลางจึงประกาศการปฏิรูปครั้งสำคัญในระบบสาธารณสุขของประเทศ และกำหนดเป้าหมายระยะสั้นสำหรับการประกันคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนร้อยละ 90 ของประเทศ¹⁰⁰ นโยบายนี้เริ่มดำเนินการด้วยการให้งบประมาณแก่รัฐบาลท้องถิ่นเพื่อนำไปพัฒนาสวัสดิการและบริการพื้นฐานให้แก่ประชาชน ซึ่งเป็นนโยบายหนึ่งในการสร้างอาชีพ สร้างการบริโภค และการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจหลังจากที่จีนได้รับผลกระทบจากวิกฤติการเงินในสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 2008

การปฏิรูประบบการสาธารณสุขที่ทางการเงินดำเนินการเป็นไปอย่างกว้างขวาง ทั้งการระดมความคิดจากผู้เชี่ยวชาญวิชาการด้านต่างๆ การขอความเห็นจากมวลชน เพื่อนำไปสู่การปฏิรูปทั้งระบบ โดยรัฐบาลมุ่งพัฒนาระบบสำคัญๆ 3 ระบบ คือ ระบบประกันการรักษาพยาบาลพื้นฐาน ระบบการให้บริการการรักษาพยาบาลสุขอนามัยพื้นฐาน และระบบผลิตภัณฑ์ยาพื้นฐาน การปฏิรูปนี้เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาลักษณะระบบโครงสร้างสาธารณสุขของประเทศ ลักษณะระบบกลไกและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาล โดยเน้นการขยายการรักษาพยาบาลให้ครอบคลุมประชากรทั้งในเมืองและชนบท นำไปสู่การดำเนินการที่สำคัญๆ เช่น การปรับปรุงให้การเข้าถึงการรักษาพยาบาลหรือการพบหมอของประชาชนสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งการปรับปรุงการคมนาคมพื้นฐาน การจัดระบบหมอชาวบ้าน การควบคุมต้นทุนการรักษาพยาบาลไม่ให้สูงเกินควร การให้งบประมาณเพื่อพัฒนาคุณภาพโรงพยาบาลขนาดเล็ก ส่งเสริมการใช้ยาพื้นฐานที่ราคาไม่แพง ส่งเสริมเรื่องการป้องกันและรักษาสุขภาพในหมู่ประชาชนเพื่อให้มีสุขภาพแข็งแรง ลดการเจ็บป่วย โดยใช้หลักว่าการป้องกันเป็นการยกระดับสุขภาพประชากร และที่สำคัญคือผลักดันการพัฒนาขององค์กรรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานของเมืองและชนบท ปรับระบบการประกันการรักษา ระบบการกระจายการผลิผลิตผลิตภัณฑ์ยา ระบบบริการรักษาพยาบาล

ระหว่าง ค.ศ. 2009 – 2011 รัฐบาลจีนใช้งบประมาณกว่า 20,000 ล้านหยวน ในการปรับปรุงระบบการรักษาพยาบาลสุขอนามัยพื้นฐาน ทั้งการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่รักษาพยาบาล การปรับปรุงคุณภาพโรงพยาบาล การยกระดับคุณภาพการให้บริการในโรงพยาบาล การประกันการรักษาพยาบาลของประชากรโดยกำหนดมาตรฐานค่าใช้จ่ายการบริการสาธารณสุขพื้นฐานเฉลี่ยต่อคนไม่ต่ำกว่า 20 หยวน การตั้งสำนักเวชระเบียนสุขภาพของประชากรทั่วประเทศเพื่อยกระดับการบริหารจัดการสุขภาพสาธารณะให้สูงขึ้น และการให้บริการรักษาพยาบาลพื้นฐานที่จำเป็นแก่ประชาชนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น การปลูกวัคซีนป้องกันไวรัสตับอักเสบบีแก่เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีลงไปจำนวน 30.38 ล้านคน การตรวจมะเร็ง

¹⁰⁰ Martin Jacques. (2012). *op.cit.* p. 197.

ปากมดลูกให้แก่สตรีในชนบท 1.75 ล้านคน การผ่าตัดต่อกระดูกให้แก่ผู้ป่วยยากจน เป็นต้น¹⁰¹ รัฐบาลจีนพยายามพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรด้านสุขอนามัยเพื่อสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคมจีน และตั้งเป้าหมายไว้ว่าเมื่อถึง ค.ศ. 2020 จีนจะตั้งระบบสุขอนามัยพื้นฐานที่ครอบคลุมประชากรในเมืองและชนบท และประชากรทุกคนจะได้รับบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานโดยเท่าเทียมกัน

4.4.2 ปัญหาสิ่งแวดล้อม¹⁰²

การพัฒนาอุตสาหกรรม การตั้งและขยายเขตเศรษฐกิจ เขตอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีต่างๆ และการส่งออกสินค้าสารพัดประเภทที่เป็นเศรษฐกิจหลักของจีนทำให้เศรษฐกิจจีนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในทศวรรษ 2000 จีนได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “โรงงานของโลก” (the “World’s Factory”) เพราะเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่ใหญ่ที่สุดของโลกตามข้อมูลขององค์การสหประชาชาติ¹⁰³ สินค้า “Made in China” ที่ส่งออกถึง 2 ใน 3 ของสินค้าในตลาดโลกมีหลากหลายประเภท¹⁰⁴ เมืองใหญ่จำนวนมากกลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมสำคัญของจีนและของโลก เช่น มหานครฉงชิ่งกลายเป็นฐานผลิตอุตสาหกรรมหนักที่สำคัญของจีน โดยเฉพาะเป็นฐานผลิตอุตสาหกรรมรถยนต์ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ และเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายการลงทุนที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลกอีกด้วย

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาของจีนใช้ทรัพยากรต่างๆ ไปจำนวนมาก อุตสาหกรรมหนักบางประเภทใช้แรงงานมาก ใช้พลังงานสูง ก่อมลภาวะ หลายพื้นที่ประสบปัญหาหมอกควันคั่งขังรุนแรงและอยู่ในสภาพเลวร้ายมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน ธนาคารโลกประเมินว่าความเสียหายต่อสุขภาพของผู้คนในจีนจากปัญหาหมอกควันสูงถึง 54,000 ล้านดอลลาร์ต่อปี ทำให้คนเกือบสองแสนคนมีอายุสั้นลง และตัวเลขเหล่านี้จะเพิ่มสูงขึ้น ระหว่าง ค.ศ. 2001-2020 ประชากรจีนจะเสียชีวิตก่อนวัยอันควรเกือบหกแสนคนจากการหายใจเอาอากาศเป็นพิษเข้าไป¹⁰⁵ รัฐบาลจีนตระหนักดีถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่บ่อยครั้งที่ละเลยการออกกฎหมายเพื่อควบคุมมลภาวะเพราะต้องการให้เศรษฐกิจขยายตัว แต่เมื่อสถานการณ์ด้านสภาพแวดล้อมเลวร้ายมากขึ้น รัฐบาลจีนจึงให้ความสำคัญกับประเด็นนี้โดยการกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจีนระยะ 5 ปี ฉบับที่ 11 (ค.ศ. 2006 – 2010) ว่าจะลดการใช้พลังงาน วางแผนพัฒนาพลังงานทดแทนและให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม

¹⁰¹ แหล่งเดิม. หน้า 65-66.

¹⁰² ปรับปรุงจากรายงานการวิจัยของผู้วิจัยเรื่อง *พลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ* (2558).

¹⁰³ Wayne M. Morrison. (2014). *op.cit.* p. 8.

¹⁰⁴ Martin Jacques. (2012). *op.cit.* p. 185.

¹⁰⁵ โรบิน เมอเรดิท. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 275.

โดยบรรณรค์ลดการใช้พลังงานในทุกภาคส่วนโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม ทำให้ใน ค.ศ. 2007 การใช้พลังงานของจีนต่อ GDP ลดลงร้อยละ 3.27 ใน ค.ศ. 2008 ลดลงร้อยละ 2.62¹⁰⁶

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในจีนที่อยู่ในสภาพเลวร้าย ปัญหามลภาวะในอากาศไม่ใช่เพียงแค่ควันพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมหรือรถยนต์ แต่เป็นอากาศที่เหม็น จากการจัดอันดับของธนาคารโลกใน ค.ศ. 2004 พบว่าจาก 20 เมืองทั่วโลกที่มีปัญหามลพิษรุนแรงอยู่ในจีน 12 เมือง ได้แก่ เทียนจิน เจิ้งโจว เฉิ่นหยาง จี้หนาน หลานโจว อู่ฮั่น เป่ย์จิง ไท่หยวน ฉิงตู อันชาน ฉงชิ่ง และหนานฉาง¹⁰⁷ โดยฉงชิ่งมีสภาพอากาศสกปรกเป็นอันดับ 5 ของโลกและอันดับ 1 ของจีน มหานครฉงชิ่งเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกและมีประชากรกว่า 30 ล้านคนในเขตเมือง ฉงชิ่งเป็นเมืองที่มีสภาพภูมิศาสตร์ล้อมรอบด้วยภูเขา สภาพอากาศมีเมฆหมอกปกคลุม ในช่วงสงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 2 เจียง ไคเชกเลือกฉงชิ่งเป็นเมืองหลวงเพราะสภาพภูมิศาสตร์และอากาศที่ยากต่อการเข้าโจมตี แต่เมื่อฉงชิ่งถูกพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษของจีนทำให้ความเจริญต่างๆ ขยายตัว อาคารตึกสูงและโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากถูกสร้างขึ้น ควันจากรถยนต์และโรงงานเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้สภาพอากาศที่มีเมฆหมอกปกคลุมตามธรรมชาติอยู่แล้วของเมืองฉงชิ่งกลายเป็นสีหม่นเกือบทั้งวัน อาคารพาณิชย์สูงๆ ที่ตั้งอยู่ไม่ห่างกันมากไม่สามารถมองเห็นกันได้ชัดเจน เพราะหมอก อากาศสกปรกในระดับรุนแรงถึงขนาดคนที่เดินถนนอาจมีน้ำตาไหลจากการแสบตา ตันไม้ใบไม้ปกคลุมด้วยละอองฝุ่นสีดำจากเหมืองถ่านหินที่กระจายอยู่ทั่วภูมิภาค และฉงชิ่งเป็นเมืองที่มีฝนกรดมากที่สุดในโลก¹⁰⁸ ส่วนเมืองเป่ย์จิงติดอันดับ 13 ของ 20 เมืองที่มีมลภาวะสูงสุดของโลก ทำให้รัฐบาลจีนต้องออกมาตรการหลายอย่างเพื่อแก้ปัญหาที่จีนจะเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกใน ค.ศ. 2008 เช่น ส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดด้วยการการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ การนำน้ำกลับมาใช้ใหม่ และการใช้น้ำฝน เป็นต้น

จากข้อมูลใน ค.ศ. 2012 ของธนาคารแห่งการพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) รายงานว่ามีเพียงร้อยละ 1 จากเมืองใหญ่กว่า 500 เมืองในจีนที่มีคุณภาพอากาศได้มาตรฐานตามมาตรฐานขององค์การอนามัยโลก เมืองใหญ่กว่า 74 แห่งของจีน เช่น มหานครเป่ย์จิงเมืองหลวงของจีน และมหานครฉงชิ่งให้ถูกจัดว่ามีมลภาวะในอากาศสูงมาก เมื่อเทียบกับเมืองใหญ่ในสหรัฐอเมริกา มลภาวะทางอากาศในเป่ย์จิงสูงกว่าถึง 25 เท่า¹⁰⁹ เมืองใหญ่ของจีน 7 แห่งติดอันดับเมืองที่มีปัญหามลภาวะ

¹⁰⁶ Martin Jacques. (2012). *op.cit.* p. 199.

¹⁰⁷ โรบิน เมอเรติท. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 349.

¹⁰⁸ *แหล่งเดิม*. หน้า 273.

¹⁰⁹ National Public Radio. (2013, January 14). Beijing's 'Airpocalypse' Spurs Pollution Controls, Public Pressure. (online).

ร้ายแรงของโลก 10 แห่ง¹¹⁰ เมืองใหญ่ในจีนเกือบ 200 เมือง มีสภาพอากาศที่ไม่ผ่านมาตรฐานขององค์การอนามัยโลกจากการกำหนดสัดส่วนของฝุ่นผงในอากาศที่มีผลต่อโรคทางเดินหายใจ

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าปัญหามลภาวะในจีนนั้นรุนแรงมาก โดยเฉพาะปัญหาสภาพอากาศเลวร้ายที่เป็นผลมาจากการใช้ถ่านหินเป็นหลักในการผลิตพลังงาน ซึ่งจีนใช้ถ่านหินถึง 2 ใน 3 ของแหล่งพลังงานทั้งหมด¹¹¹ ความต้องการใช้ไฟฟ้าและเชื้อเพลิงที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้ถ่านหินถูกนำมาใช้อย่างมหาศาล ส่งผลให้เกิดอากาศเป็นพิษขึ้นอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน รัฐบาลถูกกดดันให้ปิดโรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งที่ไม่มีระบบรักษาสีสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐาน ลดการใช้ถ่านหิน และควบคุมจำนวนรถยนต์บนท้องถนนเพื่อลดการปล่อยอากาศเสีย นอกจากนี้หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมของจีนยังได้ประเมินว่าเมืองกว่าร้อยละ 90 ของจีนมีปัญหาน้ำเสีย โดย 2 ใน 3 นี้มีปัญหาขั้นรุนแรง¹¹² ใน ค.ศ. 2012 จีนเป็นประเทศที่ใช้พลังงานจากถ่านหินมากถึงร้อยละ 80 ของพลังงานเชื้อเพลิงทั้งหมด มีโรงไฟฟ้าถ่านหินมากกว่า 2,300 แห่ง¹¹³ และโรงไฟฟ้าถ่านหินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ปัญหามลภาวะทางอากาศของจีนเพิ่มตามไปด้วย

นอกจากนี้ จีนยังมีปัญหาน้ำเสียขั้นรุนแรง น้ำในแม่น้ำ หอนง บิง หรือทะเลสาบมีสีดำนวล ดิน และแหล่งน้ำปนเปื้อนสารพิษจากการปล่อยน้ำเสียและการกำจัดน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่ได้มาตรฐาน ข้อมูลของรัฐบาลจีนระบุว่า 1 ใน 3 ของแม่น้ำในจีนสกปรกมาก ไม่เหมาะนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภค และไม่สามารถนำมาใช้ในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ประชาชนที่อยู่ใกล้แหล่งโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสียหรือสารเคมีออกมามีอาการเป็นมะเร็งสูง ปัญหาน้ำเสีย น้ำปนเปื้อนสารเคมี ส่งผลให้จีนมีปัญหามลพิษน้ำสะอาดตามมา จีนมีประชากรร้อยละ 22 ของประชากรโลก แต่มีแหล่งน้ำจืดเพียงร้อยละ 8¹¹⁴ ทำให้หลายพื้นที่ที่มีปัญหามลพิษน้ำอย่างมาก ส่งผลต่อการผลิตทั้งในภาคเกษตรและอุตสาหกรรม และชีวิตประจำวันของประชาชน นอกจากนี้การที่เมืองและโรงงานอุตสาหกรรมขยายตัวทำให้มีการนำน้ำบาดาลมาใช้จำนวนมาก ส่งผลให้พื้นที่เกษตรแห้งแล้ง พื้นที่สีเขียวลดลง พื้นที่ทะเลทรายขยายตัวมากขึ้น ปัญหาน้ำทำให้ใน ค.ศ. 2006 รัฐบาลจีนประกาศให้การจัดหาน้ำสะอาดให้พอเพียงเป็นวาระแห่งชาติ

¹¹⁰ Tracy Staedter. (2013). 7 of 10 Most Air-Polluted Cities Are in China. (online).

¹¹¹ Worldwatch Institute. China Government to Start “Buying Green”. (online).

¹¹² Gerry Mullany. (2013, February 20). Concerns Grow About ‘Severely Polluted’ Water in China’s Cities. *New York Times*. (online).

¹¹³ รัตนศิริ กิตติก้องนภางค์. (2558, กุมภาพันธ์ 24). ความหวังท่ามกลางม่านหมอกมลพิษ จุดเปลี่ยนจากถ่านหินสู่พลังงานหมุนเวียนของจีน. (ออนไลน์).

¹¹⁴ โรบิน เมอเรดิท. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 276.

เมื่อรัฐบาลจีนมีเป้าหมายพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจและทรัพยากร จึงมีนโยบายส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ ลดการให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองและก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอ เสื้อผ้า อุตสาหกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมเช่น ยาฆ่าแมลง การผลิตสินค้าโลหะ เช่น เงิน สังกะสี เป็นต้น ส่งเสริมการลดใช้พลังงานจากถ่านหิน เปลี่ยนมาใช้พลังงานทดแทนที่ลดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น เชื้อเพลิงจากพืช พลังงานลม พลังงานที่สร้างมลภาวะต่ำ การส่งเสริมให้ใช้พลังงานอย่างประหยัด มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดที่ไม่ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ของจีนที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชากรและต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือวางแผนลดการใช้พลังงานจากถ่านหินซึ่งการทำเหมืองถ่านหินและการใช้พลังงานจากถ่านหินจำนวนมากของจีนนั้นได้สร้างมลภาวะทั้งในอากาศ น้ำ และดิน

ปัญหามลภาวะทางอากาศที่เลวร้ายของจีนทำให้ตั้งแต่ ค.ศ. 2012 จีนเริ่มลดการใช้พลังงานจากถ่านหินลงอย่างจริงจัง และรัฐบาลประกาศทำสงครามกับมลภาวะ และตั้งเป้าว่าจะฟื้นฟูคุณภาพอากาศของจีนภายในปลาย ค.ศ. 2013 รัฐบาลดำเนินการรณรงค์การใช้พลังงานทดแทน ลดการใช้ถ่านหินอย่างจริงจัง ทำให้ใน ค.ศ. 2014 สมาคมอุตสาหกรรมถ่านหินแห่งจีนประเมินว่าเป็นครั้งแรกในรอบศตวรรษที่จีนใช้ถ่านหินลดลง¹¹⁵

ทางการจีนพยายามแก้กฎหมายมลพิษทางอากาศ ด้วยการร่างกฎหมายที่เพิ่มโทษให้หนักขึ้นแก่ผู้ก่อมลพิษให้อำนาจเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจัดการปัญหาในท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น การแก้กฎหมายนี้ทำขึ้นท่ามกลางกระแสที่ประชาชนกำลังตื่นตัวเรื่องสิ่งแวดล้อม เพราะสิ่งแวดล้อมในจีนเสื่อมโทรมลงไปมาก รวมถึงปัญหาจากมลภาวะได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนโดยตรง ซึ่งหลายปีที่ผ่านมาประชาชนจีนเสียชีวิตจากโรคมะเร็ง โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ มากขึ้น ประชาชนจึงให้ความสนใจต่อปัญหามลภาวะมากขึ้น และคัดค้านโครงการต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อพวกเขา เช่น ในปลาย ค.ศ. 2013 ชาวบ้านชุมนุมคัดค้านการก่อสร้างโรงงานปิโตรเคมีในเมืองหนิงป๋อานานหลายวัน ทำให้รัฐบาลท้องถิ่นต้องสั่งระงับโครงการ ใน ค.ศ. 2014 ชาวเมืองต้าเหลียน (Dalian) มณฑลเหลียวหนิง (Liaoning) ทางตะวันออกเฉียงเหนือ รวมตัวประท้วงโครงการโรงงานพาราไซลีนซึ่งเป็นสารประกอบใช้ในโรงงานเกี่ยวกับสี การเคลือบเงา จนทางการต้องสั่งระงับโครงการเช่นกัน ส่วนใน ค.ศ. 2015 มีการประท้วงใหญ่ในปลายเดือนมีนาคม ชาวเมืองหม่าหมิง (Maoming) ในมณฑลกว่างตง หลายร้อยคนรวมตัวคัดค้านการก่อสร้างโรงงานปิโตรเคมีในพื้นที่ และในช่วงกลางเดือนเมษายน ชาวเมืองอู๋หัง (Yuhang) ใกล้กับนครหางโจว (Hangzhou) เมืองเอกของมณฑลเจ้อเจียง ชุมนุมคัดค้านโครงการก่อสร้างเตาเผาขยะ เพราะเห็นว่าจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพและจะทำให้ปัญหามลภาวะเพิ่มขึ้น การชุมนุมยืดเยื้อกว่า 2 สัปดาห์ ทำให้ตำรวจกว่าร้อยคนต้องเข้าสลายการชุมนุม

¹¹⁵ รัตนศิริ กิตติก้องนภางค์. (2558, กุมภาพันธ์ 24). *เล่มเดิม*. (ออนไลน์).

ปัญหามลภาวะในจีนต้องใช้เวลาและความร่วมมือในการแก้ไข เพราะเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน แต่ในปัจจุบันก็มีแนวโน้มการแก้ปัญหาที่ดีขึ้นทั้งในด้านการให้ความรู้ ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชน

สรุป

การปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนในช่วงนี้ ทำให้เศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรดีขึ้น และส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในสังคมจีน การเปลี่ยนแปลงหลัก คือ การขยายตัวทางเศรษฐกิจอันเป็นผลจากนโยบายของผู้นำประเทศ ซึ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจส่งผลต่อเนื่องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนตามมาในหลายมิติ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของเมืองทั้งการเติบโตของเมืองที่กลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจใหม่ การขยายตัวของเมืองในชนบท และการที่เมืองหลายแห่งเริ่มซบเซาลงจากการที่คนอพยพออกไปหางานทำ

การพัฒนาเศรษฐกิจตลอดเกือบ 40 ปีที่ผ่านมา ทำให้จีนประสบปัญหาหลายประการ ที่สำคัญคือ ช่องว่างทางรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านบริการขั้นพื้นฐาน ซึ่งกระทบต่อปัญหาสังคมและการเมืองด้วย เพราะพื้นที่ที่ร่ำรวยได้น้อยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของชนกลุ่มน้อย รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาการทุจริตที่รุนแรง ซึ่งจีนอยู่ระหว่างการแก้ไขปัญหาเหล่านี้เพื่อสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของตนเองในอนาคต

บทที่ 5

สรุป

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมถึงปัจจุบัน โดยศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดขึ้นในสังคมจีน โดยแบ่งช่วงเวลาในการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงหลัก คือ สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมระหว่าง ค.ศ. 1966-1976 และสมัยปฏิรูป คือ ตั้งแต่ ค.ศ. 1978 เป็นต้นมา ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่สมัยเติ้ง เสี่ยวผิง ผู้นำรุ่นที่ 2 มาจนถึงผู้นำรุ่นปัจจุบันคือรุ่นที่ 5 ทั้งนี้การแบ่งเป็น 2 ช่วงหลักเพราะเป็นช่วงที่สังคมจีนมีความเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันอย่างชัดเจน และผู้นำหลังสมัยเติ้ง เสี่ยวผิงยังคงยึดตามแนวคิดการปฏิรูปของเติ้งเป็นหลัก ซึ่งในงานวิจัยได้อภิปรายแนวคิดและการเปลี่ยนแปลงในสมัยผู้นำรุ่นหลังเติ้ง เสี่ยวผิงไว้อย่างครอบคลุมประเด็นสำคัญๆ

ผลการศึกษาพบว่า สังคมจีนในช่วงเวลาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงระหว่างสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป งานวิจัยนี้เสนอว่าปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมจีน คือ แนวคิดของผู้นำ โดยเฉพาะแนวคิดของเหมา เจ๋อตงและเติ้ง เสี่ยวผิง ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนอย่างใหญ่หลวง

การเปลี่ยนแปลงในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมนั้นเกิดจากการที่เหมา เจ๋อตง มีแนวคิดชั้นนำสังคมให้ เป็นไปตามแนวทางปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ เพื่อสร้างสังคมจีนที่ปราศจากชนชั้น การรับใช้มวลชน การกำจัดศักดินาและทุนนิยมให้หมดไปจากสังคมจีน ทำให้เกิดเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมที่นำเยาวชนเข้ามา เรียนรู้การปฏิวัติด้วยการปฏิบัติจริง และทำให้เยาวชนกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง ซึ่งส่งผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมจีนทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม และที่ร้ายแรงที่สุดคือการสูญเสีย ทรัพยากรบุคคล การปฏิวัติวัฒนธรรมช่วงแรกที่เป็นการกำจัดผู้มีความเห็นต่างและทำลายสี่เก่าเป็นไป อย่างรุนแรงและขาดระเบียบแบบแผนในสังคม การปิดโรงเรียนและมหาวิทยาลัยทำให้ไม่ได้รับการศึกษา ที่เป็นระบบ ประกอบกับการส่งเสริมพฤติกรรมความรุนแรงในการปฏิวัติทำให้เยาวชนได้รับการปลูกฝังแต่ เรื่องการใช้ความรุนแรง เกิดการใส่ร้าย และทำร้ายบุคคลต่างๆ อย่างปราศจากเหตุผล การปลูกฝังแนวคิด ปฏิวัติ การทำลายชนชั้น การทำลายและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณี การทำลายระบบการศึกษา สังคมครอบครัวแบบจีน และมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อย่างสำคัญต่อลักษณะของสังคมจีน ต่อชีวิตทางการเมือง และมีผลกระทบลึกซึ้งต่อชีวิตจิตใจและ พฤติกรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย รวมทั้งต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติและการศึกษาของชาติ

สมัยปฏิรูปประเทศเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์จีนที่ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนอย่างใหญ่หลวง ทั้งในด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเมือง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม การประเพณีปฏิบัติของคนจีน การอพยพของแรงงาน เป็นต้น การปฏิรูปเกิดจากแนวคิดปฏิบัตินิยมของเติ้ง เสี่ยวผิงเป็นหลัก ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดปฏิวัติตลอดกาล และการต่อสู้ทางชนชั้นของเหมา เจ๋อตง ทำให้เติ้ง เสี่ยวผิงดำเนินการนำแนวทางทุนนิยม ระบบกลไกตลาด กลไกราคา และการเปิดประเทศมาใช้เพื่อพัฒนาประเทศจีน ผู้นำในรุ่นต่อๆ มาได้สานต่อแนวคิดสังคมนิยมการตลาดและปฏิบัตินิยม ทำให้จีนมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นปัจจัยหลักอีกประการที่ทำให้สังคมจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มสมัยปฏิรูปประเทศจนถึงปัจจุบันนั้นทำให้สังคมจีนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทั้งการขยายตัวของบ้านเมืองจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง การพัฒนาด้านภาคคมนาคม สาธารณสุข การศึกษา การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตจากการขยายตัวของบ้านเมืองและเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงค่านิยม เช่น การให้ความสำคัญกับฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษาสูงๆ การศึกษาในต่างประเทศ ค่านิยมแบบตะวันตกในด้านการใช้ชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้เกิดปัญหาในสังคมจีนหลายประการ เช่น การแออัดของเมืองจากการอพยพของประชากรที่เป็นแรงงาน ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม และการขยายตัวของเมือง ปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านรายได้และความเจริญในพื้นที่ต่างๆ จนส่งผลกระทบต่อทางการเมืองที่ทำให้เกิดความไม่พอใจของประชากรในพื้นที่ต่างๆ บางพื้นที่ที่ด้อยความเจริญกว่า เช่น ภาคตะวันตก ความไม่พอใจขยายตัวเป็นความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ที่เรียกว่ากรังเอกราชจากรัฐบาลจีน ทำให้ผู้นำรุ่นที่ 4 และ 5 เผชิญกับปัญหาท้าทายใหม่ๆ ในสังคมจีนที่ต้องหาทางแก้ไข จนนำมาสู่แนวคิดการสร้างความยั่งยืนให้แก่จีนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น นโยบายแก้ปัญหาสีเทา นโยบายแก้ปัญหาคอขวด และนโยบายการปราบปรามการทุจริต ซึ่งเป็น 3 ประเด็นหลักของปัญหาในสังคมจีนปัจจุบัน

นอกจากนี้รัฐบาลจีนยังพยายามฟื้นฟูความสำคัญของลัทธิขงจื้อและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของจีน เพื่อส่งเสริมเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตามคำสอนในลัทธิขงจื้อ และเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมความเป็นจีนที่เก่าแก่ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อสร้างค่านิยมให้คนจีนรุ่นใหม่เติบโตมากับค่านิยมแบบบริโภคนิยม ทุนนิยม หันมาสนใจเรื่องคุณธรรมจริยธรรม จรรยา มารยาท และเพื่อไม่ให้คนรุ่นใหม่หันไปนับถือศรัทธาในลัทธิความเชื่อที่มลาย เช่น ลัทธิที่สอนเรื่องวันสิ้นโลกจนเกิดการทำร้ายผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศได้

งานวิจัยนี้พยายามหาคำตอบว่าสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร อะไรเป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนั้นส่งผลกระทบต่อสังคมจีนใน

ด้านใดบ้างที่ได้อภิปรายไว้แล้วในบทต่างๆ อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาอีกหลายประเด็นเกี่ยวกับจีนในช่วงเวลานี้ที่ควรศึกษาอย่างละเอียดต่อไป เช่น ปัญหาการทุจริตในสังคมจีนที่เป็นปัญหาใหญ่ แม้รัฐบาลหลายสมัยใช้วิธีการที่จริงจังเด็ดขาดในการลงโทษ แต่การทุจริตยังคงมีอย่างมาก จนรัฐบาลหันมาใช้วิธีการส่งเสริมคุณธรรมควบคู่กับการลงโทษทางกฎหมาย แต่คดีความเรื่องทุจริตกลับไม่น้อยลง ดังนั้นจึงน่าสนใจศึกษาเพื่อให้เห็นถึงรากเหง้าของปัญหาและแนวทางแก้ไขที่จะเป็นประโยชน์ต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เจียน ชีระวิทย์. (2527). *จีนผลิตแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2519). *การเมืองการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน*. กรุงเทพฯ : กราฟฟิคอาร์ต.
- _____. (2517). *วิวัฒนาการการปกครองของจีน*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- จำลอง พิศนาคะ. (2517). *ขบวนการทงเว่ยปิง*. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- จีน มหาอำนาจทางเศรษฐกิจโลก 2001. หนังสือพิมพ์คู่แ่งธุรกิจ ในชุด The Great Collection xxvii ฉบับ 245 – 246 (18-24 ก.ย. และ 25 ก.ย. – 1 ต.ค. 2538)
- เต็ง เสี่ยวผิง. (2543). *สรรนิพนธ์เต็งเสี่ยวผิง: จีนจะ何去何?* กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- เต็ง หยง. (2546). *เต็ง เสี่ยวผิง ว่าด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรมและเค้าโครงความคิดเศรษฐกิจจีนใหม่*. สุขสันต์ วิเวกเมธากร แปล. กรุงเทพฯ : ไฮเออร์ เพรส
- เปา ฟู่; และคนอื่นๆ. (2552). *บันทึกลับจ้าวจื่อหยาง เบื้องหลังเหตุการณ์นองเลือดเทียนอันเหมิน*. กรุงเทพฯ: มติชน
- เท็ด ซี. พิชแมน. (2550). *เปิดมุมมอง China, INC.* แปลโดย วัฒนา มานะวิบูลย์. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์
- ทวีป วรติลก. (2547). *เหมา เจ๋อตง ย่องเด่นนักปฏิวัติ*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ทวีป วรติลก. (2542). *ประวัติศาสตร์จีน*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- เทอร์ริล, รอส. (2517). *แผ่นดินใหญ่จีนในสายตาศาสตราจารย์ชาวออสเตรเลีย*. กรุงเทพฯ: บริษัทการพิมพ์แม่ศรีเรือน
- บุญศักดิ์ แสงระวี. (ผู้แปล). (2553). *หนทางสร้างชาติของจีนใหม่*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- _____. (2543). *ครอบครัวปฏิวัติของเหมา เจ๋อตง*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- _____. (2538). *เต็ง เสี่ยวผิง ชีวิตและการต่อสู้*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- ฟาง จี้เฉิง และ เจียง กุ้ยหนง. (2539). *โจว เอินไหล จารึกไว้ในใจชน*. แปลโดย บุญศักดิ์ แสงระวี. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- แฟร์แบงค์, จอห์น เค., โรเซาเออร์, เอ็ดวิน โอ และ เครก,แอลเบิร์ต เอ็ม. (2520-2521). *เอเชียตะวันออกยุคใหม่* (เล่ม 1-4). แปลโดย เพ็ชรี สมิตร์และคณะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน. (2555). *ข้อเท็จจริงเจ็ดปัญหาของประชาชนจีน*. แปลโดย บุญศักดิ์ แสงระวี. หน้า 130-131. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- นฤมิตร สอดสุข. (2537). *ประวัติศาสตร์สาธารณรัฐประชาชนจีน จนถึงยุคสี่ทันสมัย: ผลกระทบต่อ พคท.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

มิชเทอร์, รานา (2554). *จีนสมัยใหม่ ความรู้ฉบับพกพา = Modern China: A Very Short History*.

กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์ แปล. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส.

เมอเรติท, โรบิน (2553). *มังกรทะยาน คชสารผยอง*. แปลโดย สมชัย สุวรรณบรรณ. กรุงเทพฯ: มติชน.

เลสลีย์ ที. จาง. (2552). *สาวโรงงาน*. ผู้แปล วิद्या. กรุงเทพฯ: มติชน.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2559, ก.ค. – ส.ค.). เจาตะวันออก: การเมืองในสุสานหมิง ตอนที่ 1-5, *มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 36 ฉบับที่ 1874 - 1877

_____. (2557). *เศรษฐกิจการเมืองจีน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเพ่น โซไซตี้.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2535). *รายงานผลการวิจัยเรื่องนโยบายสี่ทันสมัยในสาธารณรัฐประชาชนจีน: บทเรียนและแนวโน้ม*. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2555). *จีนที่ฉันได้เห็น. 80 ทศ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (บก.). (2544). *จีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20. สายธารแห่งความคิด 2*. หน้า 399 – 423. กรุงเทพฯ: กองทุนเพื่อวิชาการวรรณญา สนิทวงศ์ฯ.

_____. (2542). เต็ง เสี่ยวผิง กับการทำประเทศจีนให้ทันสมัย. *วารสารประวัติศาสตร์*: 24 – 41.

_____. (ตุลาคม 2540 - มกราคม 2541). การปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. 23 (1): 85 – 119.

ศรุตม์ เพชรสกุลวงศ์. (2549). *การปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ของชนชั้นกรรมาชีพในสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1966-1969*. สารนิพนธ์ (ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย)) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ศิริพร ดาบเพชร. (2559). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงสมัยใหม่*. เอกสารคำสอน ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ศิริพร ดาบเพชร. (2558). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง พลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ*. ทุนวิจัยเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ปีงบประมาณ 2557. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มศว.

_____. (2557). ภาวะไร้รากของสังคมจีน: ภาพสะท้อนจากกรณีฝาลุนกง. *วารสารประวัติศาสตร์*. 39: 134-151.

_____. (2556). *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ จากคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

_____. (2545). การแย่งชิงอำนาจในกลุ่มผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน. *วารสารประวัติศาสตร์*: 76-102.

ศิริพร ดาบเพชร และอนงคณา มานิตพิสิฐกุล. (2545). นโยบายที่ทันสมัยกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน.

วารสารสังคมศาสตร์: 47 – 67

ศรีกานดา ภูมิบริรักษ์. (2557). *ปักกิ่งในความทรงจำ*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สโนว์,เอ็ดการ์. (2541). *ดาวแดงเหนือแผ่นดินจีน*. แปลโดย บุญศักดิ์ แสงระวี. กรุงเทพฯ : มติชน.

สิทธิโชค วรรณสันติกุล. (2546). *จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

สิทธิพล เครือรัฐติกาล. (2555). *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน

สิริอัญญา (2556). กฎเหล็ก 11 ข้อของจีนที่ต้องเป็นแบบอย่างของทุกรัฐบาล. *หนังสือพิมพ์แนวหน้า* วันที่

22 มิถุนายน 2556

อีแวนส์, ริชาร์ด. (2540). *दैจ เลี้ยวผิง ผู้รังสรรค์จีนยุคใหม่*. ดรุณี แซ่ลิ้ว แปล. กรุงเทพฯ : คู่แข่งบุคส์

โอเวอร์โฮล, วิลเลียม เอช. (2538). *จีนเขย่าโลก: มหาอำนาจใหม่ทางเศรษฐกิจ*. แปลโดย บุญรัตน์

อภิชาติไตรสรณ์. กรุงเทพฯ : เดอะเนชั่น

หม่า เอี้ยนฟางและคณะ. (2541, มิ.ย.– ก.ค.). “ความคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการเร่งพัฒนา

เศรษฐกิจภาคตะวันตก,” ใน *Oversea Info*. 3 (24)

ภาษาอังกฤษ

Ash, Robert. (2002). The Cultural Revolution as an Economic Phenomenon. in *China's Communist Revolutions: Fifty Years of the People's Republic of China*. edited by Werner Draguhn; & David S. G. Goodman. Londres, Routledge-Curzon.

Bramall, Chris. (2009). *Chinese Economic Development*. London: Routledge.

Brahm, Laurence J. (2002). *Zhu Rongji and the Transformation of Modern China*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia)

Chen, Xiangming and Tomas De' Medici'11. (2009). The “Instant City” Coming of Age: China's Shenzhen Special Economic Zone in Thirty Years. *Inaugural Working Paper Series*. No.2: 1-45.

China President Jiang Zemin Handbook - Strategic Information and Materials. (2015). Washington D.C.: International Business Publication.

Chow, Gregory C. (2002). *China's Economic Transformation*. Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.

Clark, Constance. (1998). The Politics of Place Making in Shenzhen, China. *Berkeley Planning Journal* 12: 103 – 125.

- Dabphet, Siriporn. (2016). *China's Economic Development: Income Inequality and Ethnicity*. Proceedings of The 2016 ICBTS International Social Sciences Humanities and Education Research Conference. Boston, USA. June 28 – July 4, 2016.
- _____. (2015). *Lessons from China's Experience in Its Development*. Proceedings of The International Conference: The 11th Inter-University Cooperation Program, "ASIAN Community Knowledge Networks for the Economy, Society, Culture, and Environmental Stability" Kathmandu University, Kathmandu, Federal Democratic Republic of Nepal, 30 March - 3 April, 2015
- Dikotter, Frank. (2016). *The Cultural Revolution: A People History 1962-1976*. London: Bloomsbury.
- Fairbank, John K. (1998). *China, a New History*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Fenby, Jonathan (2008). *The Penguin History of Modern China: The Fall and Rise of a Great Power, 1850 to the Present*. London: the Penguin Group.
- Foreign Languages Press. (1976). *The Revolution of 1911. The Compilation Group for the "History" of Modern China" Series*. Peking: Foreign Languages Press
- Gray, Jack. (2002). *Rebellions and Revolutions, China from 1800s to 2000*. New York: Oxford University Press.
- Harding, Harry. (1990). The Impact of Tiananmen on China's Foreign Policy. *China's Foreign Relations after Tiananmen: Challenges for the U.S.* Seattle: The National Bureau of Asian and Soviet Research.
- Hsu, Immanuel C.Y. (1995). *The Rise of Modern China*. 5th Edition. New York: Oxford University Press.
- Joyce K. Kallgren. (January, 1980). China in 1979: An Turning Thirty. *Asian Survey*. 20: 4.
- Kim, Patricia. (2008). Chinese Student Protests: Explaining the Student Movements of the 1980s and the Lack of Protests since 1989. *Berkeley Undergraduate Journal*, 21 (2): 1 – 44.
- Kwong, J. (1988). The 1986 Student Demonstrations in China: A Democracy Movement? *Asian Survey*. 970-985.
- Lai, Hongyi. (Jul/Sep, 2009). China's Ethnic Policies and Challenges. *East Asian Policy*. 1 (3): 5-13.

- Laliberté, André. (2011). Religion and the State in China: The Limits of Institutionalization. *Journal of Current Chinese Affairs*. 40 (2): 3-15.
- Lieberthal, Kenneth. (1995). *Governing China, From Revolution through Reform*. New York: W.W. Norton & Company Inc.
- Lipman, Jonathan N., Barbara Molony, and Michael Robinson, (2011). *Modern East Asia: An Integrated History*. London: Laurence King Publication
- Liu, A. P. (1984). Opinions and Attitudes of Youth in the People's Republic of China. *Asian Survey*: 975-996.
- Liu, Suinian; & Wu, Qungan. (eds). (1986). *China's Socialist Economy: An Outline History (1949-1984)*. Beijing: Beijing Review Press.
- Jacques, Martin. (2009). *When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*. London: The Penguin Group.
- Mao Tse-Tung (Mao Zedong). (1968). *Four Essays on Philosophy*. Peking: Foreign Language Press.
- MacFarquhar Roderick; & Schoenhals, Michael. (2006). *Mao's Last Revolution*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- MacFarquhar, Roderick. (1993). *The Politics of China 1949 – 1989*. New York: Cambridge University Press.
- Meisner, Maurice. (1999). *Mao's China and After*. 3rd Edition. New York: The Free Press.
- _____. (1996). *The Deng Xiaoping Era, An Inquiry into the Fate of Chinese Socialism 1978-1994*. New York: Hill and Wang.
- Nathan, Andrew J.; and Gilley, Bruce. (eds). (2003). *China's New Rulers: the Secret Files*. London: Granta Books.
- Naughton, Barry. (Sep. 1988). The Third Front: Defence Industrialization in the Chinese Interior. *The China Quarterly*. No.115 (Sep 1988): 351 – 386.
- Overmyer, Daniel L. (ed). (2003). *Religions in China Today*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rossabi, Morris. (2014). *A History of China*. West Sussex: Wiley Blackwell.
- Rosen, S. (1990). Impact of Reform on Chinese Youth. In *Political Implications of Economic Reform in Communist Systems*. pp. 264-294. D. L. Bahry, & J. C. Moses, New York: New York University Press.

- _____. (1989). China. In *Student Political Activism*. pp. 75-89. P. G. Altbach (ed). New York: Greenwood Press.
- Schell, Orville and Delury, John. (2013). *Wealth and Power: China's Long March to the Twenty-First Century*. New York: Random House.
- Shambaugh, David. (2013). *China Goes Global the Partial Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Spence, Jonathan D. (2013). *The Search for Modern China*. 3rd Edition. New York: W.W. Norton.
- Sun, Y. (1991). The Chinese Protests of 1989: The Issue of Corruption. *Asian Survey*: 762-782.
- Vogel, Ezra F. (2011). *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Harvard: Belknap Press.
- Waters, Harry J. (1997). *China's Economic Development Strategies for the 21st Century*. California: Praeger.
- Wong, John and Yongnian, Zheng. (Editors). (2001). *The Nanxun Legacy and China's Development in the Post-Deng Era*. Singapore: Singapore University Press.
- Yang, Benjamin (1998). *Deng: A Political Biography*. Armonk, New York: M.E. Sharpe, Inc.
- Zhao, Suisheng. (1998). A State -Led Nationalism: The Patriotic Education Campaigns in Post-Tiananmen China. *Communist and Post-Communist Studies*. 31 (3): 287-302.

แหล่งขอมูลอิเล็กทรอนิกส์

- รัตนศิริ กิตติก้องนภางค์. (2558, กุมภาพันธ์ 24). ความหวังท่ามกลางม่านหมอกมลพิษ จุดเปลี่ยนจาก ถ่านหินสู่พลังงานหมุนเวียนของจีน. สืบค้นเมื่อ 7 กันยายน 2558, จาก <http://www.greenpeace.org/seasia/th/news/blog1/blog/52179/>
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2551). “ทิศทางเศรษฐกิจจีนหลังโอลิมปิก 2008 : ปรับโครงสร้างเพื่อเติบโตอย่างสมดุล”. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2558, จาก <http://www.positioningmag.com/content>.
- สมาน ประชามิตร. (2554). “ความคิดเหมาเจ๋อตง” กับ “ความคิดของเหมาเจ๋อตง”. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2559, จาก http://thaisocialist.com/idea/khwam_khidthvsdi/Entries/2011/3/1_khwam_khid_hema_cex_tng_kabkhwam_khid_khxng_hema_cex_tng.html

- สันติ ตั้วรพีพากร. (2554). ยกระดับมาตรฐาน “ความจน”. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000155298>
- สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์. (2544). “บทบาทของจีนหลังจากเข้า WTO” *โครงการวิจัยเศรษฐกิจและการเงิน แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* ฉบับที่ 9 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2544. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2558, จาก <http://www.cerc.econ.chula.ac.th/report/2001/Feb2001.pdf>.
- อิสรนนท์. (24 กุมภาพันธ์ 2558). ขบวนการหักเหี้ยวเสือและเต็ดปีกแมลงหวี่แมลงวัน” ของสี จิ้นผิง (2). สืบค้นเมื่อ 24 กันยายน 2558, จาก <http://thaipublica.org/2015/02/xi-jinping-2/>.
- อักษรศรี พานิชสาส์น. (2556). ปีใหม่แต่ปัญหาเก่า รอผู้นำจีนเร่งแก้. *กรุงเทพธุรกิจ* 03/01/2013. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/484220#sthash.99gKQIFt.dpuf>
- อักษรศรี พานิชสาส์น. (2556). หลัคโนมิกส์...ยาขมเศรษฐกิจของนายกฯจีน. *กรุงเทพธุรกิจ* 01/08/2013. สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/520289#sthash.OvPCQp7S.dpuf>.
- อักษรศรี พานิชสาส์น. (2556). มุ่งสู่จีนตะวันตก (Go – West Policy). สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2558, จาก http://www.siamturakij.com/main/news_content.php?nt=4&nid=3944.
- Benjamin, Robert. (1992, April 19). China’s Modernization Bumps against “the Three Irons”. *The Baltimore Sun*. Retrieved May 17, 2016, from <http://articles.baltimoresun.com/1992/apr/19>
- Deng, Xiaoping. (January 18 – February 21, 1992). Excerpts from talks given in Wuchang, Shenzhen, Zhuhai and Shanghai. *Selected Works* Vol. 3. Retrieved July 17, 2015, from <http://web.peopledaily.com.cn/english/dengxp/vol3/text/d1200.html>
- Chen, Darley. (2017, March 28). Starbucks is opening more than a store a day in China and only plans to get faster there. Retrieved April 17, 2016, from *Quartz*. <https://qz.com/943502/in-china-theres-starbucks-and-then-theres-everything-else/>
- Chen, Dingding. (2015). China's Anti-Corruption Campaign Enters Phase Two. Retrieved November 17, 2015, from <http://thediplomat.com/authors/dingding-chen/2/>
- Fukomoto, Tomoyuki & Muto, Ichiro. (2011, July). “Rebalancing China’s Economic Growth: Some Insights from Japan’s Experience” *Bank of Japan Working Paper Series*. No.11-E-5. Retrieved February 14, 2016, from http://www.boj.or.jp/en/research/wps_rev/wps_2011/data/wp11e05.pdf
- “GDP Growth in China 1952-2011”. Retrieved February 5, 2015, from

- <http://www.chinability.com/GDP.htm>
- Gleick, Peter. (2009). "Three Gorges Dam Project, Yangtze River, China." *World Water*. Retrieved August 22, 2015, from <http://www.worldwater.org/data20082009/WB03.pdf>
- Huang Yiping. (2013). 'Likonomics' Policies in China. Retrieved July 12, 2015, from www.eastasiaforum.org/2013/07/07/likonomics-policies-in-china 07/07/2013. ().
- Johnson, Ian. (December 18, 2014), China's Brave Underground Journal—II, *The New York Review of Book*, 61 (20). Retrieved August 2, 2016, from <http://www.nybooks.com/issues/2014/12/18/>
- Lockett, Hudson (2016, October 10). China Anti-Corruption Campaign Backfires. *Financial Times*. Retrieved December 6, 2016, from <https://www.ft.com/content/02f712b4-8ab8-11e6-8aa5-f79f5696c731>
- MacFarquhar, Roderick. (1992, December 17). Deng's Last Campaign. *New York Review of Books*. Retrieved October 1, 2015, from <http://www.nybooks.com/articles/archives/1992/dec/17/dengs-last-campaign>
- Maoist Documentation Project (2000). "Mao Tse-tung On Guerrilla Warfare" *Mao Tse-tung Reference Archive*. Retrieved December 4, 2016, from <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/1937/guerrilla-warfare/ch06.htm>
- Marshall, John. (2013). China: Urbanization and Hukou Reform. Retrieved June 1, 2016, from <http://thediplomat.com/2013/10/china-urbanization-and-hukou-reform/1/>
- McMillan, Alex F. (2002). Shenzhen props open the China door. Retrieved June 26, 2016 <http://edition.cnn.com/2002/BUSINESS/asia/11/26/china.shenzhen/index.html>
- McKirdy, Euan (2014). China slips down corruption perception index, despite high-profile crackdown. Retrieved September 24, 2015, from <http://edition.cnn.com/2014/12/03/world/asia/china-transparency-international-corruption-2014/>
- Morrison, Wayne M. (2014). China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States. Congressional Research Service. Retrieved June 6, 2015, from www.crs.gov
- Olivier. (2015, September 4). How Starbucks is Different in China. *Marketing China*. Retrieved April 17, 2016, from <http://marketingtochina.com/how-starbucks-is-different-in-china/>

- Sala, Ilaria Maria. (2016, May 10). Shenzhen: From Rural Village to the World's Largest Megalopolis. *The Guardian*. Retrieved May 7, 2017, from <https://www.theguardian.com/cities/2016/may/10/story-of-cities-39-shenzhen-from-rural-village-to-the-worlds-largest-megalopolis>
- "The Development of China's Special Economic Zones" Retrieved May 12, 2016, from <http://www.internshipschina.com/community/chinainsights2/55-china-insights/669-the-development-of-china-s-special-economic-zones>
- Yang, Guang. (2002). Shanghai's Economic Development: Its Opportunities and Challenges in the 21st Century. Retrieved May 12, 2016, from <http://www.globalurban.org/GUD%20Shanghai%20MES%20Report.pdf>
- Yuan, Michelle. (2016, January 31). 'The Bigger, The Better,' Say Chinese Girls and Diamond Companies. *Forbes*. Retrieved May 7, 2017, from <https://www.forbes.com/sites/myuan/2016/01/31/the-bigger-the-better-says-chinese-girls-and-diamond-companies/#131d57a8440e>
- Wedeman, Andrew . (2017). New Challenges for Xi Jinping's Anti-corruption Crackdown?. *China Currents Archive*. 16 (1). Retrieved May 7, 2017, from http://www.chinacenter.net/2017/china_currents/16-1/new-challenges-xi-jinpings-anti-corruption-crackdown/
- Yardley, Jim. (2007). Chinese Dam Projects Criticized for Their Human Costs. *New York Times*. Retrieved August 1, 2016, from <http://www.nytimes.com/2007/11/19/world/asia/19dam.html?pagewanted=all>
- Lockett, Hudson . (2016, October 10). China anti-corruption campaign backfires. *Financial Times*. Retrieved May 7, 2017, from <https://www.ft.com/content/02f712b4-8ab8-11e6-8aa5-f79f5696c31> ()
- Reuters. (May 5, 2015). Shanghai bans leaders' family members from business. *Reuters*. Retrieved May 7, 2017, from www.reuters.com/article/us-china-corruption-officials-idUSKBN0NQ0D220150505
- Bo Zhiyue. (2015, June 15). The Trial of Zhou Yongkang and China's Rule of Law. *The Diplomat*. Retrieved September 24, 2015, from <http://thediplomat.com/2015/06/the-trial-of-zhou-yongkang-and-chinas-rule-of-law/>
- Mao Tse-Tung (Mao Zedong). (1957). Youth. *Quotations from Mao Tse Tung*. Retrieved

- April 18, 2017, from <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/red-book/ch30.htm>
- McKirdy, Euan (2014). China slips down corruption perception index, despite high-profile crackdown. Retrieved September 24, 2015, from <http://edition.cnn.com/2014/12/03/world/asia/china-transparency-international-corruption-2014/>
- Chen Dingding. (2015) “China's Anti-Corruption Campaign Enters Phase Two” Retrieved September 24, 2015, from <http://thediplomat.com/2015/07/chinas-anti-corruption-campaign-enters-phase-two/>
- Terry Sicular. (August, 2013). The Challenge of High Inequality in China. *Poverty Reduction and Equity Department*. 2 (2). Retrieved September 24, 2015, from <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Poverty%20documents/Inequality-In-Focus-0813.pdf>
- Country Income Groups (World Bank Classification), Country and Lending Groups, 2011, The World Bank Group. Retrieved September 24, 2015, from <http://data.worldbank.org/about/country-classifications/country-and-lending-groups>

ข้อมูลจากการสัมมนา

- จุลชีพ ชินวรรณ (2558). “จีนใน 2015” ในการสัมมนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในวันออกในปี 2015 ณ สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต วันที่ 19 มีนาคม 2558
- พรชัย ตระกูลวรานนท์. (2558). “สังคมจีน” บรรยายในการสัมมนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในวันออกในปี 2015 ณ สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต วันที่ 19 มีนาคม 2558
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2558). “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในวันออกในปี 2015” บรรยายในการสัมมนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในวันออกในปี 2015 ณ สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต วันที่ 19 มีนาคม 2558

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

วุฒิชัย มูลศิลป์

Cao Yin

Hu Wen

Wei Bingbing

Zhang Jing

ภาคผนวก

Reprint บทความสำหรับการเผยแพร่ใน
วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีที่ 20 ฉบับเดือน ม.ค. – ธ.ค. 2560

แนวคิดผู้นำกับการเปลี่ยนแปลงของจีน ในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป

Chinese Leaders' Thoughts and Changes in China
During the Cultural Revolution and Reform Periods

ศิริพร ดาบเพชร¹

Siriporn Dabphet

บทคัดย่อ

จีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966 – 1976) และสมัยปฏิรูปประเทศ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1978 – ทศวรรษ 1990) เป็นสมัยที่สังคมจีนมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ตรงข้ามกันอย่างยิ่ง บทความนี้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำจีน คือ เหมา เจ๋อตง และแนวคิดของเติ้ง เสี่ยวผิง ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูปประเทศ

ผลการศึกษาพบว่า แม้ในสองช่วงเวลานี้ประเทศจีนอยู่ภายใต้ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ที่ร่วมสมัยกัน คือ เหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง แต่ผู้นำทั้งสองมีแนวคิดที่แตกต่างกัน ทำให้สังคมจีนภายใต้ผู้นำทั้งสองนี้มีความแตกต่างกันอย่างมาก เพราะเหมา เจ๋อตง เน้นหลักการคอมมิวนิสต์ ทั้งนโยบายปฏิวัติตลอดกาล ทฤษฎีความขัดแย้ง และแนวทางปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ เพื่อสร้างสังคมจีนที่ปราศจากชนชั้นและสร้างความเท่าเทียมอย่างสมบูรณ์ รวมถึงสนใจเรื่องวัฒนธรรมและระบบการเมือง ส่วนแนวคิดหลักของเติ้ง เสี่ยวผิงที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงจีน คือ แนวคิดปฏิบัตินิยมที่เน้นการปฏิบัติจริง ปรับตามสถานการณ์ ไม่ยึดมั่นทฤษฎีหรืออุดมการณ์ คอมมิวนิสต์อย่างเคร่งครัด ไม่สนใจเรื่องวัฒนธรรม ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีความขัดแย้ง แต่เห็นว่าพรรคควรมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปฏิวัติสังคมนิยมและการต่อสู้ทางชนชั้น

คำสำคัญ: ผู้นำจีน, แนวคิด, เหมา เจ๋อตง, เติ้ง เสี่ยวผิง

Abstract

During the Cultural Revolution (1966 – 1976) under Mao Zedong and the Reforms under Deng Xiaoping (since 1978), China changed dramatically and differently. This work

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยของผู้เขียน เรื่อง การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและผลกระทบต่อสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม ทู่นักวิจัยรุ่นใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (พ.ศ.2558-2560)

examined thoughts of Mao Zedong and Deng Xiaoping, the two major leaders whose notions impacted many changes in Chinese society.

The study found that both leaders had different notions in their rules. China under their rule were thus unlike. Whereas Mao Zedong focused on communist theory of continuing revolution, class struggle, and a proletarian revolution in order to achieve wealth equality, Deng Xiaoping's main goal is economic development. His core is "practice is the sole criterion of truth". Mao Zedong was interested in culture and political system, while Deng Xiaoping leaved the debates on culture and class conflict.

Keywords: Chinese Leaders, Thought, Mao Zedong, Deng Xiaoping

บทนำ

เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ที่ได้รับการยกย่องว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนอย่างใหญ่หลวง 3 เหตุการณ์ คือ การปฏิวัติที่เปลี่ยนแปลงจีนเป็นสาธารณรัฐของชน ยึดชนใน ค.ศ. 1912 การปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่นำโดยเหมา เจ๋อตงใน ค.ศ. 1949 และการปฏิรูปประเทศของเติ้ง เสี่ยวผิง ที่เริ่มขึ้นในปลาย ค.ศ. 1978 บทความนี้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำสองคน คือ เหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ คือ การปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966 – 1976) และการปฏิรูปประเทศ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1978) ซึ่งทั้งสองเหตุการณ์นี้ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนอย่างใหญ่หลวง แต่ในแง่มุมที่ต่างกัน การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำทั้งสองจะทำให้เข้าใจถึงที่มาที่ทำให้เกิดแนวคิดนั้นๆ และเข้าใจเหตุผลในการนำแนวคิดนั้นมาใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมจีนภายใต้การนำของผู้นำทั้งสอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำจีน คือ เหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง ที่ส่งผลให้เกิดเหตุการณ์การปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966 – 1976) และการปฏิรูปประเทศ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1978)
2. เพื่อเข้าใจเหตุผลในการนำแนวคิดนั้นมาใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมจีนภายใต้การนำของผู้นำทั้งสอง
3. เพื่อรู้และเข้าใจผลที่เกิดจากแนวคิดของผู้นำทั้งสองต่อสังคมจีน

สมมุติฐานของการวิจัย

ประสบการณ์ที่แตกต่างกันของ เหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง ส่งผลให้แนวคิดและการเปิดกว้างทางความคิดของทั้งสองคนมีความแตกต่างกัน จนส่งผลต่อนโยบายที่ผู้นำทั้งสองใช้ในการบริหารประเทศ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของผู้นำ 2 คน ของจีน คือ เหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง
2. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยนี้ศึกษาแนวคิดของเหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์การปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966 – 1976) และการปฏิรูปประเทศ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1978)

กรอบความคิด

การศึกษาเรื่อง *แนวคิดผู้นำที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูปประเทศ* นี้ อาศัยกรอบแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งมี 2 ประเภท คือ *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม* ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรือหรือเปลี่ยนแปลงสถานภาพของผู้ที่อยู่ในความสัมพันธ์ และ *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม* หมายถึงส่วนที่เป็นวัฒนธรรมของสังคม ได้แก่ ความรู้ ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ *การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายในสังคม* และ *การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายนอกสังคม* ซึ่งในงานวิจัยนี้ตั้งสมมติฐานไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูปมาจากปัจจัยภายในเป็นหลัก คือ แนวคิดของผู้นำ

งานนี้ยังใช้ทฤษฎีทางสังคมในการอธิบายแนวคิดของผู้นำจีนทั้งสองคน คือ ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ที่ใช้อธิบายแนวคิดและสังคมในสมัยเหมา เจ๋อตง และทฤษฎีจิตวิทยา-สังคม (Social – Psychological Theory) ที่ใช้อธิบายแนวคิดและสังคมสมัยปฏิรูปของเติ้ง เสี่ยวผิง ทฤษฎีนี้ระบุว่า การพัฒนาทางสังคมเกิดจากการทำงานของปัจจัยด้านจิตวิทยาที่ใช้เป็นแรงขับให้ประชาชนมีการกระทำ กระตือรือร้น ค้นพบ ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ แ่งชิง ก่อสร้าง และพัฒนาสิ่งต่างๆ ภายในสังคม ดังที่ Max Weber นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง ใช้หลักจิตวิทยาอธิบายการเปลี่ยนแปลงสังคม : การพัฒนาในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ตามลัทธิทุนนิยม ที่ทำให้เกิดจิตวิญญาณแบบทุนนิยม (spirit of Capitalism) เป็นนักแสวงหาสิ่งใหม่ มุ่งสร้างความสำเร็จเพื่อให้เกิดการยอมรับ ทำงานหนักเพื่อสะสมความร่ำรวย เก็บออม ลงทุน ภายใต้สังคมแบบทุนนิยม มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและบุคลิกภาพของคนในสังคม และจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา (สิทธิโชค วรรณสันติกุล. 2546)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. งานวิจัยนี้ศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้การวิจัยจากการวิเคราะห์ตีความจากเอกสารข้อมูลเป็นหลัก ทั้งจากหนังสือ หนังสือพิมพ์ บทความ งานวิจัย และข้อมูลจากสื่อออนไลน์ เอกสารข้อมูลหลักเป็นงานวิจัยและหนังสือทั้งในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ
2. งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลส่วนหนึ่งจากการสอบถามพูดคุยกับผู้ที่มีประสบการณ์ตรง ทั้งที่เป็นคนจีน และคนไทยที่เคยอยู่ในประเทศจีน

3. นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ตามประเด็นศึกษา และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ตามประเด็นศึกษา

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เสนอว่า แนวคิดผู้นำเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของเหมา เจ๋อตงและเติ้ง เสี่ยวผิง ทำให้เข้าใจเหตุผลในการนำแนวคิดนั้นมาใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมจีนภายใต้การนำของผู้นำทั้งสอง

1. แนวคิดเหมา เจ๋อตง

เหมา เจ๋อตง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิวัติจีนและชี้นำแนวทางการบริหารประเทศของจีน แนวคิดหลักในการเปลี่ยนแปลงสังคมของเหมา เจ๋อตง มีพื้นฐานมาจากลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Marxism - Leninism) ซึ่งคาร์ล มาร์กเน้นการเปลี่ยนแปลงสังคมหรือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตามทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) ส่วนเลนินเน้นการปฏิวัติอย่างฉับพลันเพื่อก้าวไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ที่สมบูรณ์

1.1 แนวคิดปฏิวัติจีนของเหมา เจ๋อตง

เหมา เจ๋อตง นำลัทธิมาร์กซิสต์ - เลนินนิสต์มาปรับใช้ โดยให้ความสำคัญกับการใช้ชาวนาเป็นกำลังหลักในการต่อสู้ทางชนชั้น ในงานเขียนของเหมา เจ๋อตงเรื่อง *On Practice* (ค.ศ. 1937) กล่าวถึงการนำความรู้ไปปฏิบัติจริง (Mao Zedong. 1968) ซึ่งเขียนขึ้นจากประสบการณ์ตามสภาพความเป็นจริงของสังคมจีน ดังที่คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1981 มีมติระบุในเอกสาร “มติเกี่ยวกับปัญหาทางประวัติศาสตร์บางประการของพรรคนับแต่การก่อตั้งประเทศใหม่” ว่า ความคิดเหมา เจ๋อตง (Mao's Thought) เป็นผลิตผลของการประสานอย่างเป็นรูปธรรมของทฤษฎีที่เป็นหลักพื้นฐานทั่วไปของลัทธิมาร์กซิสต์ - เลนินนิสต์กับการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของการปฏิวัติจีน (Mao Zedong. 1968).

ความคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติจีนของเหมา เจ๋อตง ประกอบด้วยแนวคิดหลัก 3 ประการ คือ 1) แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง ทั้งความขัดแย้งระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม ระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชนชั้นแรงงาน ระหว่างแรงงานที่ใช้สมองกับแรงงานที่ใช้กำลัง ระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชาวนา ระหว่างนายทุนไม่ผูกขาดกับนายทุนผูกขาด หรือระหว่างจักรวรรดินิยมกับอาณานิคม เป็นต้น (Mao Zedong. 1968) 2) แนวคิดเรื่องการจัดองค์กร คือ การจัดตั้งระบบคอมมูนประชาชน 3) แนวคิดเรื่องการพัฒนาตนเอง ที่เน้นการใช้ทรัพยากรและแรงงานที่มีอยู่ภายในประเทศ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศ (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. 2525)

เหมา เจ๋อตงยังนำแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนตามที่เลนินเสนอมาใช้ คือ พรรคคอมมิวนิสต์ต้องเป็นผู้นำมวลชน ปลุกจิตสำนึกมวลชน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนตามแนวคิดของเหมา เจ๋อตงแตกต่างจากที่เลนินเสนอไว้บางประการ เช่น สำหรับเหมา เจ๋อตงพรรคและมวลชนต้องมีความสัมพันธ์

กันอย่างใกล้ชิด พรรคต้องเรียนรู้จากมวลชนไปพร้อมๆ กัน เหมา เจอตงย้ำว่าพรรคต้องรับความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ หรือคำวิพากษ์วิจารณ์จากมวลชน แล้วนำมาคิดอธิบายด้วยทฤษฎีก่อนเผยแพร่กลับไปสู่มวลชน เพื่อให้มวลชนยอมรับทฤษฎีของพรรค โดยในงานเขียนของเหมา เจอตง เรื่อง *On Guerrilla Warfare* (1937) เขาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างพรรคและมวลชนไว้ว่า “ทหารเปรียบเสมือนปลา ประชาชนเปรียบเสมือนน้ำ ถ้าปลาขาดน้ำย่อมจะตายฉับไฉน ถ้าทหารอยู่ห่างไกลจากประชาชน ย่อมจะตายฉับนั้น” (Mao Zedong, 1937) และในงาน เรื่อง “ทิศทางการเคลื่อนไหวของชน” เหมากล่าวไว้ว่า องค์หลักของการปฏิวัติคือประชาชนสามัญของจีน หัวเรี่ยวหัวแรงของการปฏิวัติคือกรรมกรชาวนาซึ่งมีจำนวนร้อยละ 90 ของประชากรทั่วประเทศ (FOREIGN LANGUAGES PRESS, 1976).

จากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับมวลชนนี้ จะเห็นได้ว่าเหมา เจอตงให้ความสำคัญกับการระดมมวลชนและการจัดตั้งแนวร่วม (United Front) เพื่อต่อสู้ในการปฏิวัติจีน เพราะการปฏิวัติสังคมและการสร้างพรรคคอมมิวนิสต์ที่เข้มแข็งต้องได้รับการสนับสนุนจากมวลชนทุกชนชั้นในสังคมรวมถึงชนชั้นนายทุนด้วย เหมา เจอตงเสนอว่าชาวนาและกรรมกรเป็นกำลังหลักของการปฏิวัติ และควรชักจูงพวกกรรมกรมาเป็นพันธมิตรด้วย แนวคิดนี้ทำให้เหมา เจอตงประสบความสำเร็จในการปฏิวัติจีนเพราะสามารถสร้างกำลังสนับสนุนจากมวลชนส่วนใหญ่ของประเทศได้

1.2 แนวคิดเรื่องการปฏิวัติสังคม การต่อสู้ทางชนชั้น และการปฏิบัติจริง ของเหมา เจอตง

การปฏิวัติสังคม การต่อสู้ทางชนชั้น และการปฏิบัติจริงเป็นเรื่องที่เหมา เจอตงให้ความสำคัญมากมาโดยตลอด ตั้งแต่ ค.ศ. 1949 การรณรงค์เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การกำจัดชนชั้นเจ้าที่ดิน และนายทุน การใช้ระบบคอมมูนเพื่อสร้างความเท่าเทียมในสังคม ใน ค.ศ. 1963เหมา เจอตง เริ่มการรณรงค์ศึกษาสังคมนิยม โดยเน้นให้ชาวจีนใส่ใจเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นซึ่งเป็นแก่นของลัทธิคอมมิวนิสต์ และให้นำเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นเข้าไปเกี่ยวข้องกับทุกเรื่องทั้งอุดมการณ์ การศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น (Dikotter, 2016: 30) เขากล่าวโจมตีระบบการศึกษาว่าไม่ตอบสนองต่อการต่อสู้ทางชนชั้นและไม่เป็นประโยชน์ต่อชาวนาและกรรมกร จึงถือเป็นความสูญเสียเปล่าของการศึกษา เพราะโรงเรียน มหาวิทยาลัยบริหารและสอนโดยพวกปัญญาชนกรรมกรพิถีพิถันไม่จริงจังปฏิวัติ ไม่สร้าง “ทนายทการปฏิวัติ” ซึ่งหมายถึงเยาวชนรุ่นใหม่ของจีน แนวคิดนี้ของเหมา เจอตง มีผลอย่างมากต่อกลุ่มเยาวชนหัวรุนแรงที่เป็นแกนนำในกลุ่มเยาวชนพิทักษ์แดง ที่เรียกว่า *หงเว่ยปิง* หรือ เรดการ์ด (Red Guards) ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม ดังเช่น ฮั่ว หลินซาน แกนนำเรดการ์ดกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า “การศึกษากำลังทำให้เวลาของข้าพเจ้าสูญเปล่า และครูอาจารย์ก็เช่นกัน” (Dikotter, 2016: 33 - 38) ทำให้ต่อมาเรดการ์ดจำนวนมากออกจากการศึกษา รวมถึงกล่าวประณามและทำร้ายครูอาจารย์

เหมา เจอตงต้องการให้คนทุกระดับ ทุกอาชีพถือเรื่องการเมืองเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ต้องการให้มวลชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และต้องการให้เยาวชนที่เติบโตขึ้นหลัง ค.ศ. 1949 เรียนรู้การปฏิวัติด้วยการปฏิบัติจริง เหมา เจอตงให้ความสำคัญต่อพลังของเยาวชนอย่างมาก ใน ค.ศ. 1957 ที่เขาไปเยือนสหภาพโซเวียตเป็นครั้งที่ 2 ในโอกาสฉลองครบรอบ 40 ปี การปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตนั้น เขากล่าวสุนทรพจน์ต่อเยาวชนจีน

ที่ศึกษาอยู่ที่สหภาพโซเวียตว่า “โลกนี้เป็นของพวกท่านเช่นเดียวกับของพวกเรา แต่ในท้ายที่สุด โลกจะเป็นของพวกท่าน เยาวชนทั้งหลายซึ่งเต็มไปด้วยพลังและชีวิตชีวา เป็นความเบิกบานของชีวิตเหมือนกับพระอาทิตย์ในยามเช้า ความหวังของพวกเราคือท่าน เยาวชนทั้งหลาย” (Mao Zedong, 1957) ดังนั้น จึงนำมาซึ่งนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมของเหมาที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน คือ การจัดหลักสูตรสอนในห้องเรียนเรื่องการปฏิวัติ หลักการคอมมิวนิสต์ ความคิดเหมา และให้เยาวชนรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมปฏิวัติ เช่น การทำลายสี่เก่า การโจมตีผู้ถูกกล่าวหาว่านิยมแนวทางทุนนิยม เป็นต้น

2. แนวคิดเต็ง เสี่ยวผิง

เต็ง เสี่ยวผิงเป็นผู้นำจีนที่มีบทบาทสำคัญที่สุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่ทำให้ประเทศจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง แนวคิดหลักของเต็ง เสี่ยวผิงที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงจีน คือ แนวคิดปฏิบัตินิยมที่นำมาซึ่งนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศของจีนใน ค.ศ. 1978

2.1 แนวคิดปฏิบัตินิยม

เต็ง เสี่ยวผิงเน้นที่การปฏิบัติจริง ไม่ยึดมั่นทฤษฎีหรืออุดมการณ์ สิ่งใดเหมาะสมหรือส่งผลดีต่อการบริหารจะนำมาปรับใช้ เน้นระบบความรับผิดชอบส่วนบุคคล และการกระจายความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ แนวคิดของเต็ง เสี่ยวผิงแตกต่างจากแนวคิดของเหมา เจ๋อตง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากนโยบายก้าวกระโดดไกลและระบบคอมมูนในปลายทศวรรษ 1950 ของเหมา เจ๋อตง ที่ประสบความล้มเหลว หลิว เซาฉีและเต็ง เสี่ยวผิงเข้ามาแก้ปัญหาโดยนำระบบความรับผิดชอบ ระบบกลไกราคา และระบบตลาดเสรีมาใช้ เพื่อกระตุ้นให้แรงงานเกิดแรงจูงใจในการผลิต ทำให้เหมา เจ๋อตงมองว่าจะทำให้อุดมการณ์คอมมิวนิสต์สั่นคลอน และจะเป็นการสร้างชนชั้นทางเศรษฐกิจและแนวทางทุนนิยมขึ้นในสังคมจีน แต่เต็ง เสี่ยวผิงเห็นว่าระบบใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นสังคมนิยมหรือทุนนิยม ถ้าแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ก็ดีเสมอ ดังที่เขากล่าวว่า “ไม่สำคัญว่าจะเป็นแมวสีดำหรือสีขาว ตราบเท่าที่จับหนูได้ย่อมเป็นแมวดี” หรือเรียกต่อมาว่า ทฤษฎีแมวขาวแมวดำ (“white cat, black cat theory”) (Vogel, 2011: 164, 391) ดังที่ เต็ง เสี่ยวผิงถูกวิพากษ์ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมว่า “...เต็งเสี่ยวผิงนั้นเป็นคนที่ไม่สนใจหลักการของพรรค ไม่เอาใจใส่เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น ชอบพูดแต่เรื่องแมวขาวแมวดำ ไม่สนใจว่าเป็นจักรพรรดินิยมหรือมาร์กซ์นิยม...” (เต็ง หยง, 2546: 354.)

เมื่อเต็ง เสี่ยวผิงกลับมาบริหารประเทศใน ค.ศ. 1976 เขาใช้ประสบการณ์ที่ถูกใส่ร้ายและโจมตีในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมมาปรับใช้ โดยเขากล่าวว่า ต้องศึกษาจากความจริงที่เกิดขึ้น ให้แสวงหาความจริงจากข้อเท็จจริง (seek truth from facts) การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการปฏิบัติคือสิ่งเดียวที่ทำให้ได้ความจริง (Schell and Delury, 2013: 283) เต็ง เสี่ยวผิงนำแนวคิดปฏิบัตินิยมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ โดยใน ค.ศ. 1978 เขาประกาศนโยบายปฏิรูปประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจการตลาด

เต็ง เสี่ยวผิงไม่ยึดติดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์หรือลัทธิมาร์กอย่างเคร่งครัด แต่เขาปรับตามสภาพของสังคมจีน ดังเขากล่าวว่า “เราต้องผสมผสานสัจธรรมของลัทธิมาร์กซิสต์เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรมของประเทศ

จีน” (เท็ด ซี. พิชแมน. 2550: 108 – 109) “ความยากจนไม่ใช่สังคมนิยม” และ“จุดประสงค์ของสังคมนิยมคือเพื่อสร้างประเทศให้มั่นคงและเข้มแข็ง” และ การปฏิรูปประเทศเป็นไป “เพื่อให้จีนพ้นจากความยากจนและล้าหลัง” (Schell and Delury. 2013: 260 - 261) ในการชักจูงให้ผู้นำและประชาชนเห็นด้วยกับการพัฒนาประเทศตามแนวทางนี้ เต็ง เสี่ยวผิงใช้ถ้อยคำง่ายๆ ที่สื่อความหมายชัดเจน เช่น “ทำให้คนบางคนรวยก่อน” “ตลาดเป็นสิ่งที่ดี”

จากความคิดของเต็ง เสี่ยวผิงที่สะท้อนผ่านคำกล่าวในโอกาสต่างๆ ที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสำหรับเต็ง เสี่ยวผิง การเป็นคอมมิวนิสต์ไม่ได้หมายความว่าทุกคนต้องยากจนเท่าเทียมกัน ปัญหาของจีนที่เผชิญมายาวนานคือความยากจน ความล้าหลัง และขาดแคลน การพัฒนาประเทศจึงต้องทำเพื่อสร้างความอยู่ดีกินดีให้ประชาชน และทำให้คนจีน ประเทศจีนพ้นจากความล้าหลังยากจน การนำแนวทางเศรษฐกิจการตลาดและการถือครองทรัพย์สินมาใช้ย่อมไม่เป็นไปตามอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ แต่เป็นไปเพื่อทำให้ประชาชนมีแรงจูงใจในการผลิตและมีผลทำให้เศรษฐกิจของประเทศและประชาชนดีขึ้น แม้ว่าในเวลาต่อมาปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้มีมากขึ้น ซึ่งเต็ง เสี่ยวผิง ตระหนักมาก่อนแล้วว่า การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทางภาคตะวันออกจะทำให้เกิดความแตกต่างทางรายได้อย่างแน่นอน แต่เขาได้กล่าวว่า คนในกว้างตงและเซินเจิ้นร่ำรวยก่อนที่อื่น แต่พื้นที่ที่ร่ำรวยก่อนควรจะช่วยพื้นที่อื่นให้รวยเหมือนกันด้วย (Vogel. 2011: 401) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เต็ง เสี่ยวผิง เป็นนักปฏิบัติมากกว่านักอุดมการณ์ และเมื่อปฏิบัติแล้วเกิดปัญหา เขายอมรับและหาทางแก้ไข ดังเช่นปัญหาความไม่เท่าเทียมทางรายได้ที่เกิดขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า เต็ง เสี่ยวผิงมองเห็นปัญหาดังแต่ก่อนลงมือทำ แต่หากไม่ลงมือทำเพราะกังวลว่าจะผิดหลักสังคมนิยมหรือกลัวปัญหาที่จะเกิดขึ้น การพัฒนาประเทศย่อมไม่มีทางเกิดขึ้นและจีนย่อมจะอยู่ในสภาพยากจนล้าหลังต่อไป

2.2 แนวคิดสังคมนิยมตามแบบจีน (Socialism with Chinese Characteristics)

เต็ง เสี่ยวผิงมีแนวทางบริหารประเทศต่างจากเหมา เจ๋อตง อย่างชัดเจน เต็ง เสี่ยวผิงไม่สนใจเรื่องวัฒนธรรม ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีความขัดแย้ง เขาเป็นคนแรกที่กล่าวว่าจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ไม่ควรจะเสียเวลา กับเรื่องวัฒนธรรมภูมิปัญญาอีก (Schell and Delury. 2013: 261) และเขาเห็นว่าเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ปฏิวัติสำเร็จและได้ปกครองประเทศจีนแล้ว พรรคควรเน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการปฏิวัติสังคมนิยมและการต่อสู้ทางชนชั้น (นฤมิตร สอดสุข. 2537: 30)

เต็ง เสี่ยวผิงเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจให้มั่นคงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนและทำสิ่งใดก็ได้ที่จำเป็นแม้จะขัดกับแนวทางคอมมิวนิสต์ เช่น การนำระบบเศรษฐกิจการตลาดมาใช้ เพื่อให้รัฐเข้มแข็งและสร้างความกินดีอยู่ดีแก่คนจีน และไม่เห็นด้วยกับอุดมการณ์สังคมนิยมที่ต้องการสร้างความเท่าเทียมให้เท่ากันทุกคนขึ้นตามที่เหมา เจ๋อตงยึดถือ เพราะเต็ง เสี่ยวผิงเห็นว่าการยึดมั่นเช่นนี้เป็นการปิดกั้นและทำลายชนชั้นกระฎุมพีที่มีความรู้ความสามารถและจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่น บรรดาปัญญาชน นักวิทยาศาสตร์ นักเขียน เป็นต้น ซึ่งหากจีนยังคงยึดมั่นตามแนวทางสังคมนิยม การมุ่งเน้นชนบท การรวมหมู่ การพึ่งตนเอง การเน้นอุดมการณ์และความเท่าเทียมของเหมา เจ๋อตงอย่างเคร่งครัด จะทำให้จีนอยู่ในสภาพยากจนและล้าหลังต่อไป (นฤมิตร สอดสุข. 2537: 31)

ตั้ง เสี่ยวผิงนำแนวคิดปฏิรูปเศรษฐกิจเข้ามาแทนที่แนวคิดสังคมนิยมหรือการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งเขาเรียกระบบนี้ว่า เศรษฐกิจสังคมนิยมการตลาด (socialist market economy) ในการเยือนสหรัฐอเมริกาเมื่อต้น ค.ศ. 1979 ตั้ง เสี่ยวผิงกล่าวปราศรัยมีข้อความสำคัญ คือ “เราไม่ต้องการทุนนิยม แต่เราก็ไม่ต้องการสังคมนิยมที่ยากจน” “เราต้องสร้างสังคมนิยมที่ก้าวหน้า พัฒนากำลังการผลิต และทำให้ชาติของเรามั่งคั่งและมีอำนาจ” “สังคมนิยมไม่ได้แยกจากเศรษฐกิจการตลาด” และข้อความที่โด่งดังมาก คือ “การทำให้มั่งคั่งร่ำรวยคือสิ่งยิ่งใหญ่” (Schell and Delury. 2013: 291)

อย่างไรก็ตาม ตั้ง เสี่ยวผิงรับเฉพาะแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมของโลกประชาธิปไตยเท่านั้น ส่วนในทางการเมืองเขาแสดงความเห็นชัดเจนว่าจีนยังคงยึดมั่นในระบบสังคมนิยม ดังคำกล่าวของเขาที่กล่าวในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1979 หลังจากมีการจับกุมผู้เรียกร้องเสรีภาพว่า “ประชาธิปไตยที่เราต้องการคือ สังคมนิยมประชาธิปไตย ไม่ใช่ประชาธิปไตยของกระฎุมพี” ตั้ง เสี่ยวผิงกล่าวถึงหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ การยึดมั่นในสังคมนิยม การเป็นเผด็จการประชาธิปไตยโดยประชาชน ความคิดมาร์ก-เลนิน-เหมา และผลประโยชน์ของความมั่นคง เอกภาพของจีนและสันติสมัย (Schell and Delury. 2013: 288)

ในการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์จีนใน ค.ศ. 1982 ตั้ง เสี่ยวผิงกล่าวสุนทรพจน์ต่อที่ประชุมพรรค เพื่อทำความเข้าใจถึงนโยบายการปฏิรูปและเปิดประเทศ เขายืนยันว่าจีนจะไม่ละทิ้งลัทธิมาร์ก (Marxism) แม้จะใช้แนวทางเศรษฐกิจการตลาดในการปฏิรูปเศรษฐกิจ สำหรับผู้นำจีนแล้ว จุดประสงค์ของการปฏิรูปเศรษฐกิจไม่ใช่การทำให้จีนเป็นแบบชาติตะวันตก แต่เป็นความปรารถนาที่จะฟื้นฟูความชอบธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์หลังจากยุคเหมาและการปฏิวัติวัฒนธรรม รวมถึงเพื่อสร้างชาติและรัฐที่เข้มแข็ง ซึ่งความมั่นคงทางการเมืองเป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่จะทำให้ประเทศ รัฐบาลและพรรคเข้มแข็ง (ศิริพร ดาบเพชร. 2558: 37) ตั้ง เสี่ยวผิงกล่าวว่า การพัฒนาจีนให้ทันสมัยต้องดำเนินไปบนพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ คือการเป็นมิตรกับนานาชาติ และความมั่นคงทางการเมืองภายในของจีน (Martin Jacques. 2009: 180) การปฏิรูปประเทศจึงไม่ได้หมายความว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะคืนอำนาจให้ประชาชน แต่พรรคคอมมิวนิสต์จีนจะยังเป็นผู้ดูแลปกป้องอนาคตของชาติต่อไปโดยวิถีทางที่เหมาะสมกับจีน ซึ่งตั้ง เสี่ยวผิง เรียกว่าเป็นสังคมนิยมตามแบบจีน ดังที่เขากล่าวว่า

“ในการนำนโยบายการสร้างประเทศให้ทันสมัยไปใช้นั้น เราต้องก้าวไปข้างหน้าจากสภาพความเป็นจริงของจีน ทั้งในแง่ของการปฏิบัติและการสร้าง (ชาติ) เราควรเรียนรู้และใช้ประสบการณ์ของต่างชาติด้วย แต่เราจะอยู่กับที่ หากเราเดินตามประสบการณ์ของต่างชาติและเลียนแบบต่างชาติในประเด็นนี้ เรามีบทเรียนมากมาย เราต้องผสมผสานสัจธรรมของลัทธิมาร์กซิสต์เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรมของประเทศจีน แล้วสร้างประวัติศาสตร์ของตัวเอง สร้างลัทธิสังคมนิยมด้วยบุคลิกของชาวจีน นั่นเป็นบทสรุปพื้นฐานที่เราได้จากการทบทวนประวัติศาสตร์อันยาวนานของเรา” (เท็ด ซี. พิชแมน. 2550: 108 – 109)

จากคำกล่าวนี้นี้แสดงให้เห็นว่าตั้งแต่ เลี้ยวผิง มั่นใจว่าแม้ประเทศจีนจะนำแนวทางทุนนิยมเข้ามาใช้ แต่รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถควบคุมอิทธิพลของทุนนิยมหรือผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเปิดประเทศได้ การปฏิรูปและเปิดประเทศจึงดำเนินต่อไป

2.3 แนวคิดบริโภคนิยม

ในสมัยปฏิรูปประเทศ รัฐบาลจีนนำหลักการพื้นฐานของทุนนิยมมาใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจในการส่งเสริมการผลิต เน้นให้คนจีนสนใจเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจและลัทธิบริโภคนิยมเป็นหลัก นำนโยบายให้รางวัลหรือโบนัสแบบประเทศทุนนิยมมาใช้ และใช้นโยบายให้ค่าได้มากทำน้อยได้น้อย เพื่อสร้างแรงจูงใจในการผลิต ใน ค.ศ. 1979 ซึ่งเป็นปีแรกที่ใช้ระบบการให้รางวัลนั้น รัฐบาลจีนจ่ายเงินรางวัลทั่วประเทศจำนวน 5 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ (Kallgren. 1980: 4) รวมทั้งปลูกฝังให้เยาวชนของชาติให้ความสำคัญกับการมีการศึกษาสูงๆ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศจีนและเพื่อความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ ดังนั้นการเข้าศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย การไปศึกษาต่อต่างประเทศ การมีฐานะทางเศรษฐกิจดี และมีอาชีพการงานที่ดี จึงเป็นเป้าหมายหลักของคนรุ่นใหม่ของจีน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในสังคมจีนด้วย กล่าวคือ ผู้คนให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม (materialism) มากขึ้น เพราะความเจริญทางวัตถุเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนยิ่งกว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เป็นสิ่งที่แสดงถึงการมีเงินใช้จ่ายใช้สอย มีเครื่องอำนวยความสะดวก มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และสะดวกสบาย เพราะฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นทำให้ชาวจีนมีเงินซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตมากขึ้น

ค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมที่แพร่หลายในจีนสมัยปฏิรูปนี้ประสบความสำเร็จ เพราะเป็นสิ่งที่จับต้องได้มากกว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น สะดวกสบายขึ้น ต่างจากสมัยเหมา เจ๋อตงที่เน้นให้ยึดมั่นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่จับต้องไม่ได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ดังมีคำกล่าวว่า ในสมัยเหมา เจ๋อตง ชาวจีนมีสิ่งที่ปรารถนา 4 ประการ คือ รถจักรยาน วิทยุ นาฬิกาข้อมือ และจักรเย็บผ้า แต่ในยุคปฏิรูปในสมัยเติ้ง เลี้ยวผิง กล่าวกันว่าชาวจีนต้องการ 3 สูง (three highs) ได้แก่ เงินเดือนสูง การศึกษาสูง ความสูง 5 ฟุต 6 นิ้ว และ 8 ใหญ่ (eight bigs) ได้แก่ สเตอริโอ โทรทัศน์ ตู้เย็น กล้องถ่ายรูป ชุดเฟอร์นิเจอร์ รถจักรยานยนต์ เครื่องซักผ้า และพัดลม (ศิริพร ดาบเพชร. 2556: 219)

เด็กรุ่นใหม่ที่เกิดโตและเกิดในยุคปฏิรูปและเปิดประเทศนั้นให้ความสนใจต่อการเมืองน้อย จากผลการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาจีนใน ค.ศ. 1988 ก่อนเกิดเหตุการณ์เรียกร้องทางการเมืองที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน 1 ปี จากข้อมูลที่สำรวจความเห็นของนักศึกษาจีนที่นครเป่ย์จิงกว่า 30,000 คน เกี่ยวกับกิจกรรมที่พวกเขาชอบทำนั้น ผลการสำรวจระบุว่านักศึกษาร้อยละ 51.1 ไม่สนใจการเมือง ไม่ชอบเรียนวิชาการเมือง (Kim. (2008: 15) หยาง ตงผิง (Yang Dongping) ปัญญาชนจีนที่มีหัวปฏิรูปกล่าวว่าใน ค.ศ. 1985 ว่า เยาวชนจีนในยุคนี้มีทัศนคติต่างจากเยาวชนรุ่นก่อน เยาวชนในยุคปฏิรูปให้ความสำคัญกับตัวเองมากกว่าสังคม ซึ่งทัศนคตินี้กำลังเป็นเรื่องปกติของสังคมจีน และเป็นเรื่องปกติของสังคมที่มีความสงบ มั่งคั่ง และให้ความสำคัญต่อการสร้างเศรษฐกิจ (Kim. (2008: 15)

การรณรงค์ทางเศรษฐกิจของเต็ง เสี่ยวผิงถือว่าประสบความสำเร็จ เพราะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีส่วนร่วมในการขยายตัวทางเศรษฐกิจในทศวรรษของยุคเต็ง เสี่ยวผิง ซึ่งจะเห็นได้ว่า เต็ง เสี่ยวผิงใช้ปัจจัยทางจิตวิทยาเป็นแรงผลักดันให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาเศรษฐกิจ กระตุ้นให้ชาวจีนเห็นความสำคัญของการเติบโตทางเศรษฐกิจว่าจะสร้างความมั่งคั่ง มั่นคงให้แก่ประเทศ และชาวจีนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น สร้างค่านิยมบริโภคนิยมให้มีความสำคัญขึ้นมา ทำให้ประชาชนตั้งใจทำงานหรือสร้างฐานะเพื่อให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ให้ได้รับการยอมรับ และเพื่อความร่ำรวย เพราะความสำเร็จของเงินจากการปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนในช่วงเวลานี้ ทั้งการที่คนอยู่ดีกินดีมากขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างชัดเจนแม้ในช่วงแรกของการปฏิรูปจะยังแก้ได้ไม่หมดทั้งประเทศก็ตาม การเกิดนักธุรกิจหรือเศรษฐีใหม่จำนวนมาก และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของบ้านเมืองและสาธารณูปโภคที่ทำให้การดำรงชีวิตดีขึ้น สะดวกสบายขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนจีนยุคปฏิรูปเปิดรับแนวทางการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่ ประกอบกับทางการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของความมั่งคั่งร่ำรวย

2.4 แนวคิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

ในการปฏิรูปเศรษฐกิจนั้น เต็ง เสี่ยวผิง ชี้แนะให้รัฐบาลท้องถิ่นลดการควบคุมทางเศรษฐกิจของคอมมูนลง และให้อิสระแก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในการวางแผนดำเนินการผลิตและจัดตั้งวิสาหกิจของท้องถิ่นเอง โดยเขาเรียกการปฏิรูปของเขาว่า “ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ” (“Economic Democracy”) ซึ่งทางการได้เริ่มลดการควบคุมของคอมมูนการเกษตรที่มณฑลอานฮุย (Anhui) ตั้งแต่ ค.ศ. 1977 ก่อนการประกาศนโยบายปฏิรูปประเทศอย่างเป็นทางการ เต็ง เสี่ยวผิงยังส่งเสริมให้ผู้นำท้องถิ่นลองทำสิ่งใหม่ๆ ทางเศรษฐกิจ แม้จะมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว เช่น การตั้งวิสาหกิจในเมืองและหมู่บ้านต่างๆ ที่เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นกับเอกชน เริ่มจากบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำฉางเจียงและขยายไปในชนบทต่างๆ ในทศวรรษ 1980 ชาวนากว่า 700 ล้านคนทั่วประเทศ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเหล่านี้

นอกจากนี้ทางการยังส่งเสริมให้มีการค้าเอกชนเพิ่มขึ้นในทุกอาชีพเพื่อแข่งขันกับวิสาหกิจของรัฐ โดยคาดหวังว่าการแข่งขันทางเศรษฐกิจจะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพของธุรกิจให้มากขึ้นโดยเฉพาะวิสาหกิจของรัฐที่จะต้องปรับตัวให้ทันกับแนวทางใหม่ๆ ทางธุรกิจ ซึ่งส่งผลให้ตั้งแต่ ค.ศ. 1981 เป็นต้นมา เกิดการขยายตัวของร้านค้าและกิจการต่างๆ มากกว่า 320,000 แห่ง และอัตราค่าจ้างแรงงานโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. 1977 กว่าร้อยละ 40 (นฤมิตร สอดสุข. 2537: 33) ซึ่งมีส่วนช่วยแก้ปัญหาความยากจนในชนบทจีนได้มากกว่า 10 ล้านคน นักวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นการสร้าง “ทุนนิยมรากหญ้า” (“grassroots capitalism”) (Schell and John Delury. 2013: 292) วิสาหกิจชุมชนที่สร้างขึ้นจำนวนมากนี้ต่อมาหลายแห่งประสบภาวะขาดทุนและต้องปิดตัวลงไปในทศวรรษ 1980 กว่า 40,000 แห่ง (เท็ต ซี. ฟิชแมน. 2550: 93) อย่างไรก็ตาม หากอธิบายตามแนวคิดปฏิบัตินิยมของเต็ง เสี่ยวผิง เขาอาจมีจุดประสงค์เพื่อสร้างประสบการณ์ทางเศรษฐกิจให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน ที่เคยอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์มาโดยตลอด แม้ว่าต่อมากิจการหลายแห่งขาดทุนก็ต้อง

ยุบรวมกิจการหรือปิดตัวลง แต่สิ่งที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและประชาชนในชนบทได้รับคือการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำธุรกิจที่เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้และปรับตัวในเวลาต่อมา

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาแนวคิดของเหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง จะเห็นได้ว่าแนวคิดของทั้งสองผู้นำเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมและสมัยปฏิรูป ความแตกต่างด้านแนวคิดนี้อาจเป็นผลมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้นำทั้งสอง และทำให้ผู้นำทั้งสองมีการเปิดกว้างทางความคิดแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดของเหมา เจ๋อตง ในการนำการปฏิวัติจีนก่อน ค.ศ. 1949 เป็นผลมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของเขาในการก่อการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ในชนบทเป็นหลัก และจากการศึกษาอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ด้วยตนเอง จนพัฒนาเป็นแนวคิดเหมา (Mao's Thought) ที่ใช้ชาวนาเป็นกำลัง เน้นก่อการในชนบท ใช้ยุทธวิธีสงครามกองโจร ซึ่งต่างจากแนวทางของคอมมิวนิสต์โซเวียตที่เน้นกรรมกร ก่อการในเมือง และยึดฐานที่มั่น แต่หลังจากที่เหมา เจ๋อตงขึ้นปกครองประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1949 เขากลับใช้แนวทางคอมมิวนิสต์โซเวียตในการพัฒนาประเทศ คือ เน้นภาคอุตสาหกรรม ทั้งที่ยังไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมจีนในเวลานั้น ต่างจากช่วงก่อนหน้านั้นที่เหมา เจ๋อตงให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามสภาพความเป็นจริง ที่สำคัญเหมา เจ๋อตงเน้นเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างสังคมที่เท่าเทียมกันในสังคม ขณะที่เติ้ง เสี่ยวผิงเห็นว่าจีนควรมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความอยู่ดีกินดีแทนเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น

กล่าวได้ว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แนวทางของเหมาเปลี่ยนไปอาจมาจากการที่เหมา เจ๋อตงไปเยือนสหภาพโซเวียตในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1949 ซึ่งทำให้เขาประทับใจความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม การทหาร และสังคมแบบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต ทำให้การปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีนของเหมา เจ๋อตง จึงยึดตามแนวคอมมิวนิสต์โซเวียต โดยเฉพาะการใช้แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง แนวคิดเรื่องการจัดระบบคอมมูนประชาชน และแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง

นอกจากนี้ การที่เหมา เจ๋อตงไม่เคยไปศึกษาที่ต่างประเทศ ต่างจากผู้นำรุ่นเดียวกันหลายๆ คน เช่น โจว เอ็นไหล เติ้ง เสี่ยวผิง ที่เคยไปศึกษาและทำงานยังต่างประเทศคือที่ประเทศฝรั่งเศส ทำให้เขาได้เห็นรูปแบบการปกครอง การบริหาร และสภาพสังคมที่ต่างจากจีน ทำให้เติ้ง เสี่ยวผิงเปิดกว้างในการยอมรับแนวคิดอุดมการณ์ที่แตกต่างมาประยุกต์ใช้ได้มากกว่า ขณะที่เหมา เจ๋อตงไม่เปิดรับแนวทางที่ขัดแย้งกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ คือระบบตลาด ระบบกลไกราคาที่ผู้นำเหล่านั้นนำมาใช้ จนนำมาสู่ความคิดว่าผู้นำเหล่านี้จะหันไปใช้แนวทางทุนนิยมจนเกิดความขัดแย้งขึ้น

นอกจากนี้ การปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดจากแนวคิดเหมา เจ๋อตง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อสังคมจีน ต่อชีวิตทางการเมือง และมีผลกระทบลึกซึ้งต่อชีวิตจิตใจและพฤติกรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย รวมทั้งต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติและการศึกษาของชาติ การเปลี่ยนแปลงสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนมากที่สุดคือด้านความคิด ความประพฤติของคนในสังคม เพราะมีการเคลื่อนไหวที่เน้นการเปลี่ยนแปลงความคิด ค่านิยม การประพฤติปฏิบัติ ด้วยการทำลายความคิดเก่า นิสัยเก่า วัฒนธรรมเก่า ประเพณีเก่า แนวคิดของเหมา

เจอตง ที่ส่งผลต่อสังคมในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมมาจากการยึดมั่นในทฤษฎีความขัดแย้ง ที่เน้นการปฏิวัติประชาชนเพื่อต่อสู้ระหว่างชนชั้น ล้มล้างชนชั้นศักดินาที่เหมา เจอตงเชื่อว่ายังหลงเหลืออยู่ในสังคมจีน เพราะมองว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เหมา เจอตงต้องการเปลี่ยนวัฒนธรรมและค่านิยมทางการเมือง โดยต้องการให้คนทุกระดับ ทุกอาชีพ ถูกรื่องการเมืองเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และต้องการให้มวลชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะต้องการให้เยาวชนที่เติบโตขึ้นหลัง ค.ศ. 1949 ได้เรียนรู้การปฏิวัติด้วยการปฏิบัติจริง เหมา เจอตงให้ความสำคัญต่อการปฏิวัติมวลชนที่มีเยาวชนเป็นกำลังในการปฏิวัติอย่างมากทำให้เขานำเยาวชนเข้ามาเป็นกำลังหลักในการปฏิวัติวัฒนธรรม

ส่วนสมัยของเติ้ง เสี่ยวผิง เน้นปฏิรูปเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยม เรียกว่า “สังคมนิยมตามแบบจีน” ซึ่งเป็นผลมาจากแนวคิดปฏิบัตินิยมของเขาเป็นหลัก ตั้งแต่สมัยปฏิรูปประเทศเป็นต้นมา สังคมจีนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านสภาพบ้านเมือง เศรษฐกิจ วิถีชีวิต และค่านิยม อันเป็นผลจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการปลูกฝังค่านิยมบริโภคนิยม ซึ่งทางการเงินเน้นให้คนสนใจเรื่องความเติบโตทางเศรษฐกิจและลัทธิบริโภคนิยมเป็นหลัก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมจีนหลายด้าน นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ คือ การเติบโตของบ้านเมือง แล้วด้านที่เปลี่ยนแปลงมากคือค่านิยมในสังคม โดยเกิดค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมมากขึ้น เพราะความเจริญทางวัตถุเห็นชัดเจนและจับต้องได้มากกว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ประชากรวัยทำงานและเยาวชนได้รับการปลูกฝังเรื่องความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เช่น การมีอาชีพการงานที่มีรายได้สูง การมีการศึกษาสูงจะช่วยพัฒนาประเทศ เยาวชนรุ่นนี้คาดหวังเรื่องการเรียนจบมหาวิทยาลัย การศึกษาต่อต่างประเทศ มีอาชีพที่ดีอาชีพในฝันคือ นักธุรกิจ แพทย์ วิศวกร นักวิทยาศาสตร์ และให้ความสำคัญกับเรื่องวัตถุนิยมและการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมากกว่าสนใจเรื่องการเมือง และอาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เช่น เรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น ความเท่าเทียมในสังคม ไม่ได้อยู่ในความสนใจของชาวจีนส่วนใหญ่

ข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้ศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นแนวคิดของผู้นำที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจีนใน 2 ช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์จีน คือ แนวคิดของเหมา เจอตงที่นำไปสู่การปฏิวัติวัฒนธรรมและแนวคิดของเติ้ง เสี่ยวผิงที่นำไปสู่การปฏิรูปประเทศ อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นที่ไม่ได้ลงรายละเอียดมากนัก คือ การเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนที่เป็นผลจากแนวคิดของผู้นำใน 2 ช่วงเวลานี้ เพราะบทความนี้เน้นเรื่องแนวคิดของผู้นำเป็นหลัก แต่ในรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยนำเสนอประเด็นทั้งในด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์สำคัญต่างๆ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมจีนทั้งในด้านวิถีชีวิต ค่านิยม เศรษฐกิจ การขยายตัวของสังคมเมือง ตลอดจนปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมต่างๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก และมีปัญหาสำคัญๆ หลายประการ ซึ่งในงานวิจัยนี้ยังไม่ครอบคลุมมากนัก งานวิจัยในอนาคตอาจศึกษาประเด็นเหล่านี้อย่างลึกซึ้ง ทั้งเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจที่มาของปัญหา และแสวงหาแนวทางป้องกันแก้ไขสำหรับสังคมไทยที่กำลังเผชิญกับปัญหาสังคมเหล่านี้เช่นกัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เขียนขึ้นจากงานวิจัยเรื่อง *การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและผลกระทบต่อสังคมจีนตั้งแต่สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม* ซึ่งได้รับทุนวิจัยในโครงการทุนนักวิจัยรุ่นใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (พ.ศ.2558-2560) ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จได้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ สกว. ที่สนับสนุนการวิจัยนี้

บรรณานุกรม

- เต็ง หยง. (2546). **เต็ง เสี่ยวผิง ว่าด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรมและเค้าโครงความคิดเศรษฐกิจจีนใหม่**. สุขสันต์ วิเวก เมธากร แปล. กรุงเทพฯ : ไฮเออร์ เพรส
- เท็ด ซี. ฟิชแมน. (2550). **เปิดปุมมังกร China, INC.** แปลโดย วัฒนา มานะวิบูลย์. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์.
- นฤมิตร สอดสุข. (2537). **ประวัติศาสตร์สาธารณรัฐประชาชนจีน จนถึงยุคสี่ทันสมัย: ผลกระทบต่อ**
พคท. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- รานา มิซเทอร์. (2554). **จีนสมัยใหม่ความรู้แบบพกพา**. กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์ แปล. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2557). **เศรษฐกิจการเมืองจีน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเพ่น โซไซด์.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2535). **รายงานผลการวิจัยเรื่องนโยบายสี่ทันสมัยในสาธารณรัฐประชาชนจีน:**
บทเรียนและแนวโน้ม. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2542). **เต็ง เสี่ยวผิง กับการทำประเทศจีนให้ทันสมัย. วารสารประวัติศาสตร์: 24 – 41.**
_____. (ตุลาคม 2540 - มกราคม 2541). **การปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน. วารสารราชบัณฑิตยสถาน.**
23 (1): 85 – 119.
- ศรุตม์ เพชรสกลวงศ์. (2549). **การปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ของชนชั้นกรรมาชีพในสาธารณรัฐ**
ประชาชนจีน ค.ศ. 1966-1969. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชีย) กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศิริพร ดาบเพชร. (2558). **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง พลวัตจีนภายใต้ 40 ปี นโยบายปฏิรูป**
และเปิดประเทศ. ทุนวิจัยเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ปีงบประมาณ 2557. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์
มศว.
- _____. (2556). **ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ จากคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ:
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สิทธิโชค วรรณสันติกุล. (2546). **จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- Dikotter, Frank. (2016). **The Cultural Revolution: A People History 1962-1976**. London:
Bloomsbury.
- Fairbank, John K. (1998). **China, a New History**. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Fenby, Jonathan (2008). **The Penguin History of Modern China: The Fall and Rise of a Great**

- Power, 1850 to the Present.** London: the Penguin Group.
- FOREIGN LANGUAGES PRESS. (1976). **The Compilation Group for the "History of Modern China". Series.** PEKING: FOREIGN LANGUAGES PRESS.
- Jacques, Martin. (2009). **When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World.** London: The Penguin Group.
- Kim, Patricia. (2008). Chinese Student Protests: Explaining the Student Movements of the 1980s and the Lack of Protests since 1989. **Berkeley Undergraduate Journal**, 21 (2): 1 – 44.
- Meisner, Maurice. (1999). **Mao's China and After.** 3rd Edition. New York: The Free Press.
- _____. (1996). **The Deng Xiaoping Era, An Inquiry into the Fate of Chinese Socialism 1978-1994.** New York: Hill and Wang.
- Mao Zedong. (1968). **Four Essays on Philosophy.** Peking: Foreign Language Press.
- Schell, Orville and Delury, John. (2013). **Wealth and Power: China's Long March to the Twenty-First Century.** New York: Random House.
- Vogel, Ezra F. (2011). **Deng Xiaoping and the Transformation of China.** Harvard: Belknap Press.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- สมาน ประชามิตร. (2554). “ความคิดเหมาเจ๋อตง” กับ “ความคิดของเหมาเจ๋อตง”. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2559, จาก http://thaisocialist.com/idea/khwam_khid-thvsdi/Entries/2011/3/1_khwam_khid_hema_cex_tng_kabkhwam_khid_khxng_hema_cex_tng.html
- Mao Zedong. (1937). Mao Tse-tung on Guerrilla Warfare. **Selected Works of Mao Tse-tung: Vol. IX.** Retrieved August 1, 2016, from <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/1937/guerrilla-warfare/>
- Mao Zedong. (1957). Youth. **Quotations from Mao Tse Tung.** Retrieved August 1, 2016, from <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/red-book/ch30.htm>